

A. DE JAGER,
OVER DEN
INVLOED
VAN
BILDERDIJKS
DICHTWERKEN
OP ONZE TAAL.

A. DE JAGER,
OVER DEN
INVLOED
VAN
BILDERDIJKS
DICHTWERKEN
OP ONZE TAAL.

P R O E V E

OVER

DEN INVLOED

VAN

BILDERDIJKS DICHTWERKEN

OP

ONZE TAAL.

GEDRUKT BIJ J. G. LA. LAU.

P R O E V E

OVER

DEN INVLOED

VAN

BILDERDIJKS DICHTWERKEN

OP

ONZE TAAL,

TEN AANZIEN VAN HET VORMEN VAN NIEUWE EN HET
TERUGROEPEN VAN OUDE WOORDEN EN SPREEKWIJZEN;

DOOR

A. DE JAGER,

CORRESPONDENT DER TWEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCH
INSTITUUT, EN LID VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE
LETTERKUNDE TE LEIDEN.

TE LEIDEN,

BIJ S. & J. LUCHTMANS.

1847.

De Taal ontsloot hem al heur kofferen
En voerde hem, waar hy verscheen,
Om hem heur rijke schatten te offeren,
Door heur geheimste kaamren heen.

J. J. L. TEN KATE.

OVERZICHT VAN DEN INHOUD.

- § 1. **BILDERDIJK**, als dichter bij zijn leven minder gewaardeerd, wordt na zijn dood meer in zijne waarde erkend. Bl. 3—7.
- § 2. Een nieuw bewijs daarvan is de prijs-uitschrijving der Maatschappij. Bl. 7, 8.
- § 3. Redenen, waarom **BILDERDIJK** als dichter grooten invloed op de taal moest oefenen. Bl. 8—14.
- § 4. Verschillende oogpunten, uit welke die invloed op de taal kan beschouwd worden, en het bepaalde oogpunt van de Maatschappij, bij hare prijsvraag. Bl. 14—17.
- § 5. A. **NIEUWE** woorden en spreekwijzen, in **BILDERDIJKS** dichtwerken voorkomende. Inleidende opmerkingen. Bl. 17—20.
- § 6. I. **Eenvoudige** woorden,
deels *oorspronkelijk*:
werkwoorden. Bl. 20—22.
zelfstandige naamwoorden. Bl. 22—25.
- § 7. deels *afgeleid*:
met den uitgang *ing* en *ling*. Bl. 25, 26.
met den uitgang *ig*. Bl. 26, 27.
weglating van den uitgang *ig*. Bl. 27, 28.
met den uitgang *dom* en andere. Bl. 28, 29.
- § 8. met de uitgangen *baar* en *lijk*. Bl. 30—39.
- § 9. frequentative werkwoorden
op *elen*. Bl. 39—42.
op *eren*. Bl. 42—45.
op *igen*. Bl. 45—47.
- § 10. woorden met voorzetsels:
werkwoorden. Bl. 47—57.
- § 11. zelfstandige naamwoorden. Bl. 57—60.
collectiven. Bl. 60, 61.
- § 12. II. **Zamengestelde** woorden
van *twee* woorden. Bl. 61—64.
- 13. van *drie* en *meer* woorden. Bl. 64—89.

-
- § 14. III. Woorden met **nieuwe beteekenissen**.
Zelfstandige naamwoorden. Bl. 84—89.
- § 15. Bijvoegelijke naam- en bijwoorden. Bl. 89—92.
- § 16. Werkwoorden. Bl. 93—101.
- § 17. IV. Woorden uit andere talen **overgenomen**.
Inleiding. Bl. 101—103.
Zelfstandige naamwoorden. Bl. 103—113.
Werkwoorden. Bl. 113—124.
- § 18. Gemengde woorden en spreekwijzen. Bl. 124—134.
- § 19. Aanmerkingen ten slotte. Bl. 135, 136.
- § 20. B. **VEROUDERDE** woorden en spreekwijzen.
Inleiding. Bl. 136—139.
- § 21. I. Verouderde **woorden**.
Zelfstandige naamwoorden,
eenvoudige en afgeleide. Bl. 139—154.
- § 22. met voorzetsels en andere zamenstellingen. Bl. 154—163.
- § 23. *Werkwoorden*,
eenvoudige. Bl. 163—168.
- § 24. afgeleide
met voorzetsels. Bl. 168—175.
frequentativen. Bl. 175—183.
van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden. Bl.
183—185.
- § 25. *Bijvoegelijke naam- en bijwoorden*, Bl. 185—190.
- § 26. *Woorden en spreekwijzen* van verschillenden aard. Bl.
190—194.
- § 27. II. Verouderde **beteekenissen**.
Zelfstandige naamwoorden. Bl. 194—202.
- § 28. *Werkwoorden*. Bl. 202—217.
- § 29. *Bijvoegelijke naam- en bijwoorden*. Bl. 217—220.
- § 30. III. Verouderde **woordvormen**. Bl. 220—228.
- § 31. *declinatie*-vormen:
oude genitivus. Bl. 228—233.
vrouwelijke dativus. Bl. 234, 235.
meervoud op *ns*. Bl. 236, 237.
- § 32. *conjugatie*-vormen:
weglating der *d* van den wortel. Bl. 237—239.
imperfecta en participia. Bl. 239—242.
- § 33. Besluit. Bl. 242—247.
Bladwijzer van behandelde uitdrukkingen. Bl. 248—260.
-

BEANTWOORDING

DER

PRIJSVRAAG:

*Een oordeelkundig onderzoek naar den invloed van
BILDERDIJKS Dichtwerken op de kennis, de ontwik-
keling, beschaving en verrijking van onze moe-
dertaal, gepaard met naauwkeurige aanwijzing
der woorden en spreekwijzen, welke door hem,
of voor het eerst ingevoerd, of uit de oudheid in
het gebruik teruggeroepen zijn:*

DOOR

A. DE JAGER,

CORRESPONDENT DER TWEDE KLASSE VAN HET KONINKLIJK-NEDERLANDSCH
INSITUUT, EN LID VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE
LETTERKUNDE TE LEIDEN;

WELKE OP DE ALGEMEENE VERGADERING VAN DE MAATSCHAPPIJ
DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE, DEN 18 JUNIJ 1846,
MET GOUD BEKROOND IS.

Die spraak en taal beheerscht, voert ook den staf der zielen.

Mr. H. J. KOENEN.

§ 1.

Gelijk die van iedere natie, heeft ook de nederlandsche letterkunde meermalen de waarheid gestaafd, dat de tijdgenoot in het wegen der verdiensten van hare sieraden vaak minder billijk is dan de nakomelingschap; en dat de laatste dikwerf niet alleen tracht den evenaar in haren juisten stand te plaatsen, maar, als het ware om zich over het gepleegde onrecht van den eerste te wreken, de schaal wel eens naar de tegenovergestelde zijde te verre doet overslaan. Het tegenwoordige tijdperk van de geschiedenis onzer letteren, en met name die onzer vaderlandsche dichtkunst, levert, naar wij meenen, zoodanig verschijnsel op ten aanzien harer beide coryfeën gedurende het onmiddellijk voorafgaande tijdvak. Daar was een tijd, dat bij het vermelden van 't geen onze zangberg voortreffelijkst had aan te bieden, de naam van BILDERDIJK weinig werd genoemd dan vergezeld, zoo niet voorafgegaan, door dien van FEITH. Mogt al de eerste sommige vurige bewonderaars en ware vereerders tellen: de laatste scheen meer algemeen in de hoogachting der natie te deelen. Kon men in de werken, die de rijke dichtader des eersten leverde, wel niet alle dichterlijk genie miskennen: men vestigde toch vooral het oog op hetgeen zij, in stof meer dan in vorm, berispelijks of min behagelijks schenen aan te bieden; de lettervruchten des laatsten daarentegen werden niet

alleen met alle toegevendheid ontvangen en beoordeeld, maar bijna algemeen toegejuicht en onbepaald geprezen. Bij de meesten dergenen, die zich als toongevers der natie wilden beschouwd hebben, was de bedoeling onmiskenbaar, om den vroeger billijk verworven roem des eersten te doen tanen achter de nevelen, die wrevel en stelselzucht over zijne latere dichtbundels schenen te verspreiden; en om daarentegen onder de meer zachte en vredelievendheid ademende stemming van de poëzij des laatsten, dat, wat in de kunst middelmatig was, te verbergen. En in der daad, voor den oppervlakkigen beschouwer moest dit doel niet anders dan maar al te zeer bereikt schijnen. FEITH sluit zijne aardsche loopbaan, rijk aan eer en genot; deelneming en rouw geven zich allerwege lucht in gebonden en ongebonden stijl; welsprekendheid en vriendschap, ondersteund door eene breede schaar van kunstbroederen, stichten den ontslapene eene gedenkzuil, zijne wezenlijke verdiensten waardig, en Overijssels hoofdstad ziet eene grafnaald verrijzen, haren grooten burger door erkentelijke landgenooten toegewijd. Ook BILDERDIJK daalt eindelijk, na een leven vol moeite en strijd, ten langgewenschten, vaak afgebedenen grave; bij enkele vrienden ontbreekt het aan warme hulde niet, doch zij is verre van algemeen; nergens treedt een redenaar op, om zijne verdiensten waardig te vermelden, ook niet in ééne dier gehoorzalen, welker wanden vroeger van den toon zijner meesterstukken hadden weergalmd: en de dichtkunst?.... het is als of zij door haar spreken en door haar zwijgen de onmagt belijdt, om hier een toon aan te slaan, het voorwerp der vereering waardig; en indien de gedenkzuil, die men ook hem oprigtte, niet een overzigt in-

hield zijner werken, door eene meesterlijke hand geschetst, zij zoude de moeite niet verdiend hebben, door de graveerkunst daaraan te koste gelegd. Zoo flauw was de vereering van een der helderste lichten van zijn volk; en had Haarlems aloude Rederijkkamer zich niet beijverd, een' steen op zijn graf te plaatsen, waarop de naam **BILDERDIJK** te lezen staat, niemand zou de rustplaats weten aan te wijzen van een' der grootste mannen van zijne eeuw.

Dan, naauwelijks is een halve menschenleeftijd verloop, en welk eene verandering! Moge het, naar de verzekering zijns Lofredenaars, eenmaal zoo zijn geweest, dat onder de vele dichters zijner tijdgenooten, **FEITHS** liederen bij alle rangen en standen gelezen, gekend, ja van buiten geleerd zijn boven die van anderen: thans schijnen die zangen bij de meesten ondankbaar vergeten. **FEITHS** dichttrant wekt weinig belangstelling of bewondering op, en het valt moeilijk den invloed aan te wijzen, dien hij op latere dichters heeft geoeffend. De smaak voor het sentimentele, die het slot der voorgaande eeuw kenmerkte, en waaraan **FEITH** voor een gedeelte zijnen opgang had te danken ¹⁾, is geheel ver-

¹⁾ Het was met het oog op deze heerschende neiging van **FEITHS** zangster, dat **BILDERDIJK** aan een' jongen, waarschijnlijk auleg tot sentimentaliteit verradenden, dichter, in de Nieuwe Vermaking, bl. 194, toezong:

Hy smelte weg met Feith, die 't jamu'ren voor gevoelen
En schim voor leven houdt: de Dichter eischt iets meer.

Ook Mr. J. KINKER kenschetste in zijne Brieven van Sophie, bl. 9, **FEITHS** »gevoelvolle zanggodin» als »altijd ernstig, altijd gereed om in tranen weg te smelten.» Overigens is het bekend, dat tusschen **FEITH** en **BILDERDIJK**, in het eerste tijdvak huns dichterlijken levens, eene naauwe vriendschap bestond, die door verschil in staatkundige gevoelens werd verbroken. Het verdient opmerking, dat van **BILDERDIJKS** zijde deze vriendschap in lateren

dwenen, en het tijdvak onzer geschiedenis, waarin de vrijheidszangen weêrklank vonden, ten eenenmale gesloten. Zoo moest bij de verflauwing der herinneringen, die den dichter aan zijne eeuw verbonden, ook de geestdrift voor zijne zangen bekoelen, en, naar eenen meermalen waar te nemen regel, tot onverdiende onverschilligheid overgaan. Omtrent BILDERDIJK daarentegen is ten volle het woord vervuld, kort na zijn' dood door DE CLERCQ uitgesproken: »BILDERDIJK heeft zijne regtvaardiging te wachten, en veelligt is dezelve niet verre meer verwijderd." Zijn naam wordt genoemd als die des dichters bij uitnemendheid; zijne werken worden gelezen, beoefend, bewonderd; in taal en vers-

tijd meermalen met hartelijkheid werd herdacht. Niet alleen schreef deze ten jare 1813 in FEITHS Vriendenrol (Affod. II. 106):

Indien ons, ééngestemd voor kunstschoon, deugd en Heiland,
De dolle Burgertwist verdeelde, dierbre Feith;
Te huis of balling 's lands, op vaste kust of eiland,
Verdeelde ons hart zich nooit voor God en menschlijkheid.

Maar zelfs in 1824, noemde hij hem in een' zijner scherpst gispende zangen: *de IJsselbard, mijn' boezem dierbaar* (Rotsgalmen, II. 84). Een min gunstig oordeel velde BILDERDIJK over zijnen voormaligen kunstbroeder als *taalkenner*, in zijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, II. 113, waar hij spreekt van een »diep gebrek aan Hollandsche taalkennis, dat ook deze nooit te boven gekomen is." De Heer VAN HALL heeft in zijne Lofrede (Gedenkzuil voor Mr. R. FEITH, bl. 63) deze uitspraak wederlegd; en voor zoo verre de zaak betreft, die tot de gemelde ongunstige oordeelvelling aanleiding gaf, naar ons oordeel, op goeden grond; maar aan den anderen kant mogen wij onze overtuiging niet achterhouden, dat FEITH, ten aanzien van hetgeen zijne dichtwerken tot opbouw of verrijking onzer taal hebben bijgedragen, in der daad weinig verdiensten bezit; en de Hoogl. CLARISSE had volkomen regt, toen hij, onder de redenen, waarom aan FEITH geen geijlike rang en eernaam als aan BILDERDIJK wordt toegekend, ook telde, dat de eerste al de kracht onzer rijke taal niet even diep kende, niet evenzeer in zijne magt had, als de laatste; zie 's Hoogl. Voorlezingen over H. VAN ALPHEN, als dichter en kinderdichter (Rotterd. 1836), bl. 42.

bouw is zijn invloed onmiskenbaar bij eene schaar van jeugdige zangers; verscheidene hunner bezongen in uitmuntende verzen den grooten meester als oorspronkelijk genie, terwijl voorname geleerden opzettelijk zijne groote verdiensten als navolger der ouden ontvouwd; een buitenlandsch letterkundige ontleedde een tweetal dichtstukken des hollandschen zangers, als modellen der kunst voor de jonge dichters zijns vaderlands, en van den Ondergang der eerste Wæreld komt thans onder ons eene derde uitgave tot stand, in welke 's dichters grootste kweekeling dat verheven, en zelfs als fragment onschatbaar kunstgewrocht op eene waardige wijze in alle zijne schoonheden doet kennen. Zoo heeft de tijd reeds nu den bij zijn leven vaak miskenden zanger regt gedaan: met veel van hetgeen zijnen tijdgenooten, met meer of minder regt, ergernis gaf, gevoelt men zich bevredigd; en wat deze of gene bundel nog aanstoote lijks mogt bevatten, treedt meer en meer in de schaduw bij het uitkomen der schoonheden, die allerwege in zijne werken zijn verspreid, en zich daarin meer vertoonen, naar mate men ze veelvuldiger beoefent en dieper leert verstaan.

§ 2.

Als eene nieuwe proeve van de waardering des voortreffelijken dichters, mag de prijsvraag aangemerkt worden, ten jare 1844 door de Maatschappij der nederlandsche Letterkunde te Leiden uitgeschreven, en waarbij verlangd wordt: »Een oordeelkundig onderzoek naar den invloed van **BILDERDIJKS** Dichtwerken op de kennis, de ontwikkeling, beschaving en verrijking van onze Moedertaal, gepaard met naauwkeurige aanwijzing der

woorden en spreekwijzen, welke door hem, of voor het eerst ingevoerd, of uit de oudheid in het gebruik teruggeroepen zijn." Die vraag toch onderstelt, dat 's dichters werken op de taal, in welke hij zong, eenen grooten invloed geoeffend hebben. En in der daad, hoezeer wij van oordeel zijn, dat **BILDERDIJK** door zijne taalkundige geschriften veel heeft bijgedragen tot eene meer juiste en grondige beoefening onzer taal, zijn wij tevens van gevoelen, dat die taal door zijn voorbeeld als dichter, nog oneindig meer heeft gewonnen. De onderzoekingen des spraakkunstenars zijn grootendeels alleen bestemd, of hebben althans hare meeste waarde voor hen, die de taal als voorwerp van wetenschap beeminnen en beoefenen: doch de dichter zingt voor een' veel uitgebreider' kring en zijne praktische lessen maken een' veel dieper en levendiger, een' meer onwederstaanbaren en langer bijblijvenden indruk. Bij onzen dichter, daarenboven, vereenigt zich veel, om den invloed zijner dichtwerken op de taal te vergrooten.

§ 3.

BILDERDIJK stond, bij zijne vorming als dichter, geheel op zich zelve. Men sla het oog op de talrijke bundels prijsverzen en mengedichten, die de laatste helft der vorige eeuw opleverde, en men zal toestemmen, dat de toestand der letterkunde over 't geheel ongunstig was. De dichtgenootschappen der achttiende, waren zeker de rederijkkamers der zestiende eeuw in beschaving verre vooruit: doch beide soorten van instellingen hadden dit gemeen, dat zij vaak het wezen der kunst in den vorm stelden, middelmatigheid bewierookten, en weinig geschikt waren, oorspronkelijke

vernunft en op eene gepaste wijze te ontwikkelen. Ofschoon de jeugdige **BILDERDIJK** zijne eerste vermaardheid als dichter verkreeg door zijne prijsverzen, en daardoor in aanraking met sommige zijner kunstgenooten kwam, wier omgang en vriendschap hij waardeerde, was zijne reeds gevormde denkwijze omtrent taal- en dichtkunde te zeer verschillend van 't geen hij in hunne bijeenkomsten leerde kennen, om zich op den duur aan hunne leiding te kunnen of te willen onderwerpen. Van uit den staat van afzondering, waarin hij, wegens lichaamsongemakken, vele jaren verkeerd had, trad hij als oorspronkelijk dichter op, en er was zoo weinig zamenstemming tusschen zijnen dichttrant en dien zijner tijdgenooten, dat sommige kunstregters verklaarden »in zulke woeste verzen geenen smaak te kunnen vinden¹⁾.” Veel meer dan aan de dichters van zijn tijdvak, kon de vurige geest van een' **BILDERDIJK** zich aansluiten aan hen, die eene eeuw vroeger het schitterendst tijdperk der nederlandsche dichtkunst opluisterden. **CATS**, **VONDEL** en **ANTONIDES** schijnen door hem het meest gelezen; doch het is er zoo verre van verwijderd, dat hij hun slaafsche navolger werd, dat bij vergelijking van des eersten dichttrant met den zijne, er bijna geen grooter verschil denkbaar is, en dat hij van de beide laatsten alleen de kunst schijnt te hebben afgeleerd, om op eigene wijze vrij en onafhankelijk over taal en dichtmaat te heerschen. Zonder grootspraak kon hij later van zich zelve getuigen:

Mijn jeugd is vrij van ziel en eerlijk opgetreden,
 En 'k zag van uit mijn sfeer hooghartig naar beneden,
 Stond op my-zelv' alleen en drukte niemands spoor²⁾.

1) Zie **BILDERDIJKS** Brieven, I. 48.

2) Rotsgalmen, II. 16.

BILDERDIJK voorts vormde zich tot dichter door oefening. De natuur vormt den dichter, doch de oefening beschaaft hem. Zoo iemand met dichterlijken aanleg werd geboren, het was **BILDERDIJK**; doch zoo iemand door onvermoeiden arbeid dien aanleg heeft ontwikkeld en veredeld, het was **BILDERDIJK** tevens. Al had hij zelf niet meermalen van zijne verbazende werkzaamheid, gedurende de jaren zijner kindschheid en jongelingschap gesproken, dan zouden zijne eerste uitgegevene dichtwerken dáár zijn, om het te bewijzen. In de *Prijsverzen*, in den *Edipus*, in de *Verlustiging* ziet men niet bloot den veelbelovenden jongeling, den echten dichter; ontwaart men niet alleen eene vurige en rijke verbeelding, een diep gevoel en kieschen sinaak: doch men bewondert er tevens den fijnbeschaafden man, die zijne verbeelding weet te leiden, zijn gevoel te beheerschen en nergens wansmaak verraadt, die bovenal zulk een meesterschap over de taal bezit, dat men zoude wanen, de laatste verzen te lezen van iemand, in de beoefening der kunst grijs geworden. Men vergelijkte **VONDELS** *Pascha* met zijn *Lucifer*, **FEITHS** *Laatste Oordeel* en **HELMERS** *Ode De Nacht* met sommige hunner latere dichtstukken, en het zal niet moeilijk zijn, de eerstelingen der jongelingsjaren van de gewrochten des rijperen leeftijds te onderscheiden en de vorderingen aan te wijzen, ten aanzien van taal- en dichtkunde te bespeuren. Doch **BILDERDIJK** begon met stukken te leveren, die een' vergevorderde in de kunst zouden vereerd hebben, en toonde alzoo, reeds geheel te zijn gevormd en voorbereid, eer hij op het tooneel verscheen, en hij sprak voorzeker uit eigene ervaring, toen hij later aan jeugdige dichters den raad gaf, niet in het openbaar

te verschijnen, voor dat zij »duizenden van blaân aan Vulkaan opgeofferd, en duizend fraaiigheên, eerst voor meesterlijk gekeurd, verscheurd” hadden ¹⁾). Van ééne oefening vooral zijner vroegste jeugd heeft hij in lateren tijd meermalen gewag gemaakt, die zijne vaardigheid in het werktuiglijke der kunst grootelijks moest bevorderen: het vertalen. Wie bij ondervinding weet, hoe moeilijk het dikwerf is, bij het overbrengen van de eene taal in de andere zich zelven te voldoen, hoe zich dan telkens bij iedere taal sijne onderscheidingen en eigenheden opdoen, die men vroeger niet bemerkte en die men in zijne overzetting vergeefs poogt weder te geven: zal het tevens beseffen, hoe in dat onophoudelijk meten, die onderlinge worsteling als 't ware van verschillende magten, de kracht grootelijks wordt ontwikkeld en versterkt, en het werktuig eene groote mate van geschiktheid en buigzaamheid moet erlangen. Geen wonder dan, dat onze dichter, die, om het werktuig der taal meester te worden, twintig- en meermalen een zelfde stuk uit de oudheid in hollandsche verzen vertaalde ²⁾, daarin niet alleen eene buitengewone bedrevenheid verkreeg, maar ook zijne moedertaal meer dan anderen beschaafde en verrijkte.

BILDERDIJK daarenboven bezat velerlei kennis en bekwaamheden. Van zijne teederste jaren af in letteroefeningen bezig, in verschillende talen onderrigt, in kunstvaardigheden bedreven, door nadenken tot wijsgeer gevormd en in alles zijnen leeftijd vooruit, nam Leidens hoogeschool hem als haren kweekeling op;

¹⁾ Krekelzangen, I. 179.

²⁾ KALLIMACHUS' Lofzangen, Voorrede, bl. XIII. FINGAL, II. 158.

geen wonder, dat hij, haar verlatende, het bedrijvige leven intrad, meer dan gewoonlijk met kennis toege- rust. Zijn vriend **BUSSINGH** noemde hem toen reeds het »wonder onzer eeuw,” en **VAN DER PALM** zong hem toe:

De hulde voegt aen U van heel het weereldrond;
Uw roem is aller lof te boven! ¹⁾

En in der daad, wordt het loffelijk geacht, in één vak van wetenschap of geleerdheid uit te munten: **BILDERDIJK** scheen voor de beoefening van de meeste vakken van menschelijke kennis geschapen, en schier in niet één bleef hij geheel vreemdeling. De geheele oudheid was voor hem toegankelijk; het Oosten opende hem zijne schatten, en er was bijna niet ééne europesche letterkunde, met welker voortbrengsels hij zijnen geest niet konde voeden en verkwikken. Is nu de taal de afdruk van den menschelijken geest; is inzonderheid de taal des dichters onmiskenbaar de maatstaf zijner ontwikkeling en beschaving, dan moeten **BILDERDIJKS** zangen ook het kenmerk dragen van den veelzijdig gevormden, alles omvattenden geest, die ze uitstortte; dan moet hij uitmunten in rijkdom van gedachten, nieuwheid van beelden, juistheid van teekening, gepastheid van uitdrukking; dan moet hij, meer dan eenig ander, zijne taal hebben verrijkt en beschaafd.

BILDERDIJK eindelijk was grondig kenner zijner moedertaal. Men heeft het wel eens doen voorkomen, als of **BILDERDIJK** eerst in lateren leeftijd, en met name na de invoering van eene algemeene spellingleer, de taal meer bijzonder tot een voorwerp van opzettelijke studie

¹⁾ Zie beider lierzangen achter **BILDERDIJKS** Specimen academicum inaugurale. J. B. 1782.

had gemaakt; doch men vergist zich. Het tegendeel zoude reeds kunnen blijken uit de Voorrede voor de eerste uitgave zijner Verhandeling over de Geslachten, waarin hij zegt, reeds van zijn zestiende jaar af bouwstoffen te hebben verzameld voor een Algemeen Woordenboek; meer echter zal het in veler oog afdoen, te verwijzen naar de taalkundige aanteekeningen bij sommige zijner eerste gedichten, en vooral naar zijne in 't licht gegeven brieven. In deze hoogst belangrijke verzameling komen verscheidene opstellen voor, door den schrijver in zijnen studententijd of kort daarna vervaardigd, die onwedersprekelijk aantoonen, dat hij reeds destijds van grammaticale, en vooral etymologische onderzoekingen opzettelijk had werk gemaakt. In zijne taalbeoefening ging hij, gelijk in alles, wederom zijn eigenen weg. Zich weinig bekommerende om 't geen door de orakels van zijnen tijd — een SÉWEL, MOONEN, HOOGSTRATEN — als regel was vastgesteld, spoorde hij de taal in haar zelve na, en trachtte hare wetten uit die van het denken af te leiden. Zijn stelsel van etymologiseren had wel overeenkomst met dat van TEN KATE, doch door het opsporen en aanwijzen van die eenvoudige wortels, welke hunne grondbetekenis in alle afgeleide, hoe verschillend ook gewijzigde, vormen handhaven, ging hij dieper dan zijn voorganger, die nog wel eens te veel aan willekeurig gesmede taalwetten vasthield, en overtrof hem ook in uitgebreidheid van kennis; hoewel het aan den anderen kant niet kan ontkennd worden, dat, waar het de toepassing geldt der etymologie op enkele woorden, het meerdere vernuft des eersten welligt niet minder feilen heeft veroorzaakt, dan het mindere doorzicht des laatsten. Hoe dit zijn moge,

een dichter, zoo grondig en onafhankelijk in zijne taalkennis, kon niet anders dan door zijne zangen in eene meer dan gewone mate de taal zelve ontwikkelen en verrijken.

§ 4.

Waarin heeft die taalverrijking bestaan? Onzes oordeels kan op die vraag zeer verschillend worden geantwoord.

De taal wordt reeds verrijkt door de meesterstukken zelve, die er in zijn geschreven. En waar deze zoo menigvuldig en zoo veelsoortig zijn, als in de rij van **BILDERDIJKS** werken, daar is de aanwinst des te grooter. Nu zijn er, onder de handen van éénen dichter, proeven geleverd, dat de nederduitsche taal geschiktheid bezit voor alle soorten van stijl, en het bewijs hiervan te leveren, zou niet anders zijn, dan die proeven op te zamelen; dan eene bloemlezing te vervaardigen uit den rijken voorraad, in 's dichters werken voorhanden.

De taal wordt verder verrijkt en ontwikkeld, indien de verzen des dichters niet alleen aan het vereischte van maat en rijm voldoen, maar tevens aan al de regelen eener gezonde prosodie; wanneer zij door afwisseling der snede, gepasten overgang, vloeiende smelting, opeenvolging van klanken, en wat dies meer zij, al de welluidendheid bezitten, waarvoor de taal vatbaar is, en tevens in bestendige harmonie zijn met den aard des onderwerps. Omtrent **BILDERDIJKS** verdiensten te dezen opzichte bestaat bij deskundigen slechts ééne stem. Om haar te staven, zoude men één der hoofdwerken des dichters ten grondslage kunnen leggen, en dan als 't ware van regel tot regel al de hier bedoelde bijzonderheden

aanwijzen, zoo als wij daarvan eenigermate eene leerrijke proeve bezitten, in de door den Heer DA COSTA bewerkte uitgave van den Ondergang der eerste Wareld.

De taal wordt almede verrijkt en beschaafd, wanneer de woorden, wat hunne beteekenis betreft, op eene gepaste en naauwkeurige wijze worden gebezigd en onderscheiden. Menige uitdrukking toch kan dikwerf gelijkbeteekend zijn met eene andere, en echter somtijds in één bepaald geval de voorkeur verdienen; een woord kan niet zelden zijne juiste beteekenis erlangen door het verband, waarin het tot andere staat, ja zelfs kan van verschillende vormen, die van hetzelfde woord bestaan, het bezigen van den een' of van den ander', voor den geoefenden kenner, menigmaal gansch niet onverschillig zijn. Dat de beschouwing van BILDERDIJKS dichtwerken in dit opzigt hoogst nuttige uitkomsten oplevert, blijkt mede hier en daar uit de straks vermelde bewerking van den Epos; meer bepaald nog is zoodanig de strekking van de aanteekeningen, waarvan de belgische Hoogleeraar DAVID de uitgave van twee van 's dichters zangen heeft doen vergezeld gaan¹⁾. Wie evenwel ten dezen het pleit geheel zoude willen voldingen, zou verplicht zijn, den ganschen schat van 's mans poëzij in oogenschouw te nemen, en alzoo een onderzoek te bewerkstelligen, zoo veelomvattend als hoogst belangrijk; en waarvan de uitkomst gewigtiger bijdrage zoude leve-

¹⁾ De Geestenwareld en het Waarachtig Goed, Gedichten van W. BILDERDIJK, uitgegeven met inleiding, analyse en aanteekeningen, door J. DAVID; tweede, merkelyk vermeerderde uitgave. Louven 1843. De eerste uitgave, die alleen de Geestenwareld bevat, komt voor in het tijdschrift: De Middelaer, of Bijdragen ter bevordering van Taal, Onderwijs en Geschiedenis, D. II. (1841-42) bl. 469-538.

ren tot een oordeelkundig Woordenboek en eene Synonymiek onzer taal, dan de werken van eenigen anderen dichter.

Uit de genoemde oogpunten kan, onder meer andere, de invloed worden beschouwd, dien **BILDERDIJKS** dichtwerken op zijne taal hebben gehad. Het komt ons voor, dat de Maatschappij, bij het uitschrijven der vraag naar een onderzoek van dien invloed, te regt heeft gevoeld, dat die vraag, zonder verdere bepaling uitgedrukt, voor te verschillende uitlegging vatbaar was, om eenig antwoord uit te lokken, of dat hare volledige beantwoording, zoo al niet de bekwaamheid van éénen mensch, dan toch zekerlijk de gestelde tijdruimte verre zou overschrijden. Zij geeft derhalve, zoo wij meenen, in het tweede lid der vraag, het bepaalde oogpunt op, waaruit zij het onderwerp wil behandeld hebben; zij verlangt namelijk den invloed aangewezen te zien, dien **BILDERDIJKS** dichtwerken hebben geoeffend, niet zoo zeer met betrekking tot één der boven aangeduide gezigtpunten, maar veeleer ten aanzien van de invoering van nieuwe en de terugroeping van verouderde woorden en spreekwijzen. In dezen zin opgevat, hebben wij ons opgewekt gevoeld en in staat geloofd, aan de uitgeschrevene vraag te voldoen. De tegenwoordige proeve was de vrucht van ons onderzoek. Wij noemen haar opzettelijk eene *proeve*, en bieden haar als zoodanig der Maatschappij aan, zelve, zoo zeer als iemand, overtuigd, dat zij voor merkelijke uitbreiding vatbaar is. Elke nieuwe lezing van eenig gedeelte van **BILDERDIJKS** werken heeft ons geleerd, dat wij bij de vorige iets hadden over 't hoofd gezien: bij het beschouwen van kunstgewrochten, waarbij zoo veel valt te genieten en waar te nemen.

verliest men al ligt het ééne bepaalde oogpunt des onderzoeks uit het oog, en waar de aandacht door de stof wordt geboeid, kan haar de vorm zoo gemakkelijk ontglippen.

§ 5.

A. Onze taak vordert derhalve in de eerste plaats eene oordeelkundige opgave van zoodanige woorden en spreekwijzen, welke door BILDERDIJK voor het eerst zijn ingevoerd.

Dat onze taal haren gebruiker in staat stelt, om den voorhanden zijnden schat van woorden met nieuwe te vermeerderen, en dat zij zich daarbij niet, gelijk bij andere talen het geval is, met anderer bezitting behoeft te verrijken, maar het onwaardeerbaar voorregt heeft, steeds uit eigen voorraad te kunnen putten, is meermalen in het licht gesteld ¹⁾, en vordert uit dien hoofde hier geen opzettelijk betoog. Even weinig behoeven wij stil te staan bij de regelen, welke bij het smeden van nieuwe uitdrukkingen behooren te worden in acht genomen, zullen deze den toets kunnen doorstaan, en niet, in stede van wezenlijken rijkdom, valschen pronk of nutteloozen ballast aanbrengen. Wij zouden dan moeten herhalen, wat reeds door meer dan één vaderlandsch schrijver werd uiteengezet ²⁾. Wij willen alleen op het

1) Men zie onder anderen de uitmuntende Verhandeling van den Hoogleeraar SIEGENBEEK over dit onderwerp, in het vijfde Deel van de Werken der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde.

2) Bij voorb. door J. LUBLINK D. J., in zijne Proeve over het verrijken der Ned. Taal, in het Nieuw Algemeen Magazijn van Wetenschap, Konst en Smaak, III D. 1 St. (Amst. 1796), bl. 287-335; en door Mr. J. C. W. LEJEUNE, in zijne prijsverhandeling over het verrijken onzer Moedertaal, D. IX. van de Werken der Holl. Maatsch. van fraaije Kunsten en Wetenschappen.

verschijnsel wijzen, dat de dichter, meer dan de prozaschrijver, over het algemeen genomen, de taal met nieuwe uitdrukkingen pleegt te verrijken. Dit ligt in den aard der zake. De dichter spreekt de taal der verbeelding en des gevoels. Waar hij ons in eene wereld van nieuwe gedachten en beelden heenvoert, of de fijnste aandoeeningen des gemoeds tracht te doen gevoelen, zijn de bestaande uitdrukkingen niet altijd voldoende, om iederen trek zijner schilderij, of elken indruk zijns gevoels weder te geven. Voorts is veel van 't geen voor den ongebonden stijl geschikt is, in vorm en beteekenis te weinig gepast of te onedel of te uitheemsch voor de taal der poezij; welke bovendien aan de eene zijde, door de wetten van maat en rijm, waaraan zij gebonden is, meerdere buigzaamheid, en aan den anderen kant, wegens de sieraden, die zij toelaat, meerdere weelderigheid in de bearbeiding vordert. Geldt dit alles van den dichter in het algemeen: de graad van toepassing verschilt naar mate zijne dichtader oorspronkelijk en rijk is; naar mate hij zelf zijn talent heeft aangekweekt en beschaafd, naar mate hij de taal, waarin hij zingt, heeft beoefend, nagevorscht en aan zich onderworpen; en naar mate hij zijne kennis heeft uitgebreid en zijn' smaak gekuischt.

Indien de schets, die wij boven van BILDERDIJK als dichter ontwierpen, niet van alle waarheid is ontbloot, dan laat het zich niet anders verwachten, of zijne dichtwerken zullen, ook ten aanzien van het smeden van nieuwe uitdrukkingen, de taal hebben verrijkt. Dichter, in de meest verheven beteekenis des woords, en van jongs af grondig taalbeoefenaar te gader; zijne lier wijdende aan allerlei stoffe, zoowel van de stoutste en dichterlijkste als van de schijnbaar onvruchtbaarste

soort, vereenigde hij in hooge mate de bevoegdheid met de gelegenheid, om van de geschiktheid onzer taal tot het vormen van nieuwe woorden en spreekwijzen partij te trekken. En zoo die van iemand, dan belooft ons eene naauwlettende lezing van zijne werken te dezen aanzien een' rijken oogst.

Men heeft regt te vragen naar de beginselen, die ons bij dit onderzoek zullen leiden; naar den maatstaf, volgens welken eene uitdrukking al dan niet onder de *nieuwe* zal worden gerangschikt. Had de Maatschappij, welke wij deze Proeve aanbieden, kunnen slagen in het plan, eenmaal door haar ontworpen, tot het vervaardigen van een »algemeen omschrijvend Woordenboek der nederlandsche taal,” en ware die arbeid dan tot grooteren trap van volledigheid en grondigheid gebracht dan de proeve, die een harer leden ons daarvan heeft geleverd, uit den aard der zaak bereiken kon, dan zou zoodanig werk voldoende geweest zijn, om tot grondslag onzer beoordeeling gelegd te worden. Thans van zulk een hulpmiddel verstoken, hebben wij, behalve van de bestaande Woordenboeken van verschillende soort, gebruik moeten maken van al wat in de werken onzer taalonderzoekers of andere gezag hebbende schrijvers verspreid en voor onze bedoeling dienstig was. Vaak echter moesten wij ons, in de beslissing of eenige uitdrukking voor het eerst door onzen dichter werd gebezigd, alleen door eigen oordeel en geheugen laten leiden. Wij zijn de eersten, om te erkennen, dat zulk een maatstaf niet altijd onbedriegelijk is; doch de overtuiging dat deze leemte onafscheidelijk is van een onderzoek als waaraan wij ons waagden, en zich evenzeer zou doen gevoelen bij wie het ook ondernam, deed ons

daarom geen oogenblik aarzelen, onzen arbeid op te vallen.

§ 6.

Onder de benaming van *nieuwe woorden en spreekwijzen* begrijpen wij niet alleen zulke uitdrukkingen, welke men gemeenlijk met den naam van *nieuw* bestempelt, maar ook de zoodanige, die uit andere talen in de onze zijn overgenomen, en dus alleen in eenen betrekkelijken zin *nieuw* kunnen genoemd worden.

Wat de eerste betreft: een woord kan nieuw zijn in drierlei opzigt, in zijne *vorming*, in zijne *zamenstelling*, of in zijne *beteekenis*. Houden wij deze verdeling in het oog, dan bepaalt zich onze aandacht vooreerst tot *eenvoudige*, daarna tot *zamengestelde*, en eindelijk tot bekende, doch in *beteekenis* van het gewone gebruik afwijkende woorden.

I. De *eenvoudige* woorden zijn deels *oorspronkelijk*, deels *afgeleid*. De laatste zijn uit den aard der zaak verre weg de talrijkste. Tot de eerste brengen wij de werkwoorden *bruizen*, voor *verbrijzelen*, Oprak. bl. 27:

*Uw last zal Hem de schouders bruizen,
Ja, dier op bloed en tranen staan.*

Volgens des dichters eigene verklaring, Verkl. Gesl. op *brij*, is dit werkwoord aan te merken als het primitief van het frequentative *brijzelen*. En in der daad, als men in aanmerking neemt, dat men niet alleen voor *brijzelen*, bij TEN KATE, II. 610, het verouderde *breizelen* vindt, zoowel als *briezelen*, bij voorb. bij HUYGENS, Korenbl. I. 44: *brieselt de gewrichten*; maar zelfs het primitive *verbriezen*, HOFFERUS, Poem. bl. 299:

*Ten is gheens menschen hand die 's vijands kracht verbriest,
Maer eere sij den Held, dien God daartoe verkiest.*

en verder daarbij overweegt, dat in sommige uitdrukkingen de *ie-* en *ui-*klanken vaak verwisseld worden (als *kieken*, *kuiken*, *dieden*, *duiden*, enz.), dan kan *bruizen* voor *briezen*, *brijzen*, in de boven aangewezen beteekenis, naar onze meening, wel gewettigd worden, ofschoon het woord zich anders door duidelijkheid niet schijnt aan te bevelen. Dit werkwoord intusschen is geheel onderscheiden van *bruisen* of *bruischen*, het zij in den zin van *schuimen*, het zij in dien van *razen*, *getier maken*; welke laatste beteekenis bij **BILDERDIJK** voorkomt in deze plaats, welke wij te eerder hier aanhalen, omdat zij van de zoo even vermelde klankwisseling tevens een fraai voorbeeld oplevert, **Ovid.** bl. 158: *En 't monster bruischt en briescht, onwetend wie hem kwetst.*

Dippen, **Ovid.** bl. 193:

*'k Treë toe en dip den voet in de aangename plasschen,
Nu't been, de knie, — in't eind, 'k besluit my 't lijf te wasschen.*

Zeer eigenaardig is dit werkwoord ter aanduiding van het *even indooopen*, met den *punt* des voets *insteken*. Dat de vokaal *i* bijzonder het *puntige* aanwijst, kan onder anderen blijken uit *tip* (vergeleken met *top*), *stippen*, *spils*, enz.

Greeuwen, **Mengel.** IV. 58:

*Die de dood zoo na aanschouwen,
Dien zy zoo in de ooren greeuwt.*

Het vriesch van **GIJSBERT JAPICX**, naar wien deze regels gevolgd zijn, heeft te dezer plaats *brinsgjen*, dat één zal zijn met het nederduitsche *wrenschén*, d. i. hinniken, brieschen, en door **EPKEMA** hier verklaard door »tieren, razen, schreeuwen.” Het woord *greeuwen* staat dus tot *schreeuwen*, als *grillen* tot *schrillen*,

krabben tot *schrabben* en dergelijke. De voorgevoegde *s* schijnt de beteekenis te versterken.

Honken, Najaarsbl. II. 85:

*Dichtrenoogjen, op wiens lonken
Heel Parnas by een komt honken
In den Muyder Dichtrenkooi!*

Honk is in sommige gemeenzame spreekwijzen gangbaar voor *vaste bestemming, woonplaats*; *honken* is hier derhalve *eene woon- of verblijfplaats zoeken*.

Knorsen, Onderg. bl. 131:

— *borst en borstbeen knorst, en knarst, en barst, en kraakt.*

Een zeer gepast woord, ter aanduiding van het geluid van krakende beengewrichten, in zijne vorming van *knarsen* alleen door klank verschillend. Dat de opeenstapeling der *rst* in den aangehaalden dichtregel medewerkt, om het geluid als 't ware te doen hooren, behoeft nauwelijks aanwijzing.

Leden, Onderg. bl. 174:

— — 't ledend *beengewricht*.

Wij zouden dit deelwoord hier door *lidmakend, gelidvormend* verklaren.

Worken, ter aanduiding van het geluid der kikvorschen, Najaarsbl. II. 128:

*De rietvink piept vergeefs aan d'oever der moerassen,
Daar 't workend vorschgezang zich opheft door de lucht.*

Met verplaatsing der *r* heeft STARING voor dit geluid het werkw. *wrokken*, Gedichten (2^e uitg.), III. bl. 40.

Verder ontmoeten wij als zelfstandige naamwoorden: *ril, folter* ¹⁾ en *fladder*, wortels der bekende

¹⁾ [Bij het woord *folter* zoude men, met een' onzer Beoordeelaars, ook aan eene overneming van het hoogd. *folter* kunnen denken.]

werkwoorden *rillen*, *folteren* en *fladderen*; Nalez. I. 118:

*Maar voel ik niet dat luchtjen zich verheffen,
Zijn' kouden ril mijn' matten boezem treffen!*

Ziekte der Gel. bl. 3:

Wat de aard verruklijkst heeft, tot ijsbren folter maakt.

Ald. bl. 49:

— wien 't al op aard tot helschen folter strekt.

Oprak. bl. 175:

— 't ware een folter voor den geest.

Nalez. II. 36:

*Wat beweent ons beider hart
In den folter van zijn smart?*

Schemersch. bl. 36:

*Hy zal —
Uw tentgespan te fladder scheuren.*

Dit laatste woord komt in beteekenis overeen met het meer gebruikelijke *flard*, waarvan ook de gewone spreekwijs *iets aan flarden scheuren*. Het eene woord is waarschijnlijk door letterverplaatsing uit het andere ontstaan. — Verder het zelfstandige *dwalm*, Winterbl. I. 6:

*Gaan we op de starrenbaan of zwarte Styx ter weide,
Gelukkig in den dwalm van uwen tooverzang.*

In beteekenis komt dit woord nagenoeg overeen met *walm*, opwaarts stijgende of draaijende dampwolk, en het eerste schijnt ook van 't laatste gevormd, door de voorplaatsing der *d*. (Verg. de Verkl. Geslachtl. op *walm*).

Van daar ook *gedwalm*, Muis- en Kikv. bl. 76:

— rookgedwalm en klinkend geld.

Door *dwalm* wordt men *bedwelmd*; van daar bij onzen dichter eenige composita met *dwelm*, wortel van *dwelmen*, Oprak. bl. 35:

— uit den dwelmdroom opgewekt.

Ald. bl. 175:

*Doch raast, en meent in dwelmziek woelen
De zorg en kwelling af te spoelen.*

Nakl. bl. 118:

Hy ziet wat om hem raast in dwelmzucht zuizebollen.

Gelijk bij HOOFD, Ned. Hist. f. 723: »waar de rook *opdwelmd*», *dwelmen* in den eigenlijken zin voorkomt, zoo gebruikt BILDERDIJK overdwelmen en overwelmen, beide in den overdragtigen zin voor *door bedwelmig overvallen, overstelpen*. Beide werkwoorden, naar het ons voorkomt onverschillig gebezigd, komen bij onzen dichter verscheidene malen voor, b. v. Mengelp. II. bl. 139:

*Zoo vloegen 's Ridders slagen rond
Op d'overdwelmden Kelt.*

Buitenl. bl. 17:

*Hy siddert tot in 't merg, en, overdwelmd van schrik,
Blijft hy besluitloos staan, in 't hachelijk oogenblik.*

Mengel. IV. bl. 141:

Wy zwijgen, overdwelmd en stom ¹⁾.

Mengelp. I. 232:

*Mijn overweldigd hart, mijn overwelmden reden
Mijn uitgeblaakt verstand, kent rust noch leven meer.*

Buitenl. bl. 24:

*Dan ademt heel zijn borst, met overwelmden zin,
De ziel van zijnen vriend in 't rozengeurtjen in.*

N. Uitspr. bl. 49:

— — — *als 't talloos starrenkeir
't Gewelfsel overwelmt en spiegelt in het meir ²⁾.*

¹⁾ Zie meer voorbeelden: Rotsg. II. 33, Ovid. bl. 189, en Schemersch. bl. 65.

²⁾ Zoo ook: Gisp. bl. 60, Rotsg. II. 128, en Ovid. bl. 145.

In 't laatst bijgebragte voorbeeld is de beteekenis blootelijk *overdekken*, waaraan echter, wegens de ontelbare menigte, toch altijd het oorspronkelijk denkbeeld van *verwarring*, *dooreenmenging* verbonden blijft. Dat het engelsche *to overwhelm* hetzelfde woord is, behoeft geene breeder aanwijzing.

§ 7.

De onmiddellijk voorafgaande woorden, die met *dwalm* verwant waren, hebben ons reeds overgebracht tot de meer talrijke klasse der *afgeleide*. Wij brengen daartoe allereerst nieuw gevormde uitdrukkingen met den uitgang *ing* en *ling*, als: *beelding*, van *beelden*, vormen; Buitenl. bl. 92:

*Van daar in 't diepst van de aard die wondren voortgebracht,
Die de Oudheid bezelen deed¹⁾ van 's aardrijks beeldingskracht,
Waardoor zy 't zielloos stof 't bezielde nabootseeren,
En beelden scheppen deed die 's menschen kunst braveeren.*

Zoo ook N. Oprakel. bl. 157: *hersensbeelding*. — Labbering, van *labberen*, d. i. wapperen, Oranjez. bl. 131: *ô Eemnymf, 'k zing voor u! ontvang mijn zwakke galmen*
— — — — — en laat hen, onbepaald,

*Door duizend echoos van uw bochten wederhaald,
En voor de blazing van uw labbring heen gedreven, enz.*

Lommering, voor *lommer*, Mengel. II. bl. 142:

*Wilt ge in de lommering van deze Wilgentwijgen
U nederzetten, vriend! en spelen op uw riet?*

Wijders afvalleling, Mengelp. II. bl. 172; bezoldeling, N. Vermak. bl. 41; reddeling, N. Dichtsch. I. bl. 104, voor iemand, die *afvalt*, *bezoldigd* en *gered* wordt. Heuveling, voor *heuvelbewoner*, Kallim. bl. 48:

¹⁾ Voor dit *deed* behoort *deên* te worden gelezen.

— — — waar u de heuvelingen ¹⁾

Van bygelegen kust met open hart ontfingen.

En met de adverbiale *s*, *plaszlings*, N. Vermak.
bl. 39:

— *met het bloed bespat waarin gy plaszlings rent.*

Met den uitgang *ig* komen voor: *afstandig*, voor
wat op afstand is, Nasprokk. bl. 114:

Grijpen zal zy naar 't afstandig, en zich stooten aan 't naby.
Gedaantig, Nalez. II. bl. 63: *menschgedaantige ad-*
Jeren. — *Misboortig*, Voet in 't Graf, bl. 96:

Wat, misboortig kind van zonden,
Is uw leed by Zijne wonden!

Regelmatiger zoude *misgeboortig* kunnen schijnen: doch
KILIAAN heeft zoowel *misboorte* als *misgeboorte.* —
Smeulig, Mengel. II. bl. 157:

Ik rooste zelv' de spieren,
En 't smeulig ingewand
Van de omgebrachte dieren.

Treurvallig, Ziekte der Gel. Nabericht, bl. 26:

— *den Cyther* —

Die de uitgeputte geest by diepgevoelde smarten,

Treurvallig, maar oprecht, zich-zelv' ter troost mocht slaan.

Met deze vorming vindt men bij HOOFT *minvallig*,
rampvalligheid, *roervallig*, *schemervallig*, *windval-*
ligheid, en welligt andere, zie het Woordenb. des In-
stituuts; en wij zeggen nog *angstvallig* en *schroomval-*
lig enz. — *Wisselbeurtig*, N. Mengel. I. 15:

Als of Zijn Wijsheid-zelv' niet onveranderbaar,
Maar tegen zich gekant en wisselbeurtig waar.

¹⁾ *Heuveling* is hier te regt met de dubbele *l*; doch zoo dan ook *he-*
melling, waartegen onze dichter — onzes achtens gansch te onregte —
zoo zeer geijverd heeft.

Verspr. Ged. II. 11:

Uw wil verdeelt het wisselbeurtig jaar.

Opmerking verdient de weglating van dezen uitgang *ig* bij adjectiven, b. v. almachte, De Mensch, bl. 13: *de Almachte hand*; bl. 90: *de Almachte wil*. — Gifte¹⁾, Mengelp. II. 91: *de gifte lucht*; N. Mengel. I. bl. 44: *gifte dampen*. — Lafharte, Floris, bl. 46: *lafharte prooi*. — Nieuwsgier, Buitenl. bl. 95: *ons nieuwsgier oog*; Navonkel. II. bl. 55: *geen nieuwsgiere oogen*, en elders. — Rechtvaarde, Verspr. Ged. I. bl. 14: *rechtvaarde Hemel*. — Standvast, Wit en Rood, II. 148:

*Onpletbaar in den tegenspoed,
En standvast in bezwaren.*

Nasprokk. bl. 132:

Steeds standvast in het leed en needrig in geluk.

Hetzelfde wordt uitgedrukt door *standhaft*, Buitenl. bl. 55:

— *Beuken, grootseh van kroon en standhaft voor de winden*. Waarachte, Vermak. bl. 96: *waarachte kennis*. — Zoo ontstuime, Rotsg. I. bl. 110: *de ontstuime baar*. Bij dit woord valt op te merken, dat het met *ont* is verbonden, en niet als gewoonlijk, met *on*; dus mede ontstuimig, Mengel. II. bl. 133, Winterbl. I. bl. 11, en elders. De spelling *onstuimig*, zoowel als *ongestuim*, wordt door onzen schrijver afgekeurd, als verkeerd, onverstandig, en duidende het tegendeel aan van 't geen het woord moet beteekenen, zie Verkl. Geslachtl.

¹⁾ Dit naamwoord met een paar andere van dezen vorm werden reeds door ALEWIJN uit vroegere dichters bijgebracht in de Werken der Leidsche Maatschappij, II. bl. 119 en D. III. bl. 159, 60.

op *stuim*, en Taal- en Dichtk. Verscheid. IV. bl. 117 ¹⁾. Ongestuium echter wordt door hemzelve meermaalen gebezigd, als bijvoeglijk, Mengelp. I. bl. 62: '*ongestuime zout*'; bl. 76: *d'ongestuimen vloed*; Perzius, bl. 20: *met ongestuime drift*, en meer plaats. Als zelfstandig, Buitenl. bl. 79:

Men hoort er —

De meerkolk zuizen, en, in woedende ongestuim,

De rotsen geesselen met ziedend ooverschuim.

KILIAAN kent alleen *on-stuemigh*, *on-stuymigh*.

Met den uitgang *dom* kwamen ons als nieuw voor: broederendom, Wit en Rood, II. bl. 20; en die-rendom, Aifod. II. bl. 6. Andere min gewone uitdrukkingen van deze soort (als *dichterdom*, Voet in 't Graf, bl. 64; *spokendom*, Uitboez. bl. 27, en *geschapendom*, Najaarsbl. II. bl. 170, Verspr. Ged. II. bl. 25 en elders) zijn reeds te vinden in de lijst, door KLUIT medegeedeeld voor HOOGSTRATENS Geslachtlijst (6^e druk) bl. LIX ²⁾.

Om den uitgang vermelden wij nog de volgende uitdrukkingen. Moeizaam, Poezij, III. bl. 83:

*Zouden drie of tweepaar mijlen door moeras of zonneschijn,
My te lang, te moeizaam vallen, om een uur aan u te zijn?*

¹⁾ De spelling met *on* rust op een' goeden grond. Dit voorzetsel heeft in *onstuimig* en *ongestuium* wel degelijk zijne ontkennende beteekenis. *Gestuem*, *gestuemig* beteekent in het oud hoogduitsch *zacht*, *stil*, *gerust*, als men gestaafid vindt bij SCHMELLER, Bayerisches Worterbuch, III. 637. Men vergelijkte ook GRAFFS Sprachschatz, VI. 681.

²⁾ Min naauwkeurig zegt derhalve de Heer DAVID omtrent *geschapendom*: »Dit mag men een Bilderdijksch woord noemen, want ik geloof niet dat men 't bij eenigen anderen schrijver aentrefte." De Geestenwareld, enz. bl. 76.

N. Oprak. bl. 157: *het moeizaam peinzen* ¹⁾. — Schichter, Verspr. Ged. II. bl. 95:

Rol, treurtoon! rol, rol voort als schichtre watervlieten!

Dit woord, dat blijkbaar den zin heeft van *snel*, *schielijk*, is verwant en komt ook in beteekenis overeen met *schichtig* en *schichtelijk*, bij vroegere schrijvers niet ongewoon. — Dadelaar, voor *dadelboom*, gevormd naar het verouderde *appelaar*, Mengel. IV. bl. 15:

Daar plant zy palm en myrth, laurier en dadelaren.

Eerstheid, N. Vermak. bl. 114:

— *schakels van de ontzachtbre keten* —

Die aan 't beginsel van een hoogere eerstheid haakt.

Geeuwrik, N. Oprak. bl. 131:

Wat verveelt ge u, doffe Geeuwrik, enz.

Gesnuivel, Krekelz. III. bl. 12:

*Omringd van 't brakgehijg en moedig windgesnuivel
Uws veldstoets en 't gesnok des wachthonds van mijn kooi.*

d. i. het *gesnuif* of *gesnuffel* der windhonden. — Ge-
kluttsel, voor wat men anders *geklots* noemt, Willem
Frederik, bl. 10:

Men hoort geen stormwind meer door 't golfgekluttsel grommen.

Ravet, Buitenl. bl. 110:

*ó Dek ze voor den storm met bolwerk en ravet,
Die 's waters heirspits breekt wanneer het strandwaart zet.*

Dit is 't zelfde, wat Floris, bl. 109, ravijn heet:

Één oogwenk zag 't ravijn bestormd en ingenomen.

anders *ravelijn*, zie de Aanteek. op het Buitenl. bl. 196.

¹⁾ Even zoo VAN LENNEP, Academ. Idyllen, bl. 144: *'t lang en moeizaam dwaalen*.

Er zijn nog twee uitgangen, bij welke wij meer opzettelijk moeten stilstaan: het zijn die der bijvoegelijke naamwoorden op *baar* en *lijk*. HUYDECOPER maakte in zijne Proeve van Taal- en Dichtkunde, III. bl. 373-376, reeds de opmerking, dat beide uitgangen door dichters vaak verward worden; en BILDERDIJK heeft de berisping niet ontgaan, van zich aan zoodanige verwarring te hebben schuldig gemaakt ¹⁾. Ook ons is niet één vaderlandsch dichter bekend, bij wien de adjectiven op *baar* zoo menigvuldig en ten deele zoo afwijkende van het gewone taalgebruik voorkomen, dan BILDERDIJK. Is het niet te ontkennen, dat de beteekenissen van *baar* en *lijk* somwijlen schijnen in één te vloeijen, zoodat men genoegzaam onverschillig zegt *onbeschrijfbaar* en *onbeschrijfelijk*, *onoplosbaar* en *onoplosselijk*, *onvergelijkbaar* en *onvergelijkelijk*, *onwederstaanbaar* en *onwederstanelijk*: het is niet minder zeker, dat in vele andere gevallen de beteekenis merkelyk verschilt en de woorden alsdan niet kunnen verwisseld worden. Achter wortels van werkwoorden gevoegd, drukt *baar* de geschiktheid of mogelijkheid uit, om datgene te lijden, wat door den wortel wordt uitgedrukt: het werkwoord heeft derhalve alsdan eene passive beteekenis. Zoo is *eetbaar*, *deelbaar*, *bewoonbaar*, geschikt om *gegeten*, *gedeeld*, *bewoond* te worden, en dan alleen, wanneer *lijk* eene dergelijke beduidenis aanbrengt, worden de woorden als gelijkbeteekenend in het gebruik verwisseld. Zoo is, in de boven aangehaalde voorbeelden,

¹⁾ B. v. WISEN GEYSBEEK, Woordenb. der Ned. Dichters, V. bl. 99.

onbeschrijfbaar en *onbeschrijfelijk* beide *onvatbaar voor beschrijving*, enz. Doch dikwerf heeft die overeenkomst van beteekenis niet plaats: *bedriegbaar*, *aantrekbaar*, *verkwikbaar*, is wat *bedrogen*, *aangetrokken*, *verkwikt wordt*; daarentegen *bedriegelijk*, *aantrekkelijk*, *verkwikkelijk*, wat *bedriegt*, *aantrekt*, *verkwikt*. Naar onze meening behoort dit onderscheid te worden in het oog gehouden, en kunnen derhalve in dit geval de beide uitgangen niet door elkander worden gebezigd. Insgelijks volgt uit de passive beteekenis, die *baar* aan het werkwoord geeft, van zelf, dat die uitgang geene plaats kan vinden bij een onzijdig werkwoord. *Een slaapbaar man*, bij voorbeeld, kan niet gezegd worden voor *een slapende man*. BILDERDIJK zegt wel ergens, dat *baar* zoowel van active als passive kracht is ¹⁾, doch eenig bewijs voor die stelling is ons niet bekend, en voorbeelden uit het gevestigd gebruik staven haar, op eene enkele uitzondering na ²⁾, even min.

1) Korte Aanmerk. op HULDEC. Proeve, enz. bl. 156.

2) Bij voorbeeld *strijdbaar*, indien namelijk dit woord van het werkw. *strijden* (zoo als WEILAND zegt) en niet van het naamw. *strijd* is gevormd. De uitgang *baar* zou dan hier het *bezit* aanwijzen der *geschiktheid tot strijd*, zoo als *gangbaar* beteekent *geschikt tot den gang*. *Een strijdbaar held* is dan *een held geschikt tot den strijd*. Men gewoon spreekt STARTER, Friesche Lusthof, bl. 112, van *strijdbare zeden*. Overigens zij hier nog opgemerkt, dat, als wij de active kracht van *baar* ontkennen, dit alleen betrekking heeft op ons taalgebruik, en niet op het hoogduitsch. Volgens ADELUNG zegt deze taal *ein tragbarer Baum*, *ein haltbares Erz*, voor *een boom*, *die vruchten draagt*, *een erts*, *dat metaal inhoudt*; doch deze zelfde voorbeelden bewijzen het verschil, dat ten dezen in het taalgebruik tusschen ons en onze naburen plaats vindt. *Een draagbare boom*, *een houdbaar erts* zal bij ons wel niemand in de vermelde beteekenis gebruiken. Het oudduitsch levert te weinig voorbeelden van den uitgang *baar* op, om thans in alle gevallen ten rigtsnoer te kunnen strekken; zie GRIMM, Grammatik, II. 557, of C. F. MEYER, die Vor- und Nachsyblen der

Wij zullen nu uit onzen schrijver zoodanige voorbeelden van adjectiven op *baar* laten volgen, die of als nieuwe woorden in aanmerking komen, of ter staving dienen van het beweerde, dat **BILDERDIJK** te dezen opzigte eene vrijheid gebruikte, die weinig navolging verdient.

Afgrijsbaar, voor *afgrijssetijk*.

D'afgrijsbren Python, Mengelp. I. bl. 312. *Die afgrijsbre streken*, Buitenl. bl. 137, en elders.

Afleidbaar, voor *afleidende*.

— *Een broeinest van afleidbre wangedachten.*

SPIEGH. Hartsp. bl. 115.

Afschuwbaar, voor *afschuwetijk*.

Afschuwbre vloekgenooten, N. Mengel. I. bl. 72.

Afzichtbaar, voor *afzichtig*.

De afzichtbre trots, Dieren, bl. 41. *D'afzichtbren huid*, Wit en Rood, I. bl. 75. *'t Afzichtbre hoofd*, Navonk. I. 69. *Afzichtbre drakentanden*, Ovid. bl. 91.

Angstbaar, voor *angstvol* of *angstwekkend*.

Gy sidderde onder 't duizendtal,

Van angst- en schrikbre spoken.

Elius, bl. 58.

Bedriegbaar, voor *bedriegetijk*.

Die bedriegbre hoop, Mengel. IV. bl. 42. *Bedriegbre waan*, ald. bl. 162. *D'onbedriegbre spiegel*, Najaarsbl. I. bl. 141.

hochdeutschen Sprache (Magdeb. 1835), s. 178. [Overigens deed het ons genoeg, het door ons voorgedragene aangaande de betrekking der uitgangen *baar* en *lijk*, bevestigd te vinden in de nu uitgekomen *Hollandsche Spraakleer* door Dr. W. G. BAILL, een werk, waarmede wij onze vaderlandsche letterkunde meenen te mogen gelukwenschen. Men zie het aldaar voorkomende bl. 388, 389, 397 en 794.]

Belangbaar, voor *belangrijk*.

— 't Geen de een een beuzling heet,
Zijn voor den ander soms wel zeer belangbre dingen.
Mengelp. II. bl. 64.

Betaambaar en onbetaambaar, voor *betamelijk*
en *onbetamelijk*.

En niets ontbreke er aan het wicht,
Betaambaar by een' vorst.
Mengelp. II. bl. 125.

Waar is me ooit denkbeeld opgerezen,
Dat onbetaambaar waar voor God?
Mengel. III. bl. 105.

Beweegbaar, voor *bewegende*.

Hartbeweegbren toon, Fingal, II. bl. 12.

Bezielbaar, voor *bezielende*.

De albezielbre zon, Winterbl. II. bl. 19.

Bezuurbaar, voor *te bezuren*, *te lijden*.

De eensbezuurbre kommer, Onderg. d. eerste War.
bl. 35.

Blijfbaar, voor *blijvende*, d. i. *waar men blijven kan*.

De blijfbre haven van 't genoeg, Verspr. Ged. II.
bl. 46.

Doordringbaar, voor *doordringende*.

Hartdoordringbre tonen, Mengelp. I. bl. 77.

Draaibaar, voor *draaijende*.

Der draaibre molenwieken, Buitenl. bl. 65.

Duurbaar, voor *duurzaam*.

Een duurbre min, Mengelp. II. bl. 224. *Des wortels duurbre groei*, Poëzij, II. bl. 173. *Naar 't duurbre pogen*, N. Mengel. I. bl. 28.

Eindbaar en oneindbaar, voor *eindende* en *oneindig*.

Dien nimmer eindbren nacht, Vert. van Salomo,

bl. 45. *D'oneindbren nacht*, Poëzij, I. bl. 60. *De oneindbre pijn*, N. Mengel. I. bl. 136.

Griefbaar, voor *grievende*.

Hun griefbren hoon, N. Mengel. I. bl. 110.

Heugbaar, voor *heugende*, in *geheugen blijvende*.

Geen heugbre wraak, N. Mengel. II. bl. 25.

Ijsbaar, voor *ijsselijk*.

De ijsbre spitsen, Buitenl. bl. 60. *De ijsbre waterspoeling*, ald. bl. 93. *Een ijsbre schreeuw*, Mengel. III. bl. 60. *D'ijsbren toestel*, N. Mengel. II. bl. 77, en elders.

Losbaar, voor *los te maken*.

Ik vind me in strikken, die niet losbaar zijn, verward.
Floris, bl. 16.

Onbandbaar, voor *onbetoonbaar*.

D'onbandbren gloed van heersch- en onderdrukkingzucht.
Treursp. III. bl. 40.

Onberouwbaar, voor *onberouwelijk*.

Gods, Hem onberouwbren, eed. Schemersch. bl. 47.

Onbestembaar, voor *onbepaalbaar*.

Dat drukken, nijpen, zwellen, rijzen,
Op duizend onopnoembre wijzen,
Van 't onbestembre stemgeluid.
Poëzij, I. bl. 13.

— — *de baren*

Van 's levens onbestembre zee.
Mengel. II. bl. 118.

Onkleinsbaar, voor *niet te kleinzien*.

— — *wat, kwalijk doorgemengd,*
In 't kwijnende ingewand onkleinsbre brokken brengt.
Ziekte der Gel. bl. 92.

Onnutbaar, voor *onnuttig*, of *onbruikbaar*.

*Wat vordert men 't onnutbaar land
Thands blijde vruchten af?*

Sprokkel. bl. 73.

Onrichtbaar, voor *niet op te rigten*, *onherstelbaar*.

— — *de onrichtbare overhelling
Die ons gewoonte geeft.* —

SPIEGH. Hartsp. bl. 57.

Ontoegangbaar, voor *ontoegankelijk*.

Ontoegangbre rotsen, Buitenl. bl. 135. *Ontoegangbre wallen*, Ond. der eerste War. bl. 63. *Den ontoegangbren berg*, Voet in 't Graf, bl. 2.

Ontzachtbaar en ontzachtbaar, voor *ontzachtlijk*.

De ontzachtbre ellende, Dood van Edip. bl. 29. *De ontzachtbre schutsgod*, ald. bl. 64. *De ontzachtbre Dargo*, Mengelp. I. bl. 104, en vele andere plaatsen. Dikwerf vindt men echter ook de spelling *ontzachtbaar*, b. v. *Uw ontzachtbre kracht*, Mengelp. I. bl. 122. *Wiens ontzachtbre stam*, Buitenl. bl. 31. *Zijn ontzachtbren wenk*, Mengel. II. bl. 40. *Zulke ontzachtbre stappen*, ald. bl. 44, en elders op meer dan zestien plaatsen. Twee derzelve (Onderg. d. eerste War. bl. 46 en 62) zijn in de uitgave van den Heer DA COSTA veranderd in *ontzachtbaar*. Het is ons onbekend, of het H.S. des dichters aanleiding tot die verandering heeft gegeven; doch al ware dit zoo, wij kunnen bezwaarlijk op zoo vele plaatsen aan drukfouten denken, en vermoeden, dat de *t* in dit woord is ingevoegd ter meerdere stevigheid in de uitspraak ¹⁾).

¹⁾ Ook *ontzachtlijk* komt meermalen in denzelfden zin voor, b. v. Ibn Doreid, bl. 11, Mengelp. I. bl. 104, en Ond. der eerste War. bl. 143.

Ontzetbaar, voor *ontzettend*.

Dien ontzetbren blik, Mengelp. II. bl. 164. *Die ontzetbre rotsen*, Buitenl. bl. 63, en elders. — In de regte beteekenis echter, van *te ontzetten*, leest men Buitenl. bl. 146:

*Toen 't wetteloos geweld zijn rechters kwam braveeren,
Scharot en kluisters aâmde, en tong en gorgel bond,
Maar mijne onwrikbre borst door niets ontzetbaar vond.*

Onverdorbaar, voor *dat niet verdorren kan*.

Die onverdorbre krans, Nalez. II. bl. 123.

Onverheerbaar, voor *onoverwinbaar*.

Mct onverheerbren schrik, Bloemtj. bl. 111. *De onverheerbare kwaal*, Mengelp. II. bl. 49 en eld.

Onverpoosbaar, voor *onverpoosd*.

— — *dat verlangen*

Waar aan gy steeds zoo onverpoosbaar kwijnt.

Mengelp. I. bl. 251.

Onverwelkbaar, voor *onverwelkelijk*.

Uw onverwelkbre krans, Buitenl. bl. 154. *Onverwelkbre bloemen*, Poëzij, II. bl. 141. *Uw onverwelkbre jeugd*, Najaarsbl. II. bl. 30.

Schrikbaar, voor *verschrikkelijk*.

Die schrikbare echt, Mengelp. II. bl. 223. *Niets schrikbrers noch verwoeders*, Poëzij, I. bl. 68. *'t Schrikbaar aangezicht*, Mengel. III. bl. 15, en verscheidene andere plaatsen.

Schuchtbaar, voor *schichtig*, d. i. schietende.

*De zwam, die 't bloeden stelpt, en 't vuur der schuchtbre vonken
Uit 's keisteens aadren vangt.* —

Buitenl. bl. 117.

Schuwbaar, voor *afschuwelijk*.

Schuwbaar onheil, Vert. van Salomo, bl. 29. *Den schuwbren eigenzin*, Mengelp. II. bl. 43.

Sterfbaar, voor *sterfelijk*.

De sterfbre hand, N. Uitspr. bl. 62.

Verachtbaar, voor *verachtelijk*.

Verachtbre woorden, N. Mengel. I. bl. 106. *Verachtbre wormen*, Kallim. bl. v.

Verderfbaar, voor *verderfelijk*.

Dees verderfbre woning, Affod. I. bl. 99. *'t Verderfbre*, Krekelz. III. bl. 158.

Vergangbaar en onvergangbaar, voor *verganke-lijk* en *onvergankelijk*.

Een vergangbren blaam, N. Mengel. I. bl. 131. *'t Vergangbre schepsel*, Ziekte der Gel. bl. 4. *Vergangbre leden*, Verspr. Ged. II. bl. 40. *Onvergangbre jeugd*, Ond. d. eerste War. bl. 35, en elders. Verkwikbaar, voor *verkwikkend* of *verkwikkelijk*.

Verkwikbre rust, Buitenl. bl. 60. *Dees verkwikbre dalen*, ald. bl. 111. *Uw verkwikbre lonken*, Odilde, bl. 22. *D'alverkwikbren straal*, Mengel. I. bl. 154. *De hartverkwikbre rust*, Affod. II. bl. 116, en elders. Naar deze laatste uitdrukkingen is de zamenstelling van HELMERS gevormd: *haar zielverscheurbre klagt*, waarvan de Hoogleeraar LULOFS te regt zegt, dat zij ongerijmd is, zie 's Hoogleeraars Gronden der Nederl. Woordafleidk. bl. 118.

Verlokbaar, voor *verlokkend*.

Een zoo verlokbre schijn, Mengel. IV. bl. 164.

Verschrikbaar, voor *verschrikkelijk*.

Verschrikbare Alpenrij, Buitenl. bl. 108. *D'orkaan hoe ijslijk, hoe verschrikbaar*, N. Mengel. I. bl. 54, en elders. In een' meer juisten zin: *d'onverschrikbren held*, Mengel. II. bl. 16, voor *held die niet te verschrikken is, onverschrokken held*.

Verslindbaar, voor *verslindende*.

Alverslindbre haaien, Odilde, bl. 40.

Verzierbaar, voor *wat verzierd*, d. i. *uitgedacht kan worden*.

Verzierbre min, Odilde, bl. 99. *Zucht*, door geen belang verzierbaar, Najaarsbl. I. bl. 171.

Vrijmachtbaar, voor *vrijmachtig*.

Gy, vrijmachtbre! Poëzij, III. bl. 94. *d'Alvrijmachtbren God*, Mengel. II. bl. 118. *Des vrijmachtbren Gods*, Verspr. Ged. I. bl. 127.

Met den uitgang *lijk* komen enkele woorden voor, waarin men anders gewoonlijk *baar* of eenig ander achtervoegsel bezigt, als: onnadenkelijk: *dat onnadenkelijk heil*, Mengel. II. bl. 121; onuitwisselijk: *met onuitwisselijk zwart*, Floris, bl. 36; onherkenlijk; *onherkenlijke aard*, N. Dichtschr. I. bl. 139; onbetrouwelijk, *'t onbetrouwelijk meir*, Voet in 't Graf, bl. 28. — Ontzettelijk, voor *ontzettend*, dat *ontzetting* of *vrees* inboezemt, Ibn Doreid, bl. 7:

De wakkre heeft wel meer door onafmatbren moed

't Ontzettelijkst doel bereikt, dat lafaarts siddren doet.

Nabuurlijk, voor *naburig*: *'t ons nabuurlijk Brittenland*, Krekelz. II. bl. 9; elders is het: *'t vriendnaburige Albion*, Oranjez. bl. 29. — Onkunstlijk, voor *kunsteloos*: *ons onkunstlijk zingen*, SPIEGH. Hartsp. bl. 6. — Huislijk, voor *tot huis dienende*, Poëzij, III. bl. 81:

Musch en zwaluw vindt een hoekjen, waar hy 't huislijk nestjen
[maakt.

Erglijk, voor *ergerlijk*, *hinderlijk*, of welligt voor *boosaardig*, Dieren, bl. 19:

— — — erglijk brullen,
Verwilderd krijschen, of weemoedig stemgelei.

Onerglijk, voor *argeloos, zonder erg*, Sprokkel. bl. 13:

Hoe in 't onerglijk hart onmerkbaar overrast!

Voorts, naar eene door den dichter zelven volstrekt afgekeurde vorming ¹⁾, tijgerlijk, Kallim. bl. 31:

Drie doggen, breed van muil, en tijgerlijk beplekt.

Verspr. Ged. II. bl. 59: *tijgerlijk gevekt*, Sprokkel. bl. 116: *tijgerlijke woede* ²⁾. — En eindelijk het niet minder scherp door hem gehekelde nachtelijk: *'t middernachtlijk woud*, Vermak. bl. 171. ³⁾.

§ 9.

Tot de uitdrukkingen, die wegens haren uitgang als *nieuw* in aanmerking komen, kunnen nog gebragt worden zoodanige werkwoorden, die, of van zelfstandige naamwoorden, of van reeds bestaande werkwoorden gevormd, tot de dusgenoemde *frequentativen* behooren. Zij duiden, door hunnen verlengden uitgang, op eene zeer eigenaardige wijze het herhaalde of voortdurende eener daad aan. Bij de vele, die onze taal reeds bezit, zijn de volgende, naar wij meenen, hunnen oorsprong aan BILDERDIJK verschuldigd.

Met den uitgang *elen* ontmoetten wij bezwijmelen, Nasprokk. bl. 26:

*Geen felle hondstar, blaakrend heet,
 Die voor heur glans niet onderdoet,
 En niet bezwijmelt voor heur gloed!*

¹⁾ Mengel. en Fragmenten, bl. 148.

²⁾ Nagevolgd door HELMERS, Gedichten, II. bl. 71: *tijgerlijke aard*.

³⁾ Verg. de aantEEK. op Perzius, bl. 64. Allervreemdst wordt, in den Recens. o. d. Rec. 1840, n°. 12, bl. 526, Young »den nachtelijken zanger» genoemd.

d. i. *bezwijmt, verbleekt* ¹⁾. — **Brommelen**, gedurig brommen, Rotsg. II. bl. 81:

— *gantsche neevels van door één gedreven hommelen,*
Elk vliegende in 't gezicht met hol en aaklig brommelen.

Doedelen, ter nabootsing van het geluid der herdersfluit, Ziekte der Gel. bl. 1 der Voorafspraak: *haar doedelend geluid*. — **Dwarelen**, van *waren* (in *rond waren*) en met *d* versterkt, Vert. van Salomo, bl. 21:

't Heeft al zijn beurt en tijd in de ondermaansche wareld.
Men waan niet, dat ze in 't wild en zonder regel dwarelt.

De Mensch, bl. 30:

Hy die de waarheid richt, en zelf in 't duister dwarelt.
Zoo ook Affod. II. bl. 106 en Sprokkel. bl. 99. — **Krentelen**, ongedurig zitten, Mengel. IV. bl. 52:

't Huis te maffen, 't huis te krentelen,
Koe en ploegstaart na te drentelen,
Neen, dat leven heeft geen' aart.

Klingelen, een herhaald *klingen* of *klinken*, Mengelp. II. bl. 137:

— *'t Klinglen klinkt van alle kant*
Hun de ooren doof en mat.

Het primitief *klingen* komt voor Nalezing, I. bl. 19, van de cyther:

Welaan dan, laat zij vrolijk klingen!

Elders is *klingelen* wat men anders *klungelen* of *klongelen* noemt, dat is *heenslenteren*, Mengelp. I. bl. 328:

De goede lobbjes blaft, en klingelt flux naar zee.

Omwindelen, Dieren, bl. 49:

't Omwindeld wezen breekt uit de omgewonden doeken.

¹⁾ Dit werkwoord is ook gebezigd door VAN LENNEP, Acad. Idyllen, bl. 185. — *bezwijmeld* door haar zachte balsemgeuren.

Schemerschijn, bl. 143: *een omwindeld wicht*. Onze BEETS heeft dit woord overgenomen in zijn' Paaschzang, bl. 6:

— — — *Vrienden moeten*

Het lijnwaad windlen om doorboorde hand en voeten.

Ontmergelen, van merg ontblooten, Winterbl. II. bl. 14:

Zijn hand — — ontmergelt haar 't gebeent.

Ontzwadelen, ontzwachtelen, ontwickelen, Kenschets onzer Voorvaderen, bl. 123.

Wanneer 't verstand zijn kracht ontzwadelt.

De woorden *zwade*, *foeni striga*, en *zwadel*, *zwachtel*, komen bij KILIAAN voor. — Ronkelen, N. Mengel. II. bl. 190:

De winden huilen, ronk'len, ruischen.

Najaarsbl. I. bl. 88: *ronklend stormgeweld*. Verspr. Ged. II. bl. 203:

— *den storm, nog ronklende in den hoogen.*

Onderg. der eerste War. bl. 177:

— — *'t Wee om Zilfaas deerlijk lot*

Doorvlant zijn aderen en ronkelt door zijn strot.

Dit werkwoord, een huilend of rommelend geluid te kennen gevende, is het frequentatief van ronken, in denzelfden zin door onzen dichter gebezigd, Oranjez. bl. 119:

In 't midden van d'orkaan dien we om ons hooren ronken.

Najaarsbl. II. bl. 41:

Afgrijslijk ronkte 't daar, van branding overdolven.

Navonkel. I. bl. 6:

— *'t Heillicht-schuwende ongediert'*,

Dat met zijn wrevelmoedig ronken, —

Op vale vleermuisvlerken giert.

waarvan dan ook het substantive geronk, Kallim. bl. 54:

De wapenklank ging op met ijsselijk geronk.

Onderg. der eerste War. bl. 101: *dreunend berggeronk*. Krekelz. II. bl. 70: *stormwindgeronk*. Doch in de gewone beteekenis, naar WEILAND opgeeft, van »zwaar slapen, en onder het slapen snorken” leest men Verspr. Ged. I. bl. 4:

Het lastdier vergt den zweep in 't lust- en machtloos ronken.
Wit en Rood, I. bl. 67: *'t lichaam, dat vast ronkt en sluimert*. Waarvan dan wederom het werkw. inronken, Mengel. I. bl. 101:

*De Werkman slaaft van vroeg tot laat
Om 't schrale broodgewin,
En ronkt na d'afgeloopen dag
Gevoel- en zielloos in.*

Snavelen, d. i. snappen, N. Uitspr. bl. 100:

*Heb, ik lang geredekaveld,
Tijd en ruimte weggesnaveld,
Uit is 't met mijn gantsch verstand.*

Vergruizelen, Treursp. II. bl. 94:

*Niet eer bekwam mijn ziel van uit dit schrikbre zuizelen,
Waar in ik, naar 't my scheen, een wereld zag vergruizelen.*
en zwirrelen en omzwirrelen, een gedurig zwieren,
Krekelz. II. bl. 92:
By het omgaan van den beker, by het zwirren van den dans.
N. Vermak. bl. 148:

— *zwirrelt in gemengden drom
Al momm'lend veld en kruidhof om.*

Met den frequentativen uitgang *eren* verdienen hier de volgende nieuwe werkwoorden vermelding: *bande-*

ren, in de beteekenis van *met banden voorzien*, Verspr. Ged. I. bl. 90:

*De boer Alexandert By mistpraam en kar;
De burger, gebanderd, Loopt om voor een nar.*

Dodderen, Buitenl. bl. 21:

Ook dan, wen 't alles slaapt en doddert om u heen.

Het primitief *dodden* luidt in de gemeene volkstaal *dutten*; *dodderig*, voor *slaperig*, is echter mede in gebruik. — Doorkleinsteren, van *kleinzen*, bij KILIAAN ook *kleinzigen*, De Mensch, bl. 42:

De stuifkalk wordt cement, doorkleinsterd met dit zand.

Glimmeren, Mengelp. I. bl. 89:

Heur helmen glimm'ren schoon by 't schijnsel van de maan.

Klemmeren en omklemmeren, een herhaald klemmen en omklemmen. Dieren, bl. 33:

Hy spreekt en klemuert om een boomstam. —

Krekelz. I. bl. 117:

(Zy) klemmert zich vast om zijn zijde.

Affod. I. bl. 86:

*Een vlam bewoont dat hart, die in ons woelt en ademt,
Die aangrijpt wat zy roert, onklemuert, en omvademt.*

Zoo mede N. Uitspr. bl. 73, Ond. der eerste War. bl. 117 en Fingal, II. bl. 5. Doch Leydens Ramp, bl. 31:

*Wat knaapjen, 't lokkig hoofd ten puinhoop uitgedrongen,
Stijgt, klautrend, klemmend op langs deze vensterpost?*

schijnt *klemmeren* eerder *klimmen* te beteekenen, gelijk dan ook *klemmen* en *klimmen* in der daad etymologisch één zijn ¹⁾, en het eerste bij vroegere schrijvers niet zelden voor het laatste gebezigd werd. — Knapperen, Krekelz. II. bl. 121: *'t knappend uitge-*

¹⁾ Zie TEN KATE, Aenleid. II. bl. 237.

schreeuw. — Kneisteren, voor *knetteren, knappen*, Mengel. II. bl. 38:

Wanneer de schrikbre vlam door loof en takken kneistert.

Sprokkel. bl. 119:

— 't kneistrend overschot van 't leven
Dat nog mijn matte borst doorwoelt.

N. Dichtschat. II. bl. 61:

Zijn fakkel klatert reeds van kneisterende vonken.

Dit woord doet zich in de oude verwante talen in verschillende, zoo wel primitive als frequentative, vormen voor, zie ADELUNG op *knistern*. Bij onzen KILIAAN vinden wij *knisschen* en *gnisteren*. — Omwingeren, voor *omslingeren*, Affod. I. bl. 62:

*Geen norsche en woeste baard, die, mond en kaak omwingrend,
Een borst belommert, enz.*

Ovidius, bl. 119:

Hy-zelf, hy zwaait een staf met klim en veil omwingerd.

Ontvakeren, d. i. wakker worden, Cycloop, bl. 44:

Dat's een triomfzang, ho! Zoo is hij mooi ontvakerd!

Het werkwoord *vaken*, voor *slapen*, komt reeds bij onze ouden voor, b. v. Nieuwe Werken der Maatsch. v. Letterk. D. V. St. II. bl. 59:

*Nadien dat ic wille waken
Om dichten, ende om maken
Rime van der moeder ons heren,
Zo waert onrecht, zoude mi vaken.*

Splitteren, een herhaald *splitten* of *splijten*, Mengel. I. bl. 12:

*Het oog verliest zich in de splittring van het staal,
Door 't splittrend staal gebeukt, of krijschende op 't metaal.*

Vergasteren, voor *tot gast maken*, N. Oprakel. bl. 75:

*Sints —
Redenaars en Poëtasteren
Alles daaglijks meer verbasteren
Wat zy in hun klubs vergasteren , enz.*

Verjongeren, Affod. I. bl. 142:

*Daar wenscht hy zich verjongerd,
En duizend rampen meer.*

Avondschem. bl. 6: *met den tijd verjongrend.* — Ver-
kwalsteren, tot *kwal* (d. i. slijm) worden, Krekelz. I.
bl. 154:

*Moest menschenhart en long in menschenborst en ribben
Met bloed en stem en al, verkwalstren en verslibben.*

En wemeren, hetzelfde als *wemelen*, Wit en Rood, I.
bl. 10:

Het wemerend gedierte in wouden, holen, kolken.

Met den uitgang *igen*, eindelijk, die ook wel als
frequentatiefvorm beschouwd wordt, merken wij mede
eenige nieuwe werkwoorden op: bebloedigen, Oprak.
bl. 22:

Schoon ge elken stap bezweet, betraant, en zelfs bebloedigt!
Gerechtigten, SPIEGH. Hartsp. bl. 31:

*— de afkeer dien Natuur in strijdig diersoort legt,
Gerechtig mensen niet tot onderling gevecht.*

Mismoedigen, voor *ontmoedigen*, Schemersch. bl. 41:

*— — voor 's Hoogsten wil gebogen,
Mismoedigt my geen haat, verdrukking, leed of dood.*

Ontnietigen, Voet in 't Graf, bl. 97:

*— de eeuwigheid, Uw deel, Uw eigenschap alleen,
Werd schepslen, werd aan 't niet, 't ontnietigd niet, gemeen.*
d. i. derhalve *aan het niet onttoegen.* — Ontvredigen,

voor *tot onvrede stemmen*, het tegendeel dus van *bevredegen*, N. Uitspr. bl. 113:

*Elk offer, aan zijn trots geslacht
Tot staving van geroofde macht,
Ontvredigt den Verheerder,
En eischt er telkens meerder.*

Zedel. Gisp. bl. 58:

Wat —

Den mensch ontvredigt met zich-zelven en 't heeal.

Onverduidigen, voor *onverduidig* of *ongeduldig* maken, N. Oprakel. bl. 24:

Indien —

*Uw zelfafgodery Zijn hoon vermenigvuldigt,
En, door den moedwil van zijn schepsel onverduidigd,
Zijn afgetergde wraak u neêrploft op het hoofd.*

Verjeugdigen, d. i. *jeugdig worden*, Verspr. Ged. I. bl. 167:

*De eigen grijsaart, maar verhelderd,
Maar verjeugdigd van gelaat.*

Nalez. II. bl. 159:

*En van der jaren last gebogen,
Verjeugdig ik op 't blij gezicht.*

Op deze beide plaatsen is het woord onzijdig: bedrijvend daarentegen leest men het Krekelz. I. bl. 128:

Het zij hy —

Den ouden stam door 't ent verjeugdige in zijn takken.

Het primitief *verjeugden* komt bij vroegere schrijvers wel voor, mede zoo wel onzijdig, b. v. OUDAEN, Woestijnstrijd, bl. 21:

Dat doet mij noch in d'ouderdom verjeugden.

als bedrijvend, KAMPHUYSEN, Stichtel. Rijmen, (Dord. 1677), bl. 192:

*Die u maer heeft, kan staégh in vreughdt
't Geperste hert verjeughden.*

HUISINGA BAKKER, Poëzij, II. bl. 32:

Gij —

Verjeugd het ouderwordend leeven.

De spelling *verjeugen*, die SIX VAN CHANDELIER bezigt, (Poëzij, bl. 117) zal wel niet te wettigen zijn. — Versteening, steinig of tot steen worden, N. Oprakel. bl. 156:

Schoon aarde en menschlijk hart steeds meer en meerversteening.
En vervluchtigen, voor *vlug maken*, Mengel. III. bl. 45:

Geen geest van aangezette wijnen

Vervluchtigt 's levens sap in hart of hersenklier.

Krekelz. II. bl. 39:

ó Almacht, leer, ja leer ons danken

Met vuriger, met roller gloed!

Ontlam, vervluchtig ons 't gemoed,

En vliegen we op in Hemelklanken, enz.

Ook de Hoogl. LULOFs bezigde dit woord, Reist. naar Hamburg, II. bl. 87: »tot dat ook deze laatste nevelwolken, zich telkens al meer *vervluchtigend*, verdwenen.»

§ 10.

Na de behandeling der uitdrukkingen, die wegens haren *uitgang* als nieuw verdienden vermeld te worden, vestigt zich thans onze aandacht op de zoodanige, die wegens de *voorvoegsels* dien naam kunnen dragen, en allereerst op de *werkwoorden*.

Het voorzetsel *aan* duidt het *aanvangen* of *beginnen* der werking of ook het *opwaarts heffen* der stem aan in aanstemmen, Poëzij, I. bl. 66:

'k Gaf last, om, hem ter troost, den lijkzang aan te stemmen.

Affod. II. bl. 85:

Rust, Koulat! 'k heb uw schim den zangtoon aangestemd.

Onderg. der eerste Wareld, bl. 2:

Gy, Dichtkunst, 't zijge om hoog aan 't hoofd der Engelenchoren Gods lofzang aanstemt, enz.

Minder gepast schijnt het woord gebezigd, SPIEGH.

Hartsp. bl. 60:

En wat is 't, d'Indiaan een lofspraak aan te stemmen

Die zich uit moedwil kwelt, zoo 't heet, om 't vleesch te temmen.

Met behoud van het werkwoord zouden wij, voor *lofspraak*, hier liever *lofzang*, *loflied* of iets dergelijks verlangen. — In aantergen heeft *aan* de bedoeling, om de beteekenis van *tergen* te versterken, b. v. Mengel. II. bl. 6:

— — — *stroomen van 't gebergt'*

Afventlend met een drift door 't herfstweer aangetergd.

Ond. der eerste War. bl. 94:

*Tot driewerf, als door 't hart tot stoutheid aangetergd,
Hernemen zy hun vaart. —*

ald. bl. 96:

— draagt het lokaas bloot, dat aantergt tot de schuld.

Den zin van *tegen* heeft hetzelfde voorzetsel in aansparren, Najaarsbl. I. bl. 57:

*De schitterende Draak, met kronkeligen zwier,
Zwaait tusschen beiden, als een bochtige rivier,
En glinstert om den kop met vonkelende starren,
Om, nu, den grooten beer als hongrig aan te sparren.*

d. i. tegen te gapen. Dit *sparren* moet dus worden onderscheiden van *sparren* in de werkwoorden insparren en toesparren, mede door BILDERDIJK gebezigd, voor *sluiten*; dus het aangeh. dichtwerk, I. bl. 91:

*Alleen de Dichtkunst geeft den roem,
Die(n) tijd noch lijkzerk in kan sparren.*

Mengel. I. bl. 90:

*Het schuldloos Meisjen, niets bewust,
Wordt ijlings ingespard.
Geen toegang bleef er tot de Maagd,
Geen uitzicht op haar hart!*

en D. II. bl. 64:

*Ik hield mijn vesten wel bezet,
Mijn poorten toegespard.*

Het voorzetsel *af* beteekent tot het uiterste, in af-
folen, Affod. II. bl. 120:

*Ik weet de plaats, geteekend door mijn God ¹⁾,
Waar, afgefoold, mijn boezem rust zal vinden.*

¹⁾ Zoo leest men dezen regel. Onzes inziens behoort achter *plaats* geene comma, en geeft de plaatsing er van een' verkeerden zin. [Een der Beoordeelaars dezer Verhandeling verklaarde »niet in te zien, waarin die verkeerde plaatsing van het comma bestaan zoude." Deze aanmerking noopt ons tot eene nadere verklaring. Leest men:

Ik weet de plaats, geteekend door mijn God, enz.

dan zegt de dichter, dat hij *zijn graf weet*, dat hij *weet waar zijn graf zijn zal*, en dit wist BILDERDIJK niet. Laat men daarentegen de comma weg:

Ik weet de plaats geteekend door mijn God, enz.

dan beteekent dit: ik *weet*, dat de *plaats* (waar mijn afgefoolde boezem rust zal vinden) door mijn God is *geteekend*, dat is *vast bepaald*. Het werkw. *weten* komt bij onzen dichter meermalen zoo voor, b. v. Rotsgalmen, I. bl. 131:

*Den telg uit mijne heup gesproten,
Die, erfgenoot van 's Vaders leed,
Dees wereld zich vijandig weet
En al zijn heil in God besloten!*

d. i. die *weet*, dat de *wereld hem vijandig is*, en *al zijn heil in God besloten is.*]

d. i. *gefoold* (*gefolterd*) tot het uiterste. — Zoo ook afpijnen, Mengel. IV. bl. 95:

*ó Laat hem zijn gevoelens uiten,
Die, afgepijnd door zoo veel leed, enz. 1)*

Aftergen, N. Oprakel. bl. 24:

Indien —

Zijn afgetergde wraak U neerploft op het hoofd.

Aftreuren, Mengel. I. bl. 63:

*Als 't bloentjen, dat —
— ongezien verwelkt, verbloed en afgetreurd.*

Mengelp. I. bl. 86:

Om u, mijn Schelrik, treurde ik me af.

Aftreuren en *zich aftreuren* kunnen ook aanduiden wat men anders wel *uittreuren* zou kunnen noemen, dat is: treuren zoo lang tot men *uitgeput* is, niet meer *treuren* kan. Zoo zingt FEITH, Dicht- en prozaïsche Werken, X. bl. 83:

*Niets laags ontgloeit hem meer: al't aardsch' heeft afgeveid.
d. i. uitgeveid, gedaan met vleijen. Zoo verstaan wij ook afgeronnen bij denzelfden dichter, Oden en Ged. (uitg. in kl. 8vo), I. bl. 77:*

*Kwijnen, dooven, of vergaan,
Duizend zonnen
Op hare eindeloze baan
Straalloos afgeronnen.*

dat zal zijn: *ten einde geronnen*. — In afmerken echter geeft *af* de bepaalde aanwijzing van het *merken* te kennen, Mengel. II. bl. 128:

1) Ofschoon dit woord niet *nieuw* kan genoemd worden, daar het reeds bij DE DICHTER voorkomt (zie WEILANDS Woordenboek), wordt het hier bijgebracht ter staving van de beteekenis van het voorzetsel *af*, in de overige aangevoerde voorbeelden.

*Gewis! een lijkstoet naakt: de nachtgeest zweeft om 't graf,
En trekt voor de uitvaart heen, en merkt het pad haar af.*

Met het voorzetsel *be* kwamen ons als nieuwe werk-
woorden voor: *besluimeren*, N. Dichtsak. I. bl. 95:

Doch wee, wien 't oog besluimerd werd!

Beworden, waarvoor men anders *geworden* zegt, N.
Oprakel. bl. 160:

*Want zoo ik U beworden liet,
Mijn nooddruft kreeg zijn aandeel niet.*

Bezwalpen, Wit en Rood, II. bl. 60:

Men zoekt, voor 't veilig strand, bezwalpte waterbanken.
d. i. waterbanken, met *zwalpen* of *golven* overdekt. —
Als van bestaande zelfstandige naamwoorden gevormd,
vindt men de werkwoorden *begevelen*, *beloodver-*
wen en *beschildwachten*; Bloemtjens, bl. 87:

*Doch sints giny reden schuil in saamgetrokken nevelen,
Die 't menschelyk verstand begevelen.*

Poëzij, I. bl. 32:

Wen wolken losse sneeuw het firmament begevelen.

Fingal, II. bl. 11:

Beloodverfd zijgt hy daar op Lenaas heide neér.

Najaarsbl. I. bl. 56:

*Dit aspunt —
Wordt van twee beelden dicht beschildwacht. enz.*

Met *ge*, heeft men *gezintuigd*, N. Vermak. bl. 68:
de aardsch gezintuigde oogen; — met *mis*, *mis-*
keuren, anders *afkeuren*, Oranjez. bl. 162:

Verr' dat uw Vorstlyk hart dien zuivren traan miskeurt.
en met *in*, *inkorsten*, Wit en Rood, I. bl. 45:
Daar gloeit die sprankel nog van 't Godlyke, aan uw borst
Met d'adem ingestort, in 't dierlyke ingekorst.

Met het voorzetsel *om* zijn gevormd: ómzwanken,
Treursp. I. bl. 16:

— — — *wie omzwanke aan mijn zij*,
Zette uw getergde haat den mijnen krachten by!

Omsluizen, Wit en Rood, II. bl. 11:

— — — — *die vuist*
— — *die der waatren voet omsluit.*

KILIAAN kende reeds *ver sluizen*, obstruere cursum
aquarum. — Omschéppen, voor *scheppende omrin-*
gen, Rotsg. I. bl. 84:

En schoonheid is 't geweest waarmede gij werdt omschappen.

Dit werkwoord behoort te worden onderscheiden van
ómscheppen, bij onzen schrijver meermalen voorko-
mende ¹⁾ en bij WEILAND verklaard door »anders
scheppen, door nieuwe schepping eenen anderen vorm
geven»; bij het eerste is het voorzetsel onscheidbaar en
valt de klemtoon op *scheppen*, het andere heeft den
toon op *om*, en dit voorzetsel scheidbaar. Min naauw-
keurig derhalve heeft BILDERDIJK, SPIEGH. Hartsp. bl. 28:

Wat wondre omschépping van vergaan en weér herleven!
Onze aarde geeft en neemt om telkens weér te geven.

in plaats van *ómschepping*. En even verkeerdt leest
men in VAN LENNEPS Voorouders, V. bl. 60: »was de
Ridder in een vroom, godvruchtig mensch *omschappen*,»
in stede van *omgeschapen*, zoo als dezelfde schrijver
te regt bezigt in zijne Vertalingen en Navolgingen, bl. 5:

En die torens —
Waren door zijn overheerschers omgeschapen in Moskeén.

¹⁾ Bij voorb. Mengelp. II. bl. 114; N. Uitspr. bl. 18; Perzius, bl. 54;
Krekelz. III. bl. 130; Rotsg. I. bl. 33; II. bl. 2; N. Oprak. bl. 33;
Vermaak. bl. 185

Met het voorzetsel *on* verdienen alleen opmerking de deelwoorden ongezwent en onverloren, Perzius, bl. 46:

*Maar wie, in 't denken-zelf, hangt aan geens anders wenken?
Wie durft het ongezwent, en 't uiten? —*

d. i. zonder *zwenken* of *verdraaijen*. — Buitenl. bl. 154:

Gelukkig grijsaart dan! uw veld is onverloren.

De dichter zelf heldert, bl. 222, dit woord dus op:
»Eene uitdrukking, vertrou ik, die het verlies algemeen,
en het *niet verloren zijn* als eene uitzondering stelt.»

Van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden zijn met *ont* afgeleid: *ontheerd*, N. Dichtschak. I. bl. 171:

*Verheft de vesten, thands een puinhoop, weér uit de aard,
En schenkt d'ontheerden grond, door roovrenvoet vertreden,
Aan d'ouden Landaart weér met nieuwbevolkte steden.*

Onthemeld, Onderg. der eerste War. bl. 34:

*— Heemlen, welker lucht dien blijden Hof doorwemelt,
En hun, wier spruit gy zijt, reeds balling en onthemeld.*

dat is hier *van den hemel verstoken*. — *Ontaardscht*, voor *van het aardsche ontdaan*, Rouwzangen, bl. 15:

*Omzweef ons, dierbre Geest, in wien wy 't rijk der Engelen
Zich in't ontaardscht gemoed door't menschedom voelen mengen.*

Ontgeestelijken, Affod. II. bl. 19:

Wat volk —

Heeft ooit by 't logst verstand zijn denkingskracht ontgeestlijkt?

Het voorzetsel *op* beteekent *opwaarts*, in opzuchten, N. Vermak. bl. 53:

*Wat mag, wat zal, wat kan hy duchten,
Die zijn' Verlosser toebehoort,
Tot Hem vertrouwende op mag zuchten,
Verzekerd door 't onfeilbre woord?*

doch opzweren is *als door bezwering oproepen*, Rotsg. II. bl. 173:

*Ach, waar 't de vijand slechts, door d'afgrond opgezworen,
Om 't dierbaar Koningsbloed in 't puin zijns Rijks te smooen.*

Talrijker zijn de nieuwe werkwoorden met de voorzetsels *over* en *ver*. Wat het eerste betreft, men vindt het voor het laatste gebezigd, in *overmast*, *overrassen* en *overstaald*; Nasprokk. bl. 168:

*Verwerp my thands niet in mijn grijsheid, overmast
Van weedom. —*

wat in denzelfden bundel, bl. 94, *vermast* heet:

*En gy, mijn vrienden, juicht deze overstelping tegen
Waaronder ik bezwijk, verplet worde en vermast.*

Verspr. Ged. I. bl. 70:

— — *den hoogmoed van zijn reden,
Die, diepverdorven, blind, door 't zintuig overmast,
Nog worstelt tegen 't licht van uw verborgenheden.*

Poëzij, I. bl. 133:

Door den wrevel overrast.

SPIEGH. Hartsp. bl. 15:

Verbeelding werpt iets voor dat plotslijk overrast ¹⁾.

Winterbl. I. bl. 60:

Ontzie —

Geen dorens pits voor 't eelt der overstaalde handen!

Wijders *overduivelen*, *bedremmelen*, *Muis- en kiky. krijg*, bl. 20:

*My, dien ge in 't Worstelperk, of Schermschool, of Biljard
Niet overduivlen zoudt, al hadt ge een leeuwenhart.*

Overkwalmt (beter *overkwalmd*), ald. bl. 29:

¹⁾ Dus mede Buitentl. bl. 104; en Sprokkel. bl. 13.

*Hy wrijft zich de oogen uit, als scheemrend by 't ontwaken,
En naauw herstelt hy zich van 't overkwalmt gezicht,
Of raapt een zwaren steen die voor zijn voeten ligt.*

Overkrozen, anders *bekrozen*, Krekelz. I. bl. 88:

Met slangenzwadder overkrozen.

Overraderen, met *raders overreden*, Kallim. bl. 5:

De Melas zag zijn rug met wagens overraderd.

Overtassen, ophoopen, overladen, Nasprokk. bl. 19:

— de gouden spangen,

Van de parels overtast.

en overtichten, betichten, Poëzij, I. bl. 123:

En overticht by 't Volk zijn' koning van verraad.

Ook met het voorzetsel *ver* treffen wij verscheidene, ons nieuw voorkomende, werkwoorden aan, als verbarsten, Rotsg. II. bl. 140:

Neen, zy wil niet overvlieten,

Niet verbarsten aan haar schat.

d. i. door barsten vergaan; zoo ook verbloeden, door bloeden omkomen, Krekelz. I. bl. 22:

Stoot toe, voeg dezen meê by 't stervend broedrental,

Uw zusters gingen voor. Dat heel zijn stam verbloede!

Navonkel. I. bl. 44:

Die needrig uwe zonde en de onzen op zich nam;

Voor onze en uwe schuld verbloedde, enz.

Verbloeijen, is *den bloei verliezen*, Poëzij, III. bl. 81:

Hoe verbloeit, ó dierbre Gade, hoe verbloeit uw frissche jeugd!

Mengel. I. bl. 63:

Als 't bloemtjen, dat — verwelkt, verbloeid en afgetreurd.

Vereeuwde, eeuwen oud geworden (zoo als *verjaard*),

en dus te onderscheiden van *vereeuwigd*, Mengel. IV.

bl. 4:

*Geleerden, 'k vraag het u! U, mannen, grijs besneeuwd,
In de ongestoorde rust der wetenschap vereeuwd!*

Verfalen, Affod. II. bl. 8:

— — *Des sterclings kranke poging
Verfaalt of schiet voorby het wit van zijn beooging.*

Verweigeren, Mengelp. I. bl. 45:

*Dan, als ge uw blaauwend spoor verweigert op te klimmen,
Verheft zich 't bleek gestarnte op onvermogen glimmen.*

Mengel. I. bl. 134:

*Vergeefsch, een hart tot God geheven,
Dat, in zijn enge kreits beklemd,
Zich-zelf aan 't eenig heil verweigert,
Waar voor ons de Almacht hier bestemt!*

In de twee laatstgenoemde werkwoorden is de kracht van het voorzetsel niet zeer merkbaar: duidelijker is dit in *vervechten*, dat door *ver* bedrijvend wordt, en beteekent *voor iets vechten*, SPIEGH. Hartsp. bl. 18:

*En 't geen men van den wieg in 't blinde nam voor waar
Vervecht onze yer als voor haardstede en altaar.*

Zoowel als in *vervonkelen*, dat is *in vonken vervliegen*, Mengel. II. bl. 15:

Een half vervonkeld licht verstrekt hem voor een zwaard.

Najaarsbl. I. bl. 97:

*Daar 't oog doorgloeid van 't vlamvend hart,
Doorneveld van een zoete smart,
In heeten lonk by lonk vervonkelt.*

Verstuiten is genomen voor *verstuiken*, Mengel. III. bl. 51:

*Als 't schaapjen, dat zijn' voet verstuit heeft onder 't gaan.
Van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden vindt men met *ver* nog: veraalmoezen, Verspr. Ged. I. bl. 59:*

*Is dit bewijs niet klaar en sprekend,
Dat nergens, van Chinees tot Ier,
Zoo veel veraalmoest(d) wordt als hier?*

Verlijftochten, Ziekte der Gel. bl. 46:

Verlijftocht aan het bloed, erkent hy 't hart alleen.

en verdierbaren, Buitenl. bl. 123:

't Wordt alles aan uw hart verdierbaard door 't vergaderen.

Eindelijk voeren wij nog een drietal werkwoorden aan met het voorzetsel *uit*: uittergen, met versterkte beteekenis, Onderg. der eerste War. bl. 14:

*'t Had lang in 't eenzaam Noord, aan 't steigren van 't gebergt',
Den boschstier in zijn hol, de tijgers uitgetergd.*

Uittintelen, voor *naar buiten tintelen*, Mengel. IV. bl. 5:

Wier vrije en open ziel uittintelt uit uwe oogen.

en uitvlammen, voor *al vlamrende uitgaan*, Mengel.

II. bl. 130:

En wekt het sluimrend vuur in de uitgevlamde kolen.

§ 11.

Ten slotte onzer beschouwing van de *afgeleide* nieuwe woorden, deelen wij nog eenige zelfstandige naamwoorden mede, met voorzetsels zamengesteld.

Aanbreek, Holl. Verlossing, II. bl. 10:

*Illings vielen juk en kluijster
By den aanbreek van dien gloor.*

Aangedachtenis, Verspr. Ged. I. bl. 144:

*'k Zal Febus dan een lier, ons beider speeltuig, wijden,
En bij die lier dit vers ter aangedachteniss' ¹⁾.*

¹⁾ Ingeijks Odilde, bl. 84, en Nasprokk. bl. 88.

Afdrop, Mengel. II. bl. 132:

Verstijvende is 't gevoel van d'afdrop van de daken.

Afsprong, voor *nakomelingen*, Fingal, II. bl. 9:

*Zoo moog zy 't, zoo mijn kroost, met tranen oversproeien,
En de afsprong van heur schoot van 's Vaders moed ontgloeien!*

Begeer, N. Mengel. II. bl. 81:

(Zy) vaardt de Cyther aan op 't Koninklijk begeer.

Behoed, Edipus, bl. 108:

*Zoo zullen we om uw' breeden voet,
(o Febus! 't zij in uw behoed!)
Met huppelende reien, enz.*

Beknel, Oprakeling, bl. 84:

*By 't giftig lokaas, by 't beknel
Van vleesch, van wareld en van Hel!*

Byraad, Krekelz. I. bl. 157:

*— Heerscher onder God, verbonden door 't geweten,
Die byraad vordren mag, bezwaar en wensch verstaan,
Maar handlen, vrij als God, en niemand onderdaan.*

Doorlek, Mengel. II. bl. 143:

*En 'k geve u nog daartoe een' fraaien berken Beker,
Met riekend was geglad en voor den doorlek zeker.*

Gefrom, Naklank, bl. 173:

*Festoen noch blom
Van krepgefrom
Om 't lijk, vermomm'
Mijn schaamle kleente!*

Geschor, voor *heesch* of *schor geluid*, Ovidius,
bl. 124:

*Met trom en bekkenklank en tromp en rinkelbommen,
Waar 't dronken keelgeschor en sisters tegengrommen.*

Ingaaf, Cycloop, bl. 28:

*— — — Een stout vermeten,
Maar dat me een ingaaf van een Godheid scheen te zijn.*

Ingezicht, SPIEGH. Hartsp. bl. 24:

*Te dikwerf spreken wy, als blinden van het licht,
Slechts andren na, en niet uit eigen ingezicht.*

Ongeest, Winterbl. II. bl. 31:

*Wat tyggengal, in 't hart aan 't gisten,
Vermengde een Ongeest aan den vloed
Van 't door onze aders zwellend bloed.*

Rugkeer, Onderg. der eerste War. bl. 35:

*Het vlamvend zwaard der wraak, en meer, 't besef der schuld,
Sloot allen rugkeer af, en 't vonnis werd vervuld.*

Uitdruk, Vaderl. Uitboezem. bl. 44:

*Heeft dan de krachtigste aller talen
Geen uitdruk, sterk genoeg, te baat?*

Uitgalm, Affod. I. bl. 100:

(Die) bergen schudden deed door d'uitgalm van zijn keel!

Vereen, Voet in 't Graf, bl. 87:

*— dat vereen dat God en mensch verbindt,
Verstaat geen ziel in stofbedwelming blind.*

Zoo mede *echtvereen*, Krekelz. II. bl. 38; en *ziels-
vereen*, Oprakel. bl. 79.

Verteer, Najaarsbl. I. bl. 130:

*Wat's het wenschen
Van ons menschen?
Tochtig wenschen,
Zelfverlensen,
Krachtverteer.*

en verwissel, Nasprokkel. bl. 25:

*Die star zal met geen zon of maan
By tijdverwissel ondergaan.*

Sommige dezer naamwoorden zijn als wortels van werk-
woorden te beschouwen en daarom van het mannelijk
geslacht, als: *aanbreek*, *afdrop*, *doorlek*, enz.; an-

dere zijn verbalia met *ge* en als zoodanig onzijdig, als: *gebral*, *gefrom*, en, met onderdrukking van het augment, om het reeds bestaande voorzetsel: *begeer*, *behoed*, *beknel*, *vereen*, enz.; andere zijne gewone substantiven met een voorzetsel, als: *aangedachtenis*, *bijraad*, *ongeest*.

Opmerkelijk kwamen ons nog voor eenige dusgenoemde *collectiven*, als: *getakte*, Fingal, II. bl. 27: *De nachtwind gonst door 't woud en fluistert door 't getakte* ¹⁾.
Gepreste, Cycloop, bl. 13:

*Voor éenen vollen kroes van zulk een druifgepreste
Gaf ik al 't vee van al 't Cyclopendom ten beste.*

Geblader, Avondschem. bl. 82:

*'k Hoor den diepen zondenval
Ook in 't meest aanlokkend dal
Schrikbaar ruischen door 't geblader.*

Gelommer, Ziekte der Gel. bl. 14:

— *het aaklig duister
In hellen dag gezet, die door 't gelommer blinkt.*

Wijders gebiedt (zekerlijk voor *gebiedte*), d. i. hetgeen geboden is, Vermak. bl. 116:

*De slaap is doof en koud,
En acht noch bede noch gebiedt.*

Geaartte, voor *geaardheid*, Verspr. Ged. I. bl. 92:

*Van u is de orde ontstaan in 's baierts woest geaarte,
En, elk zijn plaats gesteld naar eisch van zijn geaartte.*

¹⁾ Dit *getakte* heeft veel overeenkomst met *gerank*, bij STARING, Gedichten, III. bl. 46:

*Dat wild gerank en stekelruig
In andre bosschen tier'.*

D. II. bl. 44:

*Gy vormde tusschen geest en 't redenloos geaarte
De menschelijke ziel van middelbaren stand.*

en gebroodden, voor door brood gespijzigden, N.
Dichtsch. I. bl. 168:

*Een rijke Antiochus zie honderden van slaven,
Gebroodden van zijn huis, in zijn bevelen draven.*

§ 12.

II. Echte taalkenners, zegt BILDERDIJK ergens ¹⁾, hebben altijd grooten prijs gesteld op een gelukkig koppelwoord. En wij mogen er bijvoegen, van alle onze vaderlandsche dichters is er geen, bij wien zoo vele, en zoo gelukkige koppelwoorden voorkomen, dan bij BILDERDIJK. Te allen tijde hebben onze dichters getracht, hun voordeel te doen met de voortreffelijke eigenschap onzer taal, die hen in staat stelt, om, door het aaneenvoegen van twee of meer wortelwoorden, zamenstellingen te vormen, die de voor te stellen zaken beknopt en duidelijk kunnen uitdrukken. Menig- een heeft wel eens opzettelijke proeven geleverd, hoe ver zich dit vermogen onzer taal kan uitstrekken, door hetzelfde voorwerp met eene reeks van benamingen te bestempelen, alle in zoodanige, meer of min fraaije, zamenstellingen bestaande. Op deze wijze echter heeft men wel getoond, bij eene enkele gelegenheid den rijkdom der taal op eene kwistige wijze zich ten nutte te kunnen maken; doch nog niet het bewijs geleverd, dat men doorgaande en in alle gevallen, dien schat

¹⁾ Fingal, I. bl. 156. .

waardig en gepast weet te gebruiken. SPIEGHEL, die zich beroemde, onze grondwoordrijke taal te doorwroeten, legde zich ook toe op het smeden van door hem genoemde *lasschelwoorden*, doch rekte die dikwerf op eene zoo ongewone wijze uit, dat daardoor onduidelijkheid en hardheid tevens ontstonden. Zal intusschen de genoemde eigenschap onzer taal, die zij boven vele andere in zoo ruime mate bezit, naar behooren worden aangewend, en haar in der daad verrijken, dan moeten de zamenstellingen zich door natuurlijkheid, duidelijkheid en welluidendheid aanbevelen.

In de voorgaande afdeeling de nieuwe woorden beschouwende, die **BILDERDIJKS** dichtwerken bevatten, kwamen ons reeds verscheidene zamenstellingen van twee woorden voor. Wij zouden daar nog andere kunnen bijvoegen, als evenmaat, *Ziekte der Gel.* bl. 12: *Breng 's lichaams werkingskreits in heilzame evenmaat* ¹⁾.

Lidmerk, voor *lidteeken*, *Krekelz.* III. bl. 179:

*De vatbaarheid ontbreekt aan 't ingezworen hart,
En 't lidmerk van Gods vloek versteende 't voor de smart.*

Luchtgebom, voor *gegons*, in de fraaije regels, *Mengel.* II. 15:

*Zijn stem tot Oskar klonk als 't mommlend windgegrom,
Maar smoorde in dichten damp en gonzend luchtgebom.*

Paardenvoeter, uit spot gevormd naar het door den dichter afgekeurde *tegenvoeter*, *Winterbl.* II. bl. 65,

¹⁾ De Heer J. VAN LENNEP, spreekt in zijne Proeve eener verduitsching der Grondwet, bl. 93, van *evenmaat*, als een bestaand woord; het is ons evenwel niet gebleken, dat het vóór **BILDERDIJK** is gebezigd.

verg. de aantek. bl. 66. — Wankelmoed, Affod. II. bl. 48:

Helaas! hoe zal hy zich dien wankelmoed beklagen!

Gierooogen, ald. I. bl. 97:

Verwoesting heerscht door't dal, en gieroogt langs de heuvelen.

Lieflachen, Vermak. bl. 201:

't Oogjen lieflacht — 't koontjen bloost.

Lodderlachen, Navonkel. I. bl. 128:

Die scheel ziet, pinkt maar wat, of lonkt en lodderlacht.

Smeeksnikken, Dood van Edip. bl. 15:

*o Toont, toont my uw mededoogen,
Die dus met roodbekretene oogen,
Smeeksnikkende aan uwe oogen hang!*

en windschokken, Oprakel. bl. 63:

*Geen tal noch voorbeeld trekt door invloed of gezag
Hem van de waarheid af, of windschokt zijn gedrag.*

Wijders verdienen opmerking eenige min gewone zamenstellingen van deelwoorden met zelfstandige naamwoorden, bij voorb. godgevloekt, voor *door God gevloekt*, Oprakel. bl. 81:

De blinde prooi van Godgevloekten waan.

Godverwaten, voor *verwaten* of *vervloekt door God*, Poëzij, I. bl. 120:

*Zy blazen d'Oorlogskreet, en durven zich beroemen,
Met Godverwaten hand Uw rechten voor te staan.*

Zoo ook Vaderl. Uitboez. bl. 50: *'t Godverwaten volk*, en bl. 106: *'t Godverwaten bloed*. — Kunster-
varen, voor *in kunst ervaren*, Mengelp. II. bl. 81: *kunster-
varen handen*. Ingelijks Buitenl. bl. 23: *kunst-
ervaren hand*, en Affod. I. bl. 34: *het kunstervaren*

oor. — Kunstgeleerd, voor *door kunst geleerd*,
Mengelp. II. bl. 131:

*Maar kunstgeleerde dapperheid
Betemt het woest geweld.*

Kunstversierd, voor *door kunst versierd*, SPIEGH.
Hartsp. bl. 77:

*Geen twist, geen woordenspel of kunstversierde reën,
Maar wijsheid zij ons doel. —*

Landverwezen, voor *uit het land verwezen*, Navonk. I.
bl. 134:

— het schuim van landverwezen snoden.

en wondgeslagen, voor *met wonden geslagen*,
Rouwzangen, bl. 14:

*Gy wemelt weder met vertroosting om ons heen,
En druppelt balsem op de wondgeslagen leën.*

Dergelijke zamenstellingen, waarin het voorzetsel wordt onderdrukt, komen ons voor, met ons taaleigen te strijden, en ook regtstreeks af te wijken van hetgeen de dichter zelf in zijne Spraakleer, bl. 408 en 409, deswege op de meest stellige wijze leert.

§ 13.

Als minder gewoon echter, en meer uitsluitend tot het gebied van den gebonden stijl behoorende, komen hier vooral in aanmerking de zamenstellingen van drie of meer woorden. Er is van deze bij onzen dichter een groote voorraad voorhanden. Om de gepastheid van iedere dier uitdrukkingen aan te wijzen, en vooral om de uitwerking te doen gevoelen, die zij op de prosodie en uitspraak der verzen oefenen, zoude het noodig zijn, de plaatsen, waar zij voorkomen, in haar

geheel mede te deelen. Op die wijze nogtans zouden wij al te uitvoerig worden. Wij zullen derhalve de bedoelde zamenstellingen, die in BILDERDIJKS dichtwerken voorkomen, hier in eene alphabetische orde opgeven, vertrouwende, dat die bloote vermelding reeds genoegzaam zal zijn, om de beteekenis der uitdrukkingen te verstaan en hare waarde, uit een taalkundig oogpunt, te beoordeelen. Vooraf echter zij nog aangemerkt, dat wij niet geacht willen worden, al deze composita voor volstrekt *nieuw* te houden, zoodat geen hunner vroeger door eenig' ander' dichter zoude zijn gebezigd: wij zijn van het tegendeel overtuigd, en zouden er zelfs enkele kunnen aanwijzen, die reeds vóór BILDERDIJKS tijd gebruikt zijn. Dan, het was ons niet doenlijk, hier de juiste lijn van afscheiding te trekken; en daarenboven achten wij het zeer mogelijk, dat eene uitdrukking, na reeds door anderen gebruikt te zijn, desniettemin door een' dichter gevormd, en dus te zijnen aanzien nieuw kan genoemd worden, en zulks te eerder, daar het bestaan van zoodanige woorden door woordenboeken of andere hulpmiddelen doorgaans niet wordt aangewezen. De opgave in haar geheel moge dienen, om BILDERDIJKS onvergelykelijke kunstvaardigheid ten dezen in het licht te stellen.

Aalpoelschoonen, Nalez. I. bl. 64.
 aardklompzonen, Rotsg. I. bl. 2.
 aardmierwroeten, Affod. I. bl. 36.
 aardstofkluit, Voet in 't Gr. bl. 63. Schemersch. bl. 17.
 aardstofzwanger, N. Uitspr. bl. 28.
 afgrondkloven, Navonk. II. bl. 32.
 afgodsdienstverdelger, N. Mengel. II. bl. 97.

- alverdelgingsvlam , Navonk. II. bl. 75.
 alvleeschklier , Ziekte der Gel. bl. 29.
 arendshemelvaart , Najaarsbl. II. bl. 4.
 armborstkoorden , N. Mengel. II. bl. 38.
 avondfeestvermaken , Ond. d. e. War. bl. 23.
 avondwederschijn , Krekelz. I. bl. 101.
 avondzonnenschijn , Navonk. II. bl. 93.
 avondzonnestraal , Schemersch. bl. 38. Mengelp. I. bl. 29.
 Bacchusfeestgetier , Cycloop , bl. 16.
 barnsteendrop , Ovid. bl. 62.
 bedwelmingkrocht , N. Oprakel. bl. 66.
 benedenwareldvlak , N. Vermak. bl. 135.
 bergbekloutrenspijn , Navonk. II. bl. 199.
 bergdalkloof , Nalez. II. bl. 132.
 bergfeestreien , Kallim. bl. 25.
 bergholkluis , Dieren , bl. 24.
 bergkimbosch , Fingal , II. bl. 30.
 bergpoortplein , Krekelz. II. bl. 90.
 bergrotsholen , Mengel. II. bl. 13.
 bergrotsklomp , Najaarsbl. I. bl. 139.
 bergsneeuwleeuw , Mengel. IV. bl. 83.
 bergsteenklomp , Ovid. bl. 154.
 bergtopkroost , N. Uitspruits. bl. 3.
 bergtopspitsen , Krekelz. III. bl. 147.
 bergtranstop , Naklank , bl. 169.
 bergvuurbraking , Buitenl. bl. 107.
 berkhoutklossen , Oprakel. bl. 184.
 bevruchtingskracht , De Mensch , bl. 62.
 bewindstafvoering , N. Uitspr. bl. 174.
 bladgoudzonnen , Winterbl. II. bl. 20.
 bloedstroomregen , Holl. Verloss. I. bl. 3.
 bloedvatspuit , Ziekte der Gel. bl. 44.

- bloedzweetdroppen, Vermak. bl. 34.
 bloemgeurwaasems, Wit en Rood, II. bl. 14.
 bloemhofperken, Oprakel. bl. 99.
 bloemrankslingeren, Affod. I. bl. 27.
 bloemstofmeel, Affod. I. bl. 56.
 blutswondzeer, Zedel. Gisp. bl. 77.
 boerenkermisvreugd, N. Oprakel. bl. 126.
 boezemzaligheid, Navonk. II. bl. 170.
 boksvuetsprongen, Najaarsbl. II. bl. 126.
 boomgaarddracht, Winterbl. II. bl. 58.
 boomgaardranken, Verspr. Ged. II. bl. 52.
 boomgaardvruchten, Verspr. Ged. I. bl. 119.
 borstdoorvlieting, Krekelz. III. bl. 115.
 bouwkunstmatic, Buitenl. bl. 55.
 brandklepwacht, Navonk. II. bl. 153.
 bronwelnat, Ovid. bl. 137.
 broodkorstbeet, Nalez. II. bl. 36.
 broodkorsthelden, Muis- en Kikvorschkr. bl. 15.
 bruiloftsfeestgewaad, Mengelp. II. bl. 189.
 burchtinwacht, Krekelz. II. bl. 46.
 burchttranswachter, N. Oprakel. bl. 77.
 burchtwaltinnen, N. Uitspruits. bl. 15.
 burchtwalzaten, Holl. Verloss. I. bl. 14.
 burgerstaatskrakeelen, Buitenl. bl. 47.
 burgwaltrans, Affod. II. bl. 49.
 burgzaalwand, Floris, bl. 37.
 buskruidrook, Voet in 't Graf, bl. 144.
 Choorzaalwanden, Muis- en Kikvorschkr. bl. 25.
 christenzielsgezindheid, Rotsg. I. bl. 64.
 Dampkringswelven, Mengel. IV. bl. 20.
 dampkringswolken, Holl. Verloss. I. bl. 3.
 danszaalbrommer, Buitenl. bl. 13.

- denkbeeldvorming, Naklank, bl. 7.
 dichtprijskronen, Nalez. I. bl. 65.
 dichtrenlauwerkroon, Naklank, bl. 63.
 dichtvuurspranken, Affod. II. bl. 122.
 dolhuisrazen, Rotsg. II. bl. 48.
 doodbedstroo, N. Verm. bl. 144.
 doodkistlaken, Navonk. I. bl. 61.
 doodsangstzweet, Vermak. bl. 35 en 70.
 doodschrikspreider, Affod. II. bl. 36.
 doopbadwijden, Nasprokkel. bl. 73.
 dorpfestwoeling, Buitenl. bl. 93.
 dorpesteêhaan, Poëzij, II. bl. 59.
 draaikolkstroom, Ziekte der Gel. bl. 57.
 drekkuilleger, N. Oprakel. bl. 111.
 duivlengoochelspel, Oprakel. bl. 55.
 duivlenspeelgenoots, Navonk. II. bl. 158.
 dwinglandkluisters, N. Dichtschak. I. bl. 7.
 Echtverbondelingen, Verlostiging, bl. 111.
 eiloofschaauw, Dood van Edip. bl. 40.
 englendeelgenooten, Navonk. I. bl. 56.
 englenlofgeschal, N. Vermak. bl. 173.
 englenschutswacht, Krekelz. II. bl. 39.
 englenspeelnoots, Navonk. II. bl. 17.
 englenstaatlijkheid, Navonk. II. bl. 105.
 englenvleugelpennen, Nasprokk. bl. 83.
 englenwachtstoet, Vermak. bl. 206.
 Fabeldroomerij, Navonk. II. bl. 202.
 feestlampkroon, Najaarsbl. I. bl. 140.
 feesttriomfgezangen, Schemersch. bl. 35.
 feestzaalbogen, Ovid. bl. 171.
 feestzaalmuren, Mengelp. I. bl. 137.
 feestzangwijzen, Affod. I. bl. 83.

- Galnootsap, N. Oprakel. bl. 163.
 gasthuisstroo, Floris, bl. 5. Zedel. Gisp. bl. 63.
 gastrechtplicht, Floris, bl. 50.
 gastrechtshenderij, N. Mengel. II. bl. 83.
 geestenwareldrijk, N. Oprakel. bl. 25.
 geldverzaamlingsdienst, Spreuken en Voorb. bl. 45.
 geleerdheidkoestraar, Leidens Ramp, bl. ix.
 genootschapspreken, Navonk. I. bl. 121.
 genootschapszalen, SPIEGH. Hartsp. bl. 74.
 glintwormglimmen, N. Uitspruits. bl. 51.
 glintwormlicht, Mengel. IV. bl. 163. N. Dichtsch. I. bl. 4.
 godenzegepraal, Ond. d. e. War. bl. 149.
 godspraaktoon, Winterbl. I. bl. 10.
 godspraaktoon, Perzius, bl. 45.
 godvruchtprekers, Spreuk. en Voorb. bl. 24.
 goudglansflonkerend, N. Dichtschak. I. bl. 164.
 goudmijnbergen, N. Oprak. bl. 75.
 goudsbloemgloed, Oranjez. bl. 48. Holl. Verl. II. bl. 12.
 grafkuilrand, Naklank, bl. 175.
 grafkuilteeken, Mengel. I. bl. 71.
 grafkuilwanden, N. Dichtschak. I. bl. 18.
 grafsteêbloemen, Mengel. II. bl. 60.
 grashalmscheutjens, Wit en Rood, I. bl. 28.
 grashalmspriet, Schemersch. bl. 107.
 grondsteenrots, Nasprokk. bl. 40.
 grondveststichter, Will. Fred. bl. 9.
 Haagdoornstruik, Rotsg. II. bl. 170.
 haardsteêgloed, Wit en Rood, I. bl. 195.
 haardsteêholen, Oprak. bl. 2.
 haardsteêkolen, Spreuk. en Voorb. bl. 3.
 hairvlechtsnoeren, N. Mengel. II. bl. 73.
 handkunstwerk, Affod. II. bl. 47.

- harpsnaarzanger, Wit en Rood, II. bl. 19.
 hartdoorgronder, Rotsg. I. bl. 49.
 hartdoorvlammend, Ibn Doreid, bl. 13.
 hartshoorngest, Perzius, bl. 29.
 hartstochtbarning, Ond. d. e. War. bl. 88.
 hartstochtkoorts, Winterbl. I. bl. 77.
 hartstochtspartelen, SPIEGH. Hartsp. bl. 109.
 hartuitblakerende, N. Mengel. I. bl. 142.
 heemlengodspraak, N. Dichtschak. I. bl. 7.
 hefboomtuig, Najaarsbl. II. bl. 32.
 heidnenschijndeugd, Nalez. I. bl. 132.
 heilgenadegift, Naklank, bl. 23.
 heilgenadelicht, Voet in 't Gr. bl. 70.
 heilgenadestraal, Vermak. bl. 189.
 heilrotssteen, Naklank, bl. 24.
 heirspitsleider, Najaarsbl. II. bl. 91.
 heldentijdverdrijf, Fingal, I. 67.
 helvloekvlammend, Oprak. bl. 59.
 hemelbalsemdroppen, SPIEGH. Hartsp. bl. 62. Nalez. II.
 bl. 164.
 hemelbliksemstralen, Wapenkr. 1809, bl. 9.
 hemeldaauwdrop, Ond. d. e. War. bl. 9.
 hemelerfdeel, Navonk. II. bl. 95.
 hemelgeestendom, Schemersch. bl. 13.
 hemelharptoon, Navonk. II. bl. 40.
 hemelheilgenot, Rotsg. I. bl. 40.
 hemelheirbaan, Mengel. II. bl. 71.
 hemelnektarsnoepcij, Avondschem. bl. 44.
 hemelnektarwijn, N. Uitspr. bl. 85.
 hemelpostbode, Ovid. 81.
 hemelrechtstoel, Nasprokkel. bl. 38.
 hemelschrikbedwinger, Kallim. bl. 3.

- hemelthronbevechter, Rotsg. I. bl. 188.
 hemelthroongenoot, N. Dichtschak. II. bl. 79.
 hemelvoorhof, Nasprokk. bl. 79.
 hemelvoorsmaak, Najaarsbl. I. bl. 154.
 hemelzangkunst, Najaarsbl. I. bl. 5.
 hemelzegepraal, N. Vermak. bl. 106.
 hemelzonneshijn, Wit en Rood, II. bl. 5.
 heulsapdruppelen, Vermak. bl. 60.
 heulsapstortster, Krekelz. III. bl. 91.
 hoefbronplach, N. Vermak. bl. 193.
 hoefbronros, Oranjez. bl. 31.
 hoefbronwel, Winterbl. II. bl. 16.
 hoerenlokaas, Krekelz. I. bl. 57.
 hofbloemperken, N. Mengel. II. bl. 220.
 hondstarvuur, Rotsg. II. bl. 98.
 hoofdhairtres, Ovid. bl. 56.
 hoofdscheelberg, Vermak. bl. 34. Schemersch. bl. 142.
 hoofdscheelsplinters, Ond. d. e. War. bl. 107.
 hoogeschoolgeleerden, N. Oprak. bl. 122.
 hoogmoedswaan, Krekelz. I. bl. 60.
 hoogtijdgalmen, N. Oprak. bl. 71.
 hoogtijdharpes, Mengelp. I. bl. 102.
 hoogtijdmalen, N. Dichtschak. I. bl. 206.
 hoogtijdplechtigheên, Kallim. bl. 42.
 hoogtijdviering, Dood van Edip. bl. 41.
 hoogtijdvuur, Nalez. I. bl. 19.
 hoogtijdzangen, Mengelp. I. bl. 93.
 hoogtijdzwier, Affod. I. bl. 80.
 houtmijtvlammen, Schemersch. bl. 119.
 houtmijtvuur, Verspr. Ged. II. bl. 158.
 huwlijksfeestgebaar, Winterbl. II. bl. 21.
 huwlijkshooggetij, N. Uitspr. bl. 5.

- IJssneeuwdamp, N. Vermak. bl. 177.
 Jaardagfeest, Oprak. bl. 99.
 jaarfeestdag, Krekelz. II. bl. 171.
 jaarfeestgroet, Nasprokk. bl. 138.
 jaarverjeugdiging, Voet in 't Graf, bl. 38.
 jachtboogpijl, Ovid. bl. 28.
 jachthoornklank, Krekelz. II. bl. 93.
 Kattennachtgekrol, Voet in 't Graf, bl. 143.
 keirotssteen, Nasprokk. bl. 28.
 kerkbanvloek, N. Dichtsch. I. bl. 11.
 kerkdienstplicht, Zedel. Gisp. bl. 32.
 kerkhofboomen, Najaarsbl. I. bl. 119.
 kerkhofgras, Navonk. I. bl. 61.
 kerkhofheuvelen, N. Vermak. bl. 70.
 kerkhofklif, Nalez. II. bl. 63.
 kerkhoflucht, Nasprokkel. bl. 11.
 kerkhofschop, Nicot. Kruid. bl. 21.
 kerkhofspade, Krekelz. I. bl. 156.
 kerkhofsteen, N. Vermak. bl. 100.
 kerktuigpracht, Kallim. bl. 39.
 kermisboefgeraas, Voet in 't Graf, bl. 144.
 kermisfeestpartij, Mengelp. II. bl. 98.
 kinderbullebak, Oprakel. bl. 92.
 kinkhoestkwelling, Ziekte der Gel. bl. 137.
 kinkhoornbloed, Dieren, bl. 3. Sprokkel. bl. 104.
 klemtoonval, Najaarsbl. I. bl. 92.
 klierbuisspuit, Ziekte der Gel. bl. 86.
 klimopstrikken, Ovid. bl. 119.
 klubistendwinglandij, Avondsch. bl. 47.
 knofookgeur, Najaarsbl. II. bl. 112.
 kraamdichtmaken, N. Uitspr. bl. 185.
 kraamkoetsbouw, Alfod. II. bl. 129.

- kramponlatingkracht, Ziekte der Gel. bl. 151.
 krankbedsponde, N. Mengel. I. bl. 62.
 krijgsburchtdragende, Vermak. bl. 46.
 krijtaardschors, N. Dichtsch. II. bl. 178.
 kroonzuchtdrijver, Treursp. III. bl. 66.
 kruidhofbladeren, Vermak. bl. 104.
 kruissprietboom, Ovid. bl. 119.
 kunstgedienstigheden, Verlostiging, bl. 50.
 kunstroemkweker, Leidens Ramp, bl. IX.
 kunstschoolmaatschappijen, Vermak. bl. 128.
 kunstmaakmelody, Vermak. bl. 156.
 kunsttuigdrift, SPIEGH. Hartsp. bl. 30.
 kunsttuigraân, Verspr. Ged. II. bl. 31.
 kunsttuigwerking, De Mensch, bl. 58.
 kwijlkwabzaad, Krekelz. I. bl. 153.
 Landbouwdrijver, Buitenl. bl. 51.
 landburchttoren, Najaarsbl. I. bl. 40.
 lastdierveulen, Vermak. bl. 25.
 lastdierzeel, N. Uitspruits. bl. 118.
 lauwrenboschklank, Rotsg. I. bl. 1.
 lentefeestgeluid, Navonk. II. bl. 19.
 lenteluchtgeblaas, Winterbl. II. bl. 44.
 lenterozenblaân, Schemersch. bl. 47.
 lenterozengaard, Ond. d. e. War. bl. 6.
 levensplichtbeseffing, Navonk. II. bl. 120.
 lichtstofvlokken, Najaarsbl. I. bl. 120.
 lichtstraalbreken, Affod. I. bl. 30.
 lichtstraalglans, De Mensch, bl. 44.
 lichtstraalpaden, Wit en Rood, I. bl. 45.
 lichtstraalvlerken, Rotsg. I. bl. 95.
 lichtstraalvlucht, Naklank, bl. 126.
 lichtstroomgolven, Affod. I. bl. 23.

- lichtstroomstralen, N. Uitspruits. bl. 131.
 lijfwachtschaar, N. Mengel. I. bl. 147.
 lijkaschverw, Verlostiging, bl. 18.
 lijkdienstplicht, Treursp. I. bl. 33.
 lijkdienstpsalmen, Treursp. I. bl. 3 en 42.
 lijkprachtloof, N. Mengel. I. bl. 146.
 lijkvuurgloed, Najaarsbl. I. bl. 96. Navonk. I. bl. 100.
 lijkvuurtootsen, Ziekte der Gel. bl. 73.
 lijkzangenaar, Mengelp. I. bl. 149.
 lijkzerksteen, Treursp. I. bl. 25.
 lijkzangtoon, Mengelp. I. bl. 142.
 lofreënsprekers, Kregelz. I. bl. 187.
 lofzangstroom, Wit en Rood, I. bl. 6.
 luchtbuisvaten, N. Oprak. bl. 162.
 luchtkringwalmen, Vermak. bl. 22.
 luchtstroombeven, N. Oprak. bl. 158.
 lustlandouwen, Vert. van Salomo, bl. 18.
 Maalkringloop, Schemersch. bl. 2.
 maandbladschrijvers, Nalez. II. bl. 116.
 maankopbloemen, SPIEGH. Hartsp. bl. 59.
 maankopzaad, N. Vermak. bl. 134.
 maanlichtschijn, Mengel. III. bl. 40.
 maanlichtstraal, Mengel. I. bl. 29. III. bl. 41.
 maanloopkringen, Ovid. bl. 192.
 maibloemkruid, Mengelp. I. bl. 335.
 melkvochtbuis, Ziekte der Gel. bl. 30.
 menschenbloedverzwelgers, Nalez. II. bl. 13.
 menschenmeertoorts, De ware Liefde t. h. Vad. bl. 56.
 merkpaalsteen, Ovid. bl. 9.
 middagzonnegloed, Mengel. III. bl. 84. Naklank,
 bl. 194.
 middagzonnelicht, Voet in 't Graf, bl. 153.

middagzonnestrallen, Nalez. I. bl. 31.
 middeleeuwbarbaren, Zedel. Gisp. bl. 54.
 minnedronkenschap, Navonk. II. bl. 177.
 misdrijf wreker, Rotsg. I. bl. 41.
 mistdampbaren, N. Uitspruits. bl. 66.
 molenjukgareel, N. Dichtschar. I. bl. 5.
 moordholkuilen, N. Uitspruits. bl. 112.
 moordspelmakkers, Rotsg. II. bl. 83.
 morgenschemerglans, Nasprokk. bl. 139.
 morgenzonneschijn, N. Dichtschar. II. bl. 72.
 Nachtdaauwvliesjen, Najaarsbl. I. bl. 105.
 nachtgeestshrikken, Mengel. II. bl. 109.
 nachtkaaarsënd, N. Oprak. bl. 191.
 nachtljkkoefts, Affod. II. bl. 118.
 nachtuilknappen, Krekelz. II. bl. 93.
 nachtwoakstonde, N. Uitspruits. bl. 124.
 nachtwoachtsklep, Perzius, bl. 8.
 nachtwoolfkreet, Verspr. Ged. II. bl. 200.
 natuurtrekboeting, SPIEGH. Hartsp. bl. 100.
 neusgatbuizen, Ovid. bl. 119.
 nooddruftikermen, Krekelz. II. bl. 16.
 nooddruftsprang, Vermak. bl. 145.
 nooddwangswet, Voet in 't Graf, bl. 90.
 noordenwindgeblaas, Verspr. Ged. I. bl. 119.
 noordenwindgezucht, Winterbl. II. bl. 64.
 Ochtendzonnestrallen, Fingal, I. bl. 32.
 offertoondisch, Voet in 't Graf, bl. 101.
 ongelfakkelschijn, Voet in 't Graf, bl. 67.
 onzinschreeuwen, Navonk. II. bl. 98.
 oogblikstrallen, Naklank, bl. 34.
 oogbolgraauw, Ond. d. e. War. bl. 57.
 ooglijnschichtjens, N. Dichtschar. II. bl. 81.

- oogstvuurgloed, Rotsg. II. bl. 98.
 oorlogsdagvaart, Mengelp. I. bl. 64.
 oorlogseedverwanten, Vermak. bl. 46.
 oorlogsheldenkracht, Mengel. III. bl. 126.
 oostenwindgeblaas, Krekelz. I. bl. 21.
 oosterbalsendaauw, Rotsg. II. bl. 29.
 oosterhemelbos, Naklank, bl. 127.
 oosterhemelpoort, N. Vermak. bl. 81.
 oosterhemelstreken, Schemersch. bl. 80.
 oosterluchtkim, Verlostiging, bl. 46.
 oppergloriezalen, Will. Fred. bl. 8.
 oppergodenzaal, Najaarsbl. I. bl. 32.
 opperhuwlijkszegenaar, Nalez. II. bl. 75.
 oudreneigendom, Navonk. I. bl. 133.
 overstelpingskracht, Voet in 't Graf, bl. 154.
 Paardenvoetplasch, Nalez. II. bl. 102.
 paardenmenschheir, Winterbl. I. bl. 115.
 paddengloriezucht, Voet in 't Graf, bl. 139.
 palmboomhout, Sprokk. bl. 77.
 palmhoutstijve, Perzius, bl. 18.
 palmloofpoorte, Wit en Rood, II. bl. 21.
 paradijsslaurieren, Rotsg. I. bl. 37.
 pekkranslicht, N. Mengel. I. bl. 161.
 pektoortsgloed, Ziekte der Gel. bl. 63.
 pektoortswalm, Sprokkel. bl. 41.
 pestwalmsmook, Derde Octob. bl. 3.
 pijnboombosschen, Sprokkel. bl. 128.
 pijnboomspietsen, Onder d. e. War. bl. 137.
 pijnboomsprieten, Ond. d. e. War. bl. 124.
 pijnboomtakken, Ovid. bl. 185.
 pijnboomtranen, Najaarsbl. II. bl. 32.
 pijnboomvieren, Fingal, I. bl. 48.

- polsslagjagen, Treursp. I. bl. 19.
 poolstarstreken, Zedel. Gisp. bl. 63.
 plantdierleven, Winterbl. I. bl. 55.
 plantrijkgeuren, Ziekte der Gel. bl. 11.
 pronkstaalstad, Najaarsbl. II. bl. 89.
 puikrobijnengloed, Oprakel. bl. 119.
 puinhoopwelden, Leidens Ramp, bl. 31.
 Rasphuisboeverij, N. Oprak. bl. 43.
 rechtervloekspraak, Voet in 't Graf, bl. 135.
 reukbuisweg, Ziekte der Gel. bl. 69.
 reukvochtplengen, Nalez. II. bl. 123.
 riemsnoerboden, Kallim. bl. 16.
 riethalmschuur, Vermak. bl. 188.
 rietstulp-poorte, N. Uitspruits. bl. 32.
 rijksfeestdag, Vermak. bl. 29.
 rijksthroonstichting, Treursp. III. bl. 31.
 rijmklankslagen, N. Dichtschak. I. bl. 9.
 rinkelbomgeruisch, Ovid. bl. 112.
 roerdompschreien, Wit en Rood, II. bl. 19.
 rookwerkvier, Mengel. III. bl. 63.
 rotsgrondsplijtend, Wit en Rood, I. bl. 77.
 rotskloofplant, Vermak. bl. 3.
 rotskloofscheur, Ovid. bl. 82.
 rotssteenbrokken, N. Mengel. II. bl. 37. Najaarsbl. II.
 bl. 42.
 rotssteenklomp, Ovid. bl. 90.
 Saatenfeestgetrommel, Cycloop, bl. 4.
 schattingsschuldbetooning, N. Uitspruits. bl. 32.
 schelpklipstukken, Ovid. bl. 149.
 schelprotsklip, Vermak. bl. 111.
 schijnomhulling, Navonk. II. bl. 66.
 schitterschijngelaat, N. Oprak. bl. 140.

- schoorsteenhol, Krekelz. III. bl. 86.
 schouwburgwanden, Najaarsbl. I. bl. 70.
 schouwburgzaal, Krekelz. III. bl. 95.
 schrikdampwalmen, Muis- en Kikvorschkr. bl. 67.
 schrikwalmdamp, Nicot. Kruid. bl. 24.
 schulpzandpad, N. Uitspruits. bl. 163.
 slaapsteêmakker, N. Uitspruits. bl. 153.
 sluitveerkracht, Ziekte der Gel. bl. 92.
 snaartoonval, Affod. I. bl. 24.
 sneeuwbergkuilen, Najaarsbl. I. bl. 6.
 sneeuwbergtop, Poëzij, I. bl. 68.
 sneeuwvlokkorst, Sprokkel. bl. 111.
 speekselvloeïingszucht, Nicot. Kruid, bl. 8.
 spinragsnoeren, Ziekte der Gel. bl. 67.
 spraaktuigvormen, Najaarsbl. I. bl. 10.
 sprinkhaanzwerm, Ziekte der Gel. bl. 43. Navonk. II.
 bl. 185. N. Oprakel. bl. 164.
 staartvinpunt, Ovid. bl. 120.
 staatkunsttreken, Floris, bl. 43.
 staatsbouwstichter, Krekelz. I. bl. 141.
 staatskunstmasker, Rotsg. II. bl. 60.
 staatsontwrichting, Treursp. III. bl. 31.
 steengeithuppelen, Vermaak. bl. 141.
 steengroefstad, Buitenl. bl. 71.
 steengruishoopen, Leidens Ramp, bl. 21. Rotsg. II.
 bl. 175.
 steenrotsboord, Mengel. II. bl. 129.
 steenrotsbraken, Ziekte der Gel. bl. 140.
 steenrotsbrokken, Fingal, I. bl. 103.
 steenrotsgalm, Mengelp. I. bl. 243.
 steenrotsgrond, Mengel. I. bl. 62.
 steenrotskim, Krekelz. III. bl. 167.

- steenrotsklip, N. Mengel. II. bl. 112. N. Uitspr. bl. 39.
 steenrotskloof, Mengel. II. bl. 129. Krekelz. I. bl. 33.
 Naklank, bl. 57.
 steenrotskrocht, N. Vermak. bl. 6.
 steenrotspleet, Mengel. II. bl. 132.
 steenrotstoppen, Vermak. bl. 141.
 steenuilkrassen, Schemersch. bl. 1.
 stervensrouwmisbaar, Treursp. II. bl. 6.
 stikdamplichten, Schemersch. bl. 123.
 stofklompbende, Kallim. bl. v.
 stofverhardingskracht, Ovid. bl. 159.
 stopverfstof, Najaarsbl. II. bl. 108.
 stormhoedkammen, Fingal, II. bl. 5.
 stormwindgeronk, Krekelz. II. bl. 70.
 stormwindruischen, Vermak. bl. 131.
 stormwindvleugelen, Winterbl. I. bl. 64.
 straalkleurschilderingen, Wit en Rood, I. bl. 73.
 straattooneelvertooning, Schemersch. bl. 89.
 strandbochtgrommen, Krekelz. I. bl. 63.
 strandbochtkom, Najaarsbl. II. bl. 42.
 strandrotsdennen, Mengel. I. bl. 40.
 strandrotsgrot, N. Uitspr. bl. 10.
 strandrotsklip, Mengelp. I. bl. 67.
 strandlottoren, Ziekte der Gel. bl. 144.
 stroombronaderen, Wit en Rood, II. bl. 104.
 stuipontspanningskracht, Ziekte der Gel. bl. 143.
 Tandschroeftangen, Ziekte der Gel. bl. 63.
 tarwbloemdeeg, Zedel. Gisp. bl. 80.
 tempeldienstverwanten, Ovid. bl. 121.
 tempelheiligdom, Schemersch. bl. 68.
 tongpijlschoten, Cycloop, bl. 8.
 tooverzangmeerminne, Sprokkel. bl. 89.

tranendruppelzweem, *Vermak.* bl. 112.
 tusschenhelnacht, *Voet in 't Graf*, bl. 204.
 tweepaarvoetig, *Sprokkel.* bl. 20.
 tweestrijdsteecken, *Fingal*, II. bl. 18.
 Uchtenddaauwdrop, *Poëzij*, IV. bl. 94.
 uchtendontgloeien, *Krekelz.* I. bl. 199.
 uchtendpareldosch, *Navonk.* II. bl. 204.
 uitvaartviering, *Krekelz.* III. bl. 137.
 uurwerktikken, *Ziekte der Gel.* bl. 150.
 uurwerkveer, *Voet in 't Graf*, bl. 86.
 Vederhoofdsieraad, *De ware Liefde t. h. Vad.* bl. 45.
 veenstofland, *Naklank*, bl. 36.
 veldbloemstruiken, *Ovid.* bl. 111.
 veldbloemtrossen, *N. Uitspr.* bl. 17.
 velddoordaverend, *Fingal*, I. bl. 95.
 veldhaagpalm, *Affod.* I. bl. 54.
 veldhalmkruid, *Ovid.* bl. 77.
 veldsneeuwplagge, *Sprokkel.* bl. 72.
 veldsneeuwvlokken, *N. Vermak.* bl. 104.
 veldstalschermen, *N. Dichtsch.* I. bl. 171.
 veldzangdichter, *Buitenl.* bl. 24.
 verfkleurnet, *Winterbl.* II. bl. 13.
 verjaarseestdag, *N. Oprak.* bl. 54.
 versmeltinggloed, *N. Oprak.* bl. 42.
 vischpansteelen, *N. Uitspr.* bl. 154.
 vlamdoorwader, *Krekelz.* II. bl. 6.
 vleërmuisvlerken, *Rotsg.* I. bl. 162.
 vleeschhouwbank, *Najaarsbl.* I. bl. 116.
 vliesbrandstichting, *Ziekte der Gel.* bl. 151.
 vlietgodteeken, *Sprokkel.* bl. 22.
 vlietstroomwellen, *Vermak.* bl. 179.
 vlokwolspinnen, *N. Mengel.* II. bl. 67.

voedingsapbereiden, Ziekte der Gel. bl. 87.
 volksheilstichters, N. Dichtsckak. I. bl. 166.
 vooglenminnegloed, Oprak. bl. 143.
 vooglenzangchoor, Ond. d. e. War. bl. 37.
 voorhofvloer, N. Uitspr. bl. 11.
 voorhoofdglans, Vermak. bl. 164.
 voorhoofdplooi, Najaarsbl. I. bl. 18.
 voorhoofdplooiing, Vermak. bl. 151.
 voorhoofdsadren, Navonk. I. bl. 87.
 vormverscheidenheden, Ziekte der Gel. bl. 61.
 vorstenhofgewelven, Verspr. Ged. I. bl. 115.
 vorstenlustwaranden, Verspr. Ged. II. bl. 145.
 vorstenvloekwet, Oprak. bl. 157.
 vriendschapsbond, Navonk. II. bl. 4.
 vrijstaatstichter, Holl. Verloss. I. bl. 15.
 vrouwenliefdegloed, Najaarsbl. I. bl. 105.
 vrouwenlistvervoering, Najaarsbl. I. bl. 39.
 vruchtboomtak, Winterbl. I. bl. 70.
 vuurborduurselpronk, Vermak. bl. 3.
 vuurgloedkeeten, N. Vermak. bl. 55.
 vuurstroomvloeden, Buitenl. bl. 96.
 vuurvlampennen, Schemersch. bl. 118.
 Waanzucht knechts, SPIEGH. Hartsp. bl. 29.
 walgangtoren, Floris, bl. 89.
 wanhoopklank, Naklank, bl. 39.
 wanhoopschrik, Schemersch. bl. 109.
 wareldklompgevaarte, Navonk. II. bl. 35.
 wareldpelgrim, Navonk. II. bl. 121.
 waschvlamlichtjen, N. Uitspr. bl. 128.
 waterburgkasteel, Vermak. bl. 169.
 weeftouwklepperen, N. Mengel. II. bl. 67.
 weemoedtraan, Navonk. II. bl. 69.

- weêrglansflikkring, Avondschem. bl. 10.
 weêrhaansthroon, Wit en Rood, II. bl. 154.
 wenkbraauwboog, Mengel. II. bl. 8. Fingal, I. bl. 21.
 wenkbraauwhairen, Mengel. I. bl. 67.
 werktuigdeelen, Ziekte der Gel. bl. 83.
 werktuigvonden, Naklank, bl. 108.
 wezenssamenvloeiing, Nicot. kruid, bl. 34.
 wijngaardblad, Cycloop, bl. 32.
 wijngaarddak, Nasprokk. bl. 22.
 wijngaardnat, Rotsg. II. bl. 48.
 wijngaardplanten, Rotsg. I. bl. 63.
 wijngaardspeer, Dood van Edip. bl. 40.
 wijnstokgaven, Affod. II. bl. 61.
 wijsheidvoedstraessen, Ovid. bl. 176.
 winterdoodkleed, Naklank, bl. 68.
 winterslaapkoets, Navonk. II. bl. 193.
 wintersterrenpracht, Avondsch. bl. 73.
 winterstormwind, Voet in 't Gr. bl. 187. N. Vermak. bl. 22.
 wolfbesknoppen, N. Uitspr. bl. 53.
 wolpluisvlokken, N. Mengel. II. bl. 75.
 wolvenvraatzucht, Navonk. II. bl. 4.
 wondkruidgaarde, Naklank, bl. 49.
 woonsteêpraal, N. Vermak. bl. 104.
 wormverknaagsel, Navonk. II. bl. 143.
 wraakgodinnendom, Dood v. Edip. bl. 81.
 wraaklustkoelen, SPIEGH. Hartsp. bl. 103.
 Zakpijptoon, Mengel. I. bl. 102.
 zandsteenmaking, Buitenl. bl. 107.
 zangbergstichters, De ware Liefde t. h. Vad. bl. 80.
 Verspr. Ged. II. bl. 181.
 zangfluitstem, Vermak. bl. 161.
 zangspeltui en, Ziekte der Gel. bl. 44.

- zangtoonspel, N. Mengel. II. bl. 274.
 zeegodinnenzoontjen, Winterbl. II. bl. 65.
 zeegodskind, Cycloop, bl. 21.
 zeegolfklotsen, Holl. Verloss. II. bl. 2.
 zeegolfslingeren, Nasprokk. bl. 110.
 zeepblaaspijp, Ziekte der Gel. bl. 156.
 zeepnatbel, Navonk. I. bl. 111.
 zegelauwerwinst, Will. Fred. bl. 6.
 zeilsteenkracht, Zedel. Gisp. bl. 66.
 zelfbegoochlingsgif, Oprak. bl. 165.
 zelfbegoochlingszucht, Oprak. bl. 48.
 zelfvergodingszucht, Voet in 't Gr. bl. 102.
 zelfverloochningskracht, Voet in 't Gr. bl. 103.
 zelfvervelingsdorst, Rotsg. I. bl. 178.
 zichzelfverloocheningen, De ware Liefde t. h. Vad.
 bl. 116.
 zielsangstvalligheden, Voet in 't Graf, bl. 41.
 zijwormdraden, N. Uitspr. bl. 111.
 zintuigprikkelingen, Avondsch. bl. 56.
 zoenbondgod, Schemersch. bl. 23.
 zoenwetplechtigheden, Schemersch. bl. 63.
 zomeronweervlagen, Mengelp. I. bl. 84.
 zomerregenplassen, Fingal, I. bl. 107.
 zomerzonnegloed, Edipus, bl. 112.
 zondenwraakverzoener, Navonk. II. bl. 70.
 zondesmetvernieler, Rotsg. I. bl. 41.
 zuiderluchtkreits, Ond. d. e. War. bl. 155.
 zuiderzeemeermin, Najaarsbl. II. bl. 4.
 zuiderzonneroosten, Poezij, I. bl. 25.
 zweepsnoerslagen, Perzius, bl. 42.
 zwijmeldroessemnat, Voet in 't Graf, bl. 103.
 zwijnzangkunstenaren, N. Dichts. I. bl. 198.

»Siet hier, Nederlander, (zeide de zoetvloeiende CATS ¹⁾), na eene opeenstapeling van tegenstellingen in monosyllaben), tot lof van uwe moedertale, een gansch gedichte alleen bestaende uijt enckel geluiden, ofte woorden van eener silbe: waer uyt blijcken kan, hoe kort en bondig ghy daerin spreecken kont.” En zie daar, zeggen wij, in een klein woordenboek van zamenstellingen, uit slechts éénen dichter ontleend, eene proeve zoowel van het kunstvermogen en het vernuft des dichters ²⁾, als van de voortreffelijkheid der taal, waarin hij zong. Mogen ook alle die zamenkoppelingen niet even gelukkig of natuurlijk zijn te noemen: geene derzelve mist de vereischte duidelijkheid, of kan gerekend worden in hare vorming tegen de wetten der spraakkunst te strijden.

§ 14.

III. Thans zijn wij genaderd tot de beschouwing van die woorden en uitdrukkingen, die slechts *nieuw* kunnen genoemd worden, voor zoo verre hunne *betee-*

1) Wercken, folio uitg. van 1700, D. I. f°. 284.

2) Omtrent BILDERDIJKS vaardigheid in het smeden van gepaste koppelwoorden, heeft men, zoo ver wij weten, steeds gunstig geoordeeld. Alleen verwonderde het ons, dienaangaande eene min gepaste uitspraak aan te treffen in VAN HALLS Lofrede op FEITH. Men leest daar, bl. 32, dat »FEITH zich, op het voorbeeld van BILDERDIJK, minder heeft afgesloofd in het kunstmatig zamenkoppelen van woorden.” Dat BILDERDIJK zich in het woordkoppelen zou hebben »afgesloofd”, meenen wij in twijfel te moeten trekken; en het spijt ons, dat de Lofredenaar zich hier door eene, anders niet ongewone en tot op zekere hoogte min berispelijke, zucht, om de zwakke zijde van het voorwerp zijns lofs te vergoelijken, zoo verre heeft laten vervoeren, dat anderer wezenlijke verdiensten daardoor werden miskend. Ook in het belang van den geprezenen dichter achten wij zoodanige verdediging min verkieslijk.

kenis betreft; die derhalve door **BILDERDIJK** zijn gebezigd in eenen zin, afwijkende van het gewone taalgebruik. Die afwijking kan in verschillende opzichten plaats hebben: het zij dat de beteekenis eens woords overdragtig worde gebruikt, in plaats van eigenlijk; het zij omgekeerd, dat de overdragtige beteekenis voor de oorspronkelijke hebbe plaats gemaakt; het zij eindelijk, dat de eene of de andere beteekenis op eene ongewone of nieuwe wijze worde aangewend of toegepast.

Indien wij in de eerste plaats op de *substantiven* letten, dan treffen wij het volgende aan: afzetsel, voor *spruit* of *telg* (in figuurlijken zin), Poëzij, I. bl. 64:

*Afzetsel van mijn moed- en glorievolle jeugd, —
Ga, neem uws Vaders speer, vertrek naar Teuthaas boorden.*

Aandeel, voor *deel* of *gedeelte*, N. Uitspr. bl. 16:

*Men ziet den woesten troep, die, weggerukt van zin,
In 't juichend evoë dat weërkaatst uit den hoogen,
De hoofden schudt en schokt, op nek en hals gebogen.
Een aandeel zwaait den thyrs met wijngaardloof versierd,
Of smijt verscheurde leën van rund- of woudgediert;
Een ander, slingert zich met slangen om de leden, enz.*

Elders, Avondschem. bl. 120, wordt Europa *ons aandeel* genoemd:

*'t Onbandig trotsch Euroop moest eenmaal, ja, vervallen:
't Was, Azie, ook uw lot na 't overmatig brallen:
Ous aandeel stak na u 't vermetel hoofd omhoog.*

Daar het woord *aandeel* gewoonlijk vergezeld gaat met het denkbeeld van eene gelijkmatige verdeling, waarbij ieder der belanghebbenden het zijne ten eigendom wordt toegewezen, en zich daardoor ook van *deel* of *gedeelte* onderscheidt, zijn wij van oordeel, dat het aangewezen gebruik van *aandeel* geene navolging ver-

dient. — Braak, in den figuurlijken zin van *doorbreking* (van het licht), Mengelp. II. bl. 226:

*Lieflijk is den moeden wachter
De eerste dagbraak aan 't gezicht.*

Niet zoo ongewoon, hoewel bij WEILAND evenmin vermeld, is het woord, voor het *afgebrokene*, *puin*, Leydens Ramp, bl. 31:

*Decs, reeds ten halve en meer, uit een der puinhoopvelven
Gered, maar ijlings weér met muurbrake overstort, enz.*

Falie, dichterlijk voor *nederhangende sluijer*, Na-jaarsbl. I. bl. 113:

*Ik zag door de open venstertralie
En vestte de oogen op den grond,
Beschaduwed door de duistre falie
Der zick verdikkende avondstond.*

Feest, voor *feestelingen* of *feestgenooten*, Mengelp. I. 77:

Zijn Helden volgen hem. Het feest is aangezeten.

Geril, ten opzichte van den *wind* gebruikt, Krekelz. II. bl. 98: *ritslend windgeril*. — Groente voor *groene boombladeren*, anders bloot *het groen* geheeten, Fingal, I. bl. 52:

*Het vuur heeft ze afgeweid, de op een gegroecide stammen
Gedund, en loof en blad verslonden in zijn vlammen:
Nu staan zy wijd van een, van groente en kroon beroofd,
En bieden d'avondwind een afgebladerd hoofd.*

Gesnor, voor *gerammel*, *geratel*, in den zin van *gesnap*, *gepraat*; Ziekte der Gel. bl. 112:

— *vermijdt het ramlend dischgesnor
Dat d'ooren lastig is, en hart noch geest bevredeigt.*

Karkas, in den eigelijken zin des woords, namelijk van *geraamte*, Affod. I. bl. 95:

*Zijn enkels baden zich in bloed en tranenplasschen,
Doorzwommen, waar hy treedt, met lijken en karkassen.*

Keer, voor *terugkeering*, Mengel. III. bl. 101:

*'t Is weinig 't luttel opgegaârde,
Voor 's levens onderhoud bestemd,
Om niet en zonder keer of waarde,
Meêdoogenloos te zien ontvremd.*

en Sprokkel. bl. 3:

*Ik heb genoeg aan 't eens doorworsteld lijden,
En wensch geen keer der weggevloten tijden.*

Kloet, voor *knods*, N. Mengel. II. bl. 52:

De piek en sabel zwicht voor Friesche legerkloeten.

over welke beteekenis men de Verkl. Geslachtl. verder kan nazien. — *Plagge* beteekent doorgaans *vierkant afgestokene aardzode*; doch **BILDERDIJK** kent in zijne Geslachtl. er ook den zin aan toe van *buitendijksche aanwas van grond*, en zoo komt het woord voor in zijne Winterbl. II. bl. 46:

*'t Heeft gedonderd op die wateren,
Maar het onweêr is voorby.
Schor, en plagg', en afgrond schateren,
Maar hun toon is melody.*

Snor leest men N. Dichtschak. I. bl. 197:

*Eens, onder duizend andre snorren
Waar 't oude Rome smaak in had,
Begreep men dat het varkensknorren
Een groote lieflijkheid bezat.*

De beteekenis van dit woord blijkt hier die van *beuzelarijen, nietige dingen*, te zijn. Aan *snurre* wordt in het Bremisch-niedersächs. Wörterb. IV. s. 902, dezelfde zin toegekend. **ROEMER VISSCHER** bezigde *snorrepjpp* voor *snuisterij* of *snoeperij*, in zijne Sinnepoppen, bl. 74: »Marsepijnen, Confituren, Marmeladen

en dierghelijke *snorrepippen*, die in 't leste den mondt
laf maken." — Teelt, Mengel. I. bl. 113:

*Neen, Hollands adeloude teelt
Is veel te groot van ziel.*

Volgens 's dichters eigene aantekening op deze plaats
wil hij door *teelt* hier *geslacht*, *volk*, verstaan heb-
ben: gewoonlijk beteekent het woord anders *het ge-
teelde*, *de nakomelingen*. . Voor *geslacht* of *stam* leest
men het, Wit en Rood, II. bl. 57:

De mensch, en hy-alleen, zijn hooge teelt ontvallen, enz.

Toezicht, gewoonlijk te kennen gevende de daad van
toezien, vindt men voor *hetgeen waarop toegezien
wordt*, Nasprokk. bl. 102:

*Gy, vriendinnen, zusters, gy,
Toezicht van zijn Engelenrij,
Krijgsbuit van Zijn strijden.*

Dergelijke verwisseling, waarbij de daad op het voor-
werp, dat haar ondervindt, overgaat, treft men meer-
malen aan, als in *hoop*, *lust*. Indien men zegt *gij zijt
mijn hoop* of *lust*, is dit te verstaan: *gij zijt het voor-
werp van mijne hoop* of *lust*; zoo is *toezicht*, in de
aangehaalde verzen, het *voorwerp* van het *toezicht*. —
Trots, in de uitdrukking *trots bieden* voor *wêerstand
bieden*, of ook *trotseren*, Fingal II. bl. 32:

*Mijn arm zij nog te jong om d'uwe te evenaren:
Ten minste biedt uw borst mijn pijlen vruchtloos trots.*

Vleet, voor *menigte*, treft men aan Cycloop, bl. 16:

*Neen, 'k zag hoe Jupiter zijn nektar zit te zuipen
En naar Orion en den ganschen starrenvleet.*

Wieling, voor *omdraaijing* in 't algemeen, en dus
onderscheiden van de gewone, meer bepaalde beteeke-
nis van *draaikolk*, Winterbl. I. bl. 23:

*Neen, zacht, neen, teer gevoel, dat niet in woeste wieling
Heromzviert, enz.*

Zoo ook Rotsgalmen, II. bl. 61:

*ó Tijden, tijden van verwarring, neen, vernieling!
Wat sleept ge al eeuwen werks naar d'afgrond in uw wieling!*

en zwabber, voor *vischstaart*, Affod. II. bl. 5:

*Geen visch, die niet door 't nat met vin en zwabber roeit,
Beweegbre waterspaan, uit vlies en been gegroeid.*

Ovidius, bl. 119:

*Ook Libys, daar zijn hand zich naar de hulkriem strekt,
Ziet ze in een oogenblik tot d'elboog weggekrompen,
En breede zwabbers zich ontwikkelen uit de stompen.*

§ 15.

Wat in de tweede plaats de *bijvoegelijke naam- en bijwoorden* betreft, die door onzen dichter in eene ongewone of nieuwe beteekenis zijn gebezigd, wij vermelden als zoodanig: *benaauwd*, Mengelp. I. bl. 6:

*Met minder gloed en grootte, en in benaauwder kringen
Draait, allerdichtst aan de as, de kleiner hemelbeer.*

Benaauwde kringen zijn hier *engbeslotene, naauwe kringen*: en het woord wordt dus in zijne oorspronkelijke beteekenis gebruikt. Zoo komt het werkw. *benaauwen* voor in den zin van *be-engen, inkorten, beperken*, Oranjez. bl. 151:

Dan zal geen leeuwenvelp uw veiligheid benaauwen.

Doorzichtig heeft bij KILIAAN twee beteekenissen: *scherpzigtig* en *doorschijnend*. Het woord beteekent *doorziende*, in bedrijvenden zin, N. Vermak. bl. 36: *Uwe aldoorzichtige oogen*. — *Echt*, voor *echtelyk*, tot den *echt* behoorende, en dus onderscheiden van de

gewone beteekenis van *waar, opregt, onvervalscht*, leest men meermalen, b. v. N. Mengel. II. bl. 17:

*Roep God, die de echte banden sluit,
Roep, in uwe angst, Hem aan!*

en Najaarsbl. I. bl. 111:

*Pluk rozen, die geen dorens dragen!
Zy bloeien slechts om 't Echte bed.*

Eens beteekent *eenerlei* of *één*, SPIEGH. Hartsp. bl. 39:

*Wat acht ge U, stervling, meer dan andren? Allen, slijk,
Zijn we alien eens van stam als menschen, en gelijk.*

Het adjectief *flets* wordt bij WEILAND verklaard door *flaauw van smaak en bleek of verschoten van kleur*¹⁾.

BILDERDIJK bezigt het woord voor *slap, krachteloos*, b. v. Mengel. II. bl. 8:

Zijn armen hongen flets, by 't lichaam neérgezegen.

Op andere plaatsen zou men zoowel aan *bleek* als aan *slap* kunnen denken, als het aangeh. werk, bl. 166:

*De fletsche en slappe wangen,
Van glans en schoon beroofd.*

Najaarsbl. I. bl. 5: *fletsche lauwerblaâren*, D. II. bl. 114: *fletsche lippen*. Doch het van dit woord gevormde werkwoord beteekent zonder twijfel *verslappen*, Treursp. II. bl. 15:

*Dat geen verwijfde knaap, geen arm verflechtscht van spieren,
My aanroere op de koets, die Kormak mocht versieren.*

Voor *verbleeken* wederom, Mengel. II. bl. 136:

*De maan schuilt achter 't bosch. Van heur verfleetsste stralen
Glint gindsche heuvel nog. —*

¹⁾ Zie het Beknopt Nederd. Taalk. Woordenboek. In het groote, vroeger uitgegevene, Woordenboek komt dit woord niet voor.

Ontvolkt, voor *zonder volk*, op een' persoon toegepast, N. Vermaak. bl. 42:

Ontvolkte koning van een bouwval!

Onverlet, voor *zonder letsel, ongedeerd, ongeschonden*, komt vóór Mengel. I. bl. 126:

Mijne eer, mijn trouw bleef onverlet.

Bij WEILAND vindt men dit woord niet; doch zijne gewone beteekenis is die van *vrij, onbelemmerd, van verletten*, d. i. hinderen. — Plichtig treffen wij aan voor wat men thans meestal *pligtmatig* noemt, d. i. overeenkomstig met den pligt, Mengel. III. bl. 99:

*Neen, 'k nam u, daar uw wil zich toonde,
Met plichtige onderwerping aan.*

N. Mengel. I. bl. 140:

*Hetgeen gy heden goed, en braaf en plichtig vindt,
Verwijl, verschuif dat niet op 't ongewisse morgen.*

Spreuken en Voorbeelden, bl. 22:

*'t Tapijt zei: 'k Leg my neer, gelijk ik plichtig reken,
En hoed my van, als gy, den kop omhoog te steken.*

Zoo mede onplichtig, voor *niet pligtmatig*, SPIEGH. Hartsp. bl. 89:

*De neiging strekt tot goed; doch, uit natuur kortzichtig,
Vereischt ze een wijs bestuur, of 't handlen wordt onplichtig.*

Doch, Uitboez. bl. 47: *plichtige onderzaten*, en N. Oprakel. bl. 73: *plichtig onderdaan*, geeft te kennen *pligtschuldig, verpligt tot dienst*, of, naar de kracht van het woord *pligt, verbonden*; zoo is verplegen werkelijk *verbinden* of *verpanden*, Mengel. I. bl. 42: *Gy hebt me uw woord verpleegd, ik koom om 't weerte ontbinden.* welke spreekwijs mede is nagevolgd door VAN LENNEP, Academ. Idyllen, bl. 26:

Hy heeft zijn woord verpleegd, slechts daarop ga ik aan.

Onze gewone uitdrukking *verplicht zijn tot iets of aan iemand* geeft eigenlijk te kennen *verbonden zijn tot iets of aan iemand*. — Het woord *sabel*, Mengel. III. bl. 65:

*'k Zag harten, met een' pijl doorboord,
In die ontrolde vaan,
In zilver, op een sabel veld,
Bezaaid met traan by traan.*

verklaart de dichter aan den voet van het dichtstuk door *zwart*, welke beteekenis, uit de wapenkunde ontleend, elders ¹⁾ door hem breeder wordt toegelicht, als zijnde eigenlijk *zwartverwig bont*, van het *sabeldier* genomen. — *Volslagen* wordt voor *volkomen* op eene ongewone wijze gebruikt, Mengel. I. bl. 37:

Zijn oog herkende 't straks, zijn blijdschap was volslagen.

Naar *BILDERDIJKS* meening zou een *volslagen gek* eigenlijk behooren te zijn een *geslagen gek*, zoo als *HUYGENS* het uitdrukt, in navolging van de zeggung een *geslagen ridder*, d. i. een als wettig erkende ridder ²⁾. Elders echter schijnt het woord *volslagen* door hem te worden gewettigd ³⁾. Hoe dit zijn moge, het woord zelf is niet nieuw, en werd reeds door *KILIAAN* opgeteekend voor *ruim, wijd*. — *Zode*, eindelijk, komt bijvoeglijk voor, ter aanduiding van zekeren onaangenaamen smaak, *Ziekte der Gel.* bl. 47:

*De mond, onzuiver, toont door bittre en zode⁴⁾ smaken,
De werkloosheid der maag. —*

WEILAND kent dit woord alleen in substantive beteekenis.

¹⁾ Nieuwe Taal- en Dichtkund. Verscheidenh. IV. bl. 68.

²⁾ Aanteek. op *HUYGENS* Korenbl. VI. bl. 275.

³⁾ Geologie, bl. 81, de Aanteek.

⁴⁾ [De Dichter schijnt bedoeld te hebben, op de *soda*, een zout van ziltigen, mijn aangenaamen smaak, waarvan eene verbinding in het speeksel is. B. N.]

§ 16.

In de derde en laatste plaats zijn nog de *werkwoorden* te vermelden, die in **BILDERDIJKS** dichtwerken eene nieuwe of ongewone beteekenis verkregen hebben. Wij rekenen daartoe de volgende:

Aanbidden, voor *eerbiedigen*, Treursp. II. bl. 9:

Gy, kies, Vorstin! ik zwijg, en bid uwe uitspraak aan.

Afrijsen, voor *afstijgen, afklimmen*, Dood van Edip. bl. 18:

*Zy zit te paard — houdt stil —! ó Hemel, zou zy 't wezen?
Ik twijfel — 'k durve.... ó Ja! daar is zy afgerezen!*

Oppervlakkig beschouwd, schijnt deze uitdrukking eene tegenstrijdigheid, dewijl wij bij *rijzen* alleen aan eene *opgaande* beweging denken; doch dit werkwoord geeft oorspronkelijk ook eene *nederdalende* rigting te kennen ¹⁾. — Het werkw. baten wordt in passive beteekenis gebezigd, Buitenl. bl. 27:

't Geeft alles, en 't ontfangt; het baat en 't wordt gebaat.

Beiden, is Mengel. I. bl. 121:

*Nu naadren zy het Kloosterstift,
Waar 't jeugdig meisjes beidt.*

volgens 's dichters eigene aanteekening genomen voor *wonen*, waarvan in het engelsch *abode*, een woning. Doorgaans zegt het woord bij ons *wachten* of *vertoeven*. — Bekostigen, Kallim. bl. 90:

*Geef, geef ook vrede en rust, dat wie zijn' plicht voldeed,
De vruchten zaamlen moog van zijn' bekostigd zweet.*

dat is blijkbaar: *te koste gelegd, besteed zweet.* Wij

¹⁾ Zie WEILAND op dit woord, en den Hoogl. GLARISSE, in het Taalk. Magazijn. IV. bl. 398.

zeggen gewoonlijk van eene zaak, waaraan moeite of uitgaven besteed zijn, dat zij *bekostigd* is; doch in *bekostigd* *zweet* wordt datgene, wat aangewend wordt aan eene zaak, gezegd *bekostigd* te zijn. Vreemd is die overgang niet. In *betalen* heeft hetzelfde plaats, wanneer wij zoowel van de *betaalde koopwaar* als van het *betaalde geld* spreken. — Belgen, in de spreekwijze *tegen een belgen*, Buitenl. bl. 79:

*Men hoor er 't woest gegolf der vloeden samenhorten ,
En belgen tegens een, en door elkander storten ,*

beteekent, overeenkomstig den oorspronkelijken zin des woords, *opzwellen*. Zoo spreken wij ook wel van *verbolgen zee* en dergelijke. — Even zoo heerscht de eigenlijke beteekenis van *zien*, *aanschouwen*, in *beoogen*, als men leest, Edip. bl. 51:

*Ontzachelijke Hemelvoogd ,
Die van de Olympus ons beoogt!*

Mengelp. I. bl. 73:

*Darthula bleef verstomd in weedom, en beoogde
Hunn' schrikbren val. —*

Fingal, II. bl. 5:

*Dit, Konnal, is uw taal tot Erins Legervoogd ,
Terwijl ge, op Kromlaas rots, der Helden strijd beoogt.*

N. Uitspr. bl. 35:

*De Godheid heeft op hem heur almacht uitgestort!
ó! Zalig, die hem slechts mag naadren en beoogen!*

en elders. — *Berouwen* wordt, in plaats van onpersoonlijk, bedrijvend gebezigd, Mengel. I. bl. 117:

Spreekt, geesten, die daar zweeft, van die mijn hart berouwt.

Oranjez. bl. 116:

*Genoeg het vuur der wrake in 's Hemels vuist zien rooken,
Getergd, verduwd, berouwd, en telkens weér ontstoken.*

Wit en Rood, I. bl. 11:

Dat kleinood is gespild, en wordt te laat berouwd.

BILDERDIJK zegt ergens, dat *berouwen*, voor *betreuren*, zich op deze wijze laat gebruiken, doch dat het werkwoord, in den echten zin van *poenitere*, het onpersoonlijke *het* vereischt ¹⁾. — Daarentegen wordt het bedrijvende werkw. verzaken met den dativus gebezigd, N. Mengel. I. bl. 63:

— *in 't ruischen der vermaken*
Aan de zaligheén verzaken
Van een' wederzijdschen gloed.

Krekelz. II. bl. 85:

Hem loochnen; aan Zijn bloed en zondenzoen verzaken.

D. III. bl. 36:

Dit ware aan heil, aan plicht, aan eer, en God verzaakt.

en Rotsg. I. bl. 62:

Die —

Aan 't monster *Eigendeugd* verzaakten, enz.

Bestemmen heeft den overdragtigen zin van *bepalen*, *bepaald aanwijzen*, Mengelp. II. bl. 133:

Zijn boschverblijf in 't beerennest
Bestemde hem een' naam.

Affod. I. bl. 62:

— — — — *Haar leden,*
Voor weêrstand niet gevormd maar malsche tederheden,
Bestemmen 't *argloos hart dat in haar oogstraal lacht.*

Minder nog is de beteekenis gewoon van *goedkeuren*, als 't ware *zijne stem tot iets geven, toestemmen*; b. v. Treursp. III. bl. 15:

¹⁾ Korte Aanmerkingen op HUYDECOPERS Proeve, bl. 26.

*Voor my, wat de uitkomst zij, waar meê my 't lot moog treffen,
(Het sleep' my dan ter straff', of 't moog mijn' naam verheffen!)
Of Rome ons feit bestemme of als verraad beschouw,
Te sneuven in uw dienst maakt me alles zoet, Mevrouw!*

Het oorspronkelijke van CORNEILLE heeft voor dezen regel:

Que Rome se déclare ou pour ou contre nous.

Dieren, bl. 16:

Zy hooren 't vonnis, en bestemmen 't in 't geweten.

Onderg. bl. 144:

*Doch, wilt gy, 'k zinge U een van Enos offerzangen,
Uit' de oudheid, eeuwen door, van hand tot hand ontvangen?
De Vorst bestemt het; en de grijze ring dus aan.*

en elders. Zelfs vinden wij in dezen zin blootelijk stemmen, Edipus, bl. 69:

*Een gruwzaam tal afgrijslijkheden
Wordt door den wickelaar vermeld:
Ik stem noch wederspreek zijn reden,
Door twijfeling in 't hart bekneld.*

Beuren beteekent, volgens 's dichters bijgevoegde aantekening, *verkrijgen, wegdragen, behalen, genieten*, Mengelp. I. bl. 43:

*ô! Stoort de rust, en breekt den droom niet af,
Die Ossiaan mag beuren in zijn graf!*

Zoo mede Mengel. IV. bl. 122:

*Die geen schuilplaats by uw dooden,
Dierbaar Leyden, beuren mocht!*

In dezen zin grenst het woord aan de gebruikelijke uitdrukking *geld beuren*, voor *ontvangen*; zoo als onze dichter ook heeft, Verspr. Ged. II. bl. 185:

En beurt een nooit verdienbaar loon.

Bezwalken wordt doorgaans gezegd voor *bezoedelen*.

ten aanzien van eenig glanzig voorwerp, en zoo ook figuurlijk voor het *bezoedelen* of *schenden* van *eer*, *naam*, enz.; doch voor het *betranen*, *bezoedelen* der *wangen* leest men het, Odilde, bl. 34:

*My dunkt, ik zie u 't oog van angst ten hemel heffen,
De wangen nat bezwalkt, en 't hoofdhair gants verward!*

Grieven, steeds gebruikelijk voor *doorboren*, in den overdragtigen zin, komt eigenlijk voor, Mengel. I. bl. 28:

Zie 't wild, dat uw Komala griefde!

Knetteren ontmoeten wij in meer dan ééne afwijkende beteekenis. De uitdrukking *op de tanden knetteren*, voor *knarsen*, komt meermalen voor ¹⁾, doch, Sprokkel. bl. 161, is het voor *klateren*:

Ik hoor van alle kant de donderslagen knetteren.

en Najaarsbl. II. bl. 53:

*Wat baat me een boot vijf zes, geknetterd tegen 't strand?
schijnt het voor beschadigen, kneuzen, pletteren. —
Het werkw. meeren, voor vast maken of stil leggen
van een schip, is doorgaans bedrijvend: in onzijdige
beteekenis treft men het aan, Sprokk. bl. 35:*

*Nog eer de ontglansde maan tot volle rondheid waste,
Zou hier (dit zwoer me uw mond) uw hulk te meeren staan.*

dat is dus zoo veel als te *wachten*. Bedrijvend nogtans is het, Ziekte der Gel. bl. 3 der Opdragt:

*Mijn boezem juicht, na zoo veel jaren wee,
In uwen arm het leven weér te vinden;
Mijn wrakke boot te meeren aan uw reé.*

Modderen is *in den modder vast raken*, Ziekte der Gel. bl. 5:

¹⁾ Bij voorb. Oranj. bl. 190, Onderg. bl. 127. en Perzius, bl. 29.

*Niet slechts bedriegt men zich in 't kiezen van zijn streek,
Verzaakt den ankergrond, en moddert in een kreek.*

Nederliggen verdient opmerking in de overdragtige beteekenis van *bedaren*, Onderg. bl. 88:

*Zoo lag op 't oogenblik by 't zich verdelgend heir
Verbittring, grimmigheid, en hartstochtbarning neêr.*

Ontroeien, in den zin van *uitroeijen*, Ziekte der Gel. bl. 111:

*Ach, 't onkruid wortelt licht, het vordert geen begieten,
Geen kweking van de hand, om weeldrig uit te schieten;
't Ontroeien slechts kost vlijt, enz.*

Ontsluimeren is in WEILANDS Woordenboek *in sluimering vallen*; *ont* duidt dan den aanvang aan: zoo is *ontslapen* eigenlijk *beginnen te slapen*, gelijk *ontspringen*, *beginnen te springen*; doch *ontsluimeren* is bij BILDERDIJK het tegendeel van *sluimeren*, en dus *ontwaken*, zich van sluimering ontdoen, Mengelp. II. bl. 195:

*De Leeuwrik zingt met luider stem;
't Ontsluimrend aardrijk juicht in 't ronde.*

Ontzeggen is *verzaken*, *verloochenen*, naar de opmerking van den Heer DA COSTA van het leenregt afgeleid, Onderg. bl. 33:

*Heradem! zie my weêr, die voor uw schoonheid kniel,
En d'Englenrei ontzeg waaruit ik nederviel.*

Duidelijker nog blijkt de oorsprong dezer beteekenis, Floris, bl. 83:

*De Heer van 't Land van Kuik ontzegt u. — Uw verbonden
Met Frankrijk, en 't verdrag aan Eduard geschonden,
Zie daar zijn grieven. — 't Leen, hetgeen hy van u houdt,
Herstelt hy in uw macht, door dees zijn' krijgsheraut.*

waartoe dan ook behoort het naamwoord *ontzeg*, mede in Floris, bl. 27:

Maar, Riddren — van dit uur, ontzeg noch reete meer!

en Verspr. Ged. II. bl. 9:

*Maar hy wien de angst bekruipt van duchten of verlangen,
Weet, van zich-zelven niet, maar andren af te hangen,
Geeft zelf den weérstand op, by 't allereerst ontzeg,
En werpt, in 't deinzen, schild en harnasplaten weg.*

Samenhitsen schijnt te beteekenen *met vereenigd
vermogen aanvuren*, Onderg. bl. 161:

— — — — Ook midden in de flitsen

*Is nog, waar toorne en wraak zijn krachten samenhitsen,
De tijger, schoon alleen, schoon doodelijk gewond,
Zijn' vijand schrikbaar in zijn laatste levensstond.*

Op het werkw. schouderen zegt WEILAND: »op den
schouder nemen; een in de oefeningen der soldaten
alleen gebruikelijk woord: *het geweer schouderen*;"
Perzius, bl. 29, echter, wordt de uitdrukking van eene
doodkist gebezigd:

*En de arme kranke wordt in de enge kist gestrekt,
Geschouderd, weggevoerd, en onder 't zand gedeekt.*

Niet minder ongewoon, maar eigenaardig en dichterlijk
is het geluidnabootsende werkw. stommelen, ten aan-
zien van den *donder*, Mengel. II. bl. 33:

— *donders in 't gebergf, die langs de heuvels stommelen.*

Tippen heeft den zin van *puntsgewijze vooruitsteken*,
Mengelp. I. bl. 276:

*Hy biedt haar zijn verliefde lippen:
Hy ziet de haren zachtens tippen,
In 't vormen van den kus der min.*

Troggelen dien van *lokken, troonen*, Verspr. Ged.
I. bl. 118:

*Het aardrijk werd vernieuwd; de trits Bevalligheden
Durft weder hand in hand,
Den dartlen Nimsenstoet met halfontbloote leden
Ten veldrei troggelen op 't nieuw ontloken land.*

Uithongeren leest men in den laatstaangehaalden bundel, bl. 36, op deze wijze:

*Een derde vlamt in 't hart op aanzien of gezag,
Of hongert uit naar 't goud, dat niet verzaden mag.*

Dit kan beteekenen *hongert* of *hunkert zeer sterk*, *ten uiterste*, of ook *put zich al hongerende uit*: in allen gevalle verschilt de uitdrukking van hare gewone beteekenis. — Zoo ook uitvoeren, voor *voltooijen*, *afmaken*, Ziekte der Gel. bl. 140:

Dan...! Maar, mijn Zangster, zwijg, en voer dit beeld niet uit!
Uitstorten beteekent *ledig storten* in onzijdigen zin, N. Vermak. bl. 97:

Zijn wraakfiool stort uit op 't schuldig vaderland.

Ongewoon is de onzijdige beteekenis van het werkw. verdeelen, voor *zich verspreiden*, *vaneenscheiden*, Mengel. II. bl. 132:

De wolken vliegen door den hemel en verdeelen.
zoowel als die van vergoden, voor *tot God worden*, Wit en Rood, I. bl. 45:

*Daar voelt ge uw oorsprong, daar, uw Vaderland en leven
Weérom, ó Dichtkunst! daar, op Englenwiek geheven,
Stijgt ge op in vlammen vier tot d'Eeuwige, en vergoodt.*
zelfs in bedrijvenden zin komt dit werkwoord eenigzins afwijkende voor van het gewone gebruik, Poëzij, III. bl. 85:

*Freugdedronken, en nog twijflend aan het heil dat ons vergoodt,
Zwijmden we in 't gevoel des hemels, die in stroomen om ons vloot.*
dat is: het heil, dat ons tot *goden maakt*, waardoor wij ons zelven als *goden* gevoelen. Gewoonlijk daarentegen sluit de uitdrukking *iets* of *iemand vergoden* het denkbeeld in van *goddelijke eerbewijzing*. — Ver-

plaatsen beteekent *vervangen*, door eene andere plaats *vergoeden*, welligt als navolging van het fransche *rem-placer*, Oranjez. bl. 4:

*Stechts roepen we u, voor 't allerlaatst
Het afscheid toe, ó Land van zegen
Ons door geen wereld ooit verplaatst!*

Het wederkeerige werkw. zich vervaardigen duidt aan *zich vaardig maken*, *zich beijveren*, Krekkelz. III. bl. 45:

*Ga, toon u dus: betreed die baan
Die ge u vervaardigt in te slaan.*

en zich verwijden, eindelijk, wordt genomen in den zin van het frequentative *verwijderen*, Nalez. I. bl. 37:

*U van huis en stad verwijdend
Voor den snoodverdrukten Vorst.*

§ 17.

IV. Volgens het in § 6 aangewezen plan zouden wij tot de *nieuwe* woorden en spreekwijzen ook de zoodanige rekenen, die uit andere talen zijn ontleend. Ofschoon deze, in de gewone beteekenis des woords, niet *nieuw* kunnen genoemd worden, en alzoo eigenlijk niet tot onze taak zouden behooren, meenden wij ze niet achterwege te moeten laten. Eene taal toch wordt zoowel verrijkt door het invoeren van uitdrukkingen, uit andere talen overgenomen, als door het smeden van nieuwe; en de beschouwing van den invloed, dien **BILDERDIJKS** dichtwerken ten aanzien van het eerste op de taal hebben geoefend, mag te minder worden nagelaten, daar zij in belangrijkheid en nuttigheid de behandeling van het laatste welligt nog overtreft. Het overnemen van vreemde woorden is een

thans dikwerf besproken onderwerp. Aan den eenen kant ziet men te dezer zake door verscheidene schrijvers eene grootere vrijheid nemen, dan velen voegzaam voorkomt: aan de andere zijde wordt menige ontleende uitdrukking vaak met afkeuring beoordeeld, zonder dat daarvoor altijd genoegzaam geldende redenen worden aangevoerd. **BILDERDIJK**, die sommige in de laatste jaren ingevoerde vreemde uitdrukkingen met zoo veel heftigheid bestreed, heeft menigmaal het verwijt ondergaan, zijne taal door stuitende idiotismen te hebben ontsierd. Het kan dan niet onbelangrijk zijn, te onderzoeken, in hoe verre dit verwijt als gegrond te beschouwen is, of zoo men liever wil, in hoe verre sommige uit den vreemde overgenomene uitdrukkingen met het gezag van **BILDERDIJK** kunnen gestaafd worden.

De dichter zelf heeft zich op dit punt wel eens verdedigd. In de Voorrede zijner Nieuwe Mengelingen (bl. 24 en volgg.) beweert hij, dat vele uitdrukkingen te onrecht voor *germanismen* gehouden worden, die eigenlijk slechts *archaïsmen* zijn. De waarheid dezer stelling zal lager blijken bij de behandeling der verouderde woorden, onder welke er verscheidene zullen voorkomen, die men op de lijst der germanismen eene plaats pleegt te verleenen. Doch **BILDERDIJK** gaat verder. Bij de erkenning, eenmaal een germanisme te hebben gebruikt, voegt hij de verklaring: »'t Is des dichters recht, Graecismen, Hebraïsmen, Gallicismen, en alle *ismen* der wereld te gebruiken, mits hy het versta, en zijn taal er niet meê besmet, maar versierd worde.” Ofschoon wij wel kunnen toegeven, dat het overnemen van vreemde uitdrukkingen, die geacht moeten worden de taal te versieren, niet altijd behoeft

gewraakt te worden, zien wij echter niet in, dat zoodanig regt den dichter, met uitsluiting van den prozaschrijver, zoude behooren. Deze toch zoo min als gene, behoeft in zijnen stijl gepaste sieraden te verwerpen. Dan, het behoort niet tot onze taak, de aangevoerde bewering in hare gegrondheid of ongegrondheid te beoordeelen. In het belang van de zuiverheid onzer taal wenschen wij, dat zij door onze aankomende dichters niet te zeer moge worden behartigd. Wij bragten haar alleen bij, om tot gedeeltelijke oplossing te dienen van het verschijnsel, dat in BILDERDIJKS dichtwerken vele woorden en spreekwijzen worden aangetroffen, die men als niet nederduitsch heeft te beschouwen.

Zoo wij onze aandacht in de eerste plaats op de *zelfstandige naamwoorden* vestigen, dan komen hier onzes inziens de volgende uitdrukkingen in aanmerking.

Binze, Buitenl. bl. 154:

De weiden, half bedekt met binzen en moerassen.

Dit woord schijnt ons eene onnoodige overneming van het hoogduitsche *binsen* voor *biezen*. Men zoude tot hare verdediging kunnen aanvoeren, dat bij KILIAAN niet alleen de spelling *biese*, maar ook *biendse* voorkomt. Dan, de laatste vorm, dien hij op zijne plaats in het alfabet niet vermeldt, komt ons voor, door hem als verklaring achter *biese* gevoegd te zijn, ten einde zijne daarbij gevoegde etymologie, volgens welke *biese*, *biendse*, van *binden* komt, meer in het oog te doen vallen. Het werkelijk bestaan althans van het woord *biendse* of *bindze* (zoo als TEN KATE, II. bl. 120, er bijvoegt) is nog niet gebleken. Voorts is ons *bies* niet zoo zeker tot *binden* terug te brengen. BILDERDIJK

althans leidt in zijne Verkl. Geslachtl. het woord af van *biezen*, een blazend geluid maken.

Brink, Poëzij, III. bl. 17.

Kunt gy voor de scheiding beven op den brink van't gapend graf?
De dichter gebruikt dit woord mede in proza, Geschied. des Vaderl. X. bl. 1: »het vaderland op den *brink* van zijn ondergang gebracht." En in de Verkl. Gesl. vinden wij het woord verklaard, door »*rand*, *boord*, van *be-ringen*, omboorden." Het is blijkbaar het engelsche *brink*, dat volkomen op dezelfde wijze, als in de beide aangevoerde plaatsen, wordt gebezigd, en door JOHNSON en BAILEY verklaard wordt, uit het deensch te zijn overgenomen ¹⁾.

Frak, Mengelp. II. bl. 64:

— *zijn' hoed, zijn' frak, zijn hartbetovrend vestjen.*

De dichter zelf noemt in zijne Verkl. Geslachtl. deze uitdrukking een »nieuw uit Duitschland ingevoerd woord voor een *ongekleeden rok*." Wat hij daar verder bijvoegt, is niet zeer geschikt, om het gebruik des woords aan te prijzen.

Geklir, Leydens Ramp, bl. 28:

*Zoo zit zy uren lang, en van zich-zelve onwetend
En hoort geen spâgeklir, geen noodklok, geen gegil.*

en geknitter, Krekelz. II. bl. 69:

¹⁾ [Intusschen wordt door een' der Beoordeelaars te regt opgemerkt, dat het woord *brink* bij ons meermalen in eigeenamen voorkomt, als *ten Brink*, *van den Brink*, *de Brink* bij Arnhem, *de Brinkpoort* te Deventer, enz. De vraag is nu, of dit *brink* met het engelsche één is; zoo ja, dan had *brink*, voor *rand*, eerder op de lijst der verouderde, dan op die der overgenomene uitdrukkingen behooren gebragt te worden. Het verdient daarbij evenwel opmerking, dat het woord, als gemeen naamwoord, zoo ver ons bekend is, bij onze oude schrijvers niet voorkomt.]

*Hy gaat onbekommerd en dringt in de grot
Door 't ijzergeknitter van grendels en slot.*

Het verband doet de beteekenis dezer twee geluidna-
bootsende woorden terstond gevoelen, doch hun vorm
schijnt meer tot het hoog- dan tot het nederduitsch te
behooren. Voor *geknitter* is welligt ons *gekletter* of
geknetter even verkieslijk, doch wat *geklir* aangaat,
mag men de overneming van dit woord als eene verrij-
king onzer taal beschouwen, daar wij geene uitdrukking
bezitten, die het bedoelde geluid zoo goed aanduidt,
en de vorming niet tegen ons taaleigen strijdt.

Gepak, Nasprokkel. bl. 95:

*'t Gepak, dat op den weg de schouders wel bezwaart,
Maar tevens hoofd en lijf voor de onweérsbui moet dekken
Die in de donderwolk om 's wandlaars hoofd vergaárt.*

Zoo zegt het hoogduitsch *das Gepäck*. Daar evenwel
onze taal het woord *gepak* kent in eene andere betee-
kenis, namelijk die van de daad van *pakken*, en het
alzo onderscheidt van *pak*, meenen wij, dat deze
germanismus niet is aan te bevelen.

Geschicht, Onderg. bl. 37:

Gy kent hun echt-, en wee-, en rouw-, en moordgeschichten.
Zoo mede *jaargeschichten*, Treursp. III. bl. 98; *ge-
schichtleer*, Navonk. I. bl. 203; en *geschichtkunst*,
Krekelz. I. bl. 141 en II. bl. 161. WEILAND noemt dit
eene navolging van het hoogduitsch, die niet verkieslijk
is. Ons taalgebruik pleit voorzeker voor *geschiedenis*
en *geschiedkunst*. Daar intusschen de vorm *geschied*,
zooewel als *geschied*, bij ons kan gewettigd worden ¹⁾,
zouden wij geene zwaarigheid zien, *geschied*, bijzonder

¹⁾ Zie bij voorb. BILDERDIJK, Verh. over de Gesl. bl. 306.

in de poëzij en den meer verheven prozastijl, toe te laten. Het woord *geschiedenis* is ook voor de dichtmaat niet altijd geschikt.

Gram, Mengelp. I. bl. 122:

Hoe velen, die de gloed van uwen gram verteerde!

Dit woord als zelfstandig te gebruiken, schijnt alleen hoogduitsch, daar wij volstandig *gramschap* bezigen. Deze germanismus komt waarschijnlijk, doch ook slechts éénmaal, reeds bij VAN MAERLANT voor, als hij in den *Wapene Martyn* zegt:

hi versoende des vader gram.

Hoewel volgens sommige handschriften ook *den vader gram* kan gelezen worden, waardoor *gram* dan adjectief is, is het substantive gebruik nogtans in den *Wapene Martyn*, waar de dichter om het moeilijke rijm wel meer tot vreemde tongvallen de toevlugt nam, zeer mogelijk ¹⁾.

Gruft, Najaarsbl. I. bl. 15:

Zy waarden om de gruft met hartontzettend kermen.

Voor *kuil* zeggen wij anders *groef*, *groeve*; het hoogd. *gruft* is alleen eene verscherping van dit *groef*, voor welker overneming wij geene reden zien.

Heerd, Vaderl. Uitboez. bl. 38:

Ja, durf de schaapskooi overvallen;

De Herder waakt voor heerd en stallen.

Buitenl. bl. 134:

— *graanoogst, heerde en vee, en witbeplekte weien.*

alsmede *runderheerden*, ald. bl. 103; en *veeheerd*, Mengel. II. bl. 145. Dit hoogd. woord voor *kudde*,

¹⁾ Zie Nieuwe Werken v. d. Maatsch. d. Nederl. Letterk. D. III. St. III. bl. 135 en 221.

troep, is te minder bij ons aannemelijk, omdat wij vroeger *herde*, *heerde*, voor den *herder* bezigden, zie KILIAAN en WEILAND. BILDERDIJK heeft het woord in zijne Geslachtlijst niet opgenomen.

Inbegrip, Rotsg. I. bl. 23:

*Gaat, Herders, woen Herder groeten
Aan deze kinderlijke krib!
Val, Oosterwijsheid, aan Zijn voeten,
Voor aller wijsheid inbegrip.*

Dit woord is eene navolging van het hoogd. *Inbegriff*. In zijne vorming echter komt het ons voor, niet nederduitsch te zijn. *Inbegrijpen* toch is geen gangbaar werkwoord. De beteekenis zal zijn: datgene, wat alle wijsheid *in* zich *begrijpt*.

Knal, knallen. Deze woorden geven in 't hoogd. het geluid te kennen, dat de plotselinge losbarsting van zamengeperste lucht veroorzaakt. Zij worden thans meermalen ook bij ons gebezigd, hoewel zij het burgerregt onzer taal nog zoo weinig schijnen te bezitten, dat zij tot nog toe in onze woordenboeken niet zijn opgenomen, dan alleen in BILDERDIJKS Geslachtlijst. Ook in zijne dichtwerken komen zij verscheidene malen voor, als van een jantroer, Buitenl. bl. 16:

't Gaat af met schrikbren knal, en bliksemt in den hoop.
van den donder, Fingal, I. bl. 23:

Als de ijsselijke knal, waar meê de donder treft.
en in meer algemeene beteekenis, Ziekte der Gel. bl. 11:

't Gehoorvlies vange een knal die 't werktuig dreigt te scheuren.
Minder gepast leest men *uilgeknaal*, Mengel. II. bl. 128
en IV. bl. 155; zoo ook, Najaarsbl. I. bl. 50:

*Toen drong me een woest geknal van duizend jammertonen
Afgrijslijk in het oor. —*

Het werkw. *knallen* schijnt even weinig overeenkomstig zijne beteekenis gebezigd, Mengel. II. bl. 39:

— 't spichtig gras dat voor de zeissen valt,
Wanneer zy over 't veld door 't rijzig halmtjen knalt.

Beter voegt het, Wit en Rood, I. bl. 50:

*Laat wareden, laat heemlen vallen;
 Wy hooren 't al te barsten knallen,
 En zingen 't dank- en vreugdelied!*

Zoo onze dichter al niet de eerste is geweest, die deze woorden bij ons heeft in zwang gebragt, zal zijn voorbeeld daartoe althans krachtig hebben medegewerkt ¹⁾. Bij vroegere schrijvers hebben wij ze niet aangetroffen, want de plaats uit ANTONIDES' IJstroom:

Dat muuren uit gelit en hoefslag zullen knellen,
 waar *knellen*, volgens BILDERDIJK ²⁾ voor *knallen* genomen is, zouden wij anders verstaan, en *knellen* opvatten in de gewone beteekenis van *prangen*, *dringen*.

Omgeving, Oprakel. bl. 54:

— *die zich 't middelpunt van zijne omgeving maakt.*

De Hoogleeraar SIEGENBEEK heeft dezen germanismus, die ook eenige malen door VAN DER PALM gebruikt is, afgekeurd ³⁾, en de daar bijgebragte gronden voor dat oordeel zijn, ook naar onze meening, genoegzaam geldende.

¹⁾ [Één voorbeeld van het werkw. *knallen* is ons later voorgekomen in eene plaats uit SCHUTTE, aangehaald in de Tael- en Dichtk. Bijdragen, II. 497:

*Zoo klieft mijn vlerk
 Het donker zwerck;
 Schoon donders knallen.*

Het woord wordt door de Bijdragers, als zijnde min verstaanbaar, afgekeurd.]

²⁾ Zie zijne uitgave van ANTONIDES, D. I. bl. 21 en III. bl. 16.

³⁾ Zie DE JAGERS Taalk. Magaz. II. bl. 35.

Pukkel, Mengelp. I. bl. 329:

— *daar gooit ze op nieuw, en smijt den armen sukkel,
Die altijd met haar loopt, uw' Wachthond, op zijn' pukkel.*

Ofschoon onze platte volkstaal *pukkel* of *pokkel* kent voor *rug*, gelijk in de Verklar. Geslachtlijst te regt wordt opgemerkt, zoo is daarmede het woord nog niet als nederduitsch te beschouwen. Het ware door meer voorbeelden te bevestigen, dat onze volksspraak iets, dat laag of verachtelijk is, bij voorkeur met een hoogduitsch woord benoemt. Zoo heeft men hier ook uit die taal *Buckel*, volgens ADELUNG met een' verouderden vorm *Pockel*. Buiten den zeer gemeenzamen stijl, zijn dergelijke uitdrukkingen niet te dulden. Onder die behoort ook *putsen*, Mengel. I. bl. 139:

*Ze is juist altijd niet de schoonste,
Die zich 't lest te putsen weet.*

d. i. opschikken. Zoowel door de spelling, als door den cursiven druk, heeft de dichter te dezer plaatse de vreemde afkomst des woords aangeduid.

Schorie, Ziekte der Gel. bl. 139:

— *Natuur voedt hier haar rommlend ingewand
Met ijzerschorie en gedempten zwavelbrand.*

De Verkl. Geslachtlijst heldert dit woord dus op: »'t Lat. *scoria*. Onzuiverheid van een metaal, die zich by het smelten afzondert; anders ook wel *het schuim* genoemd.»

Sister, de naam van een egyptisch speeltuig, in het fransch *cistre* of *sistre*, lat. *sistrum*; Ovidius, bl. 124:

Waar 't dronken keelgeschor en sisters tegengrommen.

dus mede *sisterroede*, Onderg. bl. 22.

Stakkel, het hoogd. *Stackel*, voor ons *stekel*, waarvan ook de benaming *stekelvarken*; Onderg. bl. 131:

— als een egel, die, met uitgestoken pennen,
Den dashond bassen hoort en op zich af ziet rennen,
Zich als een hairbol in zijn stakklen samentrekt.

zoo ook voor *dorens*, N. Oprak. bl. 60:

*Maar nu groeien ze aan de heggen,
Als de stakkels aan de brem.*

en *doornenstakkels*, Nicot. kruid, bl. 4. Eindelijk, mede naar 't hoogduitsch, voor de ijzeren *priem*, waarmede Polyfeem het oog werd uitgeboord, Cycloop, bl. 62:

*Dat dit gedrocht toch niet ontwake, eer onze handen
Den stakkel roeren, die hem 't oog nu uit moet branden.*

Sylbe, Buitenl. bl. 33:

*Let op, wanneer hy spreekt, op wat geleerden trant
Hy elke sylbe rekt, en ieder muskel spant!*

Men heeft **BILDERDIJK** berispt wegens het gebruik van dit woord, dat hij ook in proza dikwerf bezigt, voor *syllabe* ¹⁾. Daarbij schijnt echter uit het oog verloren te zijn, dat *sylbe* evenmin eigenlijk hoogduitsch, als *syllabe* nederduitsch kan heeten, zijnde beide woorden gevormd naar 't grieksch of latijn, het eerste met meerdere inkorting dan het laatste. Ook bij onze vroegere schrijvers was *sylbe* niet vreemd, zie ond. and. de voorbeelden uit **HOOFD** opgeteekend in het **Woordenboek**, door het Instituut uitgegeven.

Toer, het fransche *tour*, in den zin van *omgang*, Buitenl. bl. 106:

Hervatten we onzen toer in 't rond van uw bezitting!

Toeverzicht. De Hoogleeraar **SIEGENBEEK** noemt dit woord, in de beteekenis van *vertrouwen*, geheel

¹⁾ **SIEGENBEEK**, Taalkundige Bedenkingen, bl. 61.

verwerpelijk ¹⁾). BILDERDIJK bezigt het in dien zin verscheidene malen, als: Oranjez. bl. 30:

Met harten —

— van het toeverzicht op 's Hoogsten hulp vervuld.

N. Mengel. I. bl. 54:

ó Heer! van d'opgang van mijn dagen,

Gy weet het, waart Ge alleen mijn hoop en toeverzicht!

Wit en Rood, I. bl. 16:

Geen rustvol toeverzicht geeft moed en kracht in 't strijden.

Voet in 't Graf, bl. 33:

Ach! zoet is 't uit zijn hand in toeverzicht te leven!

en elders ²⁾). Zoo lang de bedenking, door genoemden Hoogleeraar tegen dit woord ingebracht, dat namelijk het werkwoord *verzien* bij ons in de beteekenis van *vertrouwen* onbekend is, niet is opgelost, houden ook wij het niet voor echt nederduitsch. De bewering echter des Hoogleeraars, dat het woord niet door vroegere schrijvers van gezag zou gebezigd zijn, is niet volkomen waar. Immers treffen wij het reeds aan bij MARNIX in zijne Psalmberijming, Ps. 30, vs. 1:

Want du my nae mijn toeversicht

Om hoogh hebst weder opghericht.

En Ps. 60, vs. 6:

— dijnen volck —

Het welck dy vreest met toeversicht.

Deze beteekenis moet wel onderscheiden worden van eene andere, die aan het hoogd. *Zuversicht* vreemd is, en volgens welke het woord te kennen geeft *zorg*,

¹⁾ Zie DE JACERS Taalk. Magazijn, II. bl. 36—38.

²⁾ Navonk. I. bl. 173, en II. bl. 58. Oprakel. bl. 12. Schemersch., bl. 8 en 104.

voorziening, toezigt, van *verzien* in den zin van *voorzien* (gelijk men ook *toevoorzigt* zegt). In dezen zin komt het woord mede bij onzen dichter voor, N. Meng. I. bl. 85:

6 Gy —

*Die, heerschende of verdrukt, in vrijheid of in kluister,
De onwraakbre panden van zijn toeverzicht genoot!*

Ziekte der Gel. bl. 111:

't Ontrooien slechts kost vlijt en zorglijk toeverzicht.

Voet in 't Graf, bl. 105:

*Neen, danken we in een stil berusten,
Als van Gods toeverzicht bewusten.*

Schoon bij KILIAAN onbekend, is het woord in dezen zin mede niet nieuw. Bij HOOFT echter heeft het nog een' anderen zin, dien van *toeleg* of *bedoeling*, Nederl. Historien, fol. 285: »(hij) was 's daaghs en 's nachts eeven bezigh, om 't puyk der oorloghslyden te verzaamen, uit de Hollandsche steeden, tot ontzet van die van Overijssel, met *toeverzight*, dien winter lang, den Hartogh daar belemmert, en Hollandt ongerept te houden." En Henrik de Groote, fol. 2: »Maar dat zich Henrik dezer vondt niet en belghde, bleek [enz.] mogelijk met gelijke *toeverzight* als Alexander Olimpiaes kout van de slang, en Caesar het maaghschap van Eneas aan zich lenen lieten." Deze thans verouderde betekenis, in het Woordenboek des Instituuts voorbijgezien, kan mede verklaard worden uit het werkw. *voorzien*. Men zegt toch *het op iemand voorzien*, voor *toeleggen*, *munten*.

Wants, Buitenl. bl. 119:

De Ringworm, en de Wants, van alle kleur en soort.

Dit woord, het hoogd. *Wanze*, d. i. wandluis, wordt door den dichter zelven afgekeurd in zijne Verkl. Geslachtlijst.

Wogen, Ovidius, bl. 17:

*De meirgodinnen zien, verwonderd opgetogen,
Woud, steden, huis en hof, in 't hart der waterwogen.*

Wogen is eene hoogd. benaming van *golven*, in het oud-nederduitsch ook *wagen* geheeten. De hier gebezigde vreemde vorm schijnt alleen eene dichterlijke vrijheid voor het rijm. Aanbeveling verdient hij evenmin als

Zweissen, voor *Zwitserland*, Elius, bl. 60:

*Uw' gouden jachthoorn —
Die Zweissens bergen kenden.*

§ 18.

Talrijker nog zijn de *werkwoorden* van vreemden oorsprong, die wij in de tweede plaats te beschouwen hebben.

Zich aanlenen en zich leunen. Het wederkeerige gebruik van deze werkwoorden, dat men aantreft Krekelz. III. bl. 176:

*Toen —
Het volk nog eenigzins zich aanleende aan dien stut.*

en N. Mengel. I. bl. 112:

Schenk ons dien moed niet, die op eigen kracht zich leunt. schijnt te minder met ons taaleigen te strooken, naardien wij *leunen* of *lenen* steeds onzijdig en nimmer bedrijvend bezigen. Wij zeggen *tegen iets aanleunen* of ook figuurlijk *zich iets laten aanleunen*, en niet *iets aanleunen* of *leunen*, zoo als in 't hoogduitsch. De germanismus *zich leunen* komt eene enkele maal in de Staten-overzetting des Bijbels voor (Hoogl. 8, vs. 5)

waarschijnlijk bij overneming uit eene hoogduitsche vertaling.

Begeesteren, Buitenl. bl. 154:

*ó God van 't veldgedicht! ó Maro! ó mijn Meester!
Uw' invloed roep ik aan, ó dat hy my begeester!*

Men heeft dit werkwoord meermalen afgekeurd ¹⁾. Het komt ons intusschen voor, in vorm noch beteekenis tegen ons taaleigen te strijden. Van *geest* komt regelmatig het werkelijk bestaande *begeesten*, met geest bezielen ²⁾; en hiervan weder het frequent. *begeesteren*. De spelling van *begeisteren*, die wij ergens aantreffen ³⁾, zouden wij afkeuren.

Bekletteren, germanismus voor *beklauteren*, Ovidius, bl. 181:

— *daar hy 's hemels hoogte onzinnig dorst bekletteren.*
Het werkw. *kletteren* heeft bij ons bloot eene geluidnabootsende beteekenis.

Belastigen, Nalezing, II. bl. 123:

*Of is 't by wijs van laatsten wil —
Dat we iemand zulk een lof vereeren,
En 't ons vervangend Nageslacht,
Uit Erfbeschikkers vrije macht
Belastigen met ze uit te keeren?*

Dit woord, overeenkomende met het hoogd. *belästigen*, kan aangemerkt worden als een frequentatief of iteratief van *belasten*, naar eene ook bij ons meermalen plaats hebbende vorming. Zonder het voorvoegsel *be* leest men het werkwoord bij YPEIJ en DERMOUT, Geschied. der Nederl. Herv. Kerk, IV. bl. 595: »eer hij het goed-

¹⁾ Zie b. v. DE JAGERS Taalk. Mag. I. bl. 364.

²⁾ Zie het aangeh. werk, bl. 264.

³⁾ Nieuwe Werken der Holl. Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetensch II. b! 486.

vinden had verstaan van den kerkenraad, die hem tot het doen der aanspraak *gelastigd* had." BILDERDIJK gebruikt *overlastigen*, voor *te zwaar belasten*, Gesch. des Vad. X. bl. 139: »Hollandsche waren te verbieden en te *overlastigen*."

Bewonderen. Dit werkwoord, waaraan men thans het burgerregt onzer taal wel zal mogen toekennen, vindt hier alleen eene plaats, om de scherpe afkeuring, die het bij BILDERDIJK heeft ontmoet. Behalve in zijne Aanteek. op HOORT, III. bl. 288, staat hij er bij stil in de Verkl. Geslachtl. op *wonder*; »*niets bewonderen* (zegt hij daar) is volstrekte onzin, uit onverstand ontstaan van die het woord met het Fransche *admirer* en Lat. *admirare* gelijk stelden." In de Voorrede van dezelfde Geslachtl. bl. 20, echter, erkent hij, dat niemand, hoe ongerijmd het ook is, thans meer buiten het woord kan. Het zou derhalve geene verwondering mogen baren, zoo men het werkwoord bij onzen dichter zelven eenige malen aantrof; doch (en dit is in der daad eenigzins bevreemdend) de uitdrukking komt in zijne dichtwerken zeer dikwerf voor. Men leest haar zoowel in de Mengelpoëzij van het jaar 1799, I. bl. 42:

*Zy zien de kracht van zijn verstaalde spieren
Bewondrend aan. —*

als in den Schemerschijn, in 1829 uitgegeven, bl. 99:

*Ze is voor hem die gangbre zotheid
Mêe bewondert, staaft en pleegt.*

In 't geheel komt het werkwoord, of de daarvan afgeleide naamwoorden *bewonderaar* en *bewondering*, meer dan *vijftigmaal* in BILDERDIJKS gedichten voor. Zeker ligt hierin wel het krachtigst bewijs, dat het woord bezwaarlijk meer gemist kan worden. Ook valt het

niet te ontkennen, gelijk reeds door den Hoogl. SIEGENBEEK ter verdediging van *iets bewonderen* is aangevoerd ¹⁾, dat door deze uitdrukking eene andere aandoe-ning wordt te kennen gegeven dan door *zich over iets verwonderen*, en dat de overneming der eerste spreekwijze uit het hoogduitsch onze taal werkelijk verrijkt.

Breken met iemand. Deze spreekwijs, naar onze meening uit het hoogduitsch overgenomen, wordt door WEILAND beperkt tot de taal der gemeenzame verkeer-
BILDERDIJK bezigt haar dan ook in een' vrij gemeenza-
men dichtstijl, Perzius, bl. 7:

— *Ook houdt men dien te vrind,*

By wien men goeden wijn en zoet gezelschap vindt ;

En om zoo'n handvol winds wil niemand met hem breken.

Zij kwam ons intusschen bij andere schrijvers ook wel in minder gemeenzamen prozastijl voor ²⁾.

Brengen om iets. Ook deze uitdrukking, voor *iets doen verliezen, van iets berooven*, vindt men wel eens op de lijst der germanismen aangeteekend, hoewel, naar ons inzien, zonder genoegzamen grond. Zij komt bij vroegere en latere schrijvers, zoowel als in het dagelijksch gebruik, dikwerf voor. Wat toch is gemeener dan *iemand om het leven brengen?* Zoo mede bij onzen dichter, Mengel. I. bl. 113:

Het sterflot bracht haar om heur' Heer.

Verspr. Ged. I. bl. 10:

Vergeefs had ge al zo lang u selv', uw ziel, verkracht,

Indien ge u dus in eens om al die glorie bracht.

¹⁾ Werken der Bataafsche Maatsch. van Taal- en Dichtk. V. bl. 235.

²⁾ Bij voorb. VAN KAMPEN, Leven van ber. Nederl. bl. 235; en DE JONGE, Geschied. van het Zeewezen, D. III. St. I. bl. 49.

N. Oprakel. bl. 111:

— *dat ouderwetsch geslacht,*
Dat men om zijn' welvaart bracht ¹⁾.

Glossen, overeenkomende met het fransche *gloser*.
 van het lat. *glossa*, vindt men Sprokkel. bl. 175:

Wat men meesmuid', wat men gloss',
Het verdient niet eens een blos.

Het naamwoord *glos* was bij VONDEL en andere schrijvers niet ongewoon, zie WEILANDS Woordenboek; ook bezigde men *glozer* of *gleuzer* voor *berisper*, b. v. SLUITER, Gesangen, bl. 174, en DE BRUNE, Bancketwerck, I. bl. 148 en 203.

Zich herhalen, in den zin van het hoogd. *sich erhohlen*, d. i. nieuwen adem scheppen, nieuwe krachten bekomen; Buitenl. bl. 18, waar van het vervolgde hert gezegd wordt:

Somwijlen houdt hy stand, herhaalt zich, spitst het oor.

Mengel. IV. bl. 109:

Waar mijn borst zich zou herhalen van haar eindeloos gezucht.

Dit werkwoord schijnt ons toe, te zeer de vereischte duidelijkheid te missen, om aanbeveling te verdienen. Vooral vertoont zich dit gebrek in het daarvan afgeleide naamwoord *herhaling*, dat wij voor *verademing*, *verpoozing*, mede bij onzen dichter aantreffen, en dat menig lezer, met het hoogduitsche taaleigen onbekend, in den

¹⁾ Soortgelijke spreekwijzen vindt men nog Mengelp. II. 11, Najaarsbl. II. bl. 86, en Sprokkel. bl. 16. [Men kan er nader over raadplegen onze Handleiding tot de Staten-overzetting des Bijbels, bl. 73 en volg., en over de beteekenis van het voorzetsel *om* in dergelijke gevallen, de reeds vroeger door ons vermelde hoogstbelangrijke Hollandsche Spraakleer van Dr. BRILL, bl. 546, benevens de aanmerking hierop van Dr. M. DE VRIES, bl. 816.]

bij ons gewonen zin van dat woord zou opvatten; Poëzij, IV. bl. 140:

*Geef my 's ochtends lust en ijver;
's Daags, aanhoudendheid en kracht!
Geef herhaling in den nacht!*

Nieuwe Vermak. bl. 139:

*Hy schenkt ons, na volbrachten plicht,
Herhaling van de vlijt.*

Zich herinneren. De uitdrukkingen *zich herinneren aan iets* en *iemand aan iets herinneren* worden door onderscheidene taalkenners als germanismen afgekeurd. Ons taaleigen eischt, naar hunne meening, *iets aan zich, iets aan iemand herinneren* ¹⁾. Behalve in VAN DER PALM en andere achtbare schrijvers heeft de eerste wijze van uitdrukken intusschen een' voorstander gevonden in onzen dichter, die haar, ook in zijne poëtische werken, meermalen bezigt, b. v. Mengel. III. bl. 53:

Ge erinnert u aan de oogst op Hippocoöns akker?

Fingal, I. bl. 56:

— *Uw droefheid treft my 't hart.*

Ze erinnert me aan den tijd der langvervloegen dagen ²⁾.

Inzwarten, naar het schijnt eene navolging van

¹⁾ Zie b. v. WEILANDS' Woordenboek, in voce; SIEGENBEEK in DE JAGERS' Taalk. Magazijn, II. bl. 34, en Prof. LULOFS' Handboek van den vroegsten bloei der Nederl. Letterkunde, bl. 423, 4.

²⁾ Soortgelijke spreekwijzen vindt men nog Poëzij, I. bl. 57; Treursp. III. bl. 34; Sprokkel. bl. 27 en Avondschr. bl. 103. [Voorts kan men, des begeerende, nazien wat wij, ter verdediging van dezen, door velen afgekeurden, germanismus, hebben aangevoerd in de Verscheidenheden uit het gebied der Nederd. Taalkunde, bl. 263 en volgg., alsmede in de Nalezing op het Gloss. van Prof. LULOFS' Handboek, enz. bl. 54, 5.]

het hoogd. *einschwärzen*, d. i. door en door zwart maken, leest men N. Dichtschak. I. bl. 85:

— *die Dwingelanden,*
Wier ziel, met d'afgrond ingezwart,
Verdienste in 't zaad tracht te onderdrukken.

Onderjukkan, hoogd. *unterjochen*. De overneming van dit woord strijdt te minder met ons taaleigen, daar het werkw. *jukken* bij ons reeds bestaat (zie WEILAND). Men treft het aan Krekelz. I. bl. 146:

Nooit had die dierbre Prins zijns Vaders lot ontweken,
En Neerland en Euroop ware eeuwig onderjukt.

HOOFD bezigde *opjukken*, voor een *juk opleggen*, zie het Woordenb. des Instituuts.

Onderliggen, Vermaking, bl. 34:

— *De nacht van bloedzweetdroppen,*
Van angstig voorgevoel en stikkend boezemkloppen,
Waarin zijn menschheid al 't verplettende onderlag
Van 's menschen schuld, kroop om. —

Wij verstaan dit werkwoord hier op dezelfde wijze als het hoogd. *unterliegen*, d. i. bezwijken, met den dativus van de zaak, onder welke men bezwijkt. *Liggen* trouwens kan niet bedrijvend zijn.

Opdammeren, Mengel. IV. bl. 149:

— *zoo van de oude jammeren*
Weér een schemer op mocht dammeren.

Letterlijke navolging van het hoogd. *aufdämmern*, schemerend opklimmen of ontstaan. Verwanten van dit woord zijn ons oude *deemster*, *deemsterheid*, *verdeemsteren*, waarover gehandeld wordt in de Taelkundige Mengelingen (van CLIGNETT en STEENWINKEL), bl. 176 en volg. Zie ook TEN KATE, II. bl. 614.

Opleven, voor *op nieuw leven*, zoowel in eigenlij-

ken als figuurlijken zin, gelijk het hoogd. *aufleben* zegt. Naar onze meening is deze germanismus, wegens de bij ons in dien zin ongewone beteekenis van het voorzetsel *op*, niet aan te bevelen. Hij komt ook wel bij sommige andere schrijvers voor, en wordt gevonden Affod. I. bl. 121:

*Onthield u 't lot de zoete troost
Van op te leven in een kroost, enz.*

en Najaarsbl. II. bl. 134:

— *Nu, zoo lang opgegeven,
Begon Natuur, naar 't scheen, een weinig op te leven.*

Opschrikken, bedrijvend als 't hoogd. *aufschrecken*, Buitenl. bl. 112:

— *waldhoorn en trompetten,
Die 't opgeschrikte woud in roer en ijzing zetten.*

en bl. 138:

— *'t grimmige gebrul van d'opgeschrikten leeuw.*

Deze germanismus, die in proza zoowel bij VAN DER PALM als bij BILDERDIJK voorkomt, wordt door den Hoogl. SIEGENBEEK voor verwerpelijk gekeurd¹⁾. Onberispelijk echter houden wij het werkwoord in onzijdige beteekenis, zoo als Fingal I. bl. 95:

De hinden schrikten op aan Konaas watersprongen.

Plapperen, Mengel. II. bl. 61:

*Wen Min door mijn gevangenis
Op vrije vleugels wappert,
En 't liefste Meisjen dat ik weet
Voor mijne tralie plappert.*

Dit werkwoord is blijkbaar het hoogd. *plapperen*, d. i. snappen of praten, overeenkomende alzoo met het fre-

¹⁾ Zie DE JAGERS Taalk. Magazijn, II. bl. 484, 485.

quent. *babbelen*. Onze dichter gebruikt het woord echter ook in een' zin, die aan 't hoogd. vreemd is, immers die ADELUNG niet vermeldt; Muis- en kikv. krijg, bl. 30:

— *Die rept de vlugge voeten,*
Schoon bloedende aan zijn wond, en plappert door zijn poel.
 dat zal zijn: *plompt* door zijn poel.

Ritsen en opritsen, hoogd. *ritzen*, nederd. *rijten*, *openrijten*, Najaarsbl. I. bl. 62:

Men ziet — de Raaf met scherpe snavelspitsen
Hem tergen in den rug, en, door de schubben ritsen.
 bl. 152:

Dorens die den boezem ritsen.

en Buitenl. bl. 143:

Daar schokken ze op elkaâr met bukkend voorhoofd los,
En ritsen 't lijf zich op door schrikbre bots by bots.

Zoo ons *ritselen* het frequentatief van dit *ritsen* is, gelijk de Verkl. Geslachtl. (op *rits*) wil, dan zal het gebruik van het laatste wel niet gewraakt kunnen worden.

Schutsen, hoogduitsche vorm van *schutten*, *beschermen*, Oprakel. bl. 140:

— *gy, ó Letterstichters*
Wie de eedle Floris schutste, en die hem hulde boodt!

Spritsen, Krekelz. I. bl. 106:

Weg 't klepprig kaakgekwak of snorkend neusgebrom,
Dat ge uitsist, spuwt en spritst met hakkend woordverslikken.

Volgens de Verkl. Geslachtlijst op *sprits*, is dit woord aan te merken als hoogduitsch voor *spuiten*. Behalve den naam van het bekende gebak, echter, kent onze taal nog *spritser*, voor *grootte walvisch*, die het water *opspuit*, zie KILIAAN. WEILAND heeft het werkwoord opgenomen.

Zich stelen. Deze hoogd. spreekmanier, voor *heimelijk weggaan*, leest men in de Poëzij, III. bl. 70:

*Walter sloeg het oog ter aarde ;
Siddrend stal hy zich daarheen.*

Volgens ADELUNG is deze en dergelijke beteekenis van iets *heimelijk* te doen, de oorspronkelijke. Van daar ook *steelswijze* voor *heimelijk*, oudtijds *dieflijk* en thans ook wel verstolen geheeten, welk laatste woord door sommigen voor een' groven germanismus, doch door den Hoogl. SIEGENBEEK voor onberispelijk verklaard is 1). BILDERDIJK bezigde dit bijvoeglijk naamwoord of bijwoord dikwerf, b. v. Bloemtjens, bl. 28: *verstolen zuchtjens*; Poëzij, I. bl. 97:

*Alles zoekt, beangst, verstolen,
Hoe het dien ontwijken mag.*

en veel andere plaatsen. Dus ook onverstolen, Mengelp. I. bl. 245:

Hy mag ze vrij, hy onverstolen, kussen.

Zich teekenen, Mengelp. I. bl. 11:

*Zijn schedel teekent zich door drie verheven lichten,
Maar die in kracht en glans voor 't vurig lemmer zwichten;
En de ongegespte riem munt uit door andre drie.*

Deze uitdrukking geeft te kennen *uitmunten*, *bijzonder kenbaar zijn*, in navolging van het hoogd. *sich auszeichnen*. Nog stuitender is de germanismus uitteekenen, die mede bij onzen schrijver gelezen wordt, voor *aanwijzen*, Poëzij, I. bl. 49:

En teeknen met het oog de plaats uws tweestrijds uit.

1) Zie DE JAGERS Taalk. Magazijn, I. bl. 264 en 365. De uitdrukking *een verstolen blik* leest men bij VAN DER PALM, Verhandelingen, II. bl. 65 en 87.

Schemersch. bl. 106:

*Gy beslist den strijd, ó Hemel! Wat is kracht of heldengloed!
Gy, gy teekent uit wie vallen, Gy, wie winnaar blijven moet.*

zelfs vindt men uitgeteekendst voor *uitgezochtst*,
Mengel. IV. bl. 161:

— *zelfs in 't felst van 't uitgeteekendst lijden.*

Uitaarten, letterlijk het hoogd. *ausarten*, d. i. ont-
aarden, SPIEGH. Hartsp. bl. 35:

— *des levens lust aart in verveling uit.*

Insgelijks lezen wij bij FEITH, in zijn' Ouderdom, Wer-
ken, D. X. bl. 39:

*Denk, waar ook 't bloempje van aandoenlijkheid ontspruit,
Het wordt een hemelroos, of aard in onkruid uit.*

(voor *aard* leze men hier *aardt*). De reden van het
gebruik dezes woords schijnt bij de beide dichters in
het rijm te zoeken. Navolging zal het wel niet verdienen.

Verlangeren, voor *verlengen*, overeenkomende met
het hoogd. *verlängern*, Fingal, II. bl. 38:

Gy kunt den korten duur van ons bestaan verlangeren.

Ziekte der Gel. bl. 80:

*Ach, lichter zult ge 't slijk met smijdig goud bezwangeren,
Dan 't leven door uw' vond vernieuwen of verlangeren.*

Zelfs in proza treft men het woord aan, Fingal, I. bl. 162:
»om het stuk te *verlangeren*.” Dit frequentatief komt
ons voor, in geen opzigt tegen ons taaleigen te strijden:
het is alleen ongewoon. — Dezelfde aanmerking geldt
versteenerd, voor *versteend*, hoogd. *versteinert*,
Poëzij, III. bl. 68:

*Walter ziet haar als versteenerd,
En valt schreiend haar te voet.*

Verpikt, hetzelfde als het hoogd. *erpicht*, *verpicht*,

in gemeenzamen stijl voor *zeer begeerig*, zie ADELUNG. Wij zeggen in denzelfden trant *verzot op iets zijn*. Het komt voor Muis- en kikv. krijg, bl. 32:

— *Darmknaauw, die, verpikt op mandolijn en veel,
De Toonkunst knagend leerde en inzwolg met de keel*

Vertreden, germanismus voor *vervangen*, N. Ver- mak. bl. 14, waar van Mozes gezegd wordt, dat hij:

't Siddrend volk voor's Heeren aanzicht, en by 't volk hun God
[vertrad.

en verzwegen, Mengel. III. bl. 70:

*Een ziel, die in geen druk verlegen,
Zich nooit tot morren laat bewegen.
Maar stil, geduldig en verzwegen,
Met lust naar uw geleide gaat.*

Dit adverbiaal gebezigde deelwoord is het hoogd. *verschwiegen*, part. van *verschweigen*, en beteekent volgens ADELUNGS omschrijving: »het vermogen bezittende, om iets door zwijgen geheim te houden.” De drie laatste germanismen moeten den met het hoogduitsch onbekenden lezer ten eenenmale onverstaanbaar voorkomen.

§ 19.

In de derde en laatste plaats hebben wij nog woorden en spreekwijzen van gemengden aard te vermelden.

Wij beginnen met eenige *zamenstellingen*: *blendwolk*, voor *schijn-* of *tooverwolk*, van 't hoogd. *blenden*, in de beteekenis van »door misleiding of begoocheling het verstand benevelen;” Rotsgalm. I. bl. 88:

Uw wartaal lokt niet meer, uw blendwolk is vervlogen.

Zoo het werkw. *blenden* bij ons gewettigd ware, zou het tot *blinden* staan, als *zetten* tot *zitten*, *leggen* tot

liggen, dat is als *bedrijvend tot onzijdig*. *Blendwolk* zou dan zijn: eene *wolk*, die *verblindt*.

Bouwval houden wij voor eene reeds genoegzaam gevestigde uitdrukking, en zouden ze hier niet vermeld hebben, ware het niet, dat zij door BILDERDIJK zelve zoo stellig en scherp was afgekeurd. Op het art. *ruïne* zegt hij in de Verkl. Geslachtl. »De Hoogduitsche taalsmet doet thans het verstandelooze *bouwval* daarvoor indringen.» Dit woord intusschen wordt gelezen in de N. Vermak. bl. 42:

Ontrolkte koning van een bouwval! —

Het verdient opmerking, dat *bouwvallig* reeds bij KILIAAN is opgeteekend ¹⁾. — De uitdrukking jarenhonderd, die door onzen dichter, zoowel als door VAN DER PALM, mede in proza gebezigd is, leest men Mengelp. I. bl. 311:

Ja, die met elke Jarenhonderd, —

Steeds meer geschat wordt, meer bewonderd.

Aan meer bedenking is onzes inziens nogtans onderhevig het woord muichelmoord, voorkomende N. Mengel. II. bl. 55:

Verlaat me, en 'k valf ten prooi aan gruibren muichelmoord!

Floris, bl. 64:

Hoe! Velzens aadlijk bloed met vuige Vorstenbeulen

Tot muichelmoord, verraad, tot eedverbreking heulen!

Gelijk ook bij Vrouwe BILDERDIJK, Wit en Rood, I. bl. 112:

Maar tot dien prijs, Mevrouw, met lauwerblaân te pronken,

Door muichelmoord gekocht! —

¹⁾ Voor *bouwval* vindt men bij onzen STARING, *puiaval*, Ged. I. bl. 123:
Omringd van puiaval schraagt een toren, bij den vloed,
De kluis der needrigheid, het hutjen aan zijn voet.

BILDERDIJK heeft deze zamenstelling, die ook door latere dichters werd overgenomen¹⁾, verdedigd met de opmerking, dat het werkw. *muichelen* nederduitsch is, in de wandeling tot *moffelen* verbasterd werd en verwanten in onze taal heeft²⁾. Het bestaan des werkwoords is ons nog niet gebleken, en tot zoo lang houden wij de aangewezen verbastering voor hoogst twijfelachtig, te meer daar van *moffelen* eene meer natuurlijke afleiding is aan te wijzen. De opmerking, dat *muichelen* in onze taal verwanten heeft, willen wij niet tegenspreken, doch wij twijfelen, of dit genoeg zij, om den woordvorm te wettigen, die overigens, wegens de mindere duidelijkheid, boven het gewone *sluip-* of *sluikmoord*, den voorrang niet schijnt te verdienen. — Zandelschoen, volgens de Verklar. Geslachtl. eigenlijk *sandaal*, van 't latijnsche *sandalium* voor *pantoffel*, Mengelp. II. bl. 196:

— *Pelgrimsstaf en zandelschoen,
En schelpen aan den hoed.*

Waarbij wij nog voegen de uitdrukking denkmaal, niet door **BILDERDIJK**, maar door zijne Egade gebezigd in den Rodrigo, I. bl. 2, voor *gedenkteecken*:

*Des overwinnaars naam zal steeds uw kruin bevelken,
En gy, zijn zegepraal ten eeuwig denkmaal strekken.*

eene door den Hoogl. **SIEGENBEEK** te regt afgekeurde spreekwijs³⁾; benevens het zamengestelde werkwoord *liefoogelen*, Cycloop, bl. 33:

Liefoglend treedt gy op van uit uw fraai salet.

1) FEITH, De Wereld (uitg. in kl. 8°.), bl. 202; DA COSTA, Poëzij, I. bl. 57; en TOLLENS, Nieuwe Ged. II. bl. 93.

2) Voorrede voor de N. Mengelingen, D. I. bl. 26 en 27.

3) Werken der Bataafsche Maatsch. van Taal- en Dichtkunde, V. bl. 233.

Een, ook voor onze taal, niet ongepast frequentatief, naar het hoogd. *liebäugeln* gevormd.

Voorts verdienen eenige *bijvoegelijke naam-* en *bijwoorden* onze opmerking. Allerszijds, naar 't hoogd. *allerseits*, Wit en Rood, II. bl. 12:

*'t Floeit alles in zijn kring, omwrikbaar uit zijn plicht,
En houdt zich allerszijds in 't zorglijkst evenwicht.*

Onbevangen, Mengel. IV. bl. 62:

*('t Is) In 't statig murmlen van de lippen,
In 't stijve en sombre niet, dat deugd en vroomheid woont.
Neen, 'k zoek haar eer, waar onbevangen,
De gulle lach der ronde wangen
Den grond van 't eerlijk harte toont.*

Dit woord is kennelijk het hoogd. *unbefangen*, dat ADELUNG omschrijft door »auf keine nachtheilige Art eingeschränkt”, en afleidt van eene in 't hoogd. zelf verouderde beteekenis van het werkwoord *befangen*. Daar het werkw. *bevangen* bij ons de bepaalde beduidenis mist, die aan *onbevangen* wordt toegekend, zouden wij dit woord, zoo min als het deelw. *bevangen*, en *bevangenheid*, *onbevangenheid*, welke uitdrukkingen thans meer in zwang schijnen te geraken ¹⁾, durven

¹⁾ Ook bij VAN DER PALM komt deze germanismus voor, Verhandelingen, III. bl. 151: *het onbevangen oordeel*. Bijbel voor de Jengd, XXI. bl. 68: *kinderlijke onbevangenheid*. Zonder daarom de zware beschuldiging te onderschrijven, die men ten aanzien van het bezigen van germanismen tegen VAN DER PALM heeft ingebracht — immers deze is de bedoelde schrijver, van wien in den Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren, VII. bl. 197, wordt verklaard, dat hij »door elkander op elke bladzijde vijf germanismen heeft gemaakt” — zonder die beschuldiging te onderschrijven, moet men toch toegeven, dat de genoemde geleerde te dezen opzichte niet geheel is vrij te pleiten.

aanbevelen. Zonder kennis aan het hoogduitsche taaleigen zijn zij bezwaarlijk te verstaan. Veeleer zouden zij, naar ons taalgebruik, eene andere verklaring vorderen. *Bevangen* toch beteekent bij KILIAAN: *captus, implicitus, irretitus*, en zoo is 't bij HUYGENS *verstrikt, misleid, bedrogen*, Korenbl. I. bl. 100:

*Daer een slechtaert is bevangen
Met de Veeren voor de Huyt,
Met de Verwen voor de Wangen,
Met de Kleeren voor de Bruyd.*

Van nog minder gehalte is in ons oog onadelbaar, dat men leest Bloemtjens, bl. 130:

*Toen, met een wederkeerig slaan,
Hun harten in elkaár
Een' wellust deden overgaan,
Voor God onadelbaar.*

Deze uitdrukking komt in beteekenis overeen met het hoogd. *untadelhaft* en *untadelig*, onberispelijk; van *tadeln*, berispen, een werkwoord, voor zoo verre ons bekend is, door geen' onzer schrijvers van eenigen naam gebruikt dan door VONDEL, in de Voorrede zijner Warande der Dieren: »Van den onverstandigen kan noch Apellis beeld, noch Homeri rijmen, niet onghelastert noch *onghetadelt* blijven.» — Ondadig en ondadigheid zullen voor *ledig, werkeloos, werkeloosheid*, van 't hoogd. *unthätig, Unthätigkeit*, almede weinig goedkeuring verwerven, als men bedenkt, dat *dadig*, bij ons, de beteekenis van het hoogd. *thätig*, werkzaam, bezig, niet bezit. Onze taal kent *ondadig* alleen voor *schuldig, misdadig*, van *ondaad*, eene slechte daad, zie WELLANDS Woordenboek. Men vindt de genoemde woorden, Nalezing II. bl 52:

*Ik zwijg, en zit ondadig neér,
Terwijl ik 't doodlijkst uur zie naderen!*

Spreuken en Voorbeelden, bl. 29:

*'t Heelal, en 't geen 't omvat, zingt 's Hoogsten lof gestadig
Met innig zelfgevoel; en gy —! gy blijft ondadig?*

SPIEGEL. Hartsp. bl. 64:

*De keizelsteen straft zelf de laffe ondadigheid,
Terwijl hy zich uit mos een fulpen dekkleed spreidt.*

Meer gezag schijnt men te moeten toekennen aan het gebruik der woorden ongekunsteld en onverkunsteld, Nasprokkel. bl. 68:

*Strekke echter van dat hart, by d'eindpaal van zijn zwerfen,
Dees late en schrale hulde u 't ongekunsteld blijf.*

en N. Oprakel. bl. 130:

*'k Zing als de nachtegaal in 't donkre boschgewelf,
Mijn onverkunsteld lied voor niemand dan my-zelf.*

Het werk. *kunstelen* toch, ofschoon bij WEILAND nog onbekend, is in de laatste jaren onder ons, in navolging van het hoogd. *künsteln*, in zwang geraakt voor *onnoodige, beuzelachtige* of *valsche kunst aanbrenge*n, tot welke beteekenis de frequentative vorm niet geheel ongeschikt is. Wij troffen het werkwoord aan bij den keurigen dichter WISELIUS, Nieuwe Dichtbundel, bl. 225:

*Uw zangnymf, door gevoel, niet door vernuft, getooid,
Spreek tot den geest en 't hart eenvoudig; kunstle nooit.*

Ook TOLLENS vertaalde in het Avondliedje van CLAUDIUS de regels:

*Wir spinnen Luftgespinnste
Und suchen viele Künste.*

door: *Wij kunstlen wat en spelen,
En bouwen luchtkasteelen ¹⁾.*

¹⁾ Almanak voor het Schoone en Goede, 1820.

hetwelk hij later veranderde in:

Wij knutslen wat en spelen ¹⁾.

Schuchter, mede een woord, in den laatsten tijd bij ons dikwerf gebruikt, is, volgens de opmerking van een' onzer taalkundigen ²⁾, door BILDERDIJK uit het hoogd. overgenomen. Hij bezigt het althans onderscheidene malen, b. v. Mengelp. II. bl. 35: *de schuchtre stem*; N. Mengel. II. bl. 45: *de schuchtre blos*; Mengel. IV. bl. 4: *de schuchtre zedigheid*; Rotsgalm. II. bl. 44: *'t schuchtre rhee*; Krekelz. III. bl. 37: *maagdenschuchterheid*; en elders. — Minder gewettigd is voorzeker het woord *strijdig* in de uitdrukking *strijdig maken*, hoogd. *streitig machen*, betwisten. Dezen germanismus heeft onze dichter tweemaal gebezigd, Mengelp. II. bl. 57:

En niemand kan my thands dien tijtel strijdig maken.

en Ovidius, bl. 164:

Hoe durft gy 't loon daarvoor den redder strijdig maken?

Het gebruik van het voornaamwoord *zich*, voor *elkander*, is meermalen als eene verkeerde navolging van het hoogd. afgekeurd ³⁾. Ondertusschen blijft dit gebruik steeds, en wel onder onze voornaamste schrijvers, zoowel in gebonden als ongebonden stijl, zijne voorstanders tellen. Tot dezen behoort ook BILDERDIJK, die in zijne dichtwerken menigvuldige malen het wederkeerende pronomen in de vermelde beteekenis gebruikt. Wij halen ten bewijze eenige plaatsen uit verschillende bundels aan. Verlostiging, bl. 45:

¹⁾ Liedjes van CLAUDIUS, 1834, bl. 27.

²⁾ BRUINING, Nederd. Synonymen, I. bl. 177.

³⁾ Bij voorb. door WEILAND in zijn groot Woordenboek in voce.

'k Herdenk nog, hoe we ons 't eerst ontmoeteden met de oogen!
Mengelp. I. bl. 95:

Men ziet zich zwijgende aan; maar Thubar breekt dit zwijgen.

D. II. bl. 240:

*Vaak spraken zich de twee Gelieven
By lichte maan.*

Buitenleven, bl. 46:

*Wen 't bloedig Driemanschap in 't afgeteisterd Romen
Zich onderling 't bezit betwistte van heur roof.*

Ald. bl. 143:

Twee hoofden van een stal doen zich den oorlog aan.

Ald. bl. 149:

o Steden —

Waar de ondeugd en de deugd zich eindeloos bekampen.

Poëzij, I. bl. 46:

*Gelijk twee winden, die van onderscheiden kant
De baren klotsen, en zich weérzijds de overhand
Betwisten —*

Mengel. I. bl. 107:

*Zy weent, en beide staan ontroerd
En zien zich zwijgend aan.*

Fingal, I. bl. 30:

Ze ontmoeten zich, verhit, by Labars heldren vloed.

D. II. bl. 5:

Ze omgrijpen zich met d'arm, omklemm'ren en omhaken.

N. Mengel. I. bl. 161:

*'t Toont zijn distels zich voor rozen. 't Waant zich glorierijk
versierd ¹⁾.*

De Mensch, bl. 5.

Hoe 't meer en 't mindre zich onmerkbaar ondervang.

¹⁾ Hier heeft men in denzelfden regel *zich* in tweederlei beteekenis.

Ald. bl. 37:

Der Elementen beeld, die beurtlings zich verstooren.

en bl. 48:

*De hemel vormde ons hier door velerhande banden
Afhankelijk van elkaár. Men biede zich de handen!*

en elders nog veelmalen ¹⁾).

Ondanks 't gezag, dat voor dit gebruik schijnt te pleiten, en ook ondanks de meerdere geschiktheid voor de dichtmaat, die *zich* somwijlen boven *elkander* schijnt te hebben, zouden wij voor ons altijd nog prijs stellen op het blijven onderscheiden van hetgeen men in de fransche spraakkunst *réfléchi* en *reciproque* noemt. Hoe het gemis dier onderscheiding de onduidelijkheid bevordert, kan hetzelfde fransch ons leeren, dat voor beide gevallen slechts één voornaamwoord bezit, en zulks kan reeds in onze taal voldoende blijken uit gezegden, als: *zij slaan zich, wij kussen ons de handen*, enz., welke zonder nadere opheldering den lezer in het onzekere laten, of men hier *zich zelf* dan wel *elkander* slaat of de handen kust, enz. Die onzekerheid, het is zoo, wordt somwijlen — zoo als dit ook met eenige der bijgebrachte voorbeelden het geval is — weggenomen, het zij door eenig bijvoegsel, als *onderling*, *wederzijds*, het zij door den aard des werkwoords, bij 't welk men niet kan nalaten aan reciprociteit te denken, als *ontmoeten*: de zaak zelve, het gebruik namelijk van *zich*, in de beteekenis van *elkander*, wordt daardoor nog geenszins gewettigd. Het is verder waar, dat de hier bedoelde

¹⁾ Als Treursp. I. bl. 93, II. bl. 6; Verspr. Ged. II. bl. 73; Holl. Verl. I. bl. 12; N. Uitspr. bl. 143; Ond. d. e. W. bl. 88; Krekelz. III. bl. 12 en 162; Rotsg. I. bl. 67; Ovidius, bl. 4 en 131; Nasprokk. bl. 140, enz.

germanismus in sommige dialecten van ons vaderland in de volksspraak wordt aangetroffen¹⁾, doch men merke daarbij op, dat die dialecten juist daar plaats hebben, waar de invloed van 't hoogduitsch zich het ligtst kan doen gevoelen. In allen gevalle zouden wij de geschiktheid van het voornaamwoord *zich*, om voor *elkander* gebezigd te worden, liever zien aangetoond uit de oud-duitsche talen of uit de etymologie des woords.

Onze dichter bezigt voorts bij enkele werkwoorden den wederkeerigen vorm, waar ons taaleigen den lijdenden schijnt te verkiezen. Van dien aard zijn de uitdrukkingen, Mengel. III. bl. 12:

— *een aaklig stemgeluid*

Verneemt zich! —

en Buitenl. bl. 60:

Geen palm verkrijgt zich licht. —

voor: *wordt vernomen, wordt verkregen.* — Evenmin zouden wij als nederduitsch durven goedkeuren het meermalen voorkomend gebruik van den onpersoonlijken vorm, in plaats van *men, iedereen* of iets dergelijks. Bij voorb. Mengelp. II. bl. 99:

*Dus roept, dus schreeuwt het wijd en zijd,
En alles raast als dol.*

Buitenl. bl. 13:

Men staat van tafel op. Nu valt het op de boeken.

ald. bl. 105:

Het kreunt, het kermt *alom, en jammert van zijn pijn.*

Poëzij, III. bl. 12:

Aan uw boezem aamt het zegen.

¹⁾ Zie DE JAGERS Taalk. Magaz. II. bl. 403.

Fingal, I. bl. 48:

Zoo stort het, rang aan rang, voor d'opgeheven degen.

Floris, bl. 89:

Neen, 't waakt verschriklijk op uit zulk een' dartlen droom.
en Krekelz. I. bl. 115:

't Slaapt zoet, aan uw boezem gezegen.

Eindelijk zij hier nog gewag gemaakt van de weglating van het voorzetsel, daar, waar het tot de beheersching eens werkwoords behoort. Zoo leest men Mengel. IV. bl. 63:

Neen; beter, met gesteven kaken

Der waarheid spotten, God verzaken, enz.

voor *met de waarheid spotten*; de genitivus is hier eene navolging van het hoogduitsch. — Ondergang, bl. 42:

— *'t waardig kroost van Seth*

Bekeerde, of hield zijn ziel dier gruwlen onbesmet.

voor *onbesmet van die gruwelen*. De Heer DA COSTA noemt dit eene soort van latinisme. — Naklank, bl. 174:

Beroofd der glans

Van 's hemels trans.

voor *berooft van de glans*. — Eene gelijksoortige afwijking van ons spraakgebruik heeft plaats, Odilde, bl. 84:

— *eene aangedachtenis,*

Die de allerteerste, die de ontzettijkste aller is.

Holl. Verlossing, I. bl. 71:

— *de algemeene moeder,*

Wier stof wy schepslen zijn, die brood verschaft en voeder.
en N. Vermak. bl. 165:

(Waarin) De ziel met twijfelbaar gevoelen

Nog iets der tintling nabeseft,

Van 't geen haar thands niet langer trest.

§ 20.

Uit deze beschouwing van de woorden en spreekwijzen, uit vreemde talen overgenomen, blijkt ten volle, dat **BILDERDIJK** een niet spaarzaam gebruik heeft gemaakt van het regt, dat hij ten dezen den dichter toekende. Door menige uitdrukking heeft hij de taal werkelijk verrijkt: van verscheidene andere evenwel kan dit getuigenis, naar ons oordeel, niet gegeven worden. In den loop van ons onderzoek hebben wij omtrent het een en het ander dikwerf kortelijk onze meening te kennen gegeven, en rekenden ons, immers indien onze beschouwing niet geheel en al den naam van oordeelkundig zoude onwaardig zijn, daartoe verplicht. Wij willen echter niet geacht worden, door onze gedane uitspraken omtrent het al of niet aanbevelenswaardige eener uitdrukking, het pleit telkens volkomen te hebben beslist: daartoe zoude dit onderwerp geheel opzettelijk en in zijn' geheelen omvang moeten worden behandeld. Er zou dan een grondig en volledig onderzoek moeten voorafgaan van de beginsels, die men te dezer zake hadde aan te nemen en toe te passen. De grenslijn zoude moeten getrokken worden tusschen hetgeen vreemd en niet vreemd, nederduitsch en niet nederduitsch ware te heeten. Bij mangel van zoodanige beginsels zal het oordeel in vele gevallen zeer uiteenloopen en de tegenstrijdigste uitkomsten opleveren. Dan, in dergelijk onderzoek, hoe belangrijk en nuttig ook in zich zelf, konden wij ons niet begeven: het zoude eene geheele verhandeling, van niet minder omvang dan onze tegenwoordige proeve, vereischen. Onze roeping was, den invloed te doen kennen, dien **BILDERDIJKS** dicht-

werken, ook te dezen aanzien, op de taal hebben geoefend. Mogt iemand zich te eeniger tijd opgewekt gevoelen, het genoemde, hoogstbelangrijke onderwerp opzettelijk te behandelen, wij vleijen ons, dat de hier en daar door ons gegevene wenken hem geene nuttelooze bijdrage zouden leveren.

§ 21.

B. Het was reeds de opmerking van HORATIUS, dat, gelijk jaarlijks de dorre boombladeren in het woud afvallen en voor nieuwe plaats maken, zoo ook oude en afgesletene woorden telkens met nieuwere verwisseld worden, die het gebruik doet ontstaan ¹⁾. Wie zich van deze waarheid ten opzichte onzer taal zoude willen verzekeren, behoefde niet eens de werken van MAERLANT en zijne tijdgenooten op te slaan, om te ontdekken, hoe veel uitdrukkingen daarin door hem zijn gebezigd, die thans volstrekt vreemd en onverstaanbaar zijn; hij had slechts het Woordenboek van KILIAAN te doorloopen, die drie eeuwen na de genoemden leefde, om zich te overtuigen, welk eene menigte woorden en spreekwijzen daarin staan opgeteekend, die thans, na een tijdverloop van wederom drie eeuwen, of gansch zijn verouderd of geheel andere beteekenissen hebben verkregen. Het ligt in den aard der zaak, dat al wat in de taal veroudert, niet evenzeer als werkelijk verlies te beschouwen is. Wat in verband staat met zeden, gebruiken of inrigtingen, die door nieuwere worden vervangen; wat behoort tot taalvormen, die met den tijd beschaving of wijziging ondergaan: dit alles zal men

¹⁾ De Art. Poet. vs. 60 seqq.

billijkerwijze niet behouden, of indien verloren, niet weder ingevoerd wenschen. Doch nevens het genoemde raakt er veel in onbruik, waarvan het gemis in der daad te bejammeren is. Door oorzaken, die het niet altijd even gemakkelijk is aan te wijzen, ja zelfs door een gebruik, dat menigmaal alleen door grilligheid schijnt bestuurd te worden, vindt men de wet der afwisseling van het ondermaansche niet zelden in de taal toegepast op veel, waarvan men, om innerlijke waarde, blijvende gepastheid of juiste beteekenis, het bezit zich zoo gaarne zoude verzekerd zien. Evenmin echter als de stroom des tijds in zijne vaart is te stuiten, is ook het verloop der taal tegen te houden. Doch, wat men van den voorbijgeganen tijd niet kan, dat kan men van de verouderde taal: men kan haar ten nuttigen gebruike aanwenden. Wat verouderd is, is ongemeen geworden; en het ongemeene, op eene gepaste wijze gebezigd, kan den schrijver, en vooral den dichter, dikwerf uitnemend te stade komen. Van daar dat groote dichters van vroegeren en lateren tijd zich meermalen toelieden op het bezigen van in hunnen tijd verouderde uitdrukkingen of beteekenissen. Van daar ook dat **BILDERDIJK** verklaarde »t'allen tijde gezet geweest te zijn op het handhaven der oude, alschoon ook niet daaglijks voorkomende woorden" ¹⁾.

Het bewijs dezer verklaring zullen de volgende bladzijden ons leveren. Zij zullen ons doen zien, dat de dichter met onbekrompen hand van den schat gebruik heeft gemaakt, dien zijne beoefening der vroegere schrijvers hem had ontsloten; doch tevens, dat zijne

¹⁾ Voorrede voor de Mengelp. D. I. bl. 19.

taalstudie hem daarbij uitnemend dienstig was, om van het voorhande zijnde steeds een gepast en niet overdreven gebruik te maken. Wij zullen daarbij tevens ontdekken, dat menige uitdrukking, zoo als wij dit reeds boven opmerkten, vaak voor uitheemsch is afgekeurd, terwijl zij reeds eeuwen lang tot ons taalgebied behoorde, en die derhalve alleen verworpen werd, »omdat men,» naar de uitdrukking van een' bevoegd letterkundige ¹⁾, »den alouden echt vaderlandschen schat niet kent, waaruit zij met wijsheid en beleid genomen is.»

Verouderd noemen wij in de taal, zoo als het woord zelf duidelijk genoeg aanwijst, datgene, wat niet meer in heerschend gebruik is, en dus niet kan gezegd worden, tot onze tegenwoordige taal te behooren. Bij de groote vorderingen, die de beoefening der oud-nederlandsche letterkunde, in de laatste jaren, onder ons heeft gemaakt, bestaan er, meer dan vroeger, thans hulpmiddelen om de oude taal te leeren kennen. Doch wat *oud* is, mag daarom nog niet *verouderd* geheeten worden. Er behoort dus, bij de aanwijzing van hetgeen uit de oudheid weder op nieuw door onzen dichter werd ingevoerd, eene lijn getrokken te worden tusschen hetgene hier al of niet behoort in aanmerking te komen. Hier doet zich derhalve dezelfde zwaarigheid voor, die wij vroeger (§ 5), bij de bepaling van hetgeen door *nieuw* in de taal moest worden verstaan, ontmoetten. Wij meenen hier te kunnen volstaan met de opmerking, dat wij in het nu aan te vangen gedeelte van ons onderzoek, ons door gelijksoortige beginsels als toen heb-

¹⁾ Mr. H. J. KOENEN, in DE JAGERS Taalk. Magaz. I. bl. 287.

ben laten besturen. Er zij alleen nog bij opgemerkt, dat wij eene uitdrukking mede als verouderd hebben beschouwd, ofschoon zij hier of daar ook nog als provincialisme of bijzondere, aan stand of beroep eigene spreekmanier moge aanwezig zijn: het was bij ons alleen de vraag, of zij, in onze beschaafde spreek- of schrijftaal, nog algemeen bekend kon geacht worden.

§ 22.

Verouderde woorden kunnen dit zijn in drierlei opzigt: zij kunnen verouderd zijn ten aanzien des *woords* zelf, ten aanzien der *beteekenis*, of ten aanzien blootelijk van den *vorm*. Onze beschouwing zal zich, dien overeenkomstig, in drie deelen splitsen.

I. Ten eerste wordt onze aandacht gevorderd ter beschouwing der *woorden*, als zoodanig verouderd, die in BILDERDIJKS dichtwerken gevonden worden. Wij vermelden in de eerste plaats de *zelfstandige naamwoorden*, en beginnen met de *eenvoudige* en *afgeleide*, doch niet met voorzetsels zamengestelde. Wij brengen daartoe de volgende uitdrukkingen.

Appelaar, bij KILIAAN »appeler, appelboom»; Fingal, I. bl. 13:

— 't *zwellende ooft der edelste* appelaren.

Bagge, voor *edele steen*; Navonk. II. bl. 170:

*Zou ik dan die lok niet eeren,
Boven 't fijnste goud waardeeren —
Boven baggen en sieraden?*

Baggen en juweelen werden van ouds bijeengevoegd. Ook de fraaije zamenstelling van HOOFD, flonkerbag, komt bij onzen dichter meermalen voor, bij voorb. Mengel. II. bl. 19:

*Zijn ziel zal d'ouden tijd bewondren met ontzag,
En zuchten om 't geslacht, der eeuwen flonkerbag!*

en Oprak. bl. 145:

De schoonste flonkerbag van alle koningskroonen.

De oudste beteekenis schijnt die van *ring* geweest te zijn, die nog in 't fransche *bague* wordt aangetroffen, en ook in onzen Statenbijbel voorkomt Spreuk. 11, vs. 22.

Blink, voor *heuvel* of *duin*; De Mensch, bl. 64:

— *Wilden en Barbaren,*

Die in het diepst verval door Blink- en Steenberg waren.

Het woord, dat bij KILIAAN zoo min als bij WEILAND voorkomt, was echter vroeger niet ongewoon, bij voorb. SIX VAN CHANDELIER, Poësy, bl. 248:

*Schoon Haarlems blink, op hooger stand
Braggeeren mag, enz.*

Het beteekende intusschen oudtijds ook *glans*, zoo als bij WESTERBAEN, Gedichten, I. bl. 162 en II. bl. 605¹⁾.

Bond, volgens WEILAND verouderd voor *verbond*; Treursp. II. bl. 13:

Die Bond scheurde eens vooral mijn koninkrijk van 't uwe.
en Rotsg. I. bl. 147:

Daar vloog uw vaste bond uit één.

In zamenstellingen is 't woord nog gangbaar.

Boording, bij KILIAAN *limbus*, en zoo voor *oeverrand*, Rotsg. II. bl. 35:

— *golven uit hun kil gedreven,
Nooit weér heur boording ingedamd.*

¹⁾ [Op de vraag, door een' onzer Beoordeelaars gedaan, — of *blink*, heuvel, wel één en hetzelfde woord is met *blink*, glans — antwoorden wij, dit op etymologische gronden niet te kunnen beslissen, maar BILDERDIJK zelven gevolgd te hebben, die, in zijne Verklarende Geslachtlijst, beiderlei beteekenis op één woord vereenigt, en ook van geen tweederlei oorsprong gewaagt.]

Brouwte, voor *brouwsel*, oudtijds zeer gewoon, bij voorb. SIX VAN CHANDELIER, Poesy, bl. 460:

*O! hoe smaakt, hier op, een dronk,
Van Bredaas of Mechels brouwten!*

zoo ook BILDERDIJK, in SPIEGH. Hartsp. bl. 56:

*Wie toch verbraste zich, of zwaaide, vol en dronken,
Eer keuken, brouwte of pers, 't aanlokkend middel schonken?*

Bussel, voor *bos*, eenigzins verouderd, doch door Matth. 13, vs. 30, onzer Staten-overzetting niet onbekend; Najaarsbl. II. bl. 45:

— *begeeft hy zich in 't woud,
En kiest twee bussels uit van nieuw geschoten hout.*

Diefte, oudtijds zeer gewoon voor *diefstal*; SPIEGH. Hartsp. bl. 56:

*Wat port tot rooven, tot bedriegen, diefte of moord,
Dan 't jammerlijke geld, dat dwazen zoo bekoort?*

Echel, bloedzuiger; Verlostiging, bl. 6:

*Wat hebt ge, ó wreede min, het bloed my uitgezogen,
Als de echel, die in 't bad zich vasthecht aan de leén!*

Zoo mede Ziekte der Gel. bl. 44: *het hongrig echelbroedsel*. Bij KILIAAN: »*ecchel, acchel*», en niet »*eechel, aechel*», als WEILAND opgeeft. De uitspraak der eerste lettergreep was kort, zoodat wij naar de thans gewone spelling zouden moeten schrijven *egchel*. De oude spelling *ecchel* vindt men alom, b. v. SIX VAN CHANDELIER, Poesy, bl. 243:

*Een echel is se, in korte woorden,
Die een kan heilen, een kan moorden.*

Eene beschrijving van het dier geven de Kantteekenaars in den Statenbijbel, op Spreuken 30, vs. 15.

Echenis, bij KILIAAN: »*enghenisse, inghenisse, eeghenisse, inguen*»; Ovidius, bl. 169:

In de echenis doorboord met eene onheelbre wond.

VONDEL en ANTONIDES spellen *eechenis*, zie HOOGSTRATENS Geslachtlijst; zoo ook WESTERBAEN, Ged. III. bl. 387.

Eiber, bij KILIAAN: »Eyber, eber, oyevaer»; N. Dichtsckak. II. bl. 80:

Geen nachtuil knapp', geen eiber moge er kleppen.

SPIEGH. Hartsp. bl. 34:

*Een eiber, als der lucht de warmte gaat ontbreken,
Neemt straks zijn toevlucht naar de heeter hemelstreken.*

Ingelijks De Mensch, bl. 60, met eene opheldering van 't woord, bl. 201.

Eider, soort van gans. Van daar Schemersch. bl. 33: *eiderpeul*; Naklank, bl. 32 en elders: *eiderdons*. Zoolwel volgens BILDERDIJK ¹⁾ als HOEUFFT ²⁾ is van dit *eiderdons* het fransche *édredon* gevormd; naar den eerste evenwel is het woord *eider* van de rivier van dien naam, naar den laatste is het één met *edder*, d. i. vogel.

Euvele, booze; Mengel. II. bl. 47:

(Hy)Loon' braafheid, zorg' voor elk, en wake tegen de euvelen.

KILIAAN: »evel, *malus, nocens, pravus, perversus*." Wij zeggen nog *euveldaad*.

Fnazel, vezel, draad; N. Dichtsck. I. bl. 204:

*Roof- en dwangzucht brak mijn banden
Tot den laatsten fnazel af.*

Een nog oudere vorm des woords is *fnaze*, zie de Aanteek. op MAERLANTS Spiegh. Hist. III. bl. 41.

Foreest, woud, bosch; Verspr. Ged. I. bl. 47:

¹⁾ Verklar. Geslachtl. op *eeder*.

²⁾ Fransche woorden uit de Noordsche talen afgeleid, in voce.

*Nouschirvan was ter jacht geweest,
En had een macht van wild gevangen,
Hetgeen hy straks ten toon deed hangen,
Aan d'ingang van zijn Lustforeest.*

Over dit vroeger zeer gemeenzame woord handelt HUY-
DECOPER, in zijnen MELIS STOKES, I. bl. 218 en volgg.

Gaardenier, hovenier (bij KILIAAN); Navonk. II.
bl. 185:

— *de hand van wakkre Gaardenieren.*

Geest, heidegrond, dor of zandig land; Mengel. IV.
bl. 56:

*Wild te lokken in zijn netten,
Aan de geest of waterkant.*

Dus in eene oude kronijk in het Belgisch Museum, IV.
bl. 201: »doe sy ghevoelden den harden *gheest* onder
den voet.” Zie wijders WEILAND ¹⁾.

Goor, bij KILIAAN *slijk*; Navonk. I. bl. 142:

Vergeefs was Hollands leeuw met goor en bloed omkleefd.

Zoo Het Leven van Jezus, door Prof. MEIJER uitgege-
ven, bl. 164, in het verhaal van de genezing des blind-
geborenen: »hi makde *goer* van sire speeklen ende van
der erden, ende dat *goer* streec hi op desgheens oghen.”

Goud, N. Mengel. II. bl. 263:

*Al waart ge ook van louter bout,
En, daar toe, overdekt met goud.*

Op dit woord teekent de dichter aan: »*Goud*, of lie-
ver *gout*, was eene soort van *lil* (*gelée* zou men thands
zeggen), dat oudtijds door middel van een allerhevigst
vuur by zeer sterk bedruipen om of op het geraad
wierd gemaakt.”

¹⁾ [Vergelijk het door ons nopens dit woord bijeengebragte in het Taalk.
Magazijn, IV. 361, 2.]

Grieken, voor *Griekenland*, Mengelp. I. bl. 12:

— *de Hulk, die Griekens heldental*

Door 't bruischend pekkel voerde aan Kolchos vreemden wal.

Ziekte der Gel. bl. 136: *Griekens Heldenjeugd*; Nalez. II. bl. 88: *Griekens schoot*. Zoo mede HOOFD, zie het Woordenb. des Instituuts.

Groenelijn, Nalez. I. bl. 65, tot eene paling:

ó Groenelijn, gy roem der aalpoel-schoonen.

d. i. groentje, van *groen* met den ouden diminutief-uitgang *lijn*. Zoo had men voor den ezel *graauwlijn*, nu *graauwkje* ¹⁾). Met denzelfden uitgang verdienen nog opgemerkt te worden mondelijn, Odilde, bl. 103:

'k Won uw lachen,

Op mijn prachen,

Van dat lieve mondelijn!

Vrouwelijn, Mengelp. II. bl. 215:

Sta op, sta op, schoon vrouwelijn!

Sprokkel. bl. 16:

En 't weerloos vrouwelijn vermag u te onderdrukken.

en saterlijntjen, Cycloop, bl. 37, waar Silenus tegen Polyfeem zegt:

Gy-zelf noemt me ook wel eens uw lieve saterlijntjen.

Grop, grep of greppel; Buitenl. bl. 17, van het paard:

Hy vliegt door hegge en tuin, vereffent vore en grop,

En de aard stuift onder hem in zwarte wolken op.

Dus ook VONDEL: »Veia groef eene *grop* in d'aerde.»

Zie HOOGSTRATEN. KILIAAN heeft »Grope, grubbe, *fovea*.»

¹⁾ Waarvan het oude spreekwoord *adieu graeuwlijn!* in de door Prof. MEIJER uitgegevene Oude Nederl. Spreuken en Spreekw. bl. 56. Het woord *graeuwlijn* word daar echter (zonderling genoeg!) op een' onzer oude *Graeven* te huis gebragt.

En dit verouderde grubbe komt insgelijks bij onzen dichter voor, Vermak. bl. 95:

— *Ja, elke waterdrup*

Beschaamt den mijnschat van Galkondaas diepsten grub.

Navonk. I. bl. 53: *moordgrub*. Van daar gegrubt, Mengelp. II. bl. 163:

ô Vriendlijk was heur schoone mond;

Heur koontjen lief gegrubt.

Kabas, korf, draagkorf; N. Mengel. II. bl. 252:

Hoe krijgt men 't ooit uit zijn kabas?

KILIAAN: »Kabas, *scirpea, fiscus, fiscina* etc.” Van daar ook 't werkw. *kabassen*, bijeenpakken, wegrooven, onder anderen bij HOOFD, zie het Woordenb. des Instituuts.

Karkant, even als *kabas* oorspronkelijk een fransch woord, doch bij onze vroegere dichters zeer gezocht. WEILAND verklaart het door »een halssnoer van edelgesteente”, en BILDERDIJK (Verkl. Geslachtl.) door »een met goud of zilver ingevat gesteente.” De laatste gebruikt het woord, Winterbl. I. bl. 20:

*'k Zag waarheid, als een straal, van 's priesters borstkarkant
Afstuitend, enz.*

Dezelfde zamenstelling leest men Navonk. II. bl. 170; en *halskarkant*, ald. bl. 203, Affod. II. bl. 10 en N. Uitspruits. bl. 198.

Keil, Mengel. IV. bl. 4:

Uw wijsheid toog het vuur uit lucht en donderkeilen.

Keil (als werptuig) beteekende volgens de Verklar. Geslachtl. *pijl, schicht*; van daar het werkw. *keilen*, werpen, bij WEILAND. 't Woord is eene zamentrekking van *kegel*.

Klee, Verspr. Ged. II. bl. 41:

— 't vluchtig bijtjen
Van *Hymettus* heuvelklee.

KILIAAN: »Klee, klaver, klaverblad.»

Kling, heuvel; Mengelp. I. bl. 25:

De noordwind giert langs de afgeschaafde klingen.

Poëzij, I. bl. 42:

— *Driehonderd jongelingen*

Gaan met hem, hem gevolgd van Karuns schrale klingen.

Van daar de zamenstellingen *heideklingen*, Fingal, I. bl. 101; en *heuvelklingen* ¹⁾, Ovid. bl. 154. Zie het woord bij KILIAAN, en de Aant. van VAN HASSELT.

Kouw, kooi; Sprokkel. bl. 142:

*Een sijsjen, dat verruklijk zingt,
En huppelt in zijn kouw.*

KILIAAN: »kouwe, kevie, *cavea*." Van het naamw. *kouw* smeedde de dichter SIX VAN CHANDELIER het werkw. *kouwen*, Poësy, bl. 266:

*Een voogel tiert, in 't oopen woud,
Veel beter, dan benaauwt gekouwt.*

Kwakjen, kwikjen, beide in de Mengelp. II. bl. 80:

Maar spelden wy malkaár geen kwakjens op de mouwen;
en bl. 30:

*Zy wist dit al liefstalig voort te brengen,
En, op zijn pas, met trekken van verstand,
Geroel, en smaak, en kwikjens te doormengen.*

¹⁾ Dit compositum komt bij meer latere dichters voor, b. v. VAN LENNEP, Acad. Idyllen, bl. 172:

Gekeerd langs heuvelkling en heiden.

Buiten zamenstelling vindt men 't woord bij STARING, Gedichten, II. bl. 28:

*Maar deze Burgt in rouw, hiér van een woeste zee
Onsingeld — dáár van barre klingen.*

Deze woorden geven te kennen *beuzelingen, praatjes*, zie Dr. DE VRIES, in zijne Aanteek. op HOOFTS Warenar, bl. 202.

Kweek, onkruid; Rotsg. II. bl. 30:

*Verstikkend onkruid, paddestoelen,
En al-omslingerende kweek.*

Reeds HUYGENS gebruikte het woord in die beteekenis, zie de plaatsen, in de Verklar. Geslachtl. aangewezen.

Leur, beuzeling, nietigheid; Avondschem. bl. 90:

Wat spilt men bloed en merg voor klaterende leuren.

KILIAAN: »lore, leure, *res parvi valores, res frivolae, res nihili.*»

Lichter en luchter, kandelaar, lamp; N. Mengel. I. bl. 20:

Geen gouden lichter siert uw wanden.

Mengelp. II. bl. 37:

— *geheel doorflonkerd
Van honderden van luchters in het rond.*

en N. Uitspruits. bl. 101:

Luchter, maar van licht ontbloot.

KILIAAN: »Luchter, lichter, *candelabrum.*»

Mas, hoop; Buitenl. bl. 106:

De werking van het licht naast vlakke schaduwmassen.

Voorbeelden van het gebruik dezes woords door vroegere dichters, zie men bij HUYDECOPER, Proeve van Taal- en Dichtk. I. bl. 242 en 243.

Pais en peis. Zoo het langdurig gebruik eener vreemde uitdrukking het burgerregt der taal verleen kan, is dit woord voorzeker als reeds lang vernederduitscht te beschouwen. Van de vroegste tijden onzer letterkunde was het in zwang, en HOOFT, die tot on-

verstaanbaar worden toe vreemde woorden vertolkte, bezigde *pais* ontelbare malen ¹⁾). Bij onzen dichter is het Mengel. III. bl. 31:

Als evenzeer bereid tot pais en Oorlogsvede.

Bloemtjens, bl. 109:

*d'Op roof verhitten leeuw, de ontombre tijgerin,
Tot minnelijken peis, tot lamm'ren-aart te dwingen.*

Floris, bl. 37: *in 't midden van de peis*. Treursp. I. bl. 69: *in volle vrede en pais*, en Verspr. Ged. II. bl. 51. *in onderlingen pais*. Over het geslacht des woords, dat men hier tweederlei aantreft, zie men de Verkl. Geslachtlijst.

Pander, Mengelp. II. bl. 19:

— *Roededrager, Bode en Ruiterwacht en Pander.*

KILIAAN: »pander, *pignorator, qui pignus accipit.*”

Plomp, waterplant; KILIAAN: »*nymphaea*, alga *palustris*”; Elius, bl. 16, van Heiles zwaan:

*Dus weidend tusschen 't dichte wier,
By 't riet op één gekrompen,
Ontdekt en bijt hy in den ring,
Vast drijvende op de plompen.*

Ook HELMERS bezigt dit woord een paar malen ²⁾).

Plonder, Kregelz. I. bl. 66:

— *zoo 'tiets meer mag zijn, 't is oude beedlaars plonder,
Omhangen met het ordeslint.*

Bij KILIAAN is het reeds: »*plunder, plonder (vetus), supellex.*” Thans zegt men *plunje*, dat eigenlijk be-

¹⁾ Zie het Woordenb. des Instituuts, op *pais* en de daarvan gevormde samenstellingen.

²⁾ Zie Hollandsche Natie, bl. 8, en Nagel. Gedichten, bl. 100 (beide klein oct.).

hoort te zijn *plundje*, zoo als wij lezen bij BRANDT, *Leven van De Ruiter* (uitg. van 1795), IV. bl. 214: »de weinig *plundje* van kleeren en dekzel daar 't volk mee was voorzien." Zoo ook WESTERBAEN, *Gedichten*, I. bl. 303:

*Men schud sijn kaerels uyt, so onlanx fors en bars:
Haer plundje wert ten dank geoffert op aen Mars.*

en bl. 470:

De plundje was voor de soldaten.

Insgelijks III. bl. 371; doch bl. 390 en 469 van dit deel leest men in dezelfde beteekenis *plunderij*. De juffrouwen BEKKER en DEKEN schreven in hare *Economische Liedjes* ('s Hage 1785), bl. 294:

En raakt de Plan versleten.

Quarreel, pijl met vier punten of *vierkante punt*; Floris, bl. 102:

'k Zal, vóór u in 't gevecht, quarreel noch speerschoot duchten.

In 't breede handelt HUYDECOPER over dit woord, in zijnen MELIS STOKES, III. bl. 314.

Rijge, Vermaking, bl. 184:

*'t Gevelde gras gespreid in rijgen,
Waar 't dorre en droog' van zon en wind!*

KILIAAN: »rijghe, rije, reghel." Het woord is uit onze Staten-overzetting des Bijbels (b. v. Exodus 28, vs. 17) bekend.

Schal, Ziekte der Gel. bl. 113:

Wiens reden dwaasheid is, wiens tong een ijdele schal.

Najaarsbl. I. bl. 133: *wezenlooze schal*. KILIAAN: »schal, gheschal." Volgens WEILAND zegt men »thands gewoonlijk *geschal*."

Scheel, geschil; Zedel. Gispingen, bl. 43:

*Daar vergt men u, de kans van 't Lottospel te gissen;
Daar is 't een boedelscheel; verwarde reekningstof.*

WEILAND noemt dit woord »eenigzins verouderd», doch KILIAAN teekende er bij aan »vetus.»

Slacht, slagting, moord; Najaarsbl. I. bl. 44:

Hoe fel Bellone woelde in 't bruischen van de slacht.

Zoo ook *broederslacht*, Poëzij, IV. bl. 13, Onderg. d. eerste Wareld, bl. 11 en 97, en elders; *moederslacht*, Ovidius, bl. 70; *zoons-* en *vaderslachten*, Krekelz. I. bl. 156; *vorst-* en *vaderslacht*, Zedel. Gisp. bl. 35; *offerslacht*, Mengel. I. bl. 11. Doch Krekelz. III. bl. 145, leest men:

Geen slachtveld overstelpt met lijken.

en Verspr. Ged. II. bl. 86:

*Bataven! 't voegt u niet, na de oude heldenblijken,
Na 't dierbaar bloed, geplengd op slacht- en water-veld.*

Men zoude kunnen twifelen, of dit *slachtveld* als *moordveld*, dan als het gewone *slagveld* (van *slaan*, vechten) zij op te vatten. KILIAAN heeft *slacht* wel alleen in den zin van *caedes*, doch *slacht* en *slag* werden van ouds vaak met elkander verwisseld, als blijkt uit denzelfden KILIAAN, en HOOGSTRATENS Lijst op *moederlagt*.

Sloor, Floris, bl. 4:

*Of maakt u 't glinstrend Hof dat dwangjuk zoo verrukkend,
Waarmee een dartle Graaf den Adeldom verplet,
En bij de sloren telt van zijn ontuchtig bed?*

dat is derhalve: *ontuchtige vrouwen*, en zoo ook *duivels-sloor*, Mengelp. II. bl. 243; en *Hofsloor*, Najaarsbl. I. bl. 82. HOOFT bezigt het woord in denzelfden zin, zie het Woordenboek des Instituuts. Niet altijd intus-

schen, en zelfs niet oorspronkelijk, heeft *stoor* eene zoo ongunstige beteekenis gehad. KILIAAN verklaart het door »sordida ancilla, serva vilis, ignava." Het woord is verwant aan *stordig*, bij KILIAAN *stoorigh* en *stoor-digh*, zoodat de omschrijving van »een haveloos vrouw-mensch", die WEILAND geeft, den zin vrij wel uitdrukt. BILDERDIJK meent in zijne Verkl. Geslachtl. dat *eene arme stoor* eene verbastering is van *eene arme sloof*; doch *stoor* komt meer voor in zulken min ongunstigen zin, b. v. JONKTIJS, Venus en Minerva, bl. 37:

*Slaenwe op den Maegden-rey, dat teér gewas, onz' oogen,
Hoe dikwils werdt ook daer een slechte sloof bedrogen.*

Slecht is *eenvoudig, onnoozel, onbedreven.*

Smisse en smitse, werkplaats van een smid, en van daar werkplaats in 't algemeen. KILIAAN: »smedse, smitse, smisse, *fabrica ferrea, officina ferraria, ustrina.*" Ofschoon de spelling met *d* de gewone was, en zelfs in de Verklar. Geslachtl. onzes dichters voorkomt, verkiest hij in zijne dichtwerken de *t*; dus Verlostig. bl. 82:

*Als Venus kreupele Gemaal
In Lemnos smits van blinkend staal,
Kupido pijlen stond te smeden.*

Kallim. bl. 47:

Zijn' ijzren staf — in Rhodus smits geklonken.

en Voet in 't Graf, bl. 46:

— 't vloekbre Frankrijk — smits van heel Europaas leed.

Elders is het *smisse*, Onderg. d. eerste War. bl. 95: *wapensmisse*; Spreuk. en Voorb. bl. 56: *paardsmisse*; zoo N. Oprak. bl. 92 en meer plaatsen. Van 't zelfstandige *smisse* heeft men, zegt BILDERDIJK, het werkwoord

smissen gevormd, in zijne kindschheid gebruikelijk voor het *openbreken* of *openslaan* van een slot. Van daar *opensmissen*, Najaarsbl. I. bl. 163:

*Wie zal huilen
By 't verruilen
Van de dood- en ijzren kist?
De eene geefje,
Lieve Neefje,
Dat gy de andre opensmist!*

Vergel. de aantek. op bl. 167 aldaar. Dit werkwoord is ons elders niet voorgekomen.

Snol, eerlooze vrouw; De Mensch, bl. 194:

*Waar lijdt men meerder voor? Voor Recht, of roekloos hollen?
De brave voor zijn? Vorst? de Lichtmis voor zijn snollen?*

Over dit woord zie men de Verkl. Geslachtlijst. Het komt wel niet bij KILIAAN voor, doch werd bij vroegere schrijvers, met name bij BREDERO en andere klucht-dichters, dikwerf gebezigd.

Spinde, spijs- of etenskas; bij KILIAAN *panis gradilis, sportula*. Dieren, bl. 45:

— *'t knagend ondier weert uit voorraadschuur en spinden.*

Rotsgalm. II. bl. 120:

*Waar zijn gunst by volle spinden
Milde zucht in 't harte geeft.*

en elders. In de Verkl. Geslachtl. zegt onze schrijver, dat het beter ware, *spende* te spellen, en zoo vonden wij 't woord werkelijk bij HONDIUS, Moufeschans, bl. 297:

*Uwe spende en u schapprae
Staen van onder en van boven
Open onder mijn genae.*

Spring, bron of fontein. KILIAAN: »sprinck, springh, springende water, *aqua saliens, fons saliens, fons vivus*." Vermak. bl. 165:

*Nieuwe jeugd waar vrucht der Grijsheid;
Versch ontborste levensspring!*

N. Vermak. bl. 173:

*Een nieuwe lijfsgeboorte in stofverwisseling,
Geduurzaam uitgevloeid uit d'onuitputbren spring
Der schepping. —*

en Ovidius, bl. 177: *aderspring.*

Vroedheid, wijsheid; Voet in 't Graf, bl. 69:
(Gy)

*Scheidt Zijn rechtvaardig- en barmhartigheid, Zijn goedheid,
Van wijs- en heiligheid, hervormt ze in aardsche vroedheid.*

KILIAAN: »Vroedschap, *sapientia*»; *vroedheyd* is bij hem uitsluitend *frugalitas, parcimonia*.

Wa of waâ, voor *wade*, dat is *kleet*; Mengelp. II. bl. 189:

*Gespelen! draagt mijn lijk daarheen,
En stel den Bruigom my voor oogen:
Hem, in zijn bruiloftsfeestgewaad!
Mij, met mijn doodwaâ aangetogen.*

Navonk. I. bl. 83:

Met de doodwaâ om de leden.

en N. Vermak. bl. 105:

(Hy) *beurt voor woonsteépraal en pracht van staatsiekleeden,
De doodwâ met de donkre kluis.*

Eene andere zamenstelling met *wade*, namelijk *engelenwade*, bezigde BENNINK JANSSONIUS, in zijne Lentebladen, bl. 78:

*Hallelujah Zijn genade!
Ziet, de gloriédag breckt aan,
Als Hy ons in Engelenwade
Tot Zijn Hoogfeest op doet gaan.*

KILIAAN: »waede, waet, ghewaede, ghewand, *vestis, indumentum*»

Watmer, grove kleedingstof. Onze dichter behield dit woord in zijne vertolking van SPIEGHELS Hartsp. bl. 57:

*En waarom, of men 't lijf met pluizig zacht fluweel
Of serge of watmer dekt, is 't elk niet even veel?*

SPIEGHEL had B. III. vs. 240:

Of u kaal watmer dekt, of pluyster-ryck fluweel.

De Verklar. Geslachtl. spelt zoo wel *wadmer* als *watmer*, en brengt het woord tot *gewaad*. De Heer VAN LENNEP, die de uitdrukking in zijne werken bezigt, achtte het noodig, haar op te helderen; zie Onze Voorouders geschetst, IV. bl. 474.

Windel, doek, zwachtel; N. Vermak. bl. 83:

*Ziet Hem van windelen omvangen,
In 't krebj' op 't halmenstroo gebed!*

KILIAAN: »windel, wendel, windeldoek, *fascia* etc.” Het woord is nog bekend door onzen Statenbijbel, Ezechiël 16, vs. 4 en elders.

Zold, bezoldiging; N. Dichtschar. I. bl. 119:

*Keer arm, gelijk gy gingt, maar keer onschuldig weër.
Keer, in verdienden zold te vreden. —*

KILIAAN: »soud, sold, besoldinghe, *stipendium* etc.” Men zie ok HOOGSTRATENS Geslachtlijst.

§ 23.

Als verouderde zelfstandige naamwoorden, met *voorsetsels* zamengesteld, ontmoetten wij in BILDERDIJKS dichtwerken de volgende.

Aanbegin, eerste aanvang; Poëzij, I. bl. 110:

*-- met de vonk van 't leven,
Van den eierdop omgeven,
Tot des levens aanbegin.*

Het woord is bij KILIAAN niet vermeld, doch men vindt er over gehandeld door YPEIJ, Taalk. Aanmerk. over verouderde en minverstaanbare woorden in de Staten-overz. des Bijb. bl. 6 en 7.

Aanschouw, aanblik, aanschouwing; Affod. I. bl. 15:

— *Opgetogen*

In d'aanschouw van Gods werk, ontslipt u't menschdom niet.

KILIAAN: »aanschouw, *aspectus*, *aspectio*, etc.” Wij bezigen nog alleen de uitdrukking *iets in aanschouw nemen*.

Achterdenken, achterdocht, argwaan; Edipus, bl. 79:

In 's Hemels naam, ó Vorst, verban uw achterdenken.

Mengelp. II. bl. 176:

*De schoone Westfriesinne
Wekt thans in 't slordig mangewaad,
Geen achterdenken door 't gelaat.*

KILIAAN kent voor *suspicio* wel *achterdenkinge*, doch niet *achterdenken*. Dit evenwel treffen wij aan in onzen Statenbijbel, Jezus Syrach, Cap. 3, vs. 26: »Velen heeft haer ydel vermoeden bedrogen, ende boos *achterdenken* heeft haer gemoedt doen wanckelen.” En Tobias 8, vs. 14: »Gelooft zijt ghy, dat ghy my hebt verheuget, ende dat mij niet en is geschiet, volgens hetgene, daer ick *achterdencken* van hadde.” Te dezer laatste plaats schijnt nog beter te voegen de beteekenis van *vrees*; *bekommering*, bij KILIAAN door *scrupulus*, *sollicitudo* aangewezen. In den door BILDERDIJK gezegden zin komt het woord later voor bij VAN LENSEN, Acad. Idyllen, bl. 86:

*Heeft uw gevoel, tot zulk een somber achterdenken,
Bij eigen onderzoek, u gronden kunnen schenken?*

Behoorste, Odilde, bl. 89:

Ik plenge u wijn noch melk met achtbre feestbehoorte.

dat is: wat tot het feest *behoort, behoortlijkheid, toebehooren*. KILIAAN drukt het uit door *condecencia, proprietas*, en in dezen zin is 't woord volgens HOEUFFT te Breda nog gangbaar ¹⁾). Zoo heeft onze Statenbijbel 1 Kon. 6, vs. 38: »was dit huys volmaeckt nae alle sijne *behoorte*." Dus VAN GHISTELE, Heroidum Epist. bl. 79 verso:

D'altaren kregen haer behoorte, maer Juno zachmen queesten.
en bl. 88 verso:

De Tempels hebben ooc haer behoorte wel gekregen.

Min voegzaam, naar onze meening, past BILDERDIJK het woord ook toe op personen, N. Vermak bl. 4, waar Mozes tot de Israëlitzen zegt:

Gy, wanschappen misgeboorte;

Geen behoorte

Tot het zaad van Abraham!

Beschik, beschikking; Wit en Rood, I. bl. 57:

Gedwee, gelaten, en van 't Lotbeschik voldaan.

Hetzelfde compositum leest men Krekelz. I. bl. 124. KILIAAN: »Beschick, *dispositio*." Zie ook 't Woor-denboek des Instit. op HOOFT.

Gebraal, geluidnabootsend woord; Kenschets onzer Voorvaderen, bl. 107: *onder 't dondrend schutgebral*. Het werkw. *brallen* in zoodanigen zin ontmoetten wij een paar malen bij STARTER, Friesche Lusthof, bl. 113: van paarden:

Sy bralden in de locht, sy brieschten over luyt,

En spoghen vyer en clam ten mond en neusen uyt."

¹⁾ Proeve van Bredaasch Taaleigen, in voce.

en bl. 37:

*Terstond begon 't Musyck den Hemel door te brallen
Soo soet dat ick daer van ben in de slaep gevallen.*

Het bijgebragte *gebral* is derhalve te onderscheiden van het gelijkkluidende naamwoord, van *brallen*, *pralen*, *pronken*, mede door onzen dichter gebezigd, Mengelp. II. bl. 208:

*By hem was staat noch overloed,
Noch uiterlijk gebral.*

Geraad, gereedschap; N. Mengel. II. bl. 86:

Kleinoodjen, speelgeraad, en lijfssieraad door een.

Zoo ook *kerkgeraad*, Treursp. I. bl. 84. KILIAAN
»Gheraad, raed, ghereed, *supellex, utensilia.*»

Gesnar, Verspr. Ged. I. bl. 90:

*De kermis vol kuren
Schijnt eeuwig te duren
Aan 't poppengesnar.*

KILIAAN heeft *gesnorre*, voor een hoop gemeen volk. Bij overdragt is hier *gesnar*, dat hetzelfde woord is, op de *poppenkraam* toegepast. Wij zouden anders *pop-pentuig* zeggen, zoo als wij *gemeen volk* ook wel *tuij* heeten. De benaming is ontleend van het *snorrend*, *zwermend* geluid van een' verwarden hoop.

Gespanng, halssieraad, het zij *snoer* of *ring*; Cycloop, bl. 14:

— *'t gouden halsgespang dat op zijn boezem lag.*

KILIAAN heeft in dezen zin *spang*, dat in den Statenbijbel voorkomt (Hoogl. 1, vs. 10 en 11), ja reeds in den ouden roman van Walewein, vs. 56, waar van een schaakbord gezegd wordt:

*Die stapple waren root goudijn
Entie spanghen selverijn.*

Dat intusschen *gespang* oudtijds mede niet vreemd was, blijkt uit CATS, I. fol. 222:

— — als haer *gespang*, haer *kleet*, en *rijk gewaet*
Een ander, diese kent, in kost te boven gaet.

Gewente, gewoonte; Vermak. bl. 150:

— gewente
Die zich prentte,
't Zij dan in den geest of 't lijf.

N. Oprak. bl. 191:

Uit langdurige gewent.

KILIAAN: »Ghewente, ghewoonte, *consuetudo.*»

Gezabber, Bloemtjens, bl. 20:

Maar geen gezabber meer, en weg die handen daar.

Dit woord is van *zabberen*, zoenen, zeveren, kwijlen, welke beteekenis bij KILIAAN wel niet is opgeteekend, doch vroeger niet ongewoon was, b. v. in de Verscheidene Gedichten (door den Heer GROEBE uitgegeven), II. bl. 116:

Kust, sabbert, revelkalt, en leeft naer u behagen.

BREDERO, in Rodderik en Alphonsus:

De schaapjes sabbrend knabb'len
Het groene grasjen of.

Zoo ook het primitief *zabben* in denzelfden zin, VISCHER, Brabbeling, bl. 126:

Mijn liefken, laet ons met soenen en sabben
Ons leven verslijten. —

Indracht, inbreuk, geweld; Floris, bl. 40:

Maar heeft ook Floris eed die rechten niet geheiligd,
Die d'adel eigen zijn? voor indracht niet beveiligd?

KILIAAN heeft dit woord niet, doch HOOFT meer dan ééns, zie het Woordenb. des Instituuts.

Ingeweide, ingewand; N. Vermak. bl. 105:

Verteer' hy vleesch en ingeweid!

Volgens WEILAND behoort dit woord tot het groningsch dialect. KILIAAN heeft »inghewand, ingheweyde, *in-testina*, etc.” Anders bezigt BILDERDIJK ook geweide, b. v. Kallim. bl. 31, Winterbl. I. bl. 36 en elders.

Ongenot, Winterbl. I. bl. 45:

't Onttrekke ons aan de zucht voor 't tijdljk ongenot!

KILIAAN kent dit woord niet, doch bij HOOFT is het te vinden, blijkens het Woordenb. des Inst. De beteekenis evenwel verschilt eenigzins. HOOFT zegt, Ned. Hist. fol. 413: »Van goederen, bij den vyandt aangeslaaghen, zal men geene rente schuldigh zijn, sedert het *ongenot* derzelve.” Hier geeft de uitdrukking derhalve te kennen: *gemis*, *berooving*. Maar BILDERDIJK bedoelt *genot*, doch een genot, dat in vergelijking van het hemelsche en eeuwige, *on-* of *wan-genot* verdient gcheeten te worden.

Ongevoeg, onvoegzaamheid, onwelvoegelijkheid; Rotsgalm. I. bl. 66:

Ixora, Moloch, Foo, en Lamaas ongevoeg.

KILIAAN: »onghevoegh, *incommoditas*, *malum*.” De eerste dezer twee beteekenissen komt derhalve hier te pas; de andere, van *ramp*, *ongeluk*, zie men bij WEILAND. In den zin van *lastigheid*, *ongemak*, heeft BILDERDIJK ook onvoeg, N. Mengel. II. bl. 234:

— *Die van zijn kindsche dagen*

Al d'onvoeg van de stad beproefd heeft jaar aan jaar, enz.

Dit woord heeft KILIAAN niet; doch dat het reeds zeer oud is, blijkt uit ZIEMANNS Mittelhochd. Wörterbuch, waarin *unvuoge* vermeld is, zoowel voor *incommoditas*, als voor *malum*.

Onnooddruft, wat geen nooddruft is, en derhalve *overtolligheid*; SPIEGH. Hartsp. bl. 31:

*Wy zoeken spijs, maar wat is 't meest van ons bejagen?
Onnooddruft, ja, verderf en nuttelooze plagen.*

en bl. 58:

Onnooddruft, waar gy groeit, wat draagt gy bittere vruchten!
SPIEGHEL bezigde hetzelfde woord B. 2. vs. 97, en B. 3. vs. 241. Welligt is het door hem gesmeed. Bij KILIAAN althans is het niet opgeteekend.

Wij voegen hier nog enkele, uit substantiven gevormde, zamenstellingen bij.

Auerös, groote, wilde os; Krekelz. I. bl. 104:

Het vaderland van hengst en auerössen.

Bij OUDAEN lezen wij hiervoor *uurös*, Uytbreydinge over het Boeck Jobs, bl. 112:

— *deze ontaarde en woeste trotsers zijn
Niet ongelijk, in zulk een stand, en schijn,
D'uurössen, en woudezels der woestijn.*

Het latijn zegt *urus*, en van dit woord zoude, naar sommiger meening, *uur-* of *auer-os* afkomen. Doch BILDERDIJK, zoowel als ADELUNG, leert dat omgekeerd het latijnsche woord van *auer*, *ur*, is gevormd¹⁾. Dat men in de Verhandelingen van A. SIMONS, bl. 113, den hoogduitschen vorm *aueroks* aantreft, is vreemd te noemen.

Delmoer, SPIEGH. Hartsp. bl. 54:

*Waar m'in de delmoer zinkt, voorzichtig, tred aan tred,
Den grond betast, beproefd, aler m'een voet verzet!*

SPIEGHEL heeft B. 3, vs. 160:

¹⁾ BILDERDIJK, Verkl. Geslachtl. op *bizon*, en ADELUNG op *Auerocks*.

Die diepe dellen schuin en losse kluyten mijt.

Bij KILIAAN is *delle* vallis, lacuna, lacus. Van daar de bij VONDEL en anderen gewone spreekwijs *over duin en del*. Doch ook het tweede lid der zamenstelling, *moer*, is verouderd. KILIAAN: »moer, *coenum palustre, limus*." Men schreef insgelijks *more*, b. v. MARNIX, Psalm 69, vs. 3:

Ick sinck in dese diepe more.

Delmoer is derhalve *lage* en *moerassige grond*.

Evenknie, genoot, gelijke; Najaarsbl. II. bl. 76:

*Geleerden onzer Eeuw, in 't Rijk der Letterkennis
De keurnoots van De Bosch en wettige evenkniën!*

Voorbeelden van dit woord, en aanwijzing aangaande zijne beteekenis vindt men bij VAN HASSELT op KILIAAN, in voce *even-ghelijck*.

Halsberg, pantser; Fingal, II. bl. 32:

— *Zy rijt den halsberg open,*

En toont een Maagdeborst, waar langs de tranen dropen.

Over dit woord handelt HUYDECOPER in zijnen MELIS STOKER, II. bl. 136 en volgg.

Hoefslag, rij, bepaalde rigting of streek; Ziekte der Gel. bl. 73:

*'k Zie d'eerst verwarden droom, met toortsen, schimmen, baren,
Ontwarren, beeld aan beeld zich op hunn' hoefslag scharen!*
Winterbl. I. bl. 25:

Wat beelden voortbrengh', vorm', en op hun hoefslag schaar'.
en Vermak. bl. 3:

— *Geen verwarren*

In het doolhof van de starren

Grijpt er plaats; maar elk bewaart

Plaats en hoefslag hem beteekend.

Van deze uitdrukking, bij onze vroegere dichters zeer

gezocht, zie men HUYDECOPER, Proeve van Taal- en Dichtkunde, I. bl. 1 en volgg.

Nachtschade, giftige plant, bij KILIAAN: »solanum, strychnis, morella”, mede in het hoogd. *nachtschatten*, in het engelsch *nightshade* geheeten; Onderg. d. e. War. bl. 20:

Nachtfakkel —

*Wier koude stralen de aard het gift der akonieten,
Bezwangerd van de dood, in nachtschade uit doen schieten.*

Raârroof, lijkenschending; Ziekte der Gel. bl. 156:

*'k Zal met u, 's middernachts, wanneer de honden bassen,
Het warend roofgediert op zerk en graf verrassen,
Den raârroof wagen, en de lijken in hun kuil
Ontrusten, enz.*

Men zie MEYERS Woordenschat, op 't woord.

Schuilewinkjen, schuilhoekje; Bloemtjens, bl. 57:

*Onkwetsbaar voor de schichten,
Die duizend minnegoodtjens —
Uit duizend schuilewinkjens,
Van rondsom op haar schoten.*

KILIAAN: »schuylwinckel, schuylhoeck.”

Vennoot, gezel, medgezel; Oranjez. bl. 134:

*Wat zucht ge, ó Korydon, terwijl ge en kudde en stallen
Ten proov' der woede laat? wat siddert ge op het knallen
Des donders, die(n) hun arm op uwe vennoots stort?*

en Vermak. bl. 185:

Juicht, Vennoots, 't zal uw rundren voeden.

KILIAAN: »Veynout, veynoot, vennoot, veyngenoot, *socius*.” In de aangehaalde plaatsen wordt het woord toegepast op *herders*, zoo als dit insgelijks geschiedde door HOOGVLIET, in zijn' Abraham, bl. 88. Overigens herleeft dit woord in het thans zoo gewone *vennootschap*.

Wapentuur, Elius, bl. 31:

*Reeds hadden Thuringer en Sax
Een macht van wapenturen
Doldriftig op de been gebracht,
Geslagen om zijn muren.*

KILIAAN: »wapentuer, *equus cataphractus, armiger.*” De eerste dezer beteekenissen, *geharnaste ridder*, heeft het woord ter aangeh. pl.; de andere, *wapendrager*, bij den Heer J. VAN LENNEP, *Onze Voorouders*, II. bl. 238: »een net uitgedoschten schildknaap of *wapentuur*, gelijk men toen zeide.” Naar BILDERDIJKS etymologie schijnt de laatste beteekenis de ware te zijn ¹⁾).

§ 24.

Ten tweede gaan wij over tot de beschouwing der verouderde *werkwoorden*, die in BILDERDIJKS dichtwerken in 't gebruik zijn teruggeroepen, en wel vooreerst der *eenvoudige of onafgeleide*.

Biezen, blazen van slangen of andere dieren; Sprokkel. bl. 20: *biezende adders*; Krekelz. I. Voorafspr. bl. 14: *slanggebies*; ald. bl. 106: 't *sijflend mondgebies*; Nalez. II. bl. 63:

*'t Grimmen, biezen, en bezwadden
Van die menschedaantige adderen.*

doch ook van *menschen* gezegd, Bloemtjens, bl. 45:

*Onze zielen samenlieten,
Daar zy ons de borst ontschieten,
En, op onzer lippen boord,
In denzelfden kus gesmoord,
Zich in 't bruischend, sissend, biezen,
In één machtloos niet verliezen.*

In 't laatste voorbeeld komt het woord eenigermate

¹⁾ Aanteek. op HOORTS Gedichten, III. bl. 243. De daar gegevene afleiding intusschen verschilt geheel van die, welke in de Verkl. Geslachtl. voorkomt.

overeen met de beteekenis van *aestuarie*, *exaestuarie*, die KILIAAN onder meer andere vermeldt; doch voor 't *blazen der slangen* is het hem onbekend. Bij VONDEL echter was het reeds, Joseph in Dothan, bl. 20, van een schrikkelijk gedrogt:

De tong hangt zwart van gift: de beck doet niet dan biezen.
en OUDAEN, Voorschaduwing van het Rijk onzes Heeren, bl. 200, van eene slang:

Hier biest hij met den bek, hier toont hij zijne krachten.

Doomen, dampen; Buitenl. bl. 69:

In 't gruwbre dampbad — waar 't eindloos doomt en stinkt.

KILIAAN: »doomen, dompen, *vaporare*»; van *doom*, bij denzelfden, *domp*, vapor. Zoo leest men in het Belgisch Museum, II. bl. 128, in een oud Tafelspel van omstreeks 1500:

— *achter zoudic een cave (rookgat) noort of zuit drieghen,*
Om dat den doom van den biere zoude uutvliegen.

en bij HONDIUS, Moufeschans, bl. 199:

Sonder roock of doom te vreezen.

Van daar bij BILDERDIJK ook het werkw. opdoomen, als uit dampen te voorschijn komen, Affod. I. bl. 86:

— *een walm, uit de onderaardsche kuilen*
Bedwelmend opgedoomd by 's aardrijks daavrend huilen.

Krekelz. III. bl. 178, van »een heilloos Vloekverbond», dat:

— *in bedwelminsdamp uit d'afgrond opgedoomd,*
Van de opperheerschappij op God en wareld droomt.

Elders, te weten N. Uitspruits. bl. 188, heet dit opdoemen:

Gy schaduw van een damp, uit d'afgrond opgedoomd!
Verkeerdelijk derhalve verklaart YPEIJ ¹⁾ het werkw.

¹⁾ Beknopte Geschiedenis der Nederl. Taal, II. bl. 337.

opdoemen door »zich met luisterlijken glans in de verte vertoonen», van *dome*, dat *luister* of *glans* zoude beteekenen. De spreekwijs *het land doemt op*, die men volgens den Hoogleeraar bezigt »bij het gezigt over een wijd water of over zee», zal wel niet beteekenen »het land verheft zich aan de overzijde zeer helder of met glans»; maar veel eer, overeenkomstig zoowel met den zin des woords als met den aard der zaak: »het land verrijst in de verte als 't ware uit de nevelen of dampen voor het gezigt». WEILAND verklaarde het werkwoord, nog zonderlinger, door *opdoenen*, van *duin*.

Knerren, knarsen of krassen; N. Dichts. I. bl. 95:

*Vergeefs is 't aan de deur geknerd,
Als eens de feestzaal sloot.*

en Wit en Rood, II. bl. 19:

— *de afgrond loeg met schaatrend tandgekner.*

KILIAAN: »knerren, *stridere, frendere, ringere.*» Zoo mede bij STARING, Gedichten, I. bl. 126: *De schuifuil knert*, voor wat anders *krassen* heet.

Krieken, aanbreken (van den dag); Verspr. Ged. I. bl. 29: *de kriegende ochtendstond.* KILIAAN: »krieken, krieckelen, *rutilare.*» Van gewoon gebruik is thans nog het zelfstandige *het krieken*, bij KILIAAN: »kriecke, krieckelinghe, *aurora rutilans*, etc.» Nog vroeger zeide men *grieking*, als bij VAN VELTHEM, fol. 96:

*Des anderen dages, herde vroe
Indie griekinghe, quamen doe
Die buten lagen vor die port.*

Bij MAERLANT *graking*, Spieg. Hist. III. bl. 148:

Indie grakinge van den daghe.

Zoo als mede nog bij WEILAND is opgeteekend *het kranken van den dag*.

Mompen, misleiden, bedriegen; Perzius, bl. 32:

— *wanneer ze een boer met woorden tracht te mompen.*

KILIAAN heeft dit woord niet. Men vindt voorbeelden er van, uit vroegere schrijvers, bij WEILAND, en ook in het Woordenb. des Instituuts.

Planen, zweven, dwalen; Mengel. II. bl. 131:

't Zijn liedren uit de kreits waarin de zielen planen.

Onderg. der eerste War. bl. 102:

*Zy planen over 't dal der vette stroomolijven,
Als duiven die in 't zwerk op vlakke vlerken drijven.*

Ofschoon dit werkwoord zoo min bij KILIAAN als bij WEILAND te vinden is, werd het echter reeds door onze oude schrijvers gebruikt. In het Belg. Museum, VIII. bl. 275, verklaart WILLEMS de uitdrukking *sonder wijt planen*, door *zonder ver af te dwalen*; en de Hoogl. SIEGENBEEK even zoo in den Wapene Martijn *afplanen* door *afdwalen*¹⁾. Het fransche *planer*, in denzelfden zin, is bekend, zoowel als *planeet*, dwaalster.

Pramen, prangen, drukken; Mengelp. II. bl. 66:

— *zachtkens door den band gepraamd.*

KILIAAN: »pramen, *premere, urgere, opprimere*”.

Rammen, rammeijen, stooten, rukken; Mengelp. I. bl. 89:

— *oude stammen,
Die 't buldrend windgeweld uit de aarde wist te rammen.*

Zie WEILANDS Woordenboek op *ram*.

Rinnen, stremmen, dik worden; Najaarsbl. I. bl. 10:

De zenuw krimpt, de vochten samenrinnen.

KILIAAN: »rennen, runnen, *coagulare*”. De uitdruk-

¹⁾ Nieuwe Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk. D. III. Stuk II. bl. 184.

king *geronnen bloed*, ofschoon zij bij WEILAND niet voorkome, is nog dagelijks in gebruik.

Stuipen, buigen, nijgen; Naklank. bl. 191:

*Wars van Duitsche en Fransche kluisteren
Waar hun kreuple taal in kruipt
En de dwaas voor nijgt en stuipt.*

KILIAAN: »stuypen, *curvare, incurvare, inclinare, flectere*». Een bij alle vroegere schrijvers voorkomend woord.

Tijgen, trekken; Bloemtjens, bl. 17:

Dat wijf, dat uit haar zeef geheimen weet te tijgen.

Van daar ook het deelw. toegetogen, N. Mengel. I. bl. 124:

*Hoe zou uw opgeblazen waan
In 't gruwzaam wee verlegen staan,
Dat gy u-zelv' hadt toegetogen.*

KILIAAN: »tijghen, tijden, tijen, *trahere*». In verscheidenerlei wijziging van beteekenis is van dit werkw. nog het imperf. *togen* en het partic. *getogen* in gebruik.

Toogen, toonen, bewijzen; Nasprokkel. bl. 36:

ó Zij die Liefde en Macht getoogd!

KILIAAN: »tooghen, toonen, *ostendere*». Zoo ook be-
toogen, betoonen, thans alleen gebruikelijk voor be-
wijzen, aantoonen; Winterbl. I. bl. 119:

*Niets anders voegt aan hem die op heur afkomst boogt,
En meê door vrouwenroof zich harer waard' betoogt* ¹⁾.

Tragen, dralen, nog over in *vertragen*; N. Mengel. I. bl. 66:

*Hy heiligde u zijn bloed; en gy, wat zoudt gy tragen,
Aan Hem uw menschlijke eer ten offer op te dragen?*

¹⁾ Wij zien niet in, om welke reden BILDERDIJK het oude *vertoogen*, voor *vertoonen*, afkeurt, Geslachtl. op *vertoog*. Het bijgebragte *toogen* en *betoogen* zoude dan evenzeer berispelijk zijn.

Voet in 't Graf, bl. 201:

*Maar 'k heb mijn baan vervuld, gelukkig, wat ik lij!
En moest ik ze andermaal doorwandlen, 'k zou niet tragen.*

KILIAAN: »traeghen, *tardare*."

Wallen, koken, bruischen; Mengel. IV. bl. 109: *mijn wallend bloed*; N. Dichtschak. I. bl. 17: *'t wallend brein*; Ziekte der Gel. bl. 92:

*Daar 't afgematte brein, eer 't van zijn branding koelt,
Met kokend bruischen als een wallend water woelt.*

Van daar ook walling, ald. bl. 109: *wallingen in 't bloed*. KILIAAN: »wallen, wellen, *bullire, ebullire, fervere, aestuare; fluctuare*." Ook in laatstgenoemde beteekenis, die van *golven*, evenzeer zoo niet meer verouderd dan de vorige, gebruikt onze dichter het werkwoord, Fingal, I. bl. 13:

Hoe hangt u 't blonde hair om 't minlijk hoofd te wallen!

§ 25.

Ten andere vorderen de *afgeleide werkwoorden* onze aandacht. Onder deze zijn met voorzetsels zamengesteld de navolgende.

Zich bedanken. De spreekwijs *zich van iets bedanken* beteekent *zich tevreden betoonen over iets, zich verplicht rekenen*; Verlustiging, Voorzang:

*ô Mocht eens de oprechte minnaar, als gy hem gelukkig maakt,
Zich bedanken
Van mijn klanken
Voor de hemelvolle weelde, die hy op uw lippen smaakt!*

ald. bl. 79:

*Hy moog zich vrij van 't blinde lot bedanken,
Wien 't staven gouds en gouden staven deelt.*

en Sprokkelingen, bl. 128:

*Is 't alles geen vermaak, Bekenden, Vrienden, Magen,
Bedanken zich van 't school nog in hun oude dagen.*

Deze uitdrukking wordt door BILDERDIJK verdedigd, als door HUYGENS en ANTONIDES goed gebruikt, in onderscheiding van *zich bedanken* voor *dank zeggen*, dat hij hoogduitsch noemt 1). Dus insgelijks bij WESTERBAEN, Ged. I. bl. 333:

*Sie balck' en ribb en plancken
Hoe dat sij zijn bekrenght van bloed en etterschuym,
En seght of g'u die koop met reden kunt bedancken.*

Dat de spreekwijze ook bij HOOFT zeer gemeenzaam is, zie men opgemerkt en gestaafd in het Woordenboek des Instituuts. Daarbij zij alleen gevoegd, dat zij reeds bij onze ouden voorkomt, b. v. in den Roman van Limborch, B. V. vs. 1824:

*Ic hebbe enen ridder twaren
Dien sere na u comen lanct
Ende dies hem lettelt bedanct
Dat icken bi mi soe lange houde.*

Beredden, N. Mengel. II. bl. 231:

*Kan dit een van u beredden,
Filozofen van dees tijd?*

Dit werkwoord is hier, voor wat anders met frequentativen vorm genoemd wordt, *iets beredderen*, in orde brengen; in den meer eigenlijken zin van *redden* kwam ons 't woord voor bij CAMPHUYSEN, Uytbreijding der Psalmen, Ps. 41, vs. 1:

*Ter quader tijdt, als 't lot ten rampe neyght
En alles onheyl dreyght,
Beredt hem Godt, enz.*

1) Aanteek. op HOOFTS Gedichten, III. bl. 81, en op HUYGENS' Korenbl. VI. bl. 190.

Bescheren, beschikken, bestemmen; N. Vermak.
bl. 33:

*Hy, die den stervling wijsheid leert!
Die aller volken lot beschoor!*

KILIAAN: »bescheren, *praefinire, destinare*” etc. Thans is alleen het verl. deelw. *beschoren* in gewoon gebruik. SIX VAN CHANDELIËR, Poësy, bl. 186, heeft het praesens:

*Hoe lukkig is de man, wien God een vrouw
Bescheert, geleidt aan 't saligende klouw
Door 's werrelts doolprieelen.*

Zie ook het Woordenb. des Instit. op HOOFT.

Gewaren, verzekeren of toestaan; Leydens Ramp,
bl. 22:

Hier mag de kracht van 't goud geen hulp, geen troost gewaren.
Waarschijnlijk op eene gemaakte bedenking van den Hoogl. SIEGENBEEK, aangaande dit woord, schreef hem de dichter: »*Gewaren* verzeker ik oud Neêrduitsch te zijn, en in 't Hoogduitsch, zoo 't nu gebruikt wordt, zeer nieuw. Laten we ons goed vasthouden, en zoo licht niet overgeven”¹⁾. Zoo ook Vrouwe BILDERDIJK, Poëzij, III. bl. 134:

*Gelukkig zy, wien 't gunstig lot,
Mijn dierbre Hartevriend, uw' omgang mag gewaren!*

en het woord kan in dezen zin gewettigd worden als primitief van *gewartigen*, bij KILIAAN *ratum facere*, en waarvan uit HOOFT, in het Woordenboek des Instituts op dezen schrijver, verscheidene voorbeelden worden bijgebracht. Het adjectief *gewaar*, voor *zeker*, was ook bij onze ouden vrij gewoon, en leeft nog in ons *voorwaar*. Het werkwoord kwam ons, zoo wij mee-

¹⁾ Brieven van Mr. W. BILDERDIJK, III. bl. 61.

nen, in den zin van *verzekeren* voor, in de Antwerpsche Spelen van Sinne, 1562, bl. 396:

— *ghy sult wel lesen*

Al tghene dwelck de wijze daerof gewaren.

Dit *gewaren*, zoowel als het hoogd. *gewähren*, vindt men reeds in het oude *gaweren*, *gaweron*, waarover men zie GRAFFS Sprachschatz, I. 942.

Ontpluiken, uitspreiden, ontvouwen; Rotsgalmen, I. bl. 53:

By 't wappren op de ontploken schachten.

Vermak. bl. 12:

Met de wieken blij ontploken.

Oprakel. bl. 62: *de krijgsbanier ontploken*. KILIAAN: »ontpluycken, *explicare*, *aperire*, *expandere*." In de bijgebragte plaatsen heeft men het verleden deelwoord des werkwoords, in de twee eerste als adjectief gebruikt, welk gebruik zeer gewoon moet geweest zijn, daar KILIAAN afzonderlijk opgeeft: »ontploken, *explicitus*, *explicatus*, *apertus*". De Antwerpsche Spelen van Sinne hebben, bl. 323:

Door sijn cracht werden de bloemkens ontploken.

en bl. 328: *met armkens ontploken*. Doch nog vroeger werd het werkw. ook in de overige tijden gebezigd; b. v. VAN VELTHEM, fol. 464:

Dit sijn die Boeke — die opter stat

Alle selen ontploken daer.

Leven van St. Amand, I. bl. 20:

Dat hi te neghenen stonde

Ontploe huut sinen monde, enz.

Zie ook het glossarium achter 's Hoogl. MEIJERS Leven van Jezus.

Ontscheppen, vernietigen; Rotsgalm. I. bl. 194:

— of 't een daad van u, ja zelfs een wil, behoefde,
Te ontscheppen 't geen Gy wrocht!

KILIAAN: »ontscheppen, *deformare, auferre formam*». Verscheidene voorbeelden, ook in den zin van *deformare*, zie men bij WEILAND; het onzijdig gebruik van HOOFD: *o Schepper, ik ontschep*, wordt door BILDERDIJK te regt afgekeurd ¹⁾).

Toesmeelen; toelagchen. Dit werkwoord komt voor in een uit VAN BAERLES latijn vertaald dichtstukje, medegedeeld in de Aanteek. op HUYGENS' Korenbloemen, D. V. bl. 41:

Zy lacht den Dichtrenrei, zy smeelt haar vrienden toe.

Ofschoon het werkw. *smeelen* ons bij onze oude schrijvers in dezen zin nog niet voorkwam, meenen wij gronds genoeg te hebben, om het onder de verouderde uitdrukkingen te rangschikken. BILDERDIJK spreekt ergens van een nederduitsch *smelen* of *smeelen*, waaraan hij de beteekenis van *lagchen* toekent ²⁾. Het oude duitsch heeft daarvoor *smielen* en *ersmielen*, b. v. Der Nibelungen Noth, vs. 3776:

des begonde smielen der degen chüene unde balt.

en vs. 2927:

des ersmielte Gunther, do si dasz gesprach.

Het engelsch zegt *smile*, dat JOHNSON van 't nederduitsche *smielen* afleidt. *Smelick* is bij VAN DER SCHUEREN *gemelijk*, in *smelick wesen*; dus ook in STARTERS Boertigheden, bl. 25:

¹⁾ Aanteek. op HOOFD'S Ged. III. bl. 74.

²⁾ Korte Aanmerk. op HUYDEC. Proeve, bl. 144. Elders vermeldt de schr. een verouderd *smijlen*, waarvan echter het bestaan nog niet gebleken is; zie Nieuwe Verscheidenheden, III. bl. 37.

(sy) *Is onreelyck, leelyck, smeelyck,
Trots, begeerigh, smeerigh, vuyl, enz.*

Hier wordt het woord derhalve genomen voor *het opsperren van den mond*, in ongunstigen zin. *Smelik* en *smeliken* is in den Teuthonista anders *smadelijk* en *smalen*, en in dezen zin kwam ons 't werkw. *smeelen* voor in SCHARPS Lierzang: Nov. 1813, bl. 24:

*Veracht hem alleen, die slaafs zich verneerde,
Gekromd en op kniën den Dwingland vereerde,
En, als hij er bij was, den wierook hem bragt,
Maar, was hij vertrokken, het eerst op hem smeelde,
Voor wien hij zoo even zich, kruipende, boog.*

Uitbieden, aanbieden; N. Mengel. I. bl. 34:

*'t Zij dat eens rijkaarts goud, verkwistend uitgeboden,
Hem de oneer van zijn lot verzoet.*

Voorbeelden van dit gebruik zie men in het Woordenb. des Instit. op HOOFT. Bij KILIAAN heeft het werkw. eene andere beteekenis, die van *uitdagen* namelijk: »uitbieden, *provocare* etc.”

Verborgen, waarborgen; Oranjez. bl. 91:

*Ja, de Edelmoedigheid, die glinstert in uwe oogen,
Verborgt my, dat het bloote pogen
By u verdienstlijk is, al faalt het aan de macht.*

KILIAAN: »verborghen, *fidejubere, expromittere*”. Dus in den Roman van Limborch, B. III. vs. 1061:

*Ende wie sal hem hier in noet
Dore mi worpen? dan wetic,
Niemene soe en kinnic
Die mi hier verborghen mach.*

Verdingen, bedingen; Gispingen, bl. 15:

*Van daar die kleeding dan, die schaamte en naaktheid dekte,
Maar hoogmoeds weeldrigheid in 't eind ten speeltuig strekte,*

*En nieuwen afval wrocht, verdubbeld slag op slag,
En nieuwen vloek verdong van Gods getergd gezag!*

KILIAAN: »verdinghen, *condicere*.”

Verladen, beladen, overladen; SPIEGH. Hartsp. bl. 67:

Doch dwaasheid is het meest verladen met die last.

KILIAAN: »verlaeden, *degravare, praegravare, obruere*”.

Vermast, het zij van *vermassen* of *vermasten* ¹⁾,
voor *overladen*; Edipus, bl. 49:

— *de opeengevolgde lijken,
Van welker saamgehoopten last
De onbluschbre houtmijt ligt vermast.*

Mengel. IV. bl. 156:

*Voor my, vermast
Van 's levens last
Ik kan geen leed meer dragen.*

zoowel als voor de daaruit voortvloeiende beteekenis
van *vermoeid, afgemat, uitgeput*; Kallim. bl. 36:

Vermast, en hangends hoofds, en met geknakte kniën.

Mengelp. II. bl. 175:

*Daar lag zy ongehavend neér
Vermast door boei en banden.*

en op vele plaatsen elders. Min duidelijk is ons 't woord,
Ziekte der Gel. bl. 9:

Ach, argloos ligt gy neér, in stillen slaap vermast.

Vele voorbeelden van dit woord zie men uit VONDEL
bijeengebragt in het Taalk. Magazijn, IV. bl. 636 en volgg.

Vertuit, van *vertuijen* (en niet *vertuiten*, als WEI-
LAND heeft), vastmaken, hechten, verbinden, waarvan
bij KILIAAN het frequent. *tuijeren* voor *zamenbinden*;
Ziekte der Gel. bl. 92:

¹⁾ Zie deswegen DE JAGERS Taalk. Magazijn, IV. bl. 343, 594 en 636.

*Wat sluit ge, aan boek en pen (uw eenig goed) vertuit,
Den eedlen luchtstroom, en zijn hartversterking, uit!*

Affod. I. bl. 23:

*Maar vreeslijk dwaalt hy, die, aan 't uiterlijk vertuit,
Dit eindloos rijk gevoel in die beperking sluit.*

en verschillende andere plaatsen. Het werkw. *vertuijen* komt, ook onvervoegd, bij HOOFT voor, zie het Woordenb. des Instituuts; en werd aldus nog gebezigd door den dichter HUISINGA BAKKER, Poëzij, I. bl. 174:

Die aen gezag alleen het oordeel wil vertuyen.

De spelling *vertuit*, die BILDERDIJK in het particip. bezigt, is naar het oude taalgebruik behouden; naar de tegenwoordige, ook in dit opzigt door onzen dichter gevolgd, schrijfwijze behoort dit te zijn *vertuid*. *Vertuit* zou thans aan een infinitief *vertuiten* doen denken, als werkelijk bij WEILAND het geval was.

Voorbeelden, te voren afbeelden; N. Mengel. I. bl. 110:

Men beeldt zich de uitkomst voor, men wacht haar met verlangen.

Rotsgalm. II. bl. 182:

— *wat den Nazaat is beschoren,
Werd door hun ramp slechts voorgebeeld.*

KILIAAN: »veurbelden, *praefigurare*.”

Tot de dusgenoemde *frequentativen*, die als verouderd zijn aan te merken, behooren:

Dommelen, verwarren, mengen; Schemersch. bl. 153:

— *beurs en straatgebrom
In doffer lucht verzacht en als door één gedommeld.*

Bij KILIAAN komt dit woord in dezen zin wel niet voor, doch het was niettemin bij vroegere schrijvers niet

ongewoon, zoo als reeds door den Hoogl. SIEGENBEEK in het Taalk. Magazijn (III. bl. 299) is opgemerkt.

Gaggelen, ter nabootsing van het geluid van ganzen; Verspr. Ged. II. bl. 147:

Daar gaggelt, by de zwaan, de gans met dof misbaar.

N. Uitspr. bl. 175:

De ganzen vlogen op, en gaggelden door 't gras.

en elders. KILIAAN: »gaghelen, gaghen, *gingrîre, glocitare instar anseris*”.

Grouwelen, gruwen; Odilde, bl. 36:

— (*mijn hart*) grouwelt van 't bestaan.

KILIAAN: »grouwelen, *horrere, abhorrere*, etc.” Dus nog onze Statenbijbel, Job 9, vs. 31: »mijne klederen zullen van mij *grouwelen*.”

Naguichelen, bespotten, beschimpen; Perzius, bl. 8:

*Doch Janus is een vent, met zijn twee aangezichten,
Die niemand achterrugs naguichelt waar hy gaat.*

KILIAAN: »beguyghen, *illudere*”. *Guichelen* bezigt in dezen zin onder anderen MARNIX, Biëncorf, bl. 176: »liever dan dat sy also met Godt ende met Godes Woordt souden *guychelen* ende spotten.”

Ruisselen, ruischen; Kallim. bl. 41:

*De pijlbus schudde meé en klaterde aan de schouder
En ruisselde u ter eer' en 's warelds Onderhouder.*

Rotsgalm. II. bl. 133: *ruisselende regenvlaag*. Van daar ook geruissel, Najaarsbl. I. bl. 119:

*Weg, gesuis der kerkhofboomen!
Weg, geruissel van den wind!*

KILIAAN: »ruysselen, rijsselen, *strepere, perstrepere*”.

Schrabbelen, krabbelen; Buitenl. bl. 109:

Eén sneeuwgrein door zijn poot in 't schrahblen afgestoten.

KILIAAN heeft wel *schrabben*, doch niet het frequentatief. HOOFT bezigt dit in zijne Brieven, fol. 364: »Ik heb nu reeds een goet deel der Historie op deeze wijze *geschrabbelt*». In het Woordenb. des Instit. wordt dit woord gemist, hoewel *schrabbelaar*, voor *krabbelaar* in dezelfde Brieven voorkomende, is opgenomen.

Trampelen, stampen, trappelen; Rotsg. II. bl. 81.

— *juichende in triomf, wanneer ze een moedig paard
In 't neusgat tergen, en hem trampelen doen op de aard.*

KILIAAN kent dit woord niet, doch TEN KATE (II. bl. 710) heeft »trempen, trampen, trampelen, *pedibus proculcare*." Het primitief *trampen* bezigt VONDEL, Poëzij, II. bl. 579:

Razen, buldren, trappen, trampen.

Trantelen was voorheen zeer gewoon voor wat wij nu *drentelen* noemen, dat is: *met kleine schreden voortgaan*, ook *langzaam heen en weêr gaan* en *talmen*; zie onder anderen het Woordenb. des Instit. op HOOFT. KILIAAN heeft »tranten, *gradi lente, lento passu*" en »trantselen, *tarde et ignave progredi*." BILDERDIJK bezigt het verouderde *trantelen* in den zin van *bibberen, beven, trillen*, waarin 't woord ons bij onze oude schrijvers nog niet voorkwam¹⁾; en wel in een dichtstuk, dat niet in 's dichters werken werd opgenomen, maar geplaatst is in den Muzen-Almanak van 1821, waar men, bl. 149, leest:

*Het schijnt een reiziger in nood,
Die trantelt van de kou.*

¹⁾ [BOUDEWIJN schrijft in zijn maandschrift De Tijd, N°. 6 van 1846, bl. 181: »Zij, die oorlogsvrees noch lijfsgevaar kennen, *trantelen* van begeerte om op mannen te gelijken, die door de wereld reden" enz. Hier schijnt men mede aan de beteekenis van *trillen* te moeten denken.]

met welke beteekenis overeenkomt het zelfstandige getrantel, Najaarsbl. II. bl. 158:

*Laat my in het koortsgetrantel,
Met het uitgeputte hoofd
Leenen aan den schoorsteenmantel
Door mijn kolenvuur gestoofd!*

Verduizelen, doen duizelen, bedwelmen; Naklank, bl. 25:

*ó God, die, boven 't licht, op zonnengolving treedt
De wachters om Uw throno verduizlend door heur luister.*

Voet in 't Graf, bl. 9:

*— 't waanziek brein —
Verduizeld door 't verstand, misbruikt in 't driftgekriek.*

Krekelz. I. bl. 154: *verduizeld hoofd*. Dit woord is hetzelfde wat bij KILIAAN met anderen vorm *verduysemen* heet, voor *attonitum reddere*. Dat *verduizelen* evenwel vroeger gebruikt werd, bewijst deze plaats uit BREDERO's Rodderick en Alphonsus: »Mijn *verduyselde* Vriendt en hallef doode Vrouwe.»

Vermortelen, vermorzelen, verpletten; N. Vermak. bl. 8:

Berg en rotsen zal 't vermortelen.

KILIAAN heeft dit woord niet, doch in SLUITERS Lofzang van Maria leest men, bl. 4:

Maria's zaed is 't, welk de slang den kop vermortelt.

Verschrompelen, doen rimpelen, wegkrimpen; N. Mengel. II. bl. 197:

De vloek verschrompelt hun lauwríeren.

en onzijdig, Dieren, bl. 41:

't blaakrend ingewand

Verschrompelt van den gal, uit grimmig bloed verbasterd.

Krekelz. II. bl. 43:

De rups verschrompelt, moè gekropen.

KILIAAN: »verschrompelen, *corrugare*.”

Verwandelen, veranderen; Buitenl. bl. 61:

Verwandel 't kaal gesteent' in wijn- of akkerlanden!

Mengel. III. bl. 64:

— de onvolkomene aard verwandeld in een Eden.

Oranjez. bl. 48:

*— 't gloeiend inkarnaat, dat rondom Febus blaakte,
Verwandelde in Oranje al 't goud van zijn gewaad.*

en elders. KILIAAN: »verwandelen, veranderen, *mutare, commutare, demutare*.” Het komt reeds bij MAERLANT en andere oude schrijvers voor, en is dus geen germanisme, als men wel beweerd heeft. Zij hadden in denzelfden zin *wandelen*, b. v. MAERLANT, Spieg. Histor. I. bl. 142, waar van Lycurgus verhaald wordt:

*— hi wilde tote Apolline
Om vragen, wat hi an dat sine
Noch wandelen wilde ofte toe maken.*

dat is: »hij wilde naar Apollo gaan, om hem te vragen, wat hij aan zijne wetten wilde *veranderen* of toevoegen.” — Intusschen zouden wij bedenking maken op de uitdrukking dooreen verwandelen, door BILDERDIJK gebezigd, Treursp. II. bl. 53:

*Hoe! in schijn van onderhandlen,
Het Vreëbestand, den krijg, 't Verraad door een verwand'len!*
Men zal dit hebben op te vatten als *met elkander verwisselen*, doch die opvatting schijnt ons gedwongen en min duidelijk.

Wispelen, heen en weer zweven, zwieren; Mengel. I. bl. 40:

't Was als 't gezuis der koelte in mijn bedwelmd gehoor
Die spelende over 't veld om bloem en distel wispelt.
en Krekelz. II. bl. 13:

*Verheft u, tonen! rijst en wispelt
De Luitsnaar af en aan, en sprengt ons troost in 't hart.*

KILIAAN: » wispelen, *vacillare, vagari*." Wij hebben nog *wispelturig*, en ook, voor eene meer bepaalde beweging, *kwispelen*, waarvoor reeds bij MAERLANT *wispelen* gelezen wordt, Spieg. Histor. I. bl. 263, van eenen draak:

*Daertoe wispeldi so onsochte,
Dat de zale scueren dochte.*

d. i. »daarenboven sloeg hij zoo hard (met den staart) heen en weêr, dat de zaal dacht te scheuren of bersten." Bij KILIAAN is *wispelen* ook *insusurrare*, gelijk in 't hoogduitsch; en het Woordenboek des Instituuts verklaart op deze wijze HOOFTS uitdrukking:

*En 't leelijk ongerucht sterft t'geener stonden,
Maar wispelt na en voor
Met vaale wieken, door
Der menschen monden.*

Naar onze meening echter is *wispelen* hier *zweven*, als bij BILDERDIJK, en niet *fluisteren*.

Klaveren, beklaveren en opklaveren, klaute-
ren, klimmen; Elius, bl. 18:

Op klip en spitsen klaveren.

Buitenl. bl. 125:

*Rampzalig echter hy die —
Zijn ongewissen grond vermetel durft beklaveren.*

en Ovidius, bl. 11:

*Wen 't honderdarmig en slangvoetig reuzenras
(Dus zegt hy) half mijn thron reeds opgeklaverd was.*

Vroeger dikwerf gebezigde uitdrukkingen, zie HUYDECOPERS Proeve, I. 391 en volgg.

Lobberen, hobbelen, waggelen; Mengel. IV. bl. 51:

*Op een eiken plank te lobberen,
Op de baren rond te dobberen,
ó Dit had een beter zwier!*

Van dit woord, bij KILIAAN onbekend, zie men vele voorbeelden bijeengebragt door HUYDECOPER, in zijne Proeve, II. bl. 128.

Ontvolkeren, ontvolken; Buitenl. bl. 61:

— eene aard ter troost, ontvolkerd door zijn staal.

en Onderg. d. eerste War. bl. 101: *de ontvolkerde aard.* KILIAAN heeft dit frequentatief evenmin als *ontvolken*, doch HUYGENS zong reeds, Korenbl. bl. 100:

*Daer begint de straet te legen
Van haer morgestonds-gewoel,
Daer ontvolkeren de wegen,
Daer is alle man in 't koel.*

Vonkeren, vonkelen, schitteren; Mengel. IV. bl. 11:

*— Een schemer van haar beeldnis, na aan 't vonkeren
Der oogen zwemende, enz.*

KILIAAN kent zoo min *vonkeren* als *vonkelen*, doch de Rederijkers bezigden reeds *fonckeren*, als VAN HASSELT heeft opgeteekend.

Zwadden, bruischen, plassen; Dichtstukjens op Zee, bl. 22:

De waatren zwaddren me over 't hoofd.

KILIAAN: »Swadden, *profundere, turbare aquas, fluctuare.*»

Bandigen, binden, beteugelen; Rotsgalm. I. bl. 187:

*Braak ze uit, gefolterd Vaderland,
Wier list u 't doodlijk wartuig spant
Der eens gebandigde aterlingen!*

In de onbepaalde wijs bezigt de dichter het werkwoord in de Geschied. des Vaderlands, I. bl. 87: »en het duurde tot het volgend jaar, eer Karel, die intusschen zijn ontwerp tegen de Avaren volvoerde, hen wederom *bandigen* kon”¹⁾). KILIAAN: »bandighen, bandigh maken, *ligare, vincire, domare, refraenare.*”

Beruchtigen, berucht, vermaard maken; Buiten. bl. 38:

Geen dorp, of 't had een Best, beruchtigd in 't voorspellen.
KILIAAN: »Beruchtighen, beruchten, *diffamare, infamare.*”

Gewaardigen, verwaardigen, waardig achten; Ziekte der Gel. bl. 138:

— *gy die 't oor gewaardigt aan mijn klanken.*

KILIAAN: »gheweerdighen, *dignari.*” Bij MAERLANT was 't reeds, Spieg. Histor. III. bl. 126:

*So was die man vro, die sot,
Om dat gewerdegede haer god,
Sijn wijf te ebbene inder maniere.*

Verdadigen, verdedigen; N. Dichtschak. I. bl. 136:

De Almacht heeft het kind verdadigd.

Oranjez. bl. 10:

*(Die) Het laatste handbreed onzer velden
Verdadigt in uw plassend bloed.*

¹⁾ Op gelijke wijze schreef later Mej. TOUSSAINT, in haren *Leycester in Nederland*, III. bl. 11: »begeerten, die als bedwongen slaven moeten *gehandigd* zijn.”

Krekelz. I. bl. 43 en elders. KILIAAN heeft: »verdaedinghen, verdedinghen»; doch *verdadingen* komt onder anderen voor bij HOOFT, zie het Woordenb. des Instit. Deze schrijver gebruikt ook (en dit vermeldt het Woordenboek niet) *verdaden*, dat men bij KILIAAN te vergeefs zoekt; BILDERDIJKS uitgave van de Gedichten, II. bl. 289:

Die met reden best sijn recht verdaden kan.

en bl. 299:

Verdaedt u eyghen zaeck.

Verstendigen, doen verstaan, bekend maken; N. Mengel. I. bl. 112:

Verstendig aan ons hart uw voorzorg, uw bewaring!

Ziekte der Gel. bl. 12:

Wie, wie verstendigt ons van 't onbekende leed?

Zoo ook N. Oprakel. bl. 158 en elders. Voorbeelden van dit woord heeft VAN HASSELT op KILIAAN, en het Woordenb. des Instit. op HOOFT.

Vrijmoedigen, bemoedigen, vrijmoedigheid geven; Nasprokkel. bl. 137:

't Geloof in u vrijmoedigt ons in 't spreken.

KILIAAN heeft dit werkwoord niet opgeteekend, doch het kwam ons voor bij CAMPHUYSEN, Uytbreyd. der Psalmen, Ps. 119, vs. 15:

*Door smaec van mijne gunst, daer 't herte van kan roemen,
Vrijmoedight sich sijn tong, en sal my Vader noemen.*

Wijders hebben wij nog eenige verouderde werkwoorden aan te voeren, van zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden gevormd.

Akkeren, ploegen; **Buitenl.** bl. 143:

Hoe treft my de akkrende os, in 't rookend juk bezweken.

KILIAAN: »Akkeren, *arare, exarare*». Zie ook **WEILAND**.

Eerbieden, eerbiedigen; **Oranjez.** bl. 206:

Aanbidden wy Gods wil, eerbieden wy zijn wegen.

en elders. **KILIAAN** heeft: »eerbieden, *revereri*», doch *eerbiedigen* daarentegen wordt bij hem gemist.

Kokermuilen, **N. Mengel.** II. bl. 261:

*Die jongen, die zoo kokermuult,
En, of hy lacht, en of hy huilt,
Ze lelijk achter 't mouwtjen heeft.*

KILIAAN heeft: »kokermuilen, *subridere*»; **BILDERDIJK** verklaart het werkwoord door *in zijn vuist lagchen*¹⁾.

Verheergewaden, **Ziekte der Gel.** bl. 46:

Geen deel, of 't moet dien vorst zijn leen verheergewaden.

Dezelfde uitdrukking komt voor **Gispingen**, bl. 46; **Vermak.** bl. 67, en **N. Vermak.** bl. 44. Zij is van het leenrecht ontleend, en wordt in **MEIJERS** Woordenschat vertolkt door »het leen verheffen, erfpachtgifte geven» **BILDERDIJK** heeft haar verklaard in zijne *Geschied. des Vaderlands*, I. bl. 306; en, in zijne *Aanteekeningen op ANTONIDES*, dezen dichter wegens het verkeerd gebruik des woords gegispt²⁾.

Opschranderen, ophelderen (van den geest); **SPIEGH.** *Hartsp.* bl. 80:

Nu dof en traag en stomp; dan vurig opgeschranderd.

Bij **KILIAAN** komt deze uitdrukking niet voor; doch zij was bij vroegere schrijvers niet ongewoon, b. v. **CAMPHUYSEN**, *Uytbreid. der Psalmen*, Ps. 51, vs. 10:

¹⁾ Verklar. Geslachtl. op *koker*.

²⁾ Zie D. III. bl. 42 en 132.

*Van angst ontlost, inwendighlyck verandert,
En in 't verstandt ter waerheydt opgeschrandert.*

Het Nieuwe Hoornse Speelwerck (Hoorn 1672), bl. 251:

Doe begon ick op te schrand'ren.

Vereenzamen, eenzaam worden; Wit en Rood
II. bl. 17:

Dichtkunst —

*— stond, vereenzaamd in den boezem, scepterstaf,
En toom, en prikkel, aan een nieuwen heerscher af.*

HOOFD bezigde reeds dezelfde uitdrukking, zie het
Woordenb. des Instituuts.

§ 26.

In de derde plaats vermelden wij de verouderde *bijvoegelijke naam-* en *bijwoorden*, die ons in BILDERDIJKS gedichten voorkwamen.

Amper, zuur, wrang, scherp; Voet in 't Graf, bl. 38:

Van vroege en later kers, van 't amper der morellen.

N. Dichtschak. I. bl. 206:

't Zij hy amper heet' of zoet.

Van daar Wit en Rood, I. bl. 54: *amperzout*, en Ziekte der Gel. bl. 11: *amperzuren*. KILIAAN: »amper, *acerbus, immaturus* etc.” CATS gebruikte het woord dikwerf, zie het Taalk. Magazijn, III. bl. 57, waar men ook *amperzoet* vermeld vindt.

Ang, benaauwd, bang; Mengel. II. bl. 162:

*Ik rees in angen moede,
En trad de stulpdeur uit.*

Krekelz. III. bl. 120:

*— 'k ben u by
In de ange stonde.*

KILIAAN heeft *enghe*, doch bij MELIS STROKE, B. IX. vs. 34, is het: *doe wort den Grave anghe*, d. i. toen werd het den Graaf bang.

Blindeling, Ovidius, bl. 25:

Geen blindling lot, maar spijt die 't hart ontstak der Liefde.

Bij HUYGENS leest men op gelijke wijze, D. I. bl. 271 (van BILDERDIJKS uitgave):

Sy jagen dat profijt met blindelingen ijver.

welke adjectief-vorm door den uitgever wordt verdedigd, D. V. bl. 216.

Durftig, armoedig, behoeftig; Ovidius, bl. 115:

*— 't armlyk schakelnet en durftige angelroede,
Waar meê zijn nyvre vlijt gezin en kinders voedde.*

KILIAAN: »dorftigh, durftigh, *egenus, indigus*». Het woord leeft nog in *nooddruftig*, dat met verplaatsing der *r* van *nooddurftig* is.

Geluw, geel; Bloemijens, bl. 83:

*Zet er kwijnend geluw by
Van eens minnaars stedsche kaken.*

Perzius, bl. 28: *krank en zwak en geluw*. Van daar ook 't werkw. geluwen, N. Uitspr. bl. 49: *'t gegetuwd Oost*. KILIAAN: »gheluwe, gheel, *luteus*», nog door onzen Statenbijbel, Ps. 68, vs. 14, bekend.

Gerecht, regtvaardig, regtmatig; Edip. bl. 54: *gerechte wraak*; bl. 113: *gerechte straf*; Dood van Edip. bl. 8: *gerechte Hemelmachten*; Mengelp. II. bl. 181: *gerechte wapens*; Poëzij, IV. bl. 155: *gerechte hemel*; Mengel. III. bl. 64: *gerechte smarte*; Treursp. III. bl. 92: *gerechte toren*, en vele andere plaatsen. — Zoo ook ongeregt, voor *onregtvaardig, onregtmatig*; De Mensch, bl. 83: *ongerecht deel*; Affod. II. bl. 82: *on-*

gerechte prijs; Oprakel. bl. 48: *ongerechte munt*, en elders. KILIAAN: »gherecht, *justus*." WEILAND zegt, dat *geregt* voor *regtvaardig* verkeerdelijk wordt gebesigd. Wij bevroeden de reden dier afkeuring niet, te minder, daar *geregtig*, in dezelfde beteekenis, door hem wordt goedgekeurd. Het woord *gerecht* zoude, in de vermelde beteekenis, door eene menigte voorbeelden van schrijvers uit de zestiende en zeventiende eeuw kunnen gestaafd worden; het zal echter voldoende zijn te verwijzen naar eene aantekening van den Hoogl. CLARRISSE, op de Heimel. der Heimelijkh. ¹⁾, ten bewijze dat het woord in dien zin reeds in dat dichtwerk voorkomt. De daar aangevoerde plaatsen waren met nog vele, uit andere geschriften van gelijken ouderdom ontleend, te vermeerderen, b. v. MAERLANT, Spieg. Hist. I. bl. 143, van koning Amasias:

Dese was goet ende gherecht.

Geregt is hetzelfde als *regt*, en waarom zoude dit woord niet zoowel, als adjectief genomen, voor *justus* kunnen gelden, als het, voor substantief gebruikt, *justitia* beteekent? Dat het voorvoegsel *ge* hier geene verandering te weeg brengt, blijkt daaruit, dat in denzelfden Spieg. Histor. *gerecht* evenzeer aanduidt, wat wij nu *regt*, in den zin van *waar*, noemen; b. v. D. I. bl. 193:

Siet hier gerechter lieven cracht.

d. i. ziet hier de kracht van *regte* of *ware* liefde. En zoo wordt, bl. 105, van den israëlitischen rigter Ehud gezegd:

Hij was gherecht met beeden handen.

¹⁾ Nieuwe Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk. IV. 441.

waarvoor wij zouden zeggen: hij was *regtsch* aan beide handen.

Nuuw, vreemd, wonderlijk; Mengelp. II. bl. 9:

— *Het meisjes keek wat nuuw:*

Wat zou ze doen? —

Van daar ook *nuwelijk*, in denzelfden zin, zie Dr. M. DE VRIES, achter HOOFTS Warenar, bl. 183. Bij KILIAAN is: »nuwe, nieuwe, nouwe, *novus*.”

Ongâlijk, onschikkelijk, onvoegzaam; Mengel. IV. bl. 145:

*U geen' welkomgroet te geven,
Ware ongâlijk, kleine bloed!*

N. Mengel. II. bl. 268:

— *geemlijk als zy is, ongâlijk,
En ongeezind om af te staan, enz.*

KILIAAN: ongaeyelick, *inconveniens*”. Zie ook WEILAND op 't woord.

Ongedaan, niet schoon, bleek; Naklank, bl. 179:

*Is Chloë krank en ongedaan,
Betoon u daarom niet verslagen.*

KILIAAN: »onghedaen, *informis, deformis, deformatus*”. Ook bij HOOFT komt het woord voor, zie het Woordenb. des Instituuts. Thans is, voor het tegendeel van *ongedaan*, in gebruik *welgedaan*, dat KILIAAN niet heeft.

Ongoedig, ongoedertieren; SPIEGH. Hartsp. bl. 25:

*Ongoedig is, met één, ongodlijk; 't hart dat haat,
Wordt van d'Erbarmer die ons jammer droeg, versmaad.*

SPIEGHEL had hier *onghoed* (B. I. vs. 549), dat KILIAAN ook alleen kent. Van *ongoodig* zie men echter reeds een voorbeeld bij WEILAND op *ongood*.

Ontzinnig, onzinnig; Wit en Rood, II. bl. 193:

— *dwaalingen, te lang geworteld in 't verstand,
Te lang ontzinnig voortgeplant.*

Dus MARNIX, Psalmberijming, Ps. 3, vs. 4:

Spijt haer ontsinnich zwermen.

Wij zeggen anders *ontzind*, bij HOOFT *ontzinnend*, van *ontzinnen*, thans mede verouderd; b. v. VISSCHER, Brabbeling, bl. 118:

Ghy verwondert, Harmen, wat u dus doet ontsinnen.

Overdwaalsch, trotsch, opgeblazen; *Rotsgalm. II. bl. 7:

— *'t schaterend gejuich van 't overdwaalsch gepeupel.*

Men zie van dit reeds zeer oude woord de Aanteek. van Dr. M. DE VRIES, achter HOOFTS Warenar, bl. 116 en verv., met de daar aangehaalde schrijvers.

Smijdig, zacht, eigenlijk wat zich laat *smeden*; Onderg. d. eerste War. bl. 17: *smijdig goud*. En zoo elders. KILIAAN: »smydigh, ghesmydigh, *mollis*”. HOOFT spreekt overdrachtig van *een smijdig antwoord, een smij-dige keel*, enz. Zie het Woordenb. des Instit.

Steeg, halsstarrig, koppig; Spreuk. en Voorb. bl. 25:

— *Nu werd ze steeg en snebbig, toen galant.*

KILIAAN: »stedigh, steegh, *pertinax, pervicax, obstinatus*.”

Test, kleverig, klef; Mengelp. II. bl. 241:

't Gebak is test.

KILIAAN: »tets, *glutinosus, tenax*.”

Verbotst, Spreuk. en Voorb. bl. 25:

— *ze keek verbotst, en zuchtte en was verdrietig.*

dat is, naar het verband te oordeelen, *te onvrede*, *toornig*. Het woord zal dan zijn van *verbossen*, bij KILIAAN in den zin van *offendere, offendere apud ali-*

quem; doch het is bij hem ook *infelicitèr agere*, *pec-care*, en zoo vindt men het doorgaans gebruikt voor 't geen men noemt *eene zaak verbruiden* of *bederven*. Dus DE BRUNE: »ongeduldigheid doet dikwils eene goede zaecke verbrodden en *verbosten*»¹⁾; en bij CATS komen uitdrukkingen als *verboste zaken*, voor *bedorven zaken*, meermalen voor, bij voorb. in zijn Tweeëntachtigjarig Leven, waarin men het adjectief driemaal in dien zin aantreft. BILDERDIJK echter schijnt het woord niet in dezen zin bedoeld te hebben.

Weêrstandig, wederstaande, wederstand biedende; Oprakel. bl. 24:

— *trots, vermetel en onbandig,*
Zijn eigen zelfgevoel weêrstandig.

Nasprokkel. bl. 91:

Weêrestrevig aan zich-zelf als aan den plicht weêrstandig.

Dezelfde uitdrukking bezigt HOOFD in gelijken zin, zie het Woordenb. des Instituuts.

Welk, verlept, slap, verwelkt; Mengelp. I. bl. 154:

Het welke heigras ruischt door d'eigen wind bewogen.

Poëzij, III. bl. 11:

Weg dan, welke rozenkronen!

Fingal, II. bl. 5: *welke paddestoelen*; N. Mengel. II. bl. 221: *de welke schoonheid*; Affod. I. bl. 66: *welke bloem*; en Naklank, bl. 13: *de welke plant*. KILIAAN: »welck, *vietus, flaccidus, marcidus*.”

§ 27.

Ten laatste komen eenige verouderde woorden en spreekwijzen in aanmerking, van verschillenden aard.

¹⁾ Bancketwerck van goede gedachten (Middelb. 1657), I. bl. 144.

Fijnman, schrander, ervaren man; Mengelp. II. bl. 113:

*Hy doet zijn' Staatsraad Zadig roepen.
Wel, fijuman (zegt hy) wat is dat?*

KILIAAN: »fijn man, *homo probus, frugi, scitus*». Zie ook het Woordenb. des Instituuts op HOOFD.

Raad leven, raadplegen; Bloemtjens, bl. 9:

Leef raad *met my, myn waarde, ik zal u hulp verstrekken*. Voorbeelden dezer spreekwijs, uit VONDEL en anderen, vindt men bij HUYDECOPER, Proeve van Taal- en Dichtkunde, III. bl. 215.

Achter land, door het land; Floris, bl. 38:

(als gy) — vluchtende achter land, op Gods geleide zwerft. Zeer gewoon waren bij onze ouden de spreekwijzen *achter lande gaan, varen, dolen*, enz. voor *door het land*. Dus reeds in den Roman van Walewein, vs. 3532 en volgg.:

*Dit waren die twalef godinnen,
Daer men of telt ende saghet,
Ende hare schoonheit achter lande draghet
Om lof ende om prijs tontfane.*

KILIAAN heeft in dien zin »achter straten, *per plateas*». Als dus de oude dichter VAN HILDEGAERSBERCH zegt:

*Mer edelheit die laet men dolen
Achter straten in den slyck.*

beteekent dit *op of langs de straat*, maar niet *in de onaanzienlijke buurten*, als men gemeend heeft ¹⁾.

Gantsch krachten, Mengelp. I. bl. 173:

*Alcestes lacht hem uit: gantsch krachten!
Dat heet ik, wonderwerken wachten.*

¹⁾ DE JONGE, Verhandeling over den oorsprong der Hoeksche en Kabelj. Twisten, bl. 278.

Zeer menigvuldig zijn bij onze vroegere schrijvers vloek- of stopwoorden met *gans*, welk woord waarschijnlijk eene verzachting is voor *Gods*. Men zie deswegen de breede aantek. van Dr. M. DE VRIES, achter HOOFTS Warenar, bl. 97 en volgg.

Gants en gaâr, geheel en al, volkomen; Mengelp. I. bl. 204:

— *wreevlig, norsch van aart, en gants en gaar ontmenscht.*

KILIAAN: »gants ende gaer, *prorsus, omnino*». Deze spreekwijs was bij ons oudtijds vrij gewoon, b. v. MAR-NIX, Psalmber. Ps. 2, vs. 8:

De palen breedt des aertrijckx gants end' gaer.
en Ps. 9, vs. 19, om het rijm:

*Maer God en kan des armen mans
Doch niet vergeten gaer end' gants.*

Zoo ook nog onze Bijbelvertaling, Jez. 56, vs. 3.

Om zonst, om niet, te vergeefs; Mengelp. I. bl. 184:

— *in de zedelijke plichten,
Zijn alle pogingen om zonst.*

Voet in 't Graf, bl. 194:

*Is heel de Apothekekonst
Tot dat groote doel om zonst?*

KILIAAN: »om sunst, *frustra, gratis*». Men vindt deze uitdrukking ook verbasterd tot *om sust* en *om sus*.

Te heelen, Nasprokkel. bl. 70:

— *ons harte
Draagt de smarte
Die uw hand ons zendt gedwee;
Ja we danken
Ze als de kranken
't Zich te heelend lichaamswee!*

Zoo wij deze plaats wel begrijpen, heeft men hier het

voorvoegsel *te*, dat bij onze ouden meermalen vóór een werkwoord werd gevoegd, en in plaats waarvan wij nu bij sommige woorden *ver* bezigen, als *te gaan*, voor *vergaan*, *te broken* voor *ge-* of *verbroken*, enz.¹⁾. Aangaande dit *te* zegt BILDERDIJK ergens²⁾, dat »het dikwijls een bloot augment is, dat den zin des woords niet kennelijk verandert.” Een zoodanig augment schijnt het ons toe in *te heelend*, 't welk de dichter welligt boven *verheelend* verkoos, om de verwarring met *verhelend* (verbergend) voor te komen.

Daar is er, voor *daar zijn er*; Edipus, bl. 99:

Daar is er, *wien, mijn Heer! dit zelfde is wedervaren.*

Treursp. III. bl. 7:

Daar is er, *buiten u, genoeg in Romes vest.*

Zedel. Gispingen, bl. 30:

Daar is er *echter nog, die braaf zijn.* —

en elders. Ook daar is, Mengelp. I. bl. 288:

Daar is, *wien ze in haar hart behaaglijk wenscht te zijn.*

WEILAND noemt dit »eene oude, dikwerf te onregt gewraakte, en door kiesche schrijvers menigmaal als eene fraaiheid gebezigde spreekwijs”³⁾. Zij wordt verdedigd en met voorbeelden gestaafd door HUYDECOPER, KLUIT en anderen⁴⁾.

Wen wordt in BILDERDIJKS gedichten zeer dikwerf als voegwoord voor *wanneer* gebezigd. Daar dit gebruik echter in de poëzij nog algemeen in zwang is, kan het woord in dien zin nog niet als verouderd worden aan-

1) Zie daarover HUYDECOPER op MELIS STOKER, I. bl. 170 en volg.

2) Verhandeling over de Geslachten, bl. 216.

3) Nederduitsche Spraakkunst, bl. 251.

4) HUYDECOPER, Proeve van Taal- en Dichtkunde, II. bl. 325 en volg., KLUIT op HOOGSTRATENS Geslachtlijst, bl. 343 en volg.

gemerkt. Doch wij vinden hetzelfde woord bij onzen dichter als *vragend* bijwoord, Mengel. III. bl. 4:

ó Heuven! en gy, strand, thands overdekt met wrakken!
Wen kondigt my uw galm zijn stem, zijn jachtstoet aan?
Wen antwoordt ge op 't geblaf van zijn getrouwe brakken?
Wen zal zijn voetstap weér op uwe velden staan?

Wij zijn van meening, dat het gebruik van *wen*, in dezen zin, wegens den nadruk dien het woord alsdan verkrijgt, niet aan te bevelen is.

Wij hebben hier nog enkele woorden bij te voegen, die zamengesteld zijn met het voorzetsel *wan*. SPIEGHELS Hartsp. bl. 18: wanleer; ald. bl. 104: wangenieten; bl. 107: wanlust; bl. 115: wangedachten; Spreuk. en Voorb. bl. 26: wankeus; ald. bl. 38: wangezindheid; N. Vermak. bl. 57: wanvermogen; Krekelz. I. bl. 178: wangewaad; en Voet in 't Graf, bl. 90: wangebogen *zonnestralen*. — Dat het gebruik van *wan*, in plaats van *on*, oudtijds veelvuldiger was, dan thans, kan reeds uit de bloote inzage van KILIAAN en het Woordenb. des Instituuts op HOOFD blijken, en zoude uit vroegere schrijvers, door eene reeks van voorbeelden, ook van dezulke, die in beide glossarien niet voorkomen, te bevestigen zijn. De uit onzen dichter bijgebragte woorden zijn of werkelijk reeds bij vroegere schrijvers te vinden, of naar het oude taalgebruik gevormd. Wat het laatstvermelde *wangebogen* betreft, deze samenstelling komt overeen met *wangezien*, dat volgens de Verkl. Geslachtlijst (op *wan*) door CATS is gebruikt.

§ 28.

II. Wij zijn genaderd tot de tweede afdeeling onzer beschouwing van verouderde uitdrukkingen, namelijk

dezulke, die wegens hare *beteekenis* dien naam verdienen, doch overigens, als woorden, niet als zoodanig zouden kunnen aangemerkt worden. Wij vangen wederom aan met de *zelfstandige naamwoorden*, en rekenen dan de volgende daartoe te behooren.

Boet of boete, N. Uitspruits. bl. 120:

— *doorstaan wat Zijn wil besluit,
Is meer dan boet of beë.*

Volgens 's dichters aanteekening op deze plaats, beteekent *boet* hier *offer*, en komt het woord in dien zin bij onze beste schrijvers voor, met name bij VONDEL, uit wiens werken een paar voorbeelden worden aangewezen. Men zie ook de Verklar. Geslachtlijst.

Braam, Mengel. I. bl. 144:

*Is 't om den ruigen braam van dees mijn wenkbrauw niet,
Die heel mijn voorhoofd boordt met borstelige hairen?*

Dit naamwoord geeft hier zooveel als *rand* te kennen, en volgens het opgemerkte in de Verklar. Geslachtl. is *braam* van *braauw* alleen door den uitgang verschillend, doch overigens van gelijke beteekenis. Dit *braam* voor *braauw* is niet nieuw, maar ook reeds in de oude duitse taal aanwezig ¹⁾. Men had mede den vorm *bra*, *brade*, zie onder anderen KILIAAN.

Brand, voor *zwaard*; Mengelp. II. bl. 7:

— *op haar lijf was zy zoo schoon en zuiver
Gelijk een brand, en heel end' al in 't wit.*

Deze spreekwijs is in de gewone volkstaal nog bekend. Dat *brand* werkelijk oudtijds een *zwaard* aanduidde, zie men gestaafd bij HUYDECOPER op MELIS STOKE, II. bl. 347; en wie bedenkt, dat een glinsterende kling

¹⁾ Zie SCHMELLER, Bayerisches Wörterbuch, I. s. 258.

oudtijds een voornaam ridderlijk sieraad was, zal de uitdrukking niet onnatuurlijk vinden.

Dan of den, spelonk; Mengelp. II. bl. 124:

*Zy treén door 't dichtbewassen groen
In scheemrend twijfellicht,
En vinden in den duïstren dan
Een pasgeboren wicht.*

N. Mengel. II. bl. 191:

*Verwin en keten woudgedrochten,
Die bosch en steenklip, dan, en krochten,
Vervullen met hunn' schrikbren kreet!*

Sprokkel. bl. 21:

Zy grijpt die zware knots, waar bosch en den voor zwichten.

Navonkel. II. bl. 38:

*Leeuw en tijger vlién en rennen
Uit hun dennen.*

Vermaking, bl. 66:

— *'t dorstend runddier gaat in 's boschleeuws den te wed.*
en elders. Onder de beteekenissen van *denne*, is bij KILIAAN ook die van *antrum, caverna*. [Dit naamwoord is te dezer plaatse door ons bijgebracht in de onderstelling, dat het etymologisch één is met *den* (denneboom), zoo als dit uit BILDERDIJKS Verkl. Geslachtl. schijnt te blijken. Is er echter, naar de meening van' een der Beoordeelaars dezer Verhandeling, voor die verwantschap geen grond, dan had dit artikel onder de *verouderde woorden* behooren te worden opgenomen.]

Deugd, in de spreekwijze *deugd doen*, d. i. goed doen; Perzius, bl. 13:

— *Dat spreken doet my deugd.*

Ziekte der Gel. bl. 128:

Hier doet het bitter, hier 't mishaaglijk bitter, deugd.

Elders is het *voordeel*, N. Mengel. I. bl. 143:

— *Ik, stervling, zal vertragen,
Waar 's naasten nood en leed mijn dienst en bystand vragen,
Ik aarzlen, om hem wel, my-zelven deugd te doen!*

Zoo lezen wij reeds in Sinte FRANCISCUS Souter, bl. 11:
»Ghi en laet niet af ons altijd *deucht te doen*, edel
heere!» Zie ook het Woordenb. des Instituuts op HOOFT.

Disch, Naklank, bl. 7:

— *het plat*

Der leesdisch, waar ik aan geboeid was.

Dit woord heeft hier zijne eigenlijke beteekenis van
bord of *plank*; wij verstaan er nu gewoonlijk alleen
het tafelbord door, waarop zich de spijs bevindt, zie
WEILANDS Taalk. Woordenb.

Geste, verhaal, geschiedenis; Mengelp. II. bl. 30:

— *Ursen en zijn' broeder Valentijn,
En wat er meer vermaarde gesten zijn,
Te veel, te groot, om alles te beschrijven.*

Over het oude *geste, jeste, jeeste*, zie men de Verkl.
Geslachtl. op het eerste woord.

Hal, zaal of paleis; Mengelp. I. bl. 34: *Runaas
koningshal*, en zoo elders meer. KILIAAN: »halle,
aula, atrium.» Vergel. WEILAND, en de Verkl. Geslachtl.
Dat »de *zale* des Hoogepriesters» (Matth. 26, vs. 3)
beteekent *het paleis*, is ook opgemerkt door YPEIJ ¹⁾.

Doch *hal* beduidt mede *bevroren aardkorst*, bij voorb.
bij HOOFT; en dus heeft BILDERDIJK, Odilde, bl. 34:

*De hoof der rotsen zinkt door 't veenmoer tot de hielen,
En klinkt niet meer, maar kletscht in 't doorgeweekte hal.*

Heerschap, voor *heerschappij*; De Mensch, bl. 21:
En zy, zy brengt den mensch dier aller heerschap voort.

¹⁾ Taalk. Magazijn, I. bl. 84.

Dat dit naamwoord oudtijds mede dezen zin had, blijkt uit de voorbeelden, door WEILAND in voce bijgebragt.

Hevel, N. Mengel. II. bl. 247:

*Hier, hier aamt men anders niet,
Dan den hevel der moerassen.*

Dit woord zal te kennen geven *dikke, opgerezen damp*, en dan komt het overeen met *heve, hevel, hef*, bij KILIAAN *fermentum*. In dien zin zouden wij ook het woord *luchtverhevelingen* verstaan. *Geheveld brood*, voor *gerezen brood*, is bekend.

Kluft, spelonk, hol; Wit en Rood, II. bl. 19:

— *welke klove van een opgespleten rots
Herbergde u in haar kluft voor de ongená des lots?*

Nasprokkel. bl. 43:

— *ik hoorde een fluisterend geluid,
Als borst het van een kluft of hollen kerker uit.*

Ziekte der Gel. bl. 139: *de onderaardsche kluft*; N. Vermak. bl. 39: *kelderkluft*; Fingal, II. bl. 42: *boschkluft*, en zoo meer. KILIAAN: »*klufte, kruftē, crypta, spelunca, specus, antrum*.”

Lage, liggig, gesteldheid, toestand; Buitenl. bl. 107:

*Hun beddingen, gebouwd uit gants verschillende aard,
Wier richting, lage en vorm, met geen der andren paart.*

KILIAAN: »*laeghe, positus, positura, positio*.” Zoo spreekt HOOFT van:

De reden en de laegh der dingen,

in het Woordenb. des Instit. door *gelegenheid* of *stand* verklaard. Wij troffen die beteekenis ook aan in BILDERDIJKS proza, Brieven, IV. bl. 196: »dat deze ont-rustende *lage* my als ter neder slaat.”¹⁾

¹⁾ Ook deze uitdrukking is door Mej. TOUSSAINT nagevolgd in haren roman: *Leycester* in Nederland, III. bl. 250: »Hoe het goed zou zijn, zoo wij van *lage* konden wisselen.”

Macht, menigte; Mengelp. II. bl. 77:

— *macht van pluimen, kant en lint,
En wat een jeugdig hoofd mag hullen.*

ald. bl. 93: *macht van koek*; Poëzij, IV. bl. 125: *macht van jaren*; Kallim. bl. 36: *macht van gouden waterpullen*; Verspr. Ged. I. bl. 47: *macht van wild*; Avondschem. bl. 117: *macht van volgeladen schepen*.— Bij VONDEL komt het woord in denzelfden zin voor, zie WEILANDS Woordenboek.

Maler, schilder; Affod. I. bl. 54:

— *God, en 's Malers kunst, in scheppingkracht gemeen,
Wrocht alles voor zyn plaats, en voor die plaats alleen.*

De Mensch, Voorzang:

Poet! wees Wijsgeer, Kristen, Maler.

en elders: KILIAAN: »maeler, schilder, *pictor*."

Onnoozelheid, onschuld; Edipus, bl. 73:

Breng me uw onnoozelheid niet andermaal te voren.

N. Mengel. I. bl. 16:

*Of de eerste onnoozelheid, of de ondergane straffe,
Zie daar wat aan de ziel vrijmoedigheid verschaffe.*

Dus nog in onze Statenoverzetting, *onnoozel*, voor onschuldig, Hebr. 7. vs. 26. Het is bekend, dat deze de eerste en eigenlijke beteekenis des woords is, uit welke de thans heerschende zijn voortgevloeid. Voor *zedelijke reinheid, onbewustheid van het kwade*, komt het woord mede bij onzen dichter voor, N. Oprakel. bl. 23:

Neen, dit is de onschuld niet der eerste onnoozelheid.

Doch Mengel. I. bl. 157, mede met *onschuld* verbonden, is het *eenvoudigheid, wereeloosheid*:

*Ik ga, maar de Almacht blijft de Vader van ons kroost,
En zal de onnoozelheid der onschuld niet verstoeten.*

Snaphaan, roover; N. Mengel. II. bl. 128:

*Daar vliegt hy naar den boord der Scheld',
En plant den zwarten leeuw,
En ligt een' troep van Snaphaans op,
De schandvlek van hunne eeuw.*

KILIAAN: »snaphaan, *grassator, eques praedator, etc.*”
Zie ook de Verkl. Geslachtlijst. Het meervoud schijnt
echter regelmatig *snaphanen* en niet *snaphaans*, zoo
als men buiten zamenstelling wel *hanen* zegt, maar
niet *haans*; en dus vinden wij het mede bij onze ouden,
b. v. Belgisch Museum, II. bl. 316:

Dat zijn de snaphane van Ghelderlant.

D. VII. bl. 77:

Meerten van Rossom, prince van den snaphanen.

A. BIJNS, Refereynen, II. bl. 65:

Roovers, snaphanen, die elcken grieven.

Stal, gestalte; Mengelp. II. bl. 7:

*Een jeugdig ding, vol vuur en aartigheid,
En recht een stal om iemands lust te wekken.*

Ald. bl. 127:

*Met meer dan menschelijken stal
Verbindt hy reuzenkracht.*

Ziekte der Gel. bl. 62: *hoog van stal*; Wit en Rood,
II. bl. 92: *groot van stal*; en I. 36: *lichaamsstal*.

Dus vonden wij bij TOLLENS, Dichtbloemen, bl. 135:

Zijn stal is kloek, zijn leest is schoon.

Dikwerf komt het woord in dezen zin voor bij HOOFT,
zie het Woordenb. des Instituuts.

Stoot, stond, poos; Mengel. I. bl. 116:

En 't lijdt een korte stoot.

Zie 's dichters aantek. bl. 128. Dus DE GROOT, Bewijs
van de ware Godsd. bl. 54:

't En is ook niet geweest voor eenen korten stoot.

WEILAND verklaart derhalve de uitdrukking *het is nog maar om eenen korten stoot te doen* onjuist door: »er is nog slechts eene korte inspanning van krachten noodig”, als of men hier aan *stooten* in den eigenlijken zin te denken had.

Uitvoer, uitvoering; Floris, bl. 43:

En de uitvoer? — Werd betrouwd aan Velzen en aan my.

HOOFD heeft het woord in denzelfden zin, zie het Woordenb. des Instituuts.

Vaag, bloei; Verspr. Ged. II. bl. 172:

Tot luister, vaag, en roem van deze Maatschappy.

Hollands Verlossing, I. bl. 12:

*Het Hollandsch paradijs, ontheisterd en vernield,
Keert weder op zijn grond, met nieuwen vaag beziel.*

Over de beteekenissen van dit woord zie men het Woordenb. des Instituuts, en de daar vermelde schrijvers. In den zin van *bloei* geeft WEILAND *vaag* niet op.

Verstand, meening, gevoelen; Treursp. I. bl. 49:

Dit meent ge. — 't Is genoeg; wy zijn in één verstand.

Deze beteekenis wordt door voorbeelden uit HOOFD opgehelderd in het Woordenboek des Instituuts. In gelijken zin zeggen wij nog: *elkander verstaan* en *niet verstaan*, voor *eens-* of *oneensgezindheid* in denken of gevoelen.

Vertrek, Fingal, I. bl. 12:

*De schoone Morna was in Turaas grot en schreide,
Onrustig om 't vertrek des minnaars dien zy beidde.*

De dichter teekent bij dit woord ter opheldering aan: »het uitblijven”; en zoo heeft KILIAAN: »vertreck, *protractio*, *productio*, *dilatatio*, etc.” Het werkw. *vertrek-*

ken voor vertoeven, vertragen, uitstellen, was oudtijds zeer gewoon, en komt verscheidene malen in onzen Statenbijbel voor, b. v. Richteren 5, vs. 28; Daniël 9, vs. 19, enz.

Zucht, ziekte, ongesteldheid; Mengel. III. bl. 44:

*De Grijsheid wist van ziek' noch zucht,
En hoorde met vermaak het dartle kinderrazen.*

KILIAAN: »suchte, morbus, languor, dolor.” Vergelijk WEILAND.

Zwang, zwaaijende beweging, inzonderheid de uitbreiding der vleugels in het vliegen; Winterbl. I. bl. 116: *Wat luchtstroom steunt den zwang dier uitgebreide vlerken?* Schemersch. bl. 134:

— *zwang en vleuglenslag van stouten Aadlaars vlucht.*

Nasprokkel. bl. 79:

*Der Hemelenglen vleugelzwang
Bewaakt zijn kruin en dierst belang.*

en elders. Voor *zwaai* in 't algemeen is het Vermak. bl. 62:

— *hoe 't Heelal ons meêvoere in zijn zwank.*

KILIAAN: »swanck, vibratio, libratio, motus”; en »swanck-vederen, slagh-vederen, pennae remiges.”

§ 29.

In de tweede plaats beschouwen wij de *werkwoorden*, die in verouderde beteekenis worden gebezigd.

Barnen, branden, in den eigenlijken zin; Schemersch. bl. 17:

De zon, wier vuur onleschbaar barnt.

Over dit werkw. handelt HUYDECOPER, Proeve, III. bl. 100.

Behartigen, beminnen, dierbaar achten; Leydens Ramp, bl. 12:

Dit Leyden, was uw lot! Dit, teérbehartigd Leyden!

KILIAAN: »beherten, behertighen, *adamare*; behertight, *carus*.”

Bejagen, verwerven, verkrijgen; N. Uitspruits. bl. 158:

— *de andere in een stal een bondel stroo bejaagde.*

De eigenlijke en eerste beteekenis des woords is *iets door jagen verkrijgen*, bij KILIAAN *nancisci venando*; doch bij onze ouden was het zeer gewoon voor *verkrijgen, gewinnen* in 't algemeen, en *bejag* is dikwerf synoniem met *gewin*. Thans is de heerschende beteekenis *najagen, streven* naar iets.

Bejegenen, ontmoeten, aantreffen, tegenkomen; Fingal, I. bl. 22:

Als stroomen die elkaár in 't storten van de rotsen

Bejeegnen, in hunn' val hun baren samenklotsen.

Mengel. I. bl. 11:

— *Zomerwinden, zich bejeegnende op het meir.*

Zelfs leest men, ald. bl. 55:

De Jongling vlood niet, neen! Hy heeft den dood bejegend

Als krijgsman, onvervrikt en strijdende. —

KILIAAN: »bejeghenen, beteghenen, *obviare, occurrere, adversum ire, adire contra*, etc.” Zie ook 't Woordenb. des Instit. op HOOFD.

Beproeven, voor *ondergaan, ondervinden*, komt meermalen voor, b. v. Mengelp. II. bl. 43:

Haar neêrgeslagen ziel verheft zich op dien hoon,

Dien ze onverdiend beproefde, enz.

Buitenl. bl. 70:

ó Had myn teér gestel, door d'arbeid ondermijnd,

Uw luchtstreek nooit beproefd, waar't pijnlijk in verkwijnt!

Mengel. IV. bl. 114:

Lieve Heiland, die ons leven en ons sterven hebt beproefd!

Oranjez. bl. 219:

*Mijn hart beproeft een doodlijk prangen
Van gruwbbaar, onbesefbaar wee.*

en elders. Men bemerkt, dat deze beteekenis overeenkomt met die van het fransche *éprouver*, dat zoowel *ondervinden* als *beproeven* aanduidt. Dat ons werkw. vroeger reeds den zin had van *ondervinden*, kunnen wij met een paar voorbeelden staven. Statenoverzetting des Bijbels, Boek der Wijsheit, XII. vs. 26: »Maer sy, die door de spottelicke bestraffinge haer niet en hebben laten vermanen, sullen soodanigh oordeel Gods *beproeven*, als sy weerdich zijn.» INGEN, Getrouwe Herderin, bl. 82:

*O schoone en wrede knaap, gy weet niet wat de min is?
Maar zult het wel beproeven
Als gy u zult bedroeven, enz.*

Beraden, op den hals halen, berokkenen; Nalezing, I. bl. 148:

*Gy! verstondt gy 't, lieve Gade,
Wat hun wiegzang u beraadde?
Drong hy door in 't kinderhart?
Voelde 't wat Gods welbehagen
En met wien Hy 't gaf te dragen,
Dat uw jeugd beschoren werd?*

Deze beteekenis, bij KILIAAN zoo min als bij WEILAND vermeld, komt bij onze vroegste schrijvers voor. Dus in de fragmenten van een' ouden roman:

*So dicken hebdi mi beraden
Suaer vernoy ende scaden ¹⁾.*

¹⁾ BILDERDIJK, Taal- en Dichtk. Verscheidenh. IV. bl. 131.

en bij MELIS STOKE:

*Bisscop Willem, desen noot
Hebdi den Friesen nu beraden.*

Zie meer plaatsen bij HUYDECOPER, op dezen schrijver, II. bl. 377, en bij den Hoogl. SIEGENBEEK, in een Verslag van eenige uitgegevene werken, in den Konst- en Letterbode van 1839; alsmede over nog andere beteekenissen van dit werkwoord, CLIGNETT, Bijdragen tot de Oude Nederl. Letterk. bl. 213 en volgg.

Betrachten, beschouwen; Buitenl. bl. 115:

Spoor al hun soorten na, betracht hun talrijk heir.

Najaarsbl. II. bl. 33:

*Geen sluimring overvalt hem de oogleên by de nacht,
Terwijl hy Zevenstar en Wagenvoogd betracht.*

Van daar ook, doch meer overdragtig, betrachtning, beschouwing, overdenking; N. Uitspruits. bl. 32:

— *'t Godgewijde hoofd, vergrijsd in Godsbetrachtung.*

KILIAAN: »betrachten, *meditari.*” Voorbeelden uit HOOFT vindt men in het Woordenb. des Instituuts. Bij onze Bijbelvertalers vindt men *betrachten* en *betrachtung* in genoemden zin, Ps. 119, vs. 27 en 97 ¹⁾. Bij KILIAAN heeft het werk. ook den zin van *perpendere*, en zoo zouden wij het bij onzen dichter verstaan, Treursp. I. bl. 75:

*Uw Heer, (het staat hem vrij) betracht heel andre gronden;
Wy zijn aan Adelheide, en aan geen Kerk verbonden.*

¹⁾ [Voorbeelden van *betrachten*, in den zin van *beschouwen*, bragten wij uit hedendaagsche schrijvers bij in onze Taalk. Handleiding tot de Statenoverzetting des Bijbels, bl. 17. Bij de aldaar genoemden zou men onder anderen nog VAN DER PALM kunnen voegen, die in de aangewezen beteekenis *betrachtungen* gebruikt in den Bijbel voor de Jeugd, XI. bl. 31; en *betrachten*, Bijbelvert. Psalm 77, vs. 13.]

Opmerking verdient de beteekenis van *bewijzen*, die wij aantreffen Treursp. II. bl. 13:

*Ik tuig zijn zaalge schim, ik tuig des Hemels macht,
Van de onbezweken trouw, die gy zijne asch betracht!*

Meer in den thans heerschenden zin van *bekartigen*, *volvoeren*, doch met eenigzins ongewone toepassing, lezen wij Edipus, bl. 46:

Doch niemand heeft zijn wraak, in 's Lands gevaar betracht.
en ald. bl. 108:

*Zo dat ik zonder schroom het onderzoek betracht
Naar d'onbekenden stam, die my heeft voortgebracht.*

Bezadigen, bedaren, stillen; Verspr. Ged. II. bl. 203:

*— steigre uw grootsch gezang mijn lage vlucht uit de oogen!
Bezadige 't den storm, nog ronklende in den hoogen!*

Treursp. I. bl. 67:

Mevrouw! bezadig u! —

KILIAAN heeft dit werkwoord niet, doch HOOFT bezigt het verscheidene malen, zie het Woordenb. des Instituuts. SIX VAN CHANDELIER spelt *besatigen*, Poësijs, bl. 40:

*— gaa vriendlijk saamen rechten,
Besaatight van gemoed.*

Bij denzelfden is het *bezaden*, bl. 301:

*De zee moest luisteren besaadt
En al het wellen slinken.*

Bij anderen *zedigen*, CAMPHUYSEN, Uytbr. der Psalmen, Ps. 89, vs. 6, van de zee tot God:

Ghy zedight haer gebruytsch, ghy set haer baren neder.

en KILIAAN verklaart zoowel *satigheyd* als *sedigheyd* door *modestia*.

Evenaren, vergelijken, gelijk stellen; Treursp. III. bl. 55:

*Waar leeft er een, zoo fier, op 't oppervlak der aarde,
Die zich met één Romein in grootheid evenaarde?*

Dus bij ANTONIDES:

*Geen gout, met zweet en zorg behaelt,
Noch honig die op Hyblaes toppen daelt,
Is met het zoet der liefde t'evenaren.*

welk gebruik BILDERDIJK »niet onpoëtisch" noemt 1). Minder zouden wij goedkeuren *met iemand evenaren*, voor *iemand evenaren*, in den gewonen zin van *gelijk zijn*, *opwegen*; Nasprokkel. bl. 3:

Gy moogt het, Kesteloot, die met Hem evenaar.

Gedogen, lijden, in den eigenlijken zin; N. Mengel. I. bl. 118:

*Ik wil met dankbaarheid gedogen,
Hetgeen Gy-zelf my dienstig vindt.*

KILIAAN: »ghedooghen, *pati*."

Maken. Dit werkwoord komt op tweederlei wijze als verouderd voor. Vooreerst als hulpwoord met de onbepaalde wijze van een ander werkwoord; Dood van Edipus, bl. 7:

*Zoekt, zoekt hem, maakt hem weér te vinden,
Roept wijd en zijd, en spoort hem na!*

en Poëzij, I. bl. 139:

*Stel zijn luimen u tot wetten
Maak op alles prijs te zetten,
Wat slechts invloed op hem heeft.*

Zoo bij MELIS STOKE, II. bl. 7:

Dus maecten si hem te vliene sere.

d. i. als wij zouden zeggen: *maakten zij, dat zij spoedig wegwamen*. Zoo zong DA COSTA, Poëzij, I. bl. 30:

1) Zie zijne Aanteek. op ANTONIDES' Gedichten, III. bl. 85.

Maak gy hem zalig zijn, ten spijt van 't nijdig lot.

En ten andere is *maken* verouderd in de uitdrukking *den onversaagde maken*, Floris, bl. 85:

Maar, Graaf, — ik speel geen rol, noch maak hier d'onversaagde.

Dus INGENS Gedichten, bl. 16:

Schoon hy te slapen schijnt

Ziet evenwel wat ons al smart en pijn:

Ja kan den slapert maken,

En sluyten 't oog om ons zoo fix te raken.

MARNIX, Psalm 10, vs. 10:

Hij stuypt, hij nijgt, hi maect het schamel wicht.

Zelfs reeds bij MAERLANT, Spieg. Histor. III. bl. 234:

*Deen geselle ginc bidden ende cronen (d. i. kreunen, stenen),
Ende dander maectem den doden.*

Zoo heeft KILIAAN: »maecken den sot, *agere morionem*; maecken den meester, *omnia pro imperio agere, personam magistri sumere.*” Het fransch zegt even zoo *faire le sot, faire le maître, faire l'intrépide*. Thans zeggen wij *zich sot houden, voor sot spelen, den sot uithangen*, enz.

Ondergaan, den voet ligten, aanvallen; Ovidius, bl. 167:

Bevreesd, hem van naby in 't woeden te ondergaan,

Drijft Fineus, maar van verre, een werpschicht op hem aan.

Dus MAERLANT, Spieg. Histor. III. Voorber. bl. 31:

— den Ingelscen coningen

Die bartaengen ondergingen;

welk *ondergingen*, ald. bl. 42, verklaard wordt door *overweldigen*. Voorbeelden van deze beteekenis zijn uit HOOFD opgeteekend in het Woordenb. des Instituuts. Van daar ook bij onze ouden de spreekwijs *iemand iets ondergaan*, voor *ontweldigen, afnemen*, waarvan zie

HUYDECOPER op STOKE, I. bl. 92. In verzachte betee-
kenis gaf ondergaan te kennen *trachten over te halen*,
b. v. WESTERBAEN, Gedichten, II. bl. 123:

— *de liefde, die haer wijd en sijd moet strecken*
Om elck syn hulp te bien, die daer in recht bestaet
Dat men den luyden leert, vermaent en ondergaet.

INGEN, Getrouwe Herderin, bl. 31:

Gy onderga haar zachjes;
Met bidden ende vleijen
Zijn doch verliefde meysjes
Te raden, en te leijen.

Zoo bij latere dichters, HUISINGA BAKKER, Poëzy, III. bl. 101:

Als zogt hy, ongeveinsd, ons teder te ondergaan.

FEITH, Dichtw. VII. bl. 44:

Ik zal met zijne jeugd een nieuwe proef beginnen.
'k Wil hem met zachtheid en beloften ondergaan.

Onderstaan, beproeven, ondernemen; Edipus, bl. 57:

'k Moet alles onderstaan. —

Krekelz. I. bl. 139:

Die alles onderstond voor 't bandenvrij geweten.

Affod. II. bl. 67:

Zoo sprak ze, om 't angstig hart der moeder te onderstaan,
Of zy ter hulp dier zoons geen poging voor zou slaan.

Eene menigte voorbeelden uit HOOFT zijn te vinden in
het Woordenboek des Instituuts. Ook bij KILIAAN is
»onderstaen, *conari, niti.*»

Ontbinden. In een' thans niet zeer gewonen zin
komt dit werkwoord voor, Sprokkelingen, bl. 46:

'k Ontbond van 't dierbre wicht, zoo duur aan 't licht gebracht!

Voet in 't Graf, bl. 63:

Als 't Godlijk woord het onbegrijpelijk diep
Van 't licht onthond, en 't kind ter wereld riep.

WEILAND heeft eene dergelijke plaats uit BRANDT opgeteekend, die echter, naar wij meenen, wat al te letterlijk wordt opgevat en uitgelegd. Wij houden de spreekwijs voor hetzelfde wat wij nu noemen *verlossen* en *verlost worden*, en nemen ze in hare meer algemeene beteekenis.

Ontbreken. Men vindt dit werkw. Poëzij, IV. bl. 144:

*Geen plichten, die het lot me op 't aardrijk overliet!
Deze eene rest my nog; ook haar ontbreke ik niet.*

Nasprokkel. bl. 137:

*Gy die behoudt, en aller nooddrift weet,
Gy zult aan die U aanroept nooit ontbreken!*

Aan iets of aan iemand ontbreken is hier *zich aan iets of iemand onttrekken*; voorbeelden van deze of dergelijke beteekenis vindt men uit onze ouden opgeteekend bij HUYDECOPER op M. STOKER, II. bl. 509.

Ontstaan, ontbreken; Bloemtjens, bl. 22:

Diane, uw Schutzgodin, zal daar u niet ontstaan.

Mengelp. I. bl. 81:

*Indien ik in het veld moet sneuvelen,
Vinvela! Laat my dan de lijkterp niet ontstaan.*

Oranjez. bl. 22:

*En gy, mijn ramp-, mijn Landgenooten,
Ach! zou die moed aan u ontstaan.*

WEILAND zegt van dit woord: »onze echte en oorspronkelijke schrijvers bedienen er zich veelmalen van.” Men zie zijne voorbeelden, benevens de in het Woordenb. des Instituuts op HOOFT bijgebragte. BILDERDIJK keurt ergens de spelling van *ontstaan* af, beweerende dat men eigenlijk *onstaan* behoorde te schrijven, als negatief tegen over *ontstaan*, worden ¹⁾). Hiertegen

¹⁾ Aanteek. op HOOFTS Ged. III. bl. 251.

valt echter op te merken, dat *ont* insgelijks eene be-roovende kracht heeft, zoo als in *ontkleeden*, *onthoofden*, *ontheiligen*, enz., en dat ook het hoogduitsch van ouds zoowel *entstehen* heeft voor *worden*, als voor *ontbreken*.

Opgetogen, deelwoord van *optijgen*, *optijen*, bij KIL. *opteen*, d. i. eigenlijk *optrekken*, voor *opvoeden*; N. Mengel. II. bl. 53:

*Dees, deze Alize-zelv, hier met my opgetogen,
Die met my de eigen borst als zuster heeft gezogen, enz.*

Holl. Verlossing, I. bl. 70:

*Maar ik, in 't zedig school der oudheid opgetogen,
Mijn vrienden, had van jongs, een hooger wit voor oogen.*

Zoo mede onze Statenbijbel, Job 31, vs. 18 en elders.

Passen komt als verouderd hulpwoord voor, Na-jaarsbl. II. bl. 88:

Drossaart! Dichter! past te zwijgen!

Winterbl. I. bl. 71:

Hy past, met brak en wind den ever op te jagen.

d. i. derhalve *zorg dragen*, *zijn best doen*. Dus HUYGENS, Korenbl. I. bl. 677:

*Zijt gh'ergens met den Mann oneffen,
Past vrede met de Vrouw te treffen.*

en II. bl. 502:

*Hoe noemt gh'uw Vader, Jan, een Vreck, een Gierigaerd?
Hy is, altoos voor u, van d'allermildsten aerd:
Want hoe hy minder geeft en meer spaert al syn leven,
Hoe hy u meerder past te laten en te geven.*

Uit VONDEL en anderen zie men wijders voorbeelden in HUYDECOPEERS Proeve, III. bl. 210 en volg.

Schreien beteekent *schreeuwen*, in aanschreijen, Edipus, bl. 54:

Het bloed van Laius schreit om wraak den Hemel aan.
en in overschreien, Schemerschijn, bl. 89:

*Marktschreeuw, straattooneelvertooning,
Overschrei den Leerstoel vrij.*

Van daar ook geschrei, voor *geschreeuw*, Mengelp.
I. bl. 150:

Vier dagen vloten heen in 't gulle feestgeschrei.
en Gispingen, bl. 69:

*Doch wat is 't lofgeschrei, dat prijzen, dat verheffen,
Waar aan de jeugd zich hecht? —*

KILIAAN: »schreijen, *clamare*; geschrey, *clamor*.”

Tokkelen en aantokkelen, voor *lokken, aanhalen*; Mengelp. II. bl. 61:

Nog staat de boomgaard vol en tokkelt oog en mond.
en D. I. bl. 304:

*Maar vreugde en lust zijn aangezeten,
En tokklen u op 't dringendst aan.*

KILIAAN: »token, aenlocken, *allicere, pellicere*.”
Van *tokkelen* in dezen zin vindt men een voorbeeld uit
HOOFD opgeteekend in het Woordenb. des Instituits;
doch daarin had evenzeer plaats gevorderd het werkw.
tokken, in dezelfde beteekenis te vinden in des schrij-
vers Gedichten, II. bl. 87 (van BILDERDIJKS uitgave):

*Ghy hebt, lodderlijke schaatjen,
Elk zijn arghjen, aasjen, aartjen,
Daar ghy hartjes mede tokt.*

Aan deze woorden is verwant het adjectief *tuk*, voor
togtig, begeerig ¹⁾, bij WEILAND alleen bekend voor
geslepen, afgerigt, doch in de eerstvermelde beteekenis
ook door BILDERDIJK gebezigd, Mengel. IV. bl. 51:

¹⁾ Zie de Verklar. Geslachtlijst op *tuk*.

*Wars van Grootmoërs tafelkruimelen,
Tuk, de wereld in te tuimelen, enz.*

Aantokkelen heeft ook den meer gewonen zin van *aanraken*; Odilde, bl. 30:

*Neen, waar ooit mijn cyther trilde,
't Was alleen voor mijn Odilde,
Dat zy aangetokkeld wierd.*

en ald. bl. 28 vindt men insgelijks in die beteekenis tokken, door WEILAND verouderd geheeten:

*Zou uw stem my niet verlokken,
Om de snaar op nieuw te tokken,
Die de rust reeds roesten deé?*

Verbijten, voor *bijten*, *doodelyk bijten*; Affod. I. bl. 89:

*Wat mag 't verbeteren hert, in 't gloeiend zand bezweken,
De dorgeschroevde tong in de open wonde steken?*

KILIAAN: »verbijten, *admordere, morsu necare.*» Vergelijk WEILAND.

Verbrast, te veel gegeten hebbende, van *verbrassen*, bij KILIAAN *plus aequo comedere*; N. Mengel. I. bl. 39:

*Laat andren Rhijn en Weissel oogsten,
Brooddronken, dronken, en verbrast!*

Verkrachten, overwinnen, overweldigen; Mengel. I. bl. 20:

— *de arm der zege ligt verkracht.*

Nalez. I. bl. 9:

— *schoon kunst en geest ontbreken,
Door uw meerderheid verkracht.*

en II. bl. 42:

*Maar niets verkracht
Gods oppermacht.*

KILIAAN: »verkrachten, *vim inferre*." Eigenlijk zegt het woord *over-krachten*, d. i. in kracht overtreffen, zoo als men oudtijds ook zeide *ontkrachten*, in niet wijd verschillenden zin. Dus heeft BEETS, Proza en Poëzy, bl. 115:

Geen tranastroom, die zoo 't hart ontkracht!

Verlaten is verouderd in de spreekwijze *iemand van iets verlaten*, voor *hem van iets berooven* of *ontzetten*; N. Vermak. bl. 33:

*Gy die Uw volk, Uw eigendom,
Het uitverkoren zaad,
Niet eeuwig van Uw gunst verlaat!*

Deze bij HOOFT, en andere vroegere schrijvers meermaalen gebezigde uitdrukking kwam ons mede voor in DE JONGES Geschiedenis van het Zeewezen, I. bl. 429: »De Staten van Zeeland hadden kort te voren tegen dien vlootvoogd eenig misnoegen opgevat en *hem* uit dien hoofde *van zijn ambt verlaten*."

Verrukken, vervoeren, bedwelmen; Mengel. I. bl. 113:

*Wy buigen voor den hoogmoed niet,
Die u het hoofd verrukt.*

Over deze en andere beteekenissen des woords zie men WEILAND, en het Woordenb. des Instituuts op HOOFT, in welk laatste te regt wordt opgemerkt, dat *verrukken* thans alleen gebruikelijk is in den zin van »*opgetogen zijn* en *maken* tot hoog en edel gevoelen."

Verslenteren, scheuren; Bloemtjens, bl. 105:

*'k Gaf hem een verslenterd klee
Dat hy wat aan lappen sneed.*

en N. Vermak. bl. 116:

't Verslenterd stofklee, ja, werd door den tijd versleten.

KILIAAN heeft dit werkwoord niet, doch het komt overeen met het bij hem voorkomende *verslentsen*, voor *slap worden*, *verwelken*, enz. Immers wij vinden *slenteren* en *verslenteren* in dezelfde beteekenis, b. v. DE BRUNE, Bancketwerck, I. bl. 288: »De bloemen — verwelkeren bij het vuÿr en in de hitte: zoot wert de kuysheyd — in de wellust *gheslenteret* en verfoolt.” OUDAEN, Gedichten, bl. 171:

*'t Word dan vergeefs gegomt, gestijfselt, en gepapt,
't Geen weér terstond van zelfs verslenteret en verslapt.*

Slenter is ook een *slap hangende* of *afgescheurde lap*, en van daar dan: *een verslenterd kleed*.

Vleugelen, van vleugelen voorzien; De Mensch, bl. 16:

— *Hy-zelf, wiens hand de stormen vleugelt,
De donderkloten kneedt, en d'Oceaan ontteugelt.*

Men vergelijkte WEILAND, op het woord. De bedenking zou kunnen rijzen of *vleugelen* te dezer plaatse niet beteekent *binden*, *aan banden leggen*, welke beteekenis voorheen zeer gewoon was, en ook hier niet tegen het verband strijden zou. Alle twijfel te dezen aanzien vervalt echter, bij vergelijking van den oorspronkelijken tekst, van welken de aangehaalde regels de vertaling zijn. Zij luiden bij POPE:

— *he whose hand the lightning forms,
Who heaves old Ocean, and who wings the storms.*

Vlijmen, zacht streelen, vleijen; N. Mengel. II. bl. 133:

Hy vrijt, en vleit, en vlijmt, en fleemt.

HOOFD bezigt op gelijke wijze de uitdrukking *vlijmendt vlayen*, zie het Woordenb. des Instituuts op *vlijen*. Van hier ook *vlijm*, voor een mes, dat *zacht snijdt*, zoodat het genoemde Woordenboek te onregt zegt, dat

HOOFDS *vlijmendt vlayen* kwalijk overeenkomt met het *vlijmend mes* van den chirurgijn. De zaken verschillen even verre van elkander, als *vleijen* van *snijden*, doch het *vlijmende* of *zachte* hebben zij gemeen.

Wachten, bewaren, zorg dragen voor iets; Oranjez. bl. 137:

Beeft, Batoos telgen, beeft! Oranje, wacht uw hoofd!
 Floris, bl. 57: *wacht uw leven*; Treursp. I. bl. 66: *wacht uw handen*, en zoo elders. KILIAAN: »wachten, custodire, cavere.”

Het is door verschillende taalkundigen opgemerkt, en door voorbeelden in het licht gesteld, dat oudtijds veel werkwoorden bedrijvend werden gebezigd, die thans alleen in onzijdige beteekenis voorkomen ¹⁾. Ook in dit opzigt vinden wij bij onzen dichter ten aanzien van enkele uitdrukkingen het oude taalgebruik gehandhaafd. Ten bewijze daarvan brengen wij de volgende plaatsen bij. Schemerschijn, bl. 16:

*Maar Gy die de Uwen nooit vergeet,
 Zult me in geen nood bezwijken.*

Mengelp. II. bl. 76:

— 't voorhoofd, door den gloed gebloosd.

N. Mengel. I. bl. 55:

*Heeft ooit de onnoozle lach der argelooze weelde
 My 't kindertlijk gelaat gebloosd.*

Treursp. I. bl. 99:

Mijn gramschap is verzoend: nooit heb ik bloed gedorst.

Mengelp. I. bl. 101:

Dan mag der Barden zang der Vorsten roem gewagen.

¹⁾ Zie onder anderen HUYDECOPERS Pr. van Taal- en Dichtk. III. bl. 56 en volg. [en onze Proeve over de Werkw. van herhaling, bl. 239—48]

Mengel. II. bl. 81:

't Zal Oranjes roem gewagen.

Treursp. II. bl. 61:

Dit was dat momplen dan, dat Tunibald gewaagde.

Dood van Edipus, bl. 11:

— *Rust hier uw matte leden.*

Mengelp. I. bl. 32:

Maar neen, genoeg! koom thands uw leden rusten!

Nasprokk. bl. 43:

— *om 't langs uitheemsche kusten*

Met zwerven afgetobt en grijzend hoofd te rusten.

Nalezing, II. bl. 48:

En dan — verblijf' ze aan God, hetgeen zijn wijsheid duldt.

Najaarsbl. II. bl. 162:

Als mijn lichaam, ó mijn Waarde,

In het graf gezonken wordt.

N. Vermak. bl. 48:

— *waar waart gy toen ik de aard*

Gegrond heb, en haar log gevaart'

Door mijn Almachtig woord in vaste vorm geklonken,

En op de waatren als hun grondvest neêrgezonden?

§ 30.

In de laatste plaats bepaalt zich onze aandacht tot de *bijvoegelijke naam- en bijwoorden*, die wij bij onzen dichter in verouderde beteekenis aantreffen.

Bestendig, vast staande; Schemersch. bl. 14:

Wees my een vrijburg op een rots,

Bestendig tegen 't golfgeklots.

KILIAAN: »bestandigh, *stabilis, firmus.*»

Duur, voor *dier, dierbaar, geliefd*; Nasprokk. bl. 136

Maar red de Vrouw, my boven 't leven duur.

Avondschem. bl. 119:

— 't duurgeliefkoosd oord 't geen elk verkiest te roemen.

Wij noemen thans alleen *duur*, wat van hoogen prijs is; doch KILIAAN onderscheidt de woorden niet: »dier, duyr, *carus, pretiosus*." In onzen Statenbijbel lezen wij *dier verkocht* (Matth. 26, vs. 9) en *diere gekocht* (1 Korinth. 7, vs. 23), waar wij nu *duur* zeggen.

IJdel, ledig; Buitenl. bl. 144:

— slechts dwaalt zy honderdvoud

Van 't woud naar de ijdele stal, en van de stal naar 't woud.

KILIAAN: »ijdel, *inanis, vacuus*." Dus MAERLANT, Leven van Franciscus, MS. Cap. 6, vs. 329:

*Ene ijdele kerke si vernamen,
Daer si bede in gingen te samen.*

Onvertogen, zonder vertogen of vertragen, ter-
stond; Mengel. III. bl. 99:

*Ik volgde moedig, onvertogen,
En heb uw roeping niet miskend.*

KILIAAN: »onvertoghen, *sine mora aut dilatione; non procrastinatus*." Meer gewoon is thans de beteekenis van *onvoegzaam, onbetamelijk*, die insgelijks voorkomt, Ovidius, bl. 74:

*Thans breekt Apollo 't hart, en, trapplende op 't geweer,
Verfoeit de felle straf, zijn onvertogen woeden.*

In den eerstvermelden zin stellen wij met *onvertogen* gelijk *onverstreken*, dat wij lezen N. Mengel. II. bl. 68:

*De tedere argwaant niets. Zy volgt hem onverstreken.
Hy sluit de deur. —*

Dit woord (indien wij het wél verstaan) zal dan zeggen *zonder verstrijken*; wij bekennen echter het nergens elders te hebben aangetroffen.

Slecht, eenvoudig, gering; Schemersch. bl. 141:

Ligt Davids zoon en heer in slechte windseldoeken.

Zoo staan in onzen Statenbijbel, Ps. 49, vs. 3, *slechte* tegenover *aanzienlijken*. Men zie voorts KILIAAN, WEILAND en anderen.

Verwaten, vervloekt, naar de eerste beteekenis des woords, en dan zoowel adjectief als verleden deelwoord; Edipus, bl. 122:

Door eigen ban en vloek verdreven en verwaten.

Najaarsbl. II. bl. 90:

Gruwzaam ijzer! wees verwaten!

N. Uitspruits. bl. 40:

Gods heilge, tot zoo verr' om onze schuld verwaten!

N. Vermak. bl. 35:

'k Belijde, o God, ik ken my-zelf verwaten.

en elders. Als substantief leest men Schemersch. bl. 117:

— voor ons tot doemling en verwaten

Vernederd. —

en in de thans meer heerschende beteekenis van *verwaand*, *vermetel*, Treursp. I. bl. 26:

Onwaardige, — is 't mijn hand, of zijn het Diedrijks Staten, Waarop gy de oogen vest? — Wie maakte u dus verwaten?

Voet in 't Graf, bl. 77:

— 't in verwaten trots versmade Godsgezag.

De eigenlijke beteekenis des woords, ook door KILIAAN aangewezen, zie men in het breede gestaafd bij HUYDECOPER, Proeve, III. bl. 91 en volg. Wij gelooven echter niet, zoo als HINLOPEN daar aanteekent en WEILAND hem nazegt, dat aan *verwaten* in later tijd de beteekenis van *verwaand* »bij verzin of vergissing» is gehecht. Hier heeft slechts een meermalen voorkomende

overgang of uitbreiding plaats. Aan het denkbeeld van *vervloekt te zijn* sluit zich dat van *stoutheid* of *vermetelheid*, waardoor men zich de vervloeking heeft op den hals gehaald ¹⁾).

Vluchtig, vlugtende, zwervende; Nalezing, II. bl. 108:
— 't vluchtig *kunstchoor vindt weér schuilplaatse en verblijf*.
Avondschem. bl. 16:

*ó Heiland! Vluchtig zelfs, verjaagd uit weide en kooi,
Nog geeft ze Uw toezicht aan den Wolfsmuil niet ten prooi.*

Zinlijk, met zorg, naauwkeurig; Wit en Rood, II. bl. 197:

*Uw Buitenplaats, naar 't geen men zegt,
Is fraai en zinlijk aangelegd.*

Voorbeelden van deze beteekenis vindt men in het
Woordenb. des Instituuts op HOOFT.

§ 31.

III. Wij besluiten de behandeling van de verouderde uitdrukkingen, in BILDERDIJKS gedichten voorkomende, met ten derde te wijzen, op de zoodanige, die alleenlijk wegens den *vorm* verouderd kunnen heeten.

Een woord kan verouderd zijn blootelijk door zijnen *klank*. Van dien aard zijn:

Bloosje, voor *blosje*; Verlostiging, bl. 65: *uw aanminnig bloosje*. KILIAAN heeft: »blose, blosken.”
Dus STARTER, Friesche Lusthof, bl. 91:

Wiens wangen ontfangen, altoos een bloos.

INGEN, Gedichten, bl. 26:

¹⁾ Vergel. den Hoogl. SIEGENBEEK, in de Werken der Bataafsche Maatschappij, V. bl. 237.

*In dit kristalijne glas,
Dun als water, groen als gras,
Offer ik u met een bloosje
Amaril, het eerste roosje.*

In VAN LENNEPS Academ. Idyllen vindt men *uchtendbloos*, bl. 151 en 186.

Emer, voor *emmer*; Kallim. bl. 70:

Gooit thands uw emers uit, en vult uw watertonnen.

Zoo ook Ovidius, bl. 89: *'t klateren der emers*. KILIAAN kent alleen *eemer*.

Hooletjen, voor *holletjen*; Bloemtjens, bl. 85:

In 't hooletjen van mijn hart.

Dus reeds bij WESTERBAEN, Ged. I. bl. 134: *in syn hooletje sluypt*. Onze dichter schrijft insgelijks *uitholten*, naar HUYDECOPERS opmerking beter dan *uitholten* ¹⁾, Fingal, I. bl. 13: *de uitgehoolde klip*. Doch verkeerd daarentegen is, volgens 's dichters eigene verklaring ²⁾, *holtsblok*, voor *hol-* of *hoolblok*; N. Mengel. II. bl. 233:

— *een holtsblok voor de traanlamp als zy brandt.*

Konne, voor *kunne*; Navonkel. II. bl. 181:

*Neen, 't is haar Zuster, of haar Broeder, die, in konne
Onzekeer, enz.*

KILIAAN: »*konne, kunne*»; verg. de plaatsen, in de Verklar. Geslachtlijst uit de ouden bijgebracht.

Locht, voor *lucht*; Mengelp. II. bl. 139:

*Hy heft zijne ijzren kolf om hoog,
En zwaait haar door de locht.*

en bl. 216 aldaar: *in de ruime locht*. KILIAAN: »*locht, lucht*».

¹⁾ Proeve van Taal- en Dichtk. I. bl. 155 en volgg.

²⁾ Zie de Verklar. Geslachtl. op *klomp*.

Mulm, voor *molm*; Nalez. II. bl. 53: *grafmulm*.
 KILIAAN: »molm, mul." Men vindt ook *melm*.

Speet, voor *spit*; Nalez. I. bl. 64: *palingspeet*.
 Men zie over dit woord WEILAND op *speet*.

Wakke, voor *wikke* (soort van boon); Muis- en
 Kikv. bl. 22:

Gewrocht uit harden schel van uitgekaauwde wakken.

Zie 's dichters aantek. bl. 47, waar *wakken* een »oud
 Noordhollandsch dialekt" genoemd wordt.

Verleemde, voor *verlamde*; N. Mengel. II. bl. 210:

*Verleemden, werpt uw kruk blijmoedig van u weg,
 En huppelt met de ree door struik en myrthehegg'!*

KILIAAN: »verlemmen, verlemen, verlempen, *muti-
 lare, truncare*." Zoo VONDEL, De Gebroeders, bl. 38:

*Een wees, een teeder kint, in 's voesters arm gedragen,
 En door de vlugt verleemt, toen Grootvaér lagh verslagen.*

En zoo zouden wij ook *lemen* verklaren, Belgisch Mu-
 seum, VI. bl. 419:

Want si haer ere daer in leemde.

door: *verminken, schenden*, en niet door *verslijken*,
bemorsen, dat dan van *leem* of *klei* zou moeten afkomen.

Overschreden, voor *overschrijden*; De Voet in
 't Graf, bl. 68:

Niet strafloos tracht de trots zijn perken te overschreên.

Van het oude *schreden* voor *schrijden* zie men een
 voorbeeld bij WEILAND op *schrede*. Met verplaatsing
 der *r* zei men ook *scherden*, b. v. Antwerpsche Spelen
 van Sinne, bl. 591:

*Ick ducht datter veel onna so effen terden,
 Maer uit den wech scherden so menighen stap.*

Gelijk wij *trede* verkorten tot *tred*, bezigt STARING

schred, voor *schrede*, Gedichten I. bl. 31: *op elken schred*, en bl. 125: *met rasschen schred*; welk substantief oudtijds mede door letterverplaatsing *scherd* luidde, als in de Refereynen van ANNA BIJNS, III. bl. 161:

Ter hellen waert loopende met groote scherden.

Uit nog ouder schrijvers vindt men hiervan voorbeelden in CLIGNETTS Bijdragen, bl. 102.

Versteuren, voor *verstoren*; Poëzij, II. bl. 65:

Laat geweld hun loop versteuren!

Zie WEILAND op *storen*, en het Woordenb. des Instituuts op *steur* en *steuren*.

Voorts kan in het woord een *medeklinker* zijn weggelaten of met een' anderen verwisseld. Uit dezen hoofde zijn verouderd:

Oest, oogst; Buitenl. bl. 72:

— *zoo 't weldadig nat uwe akkers dekt met oesten.*

Mengel. IV. bl. 166: *een zegenrijken oest*. Zoo ook 't werkw. oesten; Elius, bl. 20:

Gewoon laurieren te oesten.

Najaarsbl. I. bl. 108:

Door 't snijdend seissen weg doen oesten.

en elders. Voorbeelden van dezen vorm zie men in HOOGSTRATENS Geslachtlijst. Dat hij niet bloot » om het rijm" staat, zoo als deze schrijver meende, wordt zoowel wedersproken door de plaatsen, die KLUIT bij hem uit STROKE aanteekeut, als door die, welke uit HOOFDS proza in het Woordenb. des Instituuts voorkomen, en met nog eene menigte uit andere schrijvers zouden kunnen vermeerderd worden.

Deizen, deinzen; SPIEGH. Hartsp. bl. 106:

— *In 't bereizen*

Ontmoet men echter 't geen zoo dikwerf af doet deizen.

KILIAAN: »deynsen, deysen”.

Vergouden, vergelden; Dieren, bl. 36:

Een kennis, wier bezit een wereld kon vergouden.

Deze vorm komt overeen met dien van *gewoud* voor *geweld*. Er valt echter op te merken, dat *vergouden* bij onze ouden gebezigd werd voor het participium of imperfectum *vergouden*. Dus nog VONDEL *onvergouden* voor *onvergouden*, zie HUYDECOPER, Proeve, I. bl. 281. KILIAAN kent wel een' infinitivus *vergouden*, doch dit is voor *vergulden*, en zoo meenen wij niet, dat onze dichter het woord bedoeld hebbe.

Lachter, laster; Bloemtjens, Voorzang:

Zeg dan den schimper of verachter

In antwoord op zijn smaad of lachter.

KILIAAN: »lachter, laster, *vituperium*.” Zie ook HOOGSTRATENS Geslachtl. op *laster*.

Stiften, Poëzij, I. bl. 154:

Wat zal op aard uw heil dan stiften,

Daar 't enkel uit die bronnaâr vliet?

Ziekte der Gel. bl. 100:

Maar wee een hersenbeul die zoo veel onheils stift!

KILIAAN: »stichten, stiften, *struere*,” etc.

Ringelen, rinkelen; Mengelp. II. bl. 137: *'t ringlend belgeluid*. KILIAAN: »ringhen, ringkelen, *sonare*”; doch TEN KATE (II. bl. 688): »ringen, ringelen, *sonare*.”

Vede, vete of veete; Mengel. II. bl. 32:

— *schuif 't gordijn voor de ouderlijke vede!*

KILIAAN: »veete, veede, veyde, vied, *odium*”, etc. Vergel. HOOGSTRATENS Geslachtlijst.

Eindelijk kan in een woord de *uitgang* zijn verouderd, het zij door verwisseling, het zij door bijvoeging of weglating. Als zoodanig verdienen hier als verouderd te worden opgenomen:

Akelijk, akelig; Vermak. bl. 106: '*t aaklijk wormverteersel*. Fingal, II. bl. 43:

Zijn graauwe torentrans meldt niets dan aaklijkheên!

KILIAAN: »ackelick, *horribilis*."

Bevallik, bevallig; Verspr. Ged. II. bl. 102:

Of zal ik,

Bevallik

En minnelijk wicht, enz.

KILIAAN heeft alleen: »bevallick, *venustus*, etc."

Halsstark, halsstarrig; Vermak. bl. 91:

— *Filozoofsche logen*

En halsstark ongeloof ten spijt.

WEILAND zegt: »HOOFD, VONDEL en anderen bezigden (voor *halsstarrig*) *halssterk*, doch verkeerdelijk." Dan, *sterk* is etymologisch niet anders dan *sterrig* of *starrig* ¹⁾, en WEILAND zelf schijnt dit zoo te meenen, daar hij op *sterk*, als verwant aan dit woord, ook *sterrig*, *starrig* opgeeft.

Ietwes en nietwes, iets en niets; Bloemtjens, bl. 95:

Willig d'eenen ietwes in?

Fluks beroert ge 't gansch gezin.

Vertoogen van Salomo, bl. 29: *nietwes boven dit*. Mengelp. II. bl. 241:

Het schaap doet nietwes naar behooren.

¹⁾ Zie BILDERDIJKS Aanteek. op HOOFD'S Ged. III. bl. 93.

en zoo elders. Zie over deze woorden het Woordenb. des Instituuts op **HOOFD**, art. *ietwes*, en de daar aangehaalde schrijvers.

Roeder, roer; N. Oprakel. bl. 149:

*Wat pronkt ge aan spiegel, boeg, aan stengen, mast en spriet,
Met vlag- en wimpelpracht, en peinst aan 't roeder niet.*

KILIAAN: »roeder, roer, *clavus, gubernaculum.*” Zoo ook in den Ferguut:

*Nu kere den roedere te hant
Ende laet ons seilen an dat lant.*

Door den uitgever, tegen den duidelijken zin der regels aan, verklaard door *roeijer*, gelijk dit reeds werd opgemerkt door den Hoogl. **SIEGENBEEK** ¹⁾.

Vergetel, vergeten of vergetend; Ovidius, bl. 69:

*Vaak siddert ze op 't gezicht van beer en wolvenras,
Vergetel van zich-zelve en wie haar Vader was.*

KILIAAN: »verghetel, *obliviosus*”; doch »verghetenheid, *oblivio.*” Voor het laatste zegt men nog *vergetelheid*, hetgeen hier de gelijkheid van de uitgangen *en* en *el* aanwijst ²⁾. Vergel. het Woordenb. des Instituuts op **HOOFD**, waar gezegd wordt, dat *vergetel* niet gelijk is met *vergetende*, en ook niet met *vergeetachtig*; doch waarmede is het dan gelijk? Dat het woord van een werkw. *vergetelen* zoude afkomen, als daar mede beweerd

¹⁾ Nieuwe Werken van de Maatsch. der Ned. Letterk. D. V. St. II. bl. 137.

²⁾ *Vergetel*, voor *vergetende*, bezigt ook **STARING**, Gedichten, I. bl. 62:

*Hoor, Gelder! 't snoer der Li-fde brak
Uw trouwvergeetle hand.*

welke zamenstelling overeenkomt met de gewone *eervergeten, godvergeten*, enz. D. III. bl. 67 heeft dezelfde dichter:

*Hoe zonk vergeetle nacht weleer
Gelijk op 's Meesters naam, zoo op zijn arbeid neêr!*

wordt, is voor 't minst onbewezen. De verwisseling der uitgangen *l* en *n* blijkt mede uit:

Vermeten, voor *vermetel*; Mengel. II. bl. 137:

Waar zijn die Helden toch, op krijgsroem zoo vermeten?

Zie WEILAND, op 't woord.

Verradersch, verraderlijk; Muis- en Kikvorschkr. bl. 20:

Den moord van 's konings zoon, verradersch omgebracht.

Over de vorming van dit woord, dat ook bij HOOFT voorkomt, zie men BILDERDIJKS Verhand. over de Geslachten, § 81. Wij troffen het mede aan bij VAN DER PALM, Verhandel. II. bl. 279: »dat monster, met een vriendelijke grijns voor het *verradersch* aangezigt." Oulings had men ook het adverbium *verraadling*, bij voorb. WESTERBAEN, Ged. III. bl. 17:

De goddeloose, blind door liefde van het geld,

Heeft hem verraedlingh met een moordpriet neêrgevelt.

Zeer gepast nagevolgd door onzen keurigen dichter BOGAERS:

— *wie zou schromen*

Den tijger, die verraadlings moordt, enz. ¹⁾

De niet minder kiesche STARING geeft de voorkeur aan *verraadlijk*, Gedichten, I. bl. 7:

Ga, edel Krijger! brandt een gift

Verraadlijk in uw wond!

bl. 145:

Sleepvoetend nadert Mulciber

Met zijn verraadlijk wapen.

en elders meer.

¹⁾ Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen. X. bl. 198.

Kuiffel, kuif; De Mensch, bl. 74 :

*Maar ook deze Eigenmin wordt de oorzaak van den teugel,
Die ze inbindt en bedwingt, en kuiffel kort en vleugel.*

Zie de Verklar. Geslachtlijst op *kuif*.

Midnacht, middernacht; Ziekte der Gel. bl. 160:

— *Het uur van midnacht nadert.*

KILIAAN: »midnacht, middennacht.” De *r* in *midder-nacht* meent WEILAND ontstaan te zijn om de welluidendheid, voor de *l* in *middel*; naar ons gevoelen is *middernacht* eene zamentrekking van *middener* of *mid-deler-nacht*, en wijst de *r* hier het vrouwelijk geslacht van *nacht* aan.

Rede, reeds; Edipus, bl. 56:

Mijn ijver voor uw heil heeft rede zulks verricht.

HOOFD heeft insgelijks *reede*, en in *alreede*, *alreë* is de vorm zonder de adverbiale *s* nog gebruikelijk.

Stuur, stuursch; Poëzij, I. bl. 42: *met sturen blik*; Mengel. II. bl. 4: *een sture en sombre vreugd*; Nalez. I. bl. 22: *sture winden*. KILIAAN kent alleen: »*stuer, torvus, trux, austerus, etc.*”

§ 32.

Ons schiet nog over, zoodanige verouderde taalvormen aan te wijzen, die niet zoo zeer enkele woorden, als wel regels der spraakkunst betreffen, met name der *verbuiging* en *vervoeging*.

Ten aanzien van de *verbuiging* of *declinatie* maken wij drie opmerkingen.

Het is bekend, dat vroeger, vooral bij HOOFD, HUYGENS en anderen, de tweede naamval van het vrouwelijk geslacht, wanneer de bezitting achteraan komt,

naar het mannelijke werd verbogen, b. v. *'s werelds grootheid*, *'s moeders dochter*, ook wel *des werelds grootheid*, ja zelfs *de vader des bruits*, enz.; zoo ook *zijn dochters zoon* of *zijns dochters zoon*, *deez' eeuws verdorvenheden*, enz. Door verschillende taalleeraars is, zoo over den oorsprong als over het al of niet deugdelijke van dit gebruik, veel geschreven; doch het schijnt, dat de zaak tot nog toe niet tot hare volkomene oplossing is gebragt. Het is hier de plaats niet, dit onderwerp op nieuw na te sporen of de te berde gebragte gevoelens te toetsen: wij hebben slechts aan te wijzen, in hoe verre **BILDERDIJK** dien verouderden declinatievorm in zijne dichtwerken hebbe gehuldigd; en mogen wij ons niet ten eenenmale van de beoordeeling ontslagen rekenen, wáár hij in dit opzigt meer, wáár minder navolging schijnt te verdienen: wij willen niet geacht worden, in eene, nog in zoo vele opzigten duistere zaak, eene beslissende stem uit te brengen.

Wij staan toe, dat buigingen als *'s werelds grootheid*, *'s moeders dochter*, oorspronkelijk niet tot onze taal behoorden, en dat men in het tijdperk van **MAERLANT** en **STOKE** daarvan weinig of geene voorbeelden zal aantreffen. Later evenwel is die declinatie zeer in zwang gekomen en zelfs tot de taal des gemeenen levens doorgedrongen. Zoo men nu in aanmerking neemt, dat men geene zwaarigheid maakt, om eene dergelijke buiging bij de bijwoorden toe te laten, als in *'s weeks*, *'s maands* en dergelijke van vrouwelijke substantiven gevormde uitdrukkingen, dan meenen wij, dat men, vooral in gebonden stijl, de genoemde declinatie, eenmaal in de taal aanwezig zijnde, niet geheel behoeft te wraken, en allerminst bij zoodanige woorden, waar

zij door het veelvuldig gebruik voor het gehoor iets welluidends heeft verkregen ¹⁾).

Niet verwerpelijk achten wij daarom bij onzen dichter: *'s warelds zuidlijke as*, Mengelp. I. bl. 14; *'s warelds Alregeerder*, ald. bl. 201; *'s warelds kunsttafreelen*, Buitenl. bl. 86; *'s warelds hellende as*, ald. bl. 103; *'s warelds vlak*, Ondergang, bl. 13, en dergelijke; — *'s moeders schoot*, Mengelp. I. bl. 13; *'s moeders zuivren schoot*, ald. II. bl. 40; *'s moeders ingewanden*, N. Mengel. II. bl. 47; *'s moeders hart*, Kallim. bl. 51; *'s moeders warme borst*, Navonk. I. bl. 2; enz. — *'s Almachts ongena*, Poëzij, IV. bl. 9; *'s Almachts schoot*, Vermak. bl. 173; *'s voedsters boezem*, Affod. II. bl. 53.

Minder gunstig oordeelen wij over het gebruik van het gebogen lidwoord *des*, bij onzen dichter niet minder veelvuldig voorkomende: *des waerelds zoetheid*, Mengelp. I. bl. 192; *des warelds kring*, ald. II. bl. 150; *des warelds pronksieraad*, Buitenl. bl. 139; *des warelds nietigheên*, Poëzij, III. bl. 17; *des warelds smaad*, ald. IV. bl. 150; *des warelds loop*, Mengel. III. bl. 71; *des warelds nietigheên*, N. Mengel. I. bl. 22; *des warelds slijk*, ald. bl. 95; *des warelds jongsten brand*, ald. bl. 101; *des warelds band*, De Mensch, bl. 17; *des warelds eer*, Najaarsbl. II. bl. 73; *des warelds boorden*, Affod. II. bl. 93; *des warelds zoet*, N. Uitspruits. bl. 82, en elders. — *des moeders zachten aart*, Poëzij, I. bl. 22. — Tegen deze verbuiging kan ingebracht worden, dat zij niet, gelijk die met de enkele *s*,

¹⁾ Minder welluidend achten wij bij voorb. *'s oudheids oogelijn*, LULORS, Avondmijn. bl. 7; *'s weêrhelfts grafgesteent*, WISELIUS, Mengel- en Tooneelp. I. bl. 178.

door ons spraakgebruik wordt begunstigd, en dat ook haar behoud minder noodzakelijk mag gerekend worden, daar men haar, in poëzij zoowel als in proza, zonder eenige belemmering te veroorzaken, door de gewone met *der*, kan vervangen. Wij lezen dan ook bij onzen dichter zelve: *der wareld lust*, N. Mengel. I. bl. 83; *der wareld grondvest*, Affod. I. bl. 95; *der wareld lof*, SPIEGH. Hartsp. bl. 2; — *der grijsheid zilvren kroon*, Kallim. bl. 14, en Najaarsbl. I. bl. 151; *der wroeging adderbeet*, ald. bl. 156; *der Godheid schaduubeeld*, Affod. I. bl. 47; *der Almacht wenk*, Dieren, bl. 24; *der wanhoop rand*, N. Vermak. bl. 153, en elders. Mogten wij al den dichter het gebruik van de mannelijke verbuiging met *des* kunnen toegeven, het zou bepaaldelijk zijn bij een enkel woord, waaraan men door het herhaald gebruik gewoon is geworden, en waarbij het lidwoord *der* uit dien hoofde eenigzins schijnt te stuiten, met name bij het woord *wereld*. *Des werelds loop* is althans voor ons gehoor veel minder stuitende dan *des onschulds lieflijk beeld*, dat VAN LENNEP heeft in zijne Vertal. en Navolg. bl. 6; of dan *des onrechts felle slagen*, bij denzelfden dichter, Tassoos Weeklacht, bl. 13.

Gaat het gebogene substantief van het lidwoord *een*, of van een bezittelijk voornaamwoord vergezeld, dan komt, in het dagelijksche spraakgebruik, het teeken van den genitivus alleen achter het naamwoord: *een moeders kind*, *haar dochters man*. Deze buiging kan zich daardoor laten verdedigen, dat *een moeder*, *haar dochter* hier gerekend wordt één geheel uit te maken, in welk geval het laatste woord alleen de *s* pleegt aan te nemen. Zoo zegt men *koning Willems regering*,

graaf Dirks opvolger, koningin Victoriaas gemaal, vader Jacobs zonen, enz. Onze TEN KATE, die 's moeders goed »een kennelijke missprong van 't gebruik» noemt, schijnt dan ook uitdrukkingen, als: *zijn moeders vader*, zoo niet door de taalregelmaat, immers door 't gebruik, voor gewettigd te houden ¹⁾). Wij zien uit dien hoofde geene reden, om gezegden als de volgende af te keuren: *een moeders wanhoop*, Poëzij, IV. bl. 18; *een moeders smellend hart*, N. Dichtschak. I. bl. 129; *een moeders recht*, Sprokkel. bl. 12; *een zusters schoot*, Affod. II. bl. 68; enz. — *mijn moeders wijngaard*, Nasprokk. bl. 17; *uw moeders welbehagen*, N. Dichtschak. I. bl. 171; *zijn moeders schoot*, Mensch, bl. 39; *zijn moeders woorden*, Affod. II. bl. 43; *zijn moeders boezem*, Oprak. bl. 116; *zijne* ²⁾ *egaas trouwe borst*, Wit en Rood, I. bl. 195; *haar moeders arm*, N. Uitspruits. bl. 7; *haar zusters tederheid*, ald. bl. 9; *haar zusters ongenuchten*, Affod. II. bl. 65; *heur zusters heerlijk lot*, Ovidius, bl. 83, en dergelijke.

Doch geeft men nu insgelijks aan het lid- of voornaamwoord het teeken des tweeden naamvals: *eens moeders kind, zijns moeders vader*, dan wijkt men zoowel van het gewone spraakgebruik af, als men noodeloos de thans onder ons gevestigde buigingen van de beide geslachten dooreenmengt. De volgende voorbeelden, mogen zij ook met het gezag van vroegere schrijvers gestaafd kunnen worden, verdienen derhalve, naar onze meening, geene navolging: *eens moeders smeecken*, Mengel. III. bl. 127; *eens moeders schroom*,

¹⁾ Aenleiding, enz. I. bl. 394.

²⁾ Men behoort hier te lezen *zijn*, want in zoodanige gevallen is het lid- of voornaamwoord niet verbogen.

Najaarsbl. II. bl. 100; *eens moeders trots*, Treursp. I. bl. 6; *eens moeders zucht*, ald. bl. 19; *eens moeders borst*, Nalez. II. bl. 38; *eens warelds haat*, Krekelz. III. bl. 44; *eens warelds schuld*, N. Vermak. bl. 84; *eens dochters plaats*, Treursp. III. bl. 34; *eens voedsters zorg*, Krekelz. III. bl. 159; — *mijns dochters staten*, Treursp. I. bl. 32; *mijns dochters recht*, ald. bl. 55; *uws dochters eeden*, bl. 103; *uws moeders schoot*, Mengelp. I. bl. 306, en Oprak. bl. 97; *uws moeders dood*, ald. II. bl. 54; *uws moeders ingewanden*, Mengel. III. bl. 58; *zijns weduws hand*, Treursp. II. bl. 42; *zijns dochters hand*, Affod. II. bl. 40; *haars moeders laatste troost*, Mengel. IV. bl. 46; *haars moeders schoot*, Ondergang, bl. 111; *haars moeders trots*, Ovidius, bl. 156.

Allerminst zal de mannelijke verbuiging van een vrouwelijk substantief naar ons taaleigen verschoonbaar zijn, wanneer de bezitting voorop gaat, en de woorden derhalve in hunne gewone orde en zonder omzetting voorkomen. En zoo toch heeft onze dichter: *den zaligste des warelds*, Mengelp. II. bl. 52; *aan 't eind des warelds*, Odilde, bl. 137; *het heilig bed eens moeders*, Edip. bl. 99; *de drift eens moeders*, Treursp. I. bl. 87; *smaad eens warelds*, Navonk. II. bl. 75; *'t ingewand uws moeders*, Kallim. bl. 58; *'t gebied uws moeders*, Ovidius, bl. 183 ¹⁾.

¹⁾ Over het hier behandelde onderwerp vindt men veel belangrijks bijeengebragt door den kundigen ALEWIJN in zijne Verdediging van de voornaamste dichterlijke vrijheden, in de Werken van de Leidsche Maatschappij, II. bl. 124 en volgg. Deze schrijver maakt de opmerking, dat de dichters den hier bedoelden genitivus op niet minder dan zevenderlei wijze geschreven hebben, de eene al zonderlinger dan de andere. Nog tegenwoordig

Eene andere opmerking betreft het gebruik van het mannelijk lidwoord in den derden naamval van het meervoud des vrouwelijken geslachts. Men treft die verbuiging onder anderen aan op de volgende plaatsen: *den bloemen*, Mengelp. I. bl. 101; *den daden*, Fingal, I. bl. 79; *den folteringen*, Odilde, bl. 6; *den Godheên*, Dood van Edip. bl. 26; Zedel. Gisp. bl. 83; *den godinnen*, Mengel. III. bl. 149; Odilde, bl. 47; Winterbl. I. bl. 13; *den golven*, Poëzij, I. bl. 8; *den strammen handen*, Leydens Ramp, bl. 25; *den sidderenden lippen*, Poëzij, III. bl. 50; *den hemelmachten*, Dood van Edip. bl. 36; Perzius, bl. 19; *den orden*, Wit en Rood, I. bl. 36; *den poren*, Ziekte der Gel. bl. 122; *d'aangenamen lenterozen*, Mengelp. I. bl. 293; *den smarten*, Poëzij, I. 136; *den starren*, Najaarsbl. I. bl. 69; *Ondergang*, bl. 57; *dien verkeerdheên*, Oranjez. bl. 148; *den vrouwen*, Ziekte der Gel. bl. 151; Najaarsbl. I. bl. 81; *Verspr. Ged. I. bl. 189*; *den weiden*, Oranjez. bl. 147; *grooten zielen*, Oranjez. bl. 80. — Zoo ook *ten steilten*, Najaarsbl. I. bl. 140; *ten sterren*, ald. bl. 49; Oranjez. bl. 84; *ten wolken*, Wit en Rood, II. bl. 103; *Onderg. bl. 64*; *ten wederzijden*, Mengel. III. bl. 36 ¹.)

De Hoogleeraar KINKER heeft den wensch geuit, dat

heeft te dezen aanzien niet alle anomalie opgehouden. Zoo lezen wij zelfs in proza bij VAN DER PALM, Job 31, vs. 15, en Psalm 22, vs. 11: *'s moeders ligchaam*, doch Psalm 58, vs. 4: *moeders ligchaam*; Psalm 22, vs. 10: *mijns moeders schoot*, doch Gen. 29, vs. 10: *zijner moeders broeder*; welke laatste afwijking wederom overeenkomt met *der werelds grondvesten*, 2 Sam. 22, vs. 16 en Psalm 18, vs. 16; en *der schrandelheids geburin*, Spreuk. 8, vs. 12.

¹) Men vindt den derden naamval ook met de gewone verbuiging, b. v. *der tanden*, Schemersch. bl. 16.

men **BILDERDIJK** in deze buiging mogt navolgen ¹⁾). Wij moeten echter erkennen, de nuttigheid daarvan niet in te zien. De thans heerschende verbuiging is sedert zoo lang en zoo algemeen gevestigd, dat het niet raadzaam schijnt, haar, zonder gewigtige redenen, door eene andere te willen vervangen. Daarenboven komt het ons voor, dat de declinatie, volgens welke het vrouwelijke *de* of *der moeders* van de beide overige geslachten, *den vaders* en *kinderen*, in denzelfden naamval, duidelijk is onderscheiden, wel iets ter aanbeveling met zich voert ²⁾).

¹⁾ Beoordeeling van Mr. W. BILDERDIJKS Spraakleer, bl. 33.

²⁾ Niet als archaïsmus, maar bloot als dichterlijke vrijheid, heeft men eene andere afwijking van de gewone declinatie te beschouwen, die men enkele malen bij BILDERDIJK aantreft, namelijk *eens harts* voor *eens harten*, N. Mengel. II. bl. 232:

Ach! ze is de taal eens harts, dat voor uw heil blijft slaan.

Nalezingen, II. bl. 29:

*ó Lodewijk, de hulde waardig
Eens harts dat Nassau bleef verkleefd.*

Deze verbuiging, zoo men wil regelmatigiger dan *eens harten*, verdient evenwel wegens ongewoonheid en hardheid de voorkeur niet. Eene dergelijke aanmerking zoude men kunnen maken op genitiven, als deze: Mengelp. I. bl. 22:

*(Hy) zendt, in twee verdeeld, zijn takken naar beucên,
Om, ginds den Scorpioen, hier 's schutters Boog bezijden,
Het glinstrend zonnespoor tweevoudig door te snijden,
Het Outer aan te doen, en, door 's Centaurus Voet
Gekronkeld, d'arm te slaan om Jasons waterstoet.*

Buitenl. bl. 118:

En de eikhoorn op zijn tak, naast 's Schildpads traag gestel.

en Poëzij, I. bl. 7:

*En ach! wat schouwplaats vol verrukken
Van 's Scheppers schoonste meesterstukken.*

Deze laatste dichtregel behoort bovendien tot de weinige, in 's dichters talrijke werken voorkomende, die door opeenstapeling van dezelfde medeklinkers zijn ontsierd. Hiertoe rekenen wij ook Krekelz. II. bl. 174:

Ten derde doen wij eene thans ongewone vorming

Toen om ons heen wat vastst stond, stond te beven.

Navonkel. II. bl. 83:

Geef ons dit, o God der Goden! Groote Goël, geef ons dit!

Schemersch. bl. 147:

En wat geeft ge ooit dan 't gene u God als leengoed gaf.

Dergelijk gebrek, ten aanzien van de menigvuldige herhaling van dezelfde *klinkers*, werd door BILBERDIJK zelven afgekeurd in zijne Aanteekk. op De Mensch, bl. 206 en 7. Vreesden wij niet het verwijt te verdienen, bl. 125 dier Aanteekk. uitgesproken, dat namelijk »niets gemeener is, dan dat een Dichter van taalfeilen beschuldigd wordt door Prozaïsten, bij wie dikwijls geen gezond denkbeeld van dichterlijke stoutheid, ja zelfs van dichterlijke Redefiguren is,» — wij zouden op nog enkele vrijheden wijzen, die geene aanbeveling verdienen, bij voorb. op het verkeerd plaatsen van den klemtoon in het woord *Hallelujah*, 't welk (zoo als dit reeds door SCHUTTE, Stichtel. Gezangen, III. bl. 56, Prof. YPEIJ, in BRENDER à BRANDIS' Kabinet, III. bl. 329, en Prof. OPZOOMER, in het Taalk. Magaz. III. 519, werd opgemerkt) den toon op de *derde* en niet op de *tweede* lettergreep vereischt; Mengel. IV. bl. 30:

*Voor God, voor Hem in 't schoon, te gloeien,
En in Zijn' schoot terug te vloeien,
Is 't eeuwige Hallelujah!*

Vermaking, bl. 68:

Te deelen (nevens hen) in 't Blijd Hallelujah!

Vooral echter op constructien als deze, Ovidius, bl. 74:

*Thands breekt Apollo 't hart, en, trapplende op 't geweer,
Verfoeit de felle straf, zijn onvertogen woeden.*

N. Mengel. I. bl. 80:

*Uw Grootheid en uw Wonderkracht
Verhult geen ondoordringbre nacht;
Is door geen perk te omschrijven.*

In den bundel Evangelische Gezangen, onder welke het dichtstuk, waartoe de aangehaalde regels behooren, is opgenomen, heeft men, zonder dat het gebrek daardoor verholpen is, den laatsten regel dus veranderd:

Zijn in geen perk 't omschrijven.

Wij merken hier alleen nog aan, dat zoodanige woordvoeging, van welke men uit vele andere dichters menig voorbeeld zou kunnen aanvoeren, bij BILBERDIJK uiterst zeldzaam is.

opmerken van het meervoud der substantiven op *e* uitgaande. Gelijk zulks ook wel bij vroegere schrijvers wordt aangetroffen, vormt BILDERDIJK dat getal somwijlen met achtervoeging van *ns*; b. v. *gebergdens*, Oranjez. bl. 146; *hoogdens*, Mengelp. I. bl. 116; Poëzij, I. bl. 65; Mengel. II. bl. 40; *kromdens*, ald. bl. 159; *lentens*, Poëzij, II. bl. 143; *ruigdens*, Poëzij, I. bl. 71; Mensch, bl. 4; *scherpdens*, Ziekte der Gel. bl. 18; *steillens*, Fingal, I. bl. 28; *sterkdens*, N. Mengel. II. bl. 61.

Daar de dichter zelf meermalen van dit meervoud met afkeuring gewaagt ¹⁾, hebben wij te meer regt, het te verwerpen. Het verdient daarbij opmerking, dat die vorm bijna uitsluitend in zijne eerste werken voorkomt.

Van dit meervoud moet worden onderscheiden dat van *boei* en *raaf*, waarvoor men vindt *boeiens*, Verlost. bl. 58, N. Mengel. II. bl. 197, Wit en Rood, I. bl. 64 en elders; en *ravens*, Navonk. bl. 146. — Deze woorden zijn regelmatig gevormd van de enkelvoudige vormen *boeijen* en *raven*, thans verouderd ²⁾.

Met betrekking tot de *vervoeging* of *conjugatie* merken wij vooreerst op, dat onze dichter dikwerf, in den tegenwoordigen tijd, daar waar de *d*, als slotletter des wortels, door een' klinker wordt voorafgegaan, dien medeklinker weglaat. Bij voorb. *doorwá* (imperat.),

¹⁾ Zie de Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, II. bl. 76, en Aant. op HUYGENS, Korenbl. VI. bl. 128.

²⁾ Zie de Verklar. Geslachtl. op *boeien*, en HOOGSTRATENS Geslachtl. op *rave*.

Krekelz. III. bl. 145; (*hij*) *kleē*, Sprokkel. bl. 75; *treē toe* (imper.), Kallim. bl. 54; *bevrīj* (imper.), Oranjez. bl. 144; *kastīj* (imper.), Avondsch. bl. 107; *lij* (imper.) Winterbl. I. bl. 39; *ik strij*, Onderg., bl. 108; *'k vermij*, Floris, bl. 22; (*zij*) *biē*, Ziekte der Gel. bl. 24; (*hij*) *geschie*, Krekelz. II. bl. 55; Voet in 't Graf, bl. 27; *ik vliē*, N. Mengel. II. bl. 48; *men ontvliē*, Mengel. II. bl. 41; *behoē* (imper.) Najaarsbl. I. bl. 148; *verhoe* (imper.), Mengel. IV. bl. 44; *ik spoē*, Poëzij, III. bl. 75; *ik voē*, Bloemijens, bl. 121; *gelei* (imper.); Mengel. II. bl. 12; *brei uit* (imper.), Mensch, bl. 109; *verbei* (imper.) Rotsgalm. II. bl. 41; *sprei* (imper.), Mengel. III. bl. 49; *ik wei*, ald. I. bl. 144; *misdui* (imper.), Treursp. I. bl. 67; *'k hou*, Mengel. I. bl. 39; *hou* (imper.), ald. II. bl. 24; *ik behou*, N. Mengel. II. bl. 53; *onthou* (imper.) ald. I. bl. 149. — Ten aanzien van het laatstgemelde werkwoord vindt men insgelijks de *d* weggelaten in het imperfectum, en derhalve achter een' medeklinker: *dat hiel*, Mengel. II. bl. 57; (*zy*) *wederhiel*, ald. III. bl. 18; *dien ik my voorbehiel*, Treursp. III. bl. 14, *hy onderhiel*, Sprokkel. bl. 19. Dus mede *verston*, voor *ver-slond*, Krekelz. I. bl. 80.

Deze schrijfwijze steunt op een' goeden grond. De *d* toch is hier doorgaans ingevoegd als overgang tusschen de twee lettergrepen des woords. Scheidt men nu de beide deelen, den wortel van zijn' uitgang, dan vervalt ook eigenlijk het teeken van overgang. Doch, zoodanige hulpleetters nemen langzamerhand het karakter aan van wezenlijke bestanddeelen des woords, en het zoude, bij den trap van beschaving, op welken de schrijftaal zich thans bevindt, niet aan te raden zijn, alle woorden tot hunnen oorspronkelijken vorm terug te brengen.

Neemt een dichter evenwel eene vrijheid, als welke wij hier vermeld hebben, dan gelooven wij, dat niemand hem het regt daartoe mag betwisten, en in dit geval te minder, daar bij eene goede, natuurlijke uitspraak onzer taal, de *d* hier weinig of niet wordt gehoord. Ten aanzien van de bijgebragte voorbeelden van *hiel* en *verston* (zeker die, welke 't minst aanbeveling verdienen), voegen wij nog hierbij, dat deze alleen als rijmwoorden voorkomen.

Ten laatste verzamelen wij uit de werken onzes dichters nog eenige voorbeelden van verouderde conjugatie-vormen, bij den onvolmaakt verleden tijd en het verleden deelwoord, van ongelijkvloeiende en onregelmatige werkwoorden.

Afgeronnen, voor *afgerend*; Ondergang, bl. 119:

*De nacht rolt middlerwijl haar sluier over de aarde,
Sluit d'afgeronnen dag, die zoo veel wondren baarde.*

Belacht, voor *belachen*; Najaarsbl. II. bl. 110:

Zie daar zijn lof, zijn deugd! de rest is waard belacht.

Besteken, voor *bestoken*; Kallim. bl. 89:

Wy offren u dit goud, in korfjens, rijk besteken.

zoo ook ontsteken, Sprokkel. bl. 17:

Eurystheus, door den haat die op u woedt ontsteken.

en versteken, Fingal, I. bl. 85:

— *van licht en roem versteken,*

Verkwijne ik weerloos, zwak in deze ontvolkte streken.

dus ook Najaarsbl. II. bl. 174: *in een hoek versteken,*
en elders.

Bezwolken, voor *bezwalkt*; N. Vermaking, bl. 142:

— *een star door 't dik der wolken,*

Nu scheemrend, dan weër door de nevels dicht bezwolken.

- Bried, voor *braadde*; Cycloop, bl. 27:
(Hy) bried een deel aan 't vuur en zette een deel te koken.
- Doorwrocht, voor *doorwerkt*; Mengelp. I. bl. 196:
 — *hoop, met vrees doorwrocht* ¹⁾.
- waartoe behoort onbewrocht, ald. II. bl. 128:
Zijn rusting onbewrocht.
- en het imperf. verwrocht, Naklank, bl. 130:
Waar de afval 't voorrecht niet verwrocht.
- Dochten, voor *deugden*; Krekelz. II. bl. 155:
 — *of die veel of weinig dochten.*
- Gebrocht, voor *gebracht*; Treursp. III. bl. 31:
Het volk in slaverny der amptenaars gebrocht.
- Geschend, voor *geschonden*; Wit en Rood, I. bl. 34:
Het slachtvee lijdt met ons, door 't luchtverval geschend.
- Gewosschen, voor *gewasschen* of *gewassen*; Sprokkel. bl. 128:
 — *lokken, op het hoofd in klitten saamgewosschen.*
- Gloor, voor *gloorde*, zijnde het imperf. van een oud
 werkw. *glieren* of *gliezen*; Mengel. I. bl. 13:
 — *'t outer, 't welk op 't rijkst van offergaven gloor.*
- Kost, voor *konde*, in den tweeden en derden per-
 soon; Mengel. IV. bl. 47:
 — *kost ge, ó zuyvre zon, dit gruwelstuk verlichten?*
- N. Mengel. I. bl. 142:
 — *het goed, hetgeen gy kost verrichten.*
- ald. bl. 136:
Wat kost uw wil ons beters geven?

¹⁾ Men bemerkt, dat dit woord hier als *deelwoord* voorkomt. Als adjectief gebezigd, komt het telkens voor: *eene doorwrochte verhandeling*, enz.

Bloemtjens, bl. 11:

— *wie anders kost my treffen?*

Lag toe, voor *leide toe*; Mengelp. I. bl. 141:

— *driewerf lag zy toe op Uthals snoode borst.*

Loeg, voor *lachte*; Bloemtjens, bl. 70:

Het boefjen loeg en gluurde.

en bl. 119:

*De liefde hoorde dat zy zwoer,
En loeg om haar besluit.*

Mengel. III. bl. 104:

Als 't alles om my loeg op aard.

Spreuk. en Voorbeelden, bl. 56:

De rechter loeg er om en sprak den hoefsmid vrij.

Op gelijke wijze vindt men het imperf. van *toelagchen*, *tegenlagchen* en *uitlagchen*; Bloemtjens, bl. 7:

— *en gy, gerust van uw verwinnen,
Loegt mijn verwarring toe, en dwongt my, die te minnen.*

Nalez. II. bl. 26:

*Is dit dat land, dat —
— 's aardrijks einden tegenloeg?*

Mengel. III. bl. 78:

Vergeefs! gy loegt my uit. —

Loed, voor *laadde*; Vermak. bl. 75:

— *een wareld —*

Die Hel en doemnis op zich loed.

N. Oprakel. bl. 172:

— *onbesproken ouderen,
Die nooit een deel dier last zich loeden op hun schouderen.*

Raadsloegt, voor *beraadslaagdet*, *besloot*; Mengel.

IV. bl. 72:

Lieve God, o blijf my 'by!
Wat gy raadsloegt over my,
Zij aan U-alleen verbleven!

Verknocht, thans *verknochtte*, doch eigenlijk het imperf. van *verknopen*, gelijk *kocht* van *koopen*; Mengelp. I. bl. 310:

— *by die zielsuitmuntendheden*
 Verknocht *zy d'eigen zwier der leden.*

Verkocht, voor *verkocht*; Cycloop, bl. 20:

— *dat hy 't uwe heeft verkocht.*

Waste, voor *wies*; Sprokkel. bl. 35:

Nog eer de ontglansde maan tot volle rondheid waste.

en wrookt, voor *wreekte*; Oranjez. bl. 16:

Gy voelde, en wrookt uw' hoon, en 't dwangjuk was verbroken.

§ 33.

De les, die de onsterfelijke zanger, als balling in den vreemde omzwervende, den bewoners van zijnen hem altijd dierbaren geboortegrond op het hart drukte, was:

Bataven, kent uw spraak en heel heur overvloed! ¹⁾)

De beste aanbeveling van die les was 's dichters eigen voorbeeld. Wij gelooven, dat ook slechts een oppervlakkige blik op hetgeen wij bijeenbragten, voldoende s, om elk daarvan te overtuigen. Het zij men lette op het groot aantal nieuwe uitdrukkingen, waarmede BILDERDIJK de taal heeft verrijkt; het zij men acht geve op de spreekwijzen, woorden en vormen, door hem uit de oudheid in het gebruik teruggeroepen, men zal altijd tot de erkentenis komen: hij kende de taal gron-

¹⁾ Buitenleven, bl. 151.

dig en volkomen; en de vraag van een' zoo hoogst bevoegden als onpartijdigen kunstregter onderschrijven: »wie wist, gelijk BILDERDIJK, onze taal, met al hare schatten, met al hare buigzaamheid, met al haren nadruk en kracht, der dichtkunst cijnsbaar te maken?»¹⁾ En daarbij zal men niet nalaten, de wijze spaarzaamheid te bewonderen, die den dichter in het gebruik maken van de bij hem opgelegde schatten bestuurde. Moeijelijk zal men, in de breede rij zijner poëtische werken, eene plaats kunnen aanwijzen, waar het vernuft in het smeden van nieuwe, of de zucht tot het gebruiken van ongewone of verouderde spreekwijzen of taalvormen te veel is bot gevierd, en die alzoo door overdrijving van het een of het ander is ontsierd.

Zoo men vraagt, of BILDERDIJK bij zijne taalverrijking steeds de wetten der taal, welke juist niet altijd die der geijkte spraakkunst zijn, steeds hebbe geëerbiedigd; of het voorschrift des ouden rederijkers:

Om dyns dichs wille en meuchdy geen tale schenden²⁾. steeds door hem wierd in acht genomen, aarzelen wij niet, toestemmend te antwoorden. Daar, waar, volgens ons oordeel althans, de vrijheid in het smeden van nieuwe, of het overnemen of weder invoeren van ongewone uitdrukkingen verder ging, dan wenschelijk scheen, was dit meestal het gevolg van 's dichters bijzondere meening aangaande dezen of genen vorm of regel; eene meening, welker gronden wij niet altijd volledig genoeg kennen, om ze naar eisch te kunnen be-

¹⁾ Prof. CLARISSE, in zijne Verhandeling over H. VAN ALPHEN, als dichter en kinderdichter, bl. 40.

²⁾ CASTELEYN, Konst van Rhetoriken, bl. 75.

oordeelen, en die in allen gevalle, al kunnen wij haar ook niet ter navolging aanprijzen, behoort te worden geëerbiedigd. Ook in de spraakleer had **BILDERDIJK** zijne bijzondere opvattingen; niet óm deze, maar ondanks dezelve, was hij een genie, en zij voorzeker hebben den grooten meester het allerminst begrepen, die meenen hem waardig na te volgen, door in een of ander opzigt van het meer gewone taalgebruik af te wijken, alléén omdat hij hen daarin voorging. Zijn' eigen' weg van onderzoek in te slaan en te volgen, van niemands meening slaaf te zijn, ter opsporing der waarheid geenerlei moeite of arbeid te ontzien, en, haar gevonden hebbende, haar openlijk als waarheid te erkennen en te handhaven: ziedaar wat, ook in het vak van taalbeoefening, de waardigste navolging van **BILDERDIJK** mag heeten! ziedaar wat ook voor ieder, die roeping gevoelt om hem als dichter na te streven, het spoor moet zijn, om kunstgewrochten te leveren, die, met opzigt tot het beschaven en verrijken der taal, uitkomsten aanbieden, als het door ons ten einde gebrachte onderzoek te aanschouwen geeft!

Volgens het standpunt, waaruit wij de vraag der Maatschappij hebben beschouwd, hebben wij in dat onderzoek naar volledigheid gestreefd. Daar zijn echter twee belangrijke bijzonderheden, waarvan wij geen gewag hebben gemaakt, en die door sommigen welligt gerekend zouden kunnen worden, tot onze taak te behoren: wij bedoelen de *spelling* en de *geslachten*. Wat deze beide punten, en vooral het eerstgemelde betreft: **BILDERDIJKS** dichtwerken hebben buiten twijfel ook in dit opzigt invloed op de taal geoeffend, voor zoo verre

zij, meer dan zijne prozaïsche geschriften, de voertuigen waren, om zijne afwijkingen ten dezen meer bekendheid te geven, en alzoo tot navolging uit te lokken. Het komt ons intusschen voor, dat wij, onzen schrijver in zijne spelling- en geslachtleer willende doen kennen, niet zoo zeer den *dichter*, als wel den *taalleeraar* te beschouwen hadden. Wat toch zoude eene optelling van aanwijzingen of voorbeelden baten, zonder die in verband te brengen met de regels en beginsels, waarvan zij de resultaten zijn? Daarenboven, indien het blootelijk te doen is, om de afwijkingen van het Bilderdijsche taalstelsel ten aanzien van de genoemde punten te *kennen*, wij meenen dat daartoe reeds, zoo door den schrijver zelve, als door anderen, genoegzame handleiding is gegeven. Wij bezitten, ter aanwijzing van het verschil in de *spelling*, meer dan één opstel ¹⁾; en ten einde dat in de geslachten met een' oogopslag te ontdekken, heeft onze dichter, achter zijne Verklarende Geslachtlijst, een vergelijkend overzicht van zijne geslachtsbepaling en die van **KLUIT** gegeven ²⁾. Ieder

¹⁾ Men zie, behalve de bekende Taalkundige Bedenkingen van den Hoogl. SIEGENBEEK (Haarl. 1827), de bekroonde verhandeling over dit onderwerp, van Mr. A. F. SIFFLÉ, in de Werken der Brugsche Maatschappij van Vaderlandsche taal- en letterkunde, Vijfde Deel (Brugge, 1829), bl. 57-164; benevens een opstel [van onze hand] in het Taalk. Magazijn, I. bl. 207-228.

²⁾ Welligt echter is het niet ongepast, hier, als in 't voorbijgaan, te wijzen op enkele afwijkingen van zijne eigene geslachtleer, die men in 's dichters poëtische werken aantreft. De Verklarende Geslachtlijst leert (op *handvol*) in overeenstemming met HUYDECOOPERS Proeve (I. bl. 445), onzes inziens te regt, dat, wanneer het adjectief *vol* met een substantief gekoppeld wordt, ter aanduiding eener hoeveelheid, als *handvol*, *armvol*, *mondvol*, deze woorden *onzijdig* zijn. Zoo leest men dan ook Odilie, bl. 123: 't *handvol nooddrifts*; Aftod. II. bl. 132: *dit handvol bloed*; Navonk. II. bl. 27: *ons handvol bloeds*; Oprakel. bl. 155: *dit kleene*

dier onderwerpen volledig te doen kennen en ter toetse te brengen, zou de stoffe eener afzonderlijke behandeling behooren uit te maken, die even weinig door de Maatschappij bij hare vraag bedoeld kan zijn, als zij door ons in de gezette tijdruimte zoude kunnen worden geleverd.

handvol; Voet in 't Graf, bl. 42: 't *handvol* Godgezinden; Mengel. IV. bl. 68: *dit mondvol brood*; N. Mengel. I. bl. 56 en De Mensch, bl. 93: 't *schaumle mondvol brood*; Sprokkel. bl. 167: *het laatste mondvol*; Krekelz. III. bl. 167: 't *nat betraande mondvol broods*, en elders, in het *onzijdig* geslacht. Doch *handvol* is *vrouwelijk* verbogen, Oranjez. bl. 67: *geen enkle handvol zand*; en Naklank, bl. 134: *een kleine handvol geld*; en *mondvol* vindt men *mannelijk*, N. Mengel. II. bl. 225: *de eerste mondvol*; Wit en Rood, bl. 183: *zijn laatsten mondvol broods*; Onderg. bl. 38: *den mondvol brood*, en Avondschem. bl. 80: *den schralen mondvol*. Bij enkele dezer afwijkingen (naar 't ons voorkomt, bij de twee van *handvol*) is de bedoeling des dichters geweest, het woord niet te koppelen, zoodat men te lezen hebbe: *geen enkle hand vol zand*, *een kleine hand vol geld*; op die van *mondvol* schijnt ons deze aammerking niet toepasselijk. — De zamenstellingen *paardmensch*, *monstermensch*, *stiermensch* en *diermensch* worden (en naar wij meenen, te regt) *onzijdig* gebruikt: Mengelp. I. bl. 13, Najaarsbl. I. bl. 61, Sprokkel. bl. 22, 31 en 38, en спрѣкн. Hartsp. bl. 104. Doch Verspr. Ged. II. bl. 71, is het *den paardmensch*; Ovidius, bl. 75: *de paardmensch*; en Sprokkel. bl. 30: *den stiermensch*. — *Slechthoofd* is steeds *mannelijk*, wanneer het op een' man wordt toegepast, b. v. N. Uitspr. bl. 87, Rotsg. II. bl. 42, Navonk. II. bl. 146, Ziekte der Gel. bl. 113; doch *loshoofd*, met gelijke toepassing, *onzijdig*, in 't laatstaangeh. werk, bl. 38: 't *bandloos loshoofd*. — Voorts vindt men, in strijd met de Verkl. Geslachtlijst, de volgende *mannelijke* verbuigingen: *den folterbank*, Mengel. III. bl. 43; *den haven*, ald. bl. 27, IV. bl. 72, en Ziekte der Gel. bl. 111; *den bergkijn*, Mengel. II. bl. 24 en Fingal II. bl. 5; *dien grijzen kruin*, Treursp. I. bl. 95, Wit en Rood, I. bl. 176; *des nooddrufts*, Nalez. II. bl. 36; *den witten vlag*, Mengelp. II. bl. 158; *den wellust*, Poëzij, I. bl. 15 en 32; *gestaågen zorg*, Schemersch. bl. 13; *dien eedlen zorg*, Ovidius, bl. 75. — Zoo komt mede de *onzijdige* buiging: 't *weeke draad*, De Mensch, bl. 68, onzes inziens niet met de Geslachtlijst overeen; en op welken grond *den pronkenden Mannin* (Nasprokk. bl. 13) steunt, is ons onbekend.

Wij eindigen met den wensch, dat onze vaderlandsche letterkunde steeds de rijkste vruchten moge plukken van den onwaardeebaren schat, dien zij in BILDERDIJKS dichtwerken bezit. Moge het onze natie nimmer ontbreken aan dichters, die, oorspronkelijken aanleg met grondige taalbeoefening parende, bij de gepaste waardering en aanwending van uitheemsche sieraden, vooral het vaderlandsche hoogschatten en aankweeken! En moge de Maatschappij, die de nederlandsche letteren tot het voorwerp harer bemoeijing stelt, steeds mede bevonden worden, tot dat doel rijkelijk te hebben bijgedragen!

BLADWIJZER

VAN

BEHANDELDE UITDRUKKINGEN ¹⁾.

Aan-, 47.	afmerken, 50.
aanbegin, 154.	afpijnen, 50.
aanbidden, 93.	afplanen, 166.
aanbreuk, 57.	afrijzen, 93.
aandeel, 85.	afschuwbaar, 32.
aangedachtenis, 57.	afsprong, 58.
aanlenen (zich), 113.	afstandig, 26.
aanschouw, 155.	aftergen, 50.
aanschreien, 211.	aftreuren, 50.
aansparren, 48.	afvalleling, 25.
aanstemmen, 47.	afvleijen, 50.
aantergen, 48.	afzetsel, 85.
aantokkelen, 212.	afzichtbaar, 32.
abode, 93.	akelijk, 225.
achter land, 191.	akkeren, 184.
achter straten, 191.	allerzijds, 127.
achterdenken, 155.	almachte, 27.
af-, 49.	amper, 185.
afdrop, 58.	ang, 185.
affolen, 49.	angstbaar, 32.
afgeronnen, 50, 239.	appelaar, 139.
afgrijsbaar, 32.	aueroks, 160.
afleidbaar, 32.	auerös, 160.

¹⁾ In dezen Bladwijzer is niet opgenomen de alphabetisch gestelde Lijst van zamenstellingen, bl. 65 tot 83 medegedeeld.

- baar, 30.
 bagge, 139.
 banderen, 42.
 bandigen, 182.
 bank, 246.
 barnen, 202.
 baten, 93.
 bedanken (zich), 168.
 bedriegbaar, 32.
 beelding, 25.
 begeer, 53.
 begeesten, 114.
 begeesteren, 114.
 begeisteren, 114.
 begevelen, 51.
 behartigen, 203.
 behoë, 238.
 behoed, 58.
 behoorte, 156.
 behou, 238.
 beiden, 93.
 bejagen, 203.
 bejegenen, 203.
 beklaveren, 180.
 bekleteren, 114.
 beknel, 58.
 bekostigen, 93.
 belacht, 239.
 belangbaar, 33.
 belastigen, 114.
 belgen, 94.
 beloodverwen, 51.
 benaauwd, 89.
 benaauwen, 89.
 beoogen, 44.
 beproeven, 203.
 beraden, 204.
 beredden, 169.
 berouwen, 94.
 beruchtigen, 182.
 bescheren, 170.
 beschik, 156.
 beschildwachten, 51.
 beschoren, 170.
 besluimeren, 51.
 besteken, 239.
 bestemmen, 95.
 bestendig, 217.
 betaambaar, 33.
 betoogen, 167.
 betrachten, 205.
 betrachtig, 205.
 beuren, 96.
 bevallik, 225.
 bevangen, 127.
 bevangenheid, 127.
 bevrij, 238.
 beweegbaar, 33.
 bewonderaar, 115.
 bewonderen, 115.
 bewondering, 115.
 beworden, 51.
 bezaden, 206.
 bezadigen, 206.
 bezatigen, 206.
 bezielbaar, 33.
 bezoldeling, 25.
 bezuurbaar, 33.
 bezwalken, 96.
 bezwalpen, 51.
 bezwijken, 216.
 bezwijmelen, 39.
 bezwolken, 239.
 bië, 238.
 bies, 103.
 biezen, 163.
 binze, 103.
 blendwolk, 124.
 blijfbaar, 33.
 blindeling, 186.

- blink , 140.
 bloosje , 220.
 bloozen , 216.
 boei , 237.
 boet , 195.
 bond , 140.
 boording , 140.
 bouwval , 125.
 bouwvallig , 125.
 braak , 86.
 braam , 195.
 brallen , 156.
 brand , 195.
 brei uit , 233.
 breken met iemand , 116.
 brengen om iets , 116.
 breuzelen , 20.
 bried , 240.
 briezelen , 20.
 brink , 104.
 Brink , 104.
 broederendom , 28.
 brommelen , 40.
 brouwte , 141.
 bruischen , 21.
 bruizen , 20.
Buckel , 109.
 bussel , 141.
 byraad , 53.

 daar is , 193.
 daar is er , 193.
 dadelaar , 29.
 dan , 196.
 deemster , 119.
 deizen , 224.
 delle , 161.
 delmoer , 160.
 den (*subst.*) , 196.
 den (*art.*) , 234.

 denkmaal , 126.
 der , 231.
 des , 230.
 deugd doen , 196.
 dieflijk , 122.
 diefte , 141.
 dier , 218.
 dierendom , 28.
 diermensch , 246.
 dippen , 21.
 disch , 197.
 dochten , 240.
 dodderen , 43.
 dodderig , 43.
 doedelen , 40.
 —dom , 28.
 dommelen , 175.
 doom , 164.
 doomen , 164.
 doordringbaar , 33.
 doorkleinsteren , 43.
 doorlek , 58.
 doorwâ , 237.
 doorwrocht , 240.
 doorzichtig , 89.
 dorsten , 216.
 draad , 246.
 draaibaar , 33.
 drentelen , 177.
 duin en del (*over*) , 161.
 durftig , 186.
 dutten , 43.
 duur , 213.
 duurbaar , 33.
 dwalm , 23.
 dwarelen , 40.
 dwelm— , 23.

 echel , 141.
 echenis , 141.

- echt , 89.
édredon , 142.
 eens , 90.
 eerbieden , 184.
 eerstheid , 29.
 eiber , 142.
 eider , 142.
 eindbaar , 33.
 emer , 221.
entstehen , 211.
éprouver , 204.
 erglijk , 38.
 erinneren (zich) , 118.
ersmielen , 172.
 euvelen , 142.
 evenaren , 206.
 evenaren (met iemand) , 207.
 evenknie , 161.
 evenmaat , 62.

 falie , 86.
 feest , 86.
 fijnman , 171.
 fladder , 23.
 flard , 23.
 flets , 90.
 flonkerbag , 139.
 fnaze , 142.
 fnazel , 142.
 folter , 23.
 foreest , 142.
 frak , 104.

 gaardenier , 143.
 gaggelen , 176.
 gans , 192.
 gants en gaâr , 192.
 gants krachten , 191.
 gaartte , 60.
 gebiedt , 60.

 geblader , 60.
 gebral , 156.
 gebrocht , 240.
 gebroodden , 61.
 gedaantig , 26.
 gedogen , 207.
 gedwalm , 23.
 geest , 143.
 geuwrik , 29.
 gefrom , 58.
 gegrubt , 145.
 geheveld brood , 198.
 geklir , 104.
 geklutsel , 29.
 geknal , 107.
 geknitter , 104.
 gelei , 238.
 gelommer , 60.
 geluw , 186.
 geluwen , 186.
 gepak , 105.
 gepreste , 60.
 geraad , 157.
 gerank , 60.
 gerecht , 186.
 gerechtigen , 45.
 geril , 86.
 geronk , 42.
 geronnen bloed , 167.
 geruissel , 176.
 geschapendom , 28.
 geschend , 240.
 geschicht , 105.
 geschie , 238.
 geschor , 53.
 geschrei , 212.
 gesnar , 157.
 gesnor , 86.
 gesnorre , 157.
 gesnuivel , 29.

- gespang , 157.
 geste , 197.
 getakte , 60.
 getrantel , 178.
 gewaar , 170.
 gewaardigen , 182.
 gewagen , 216.
 gewaren , 170.
 gewarigen , 170.
 geweide , 159.
 gewente , 158.
 gewosschen , 240.
 gezabber , 158.
 gezintuigd , 51.
 gieroogen , 63.
 gifte , 27.
 gleuzer , 117.
 glimmer , 43.
 gloor , 240.
 glos , 117.
 glossen , 117.
 glozer , 117.
 gnisteren , 44.
 godgevloekt , 63.
 godverwaten , 63.
 goor , 143.
 goud , 143.
 graeuwlijn (adieu) , 144.
 grakinge , 165.
 gram , 106.
 greeuwen , 21.
 griefbaar , 34.
 Grieken , 144.
 grieking , 165.
 grieven , 97.
 groenelijn , 144.
 groente , 86.
 grop , 144.
 grouwelen , 176.
 grubbe , 145.
 gruft , 106.
 guichelen , 176.
 hal , 197.
 hallelujah , 236.
 halsberg , 161.
 halsstark , 225.
 handvol , 245.
 hart , 235.
 haven , 246.
 heerd , 106.
 heerschap , 197.
 hemelling , 26.
 herhalen (zich) , 117.
 herhaling , 117.
 herinneren (zich) , 118.
 het , 133.
 heugbaar , 34.
 heuvelkling , 146.
 heuveling , 25.
 hevel , 198.
 hiel , 238.
 hoefslag , 161.
 holtblok , 221.
 honk , 22.
 honken , 22.
 —hoofd , 246.
 hooftjen , 221.
 hou , 238.
 huislijk , 38.
 ietwes , 225.
 ijdel , 218.
 ijsbaar , 34.
 inbegrip , 107.
 indracht , 158.
 ingaaf , 58.
 ingeweide , 159.
 ingezicht , 59.
 inkorsten , 51.

- inronken, 42.
 insparren, 48.
 inzwarten, 118.

 jarenhonderd, 125.
 jukken, 119.

 kabas, 145.
 kabassen, 145.
 karkant, 145.
 karkas, 86.
 kastij, 238.
 keer, 87.
 keil, 145.
 keilen, 145.
 kim, 246.
 klaveren, 180.
 klee (*subst.*), 146.
 kleë (*verb.*), 238.
 klemmen, 43.
 klemmeren, 43.
 kletteren, 114.
 klimmen, 43.
 kling, 146.
 klingelen, 40.
 klingen, 40.
 kloet, 87.
 kluft, 198.
 knal, 107.
 knallen, 107.
 knapperen, 43.
 kneisteren, 44.
 knellen, 108.
 knerren, 165.
 knetteren, 97.
 knisschen, 44.
 knorsen, 22.
 kokermuilen, 184.
 konne, 221.
 kost, 240.

 kouw, 146.
 kouwen, 146.
 kraken, 165.
 krentelen, 40.
 krieken, 165.
 kruin, 246.
 kuiffel, 223.
 kunstelen, 129.
 kunstervaren, 63.
 kunstgeleerd, 64.
 kunstversierd, 64.
 kwakjen, 146.
 quarreel, 149.
 kweek, 147.
 kwikjen, 146.
 kwispelen, 180.

 labbering, 25.
 lachter, 224.
 lafharte, 27.
 lag toe, 241.
 lagen, 198.
 landverwezen, 64.
 lastigen, 115.
 leden, 22.
 lemen, 222.
 leunen (*zich*), 113.
 leur, 147.
 lichter, 147.
 lidmerk, 62.
 lieflachen, 63.
 liefogelen, 126.
 lij, 238.
 —lijk, 38.
 lobberen, 181.
 locht, 221.
 lodderlachen, 63.
 loed, 241.
 loeg, 241.
 lommering, 25.

- losbaar, 34.
 loshoofd, 246.
 luchtcr, 147.
 luchtgebons, 62.
 luchtverhevelingen, 198.

 macht, 199.
 maken, 207.
 maler, 199.
 mannin, 246.
 mas, 147.
 meeren, 97.
 —mensch, 246.
 middernacht, 228.
 midnacht, 228.
 misboortig, 26.
 misdui, 238.
 miskeuren, 51.
 mismooedigen, 45.
 modderen, 97.
 moeizaam, 28.
 moer, 161.
 moffelen, 126
 mompen, 166.
 mondelijn, 144.
 mondvul, 246.
 monstcrmensch, 246.
 more, 161.
 muichelen, 126.
 muichelmoord, 125.
 mulm, 222.

 nabuurlijk, 38.
 nachtlijk, 39.
 nachtschade, 162.
 nagnichelen, 176.
 nederliggen, 98.
 neerzinken, 217.
 nietwes, 225.
 nieusgier, 27.

 nooddruft, 246.
 nooddruftig, 186.
 —ns, 237.
 nuuw, 188.

 oest, 223.
 oesten, 223.
 om zonst, 192.
 omgeving, 108.
 omklemmeren, 43.
 omscheppen, 52.
 omsluizen, 52.
 omwindelen, 40.
 omwingeren, 44.
 omzwanken, 52.
 omzwirrelen, 42.
 onbandbaar, 34.
 onberouwbaar, 34.
 onbestembaar, 34.
 onbetaambaar, 33.
 onbetrouwelijk, 38.
 onbevangen, 127.
 onbevangenheid, 127.
 onbewrocht, 240.
 onadelbaar, 128.
 ondadig, 128.
 ondadigheid, 128.
 ondergaan, 208.
 onderjukken, 119.
 onderliggen, 119.
 onderstaan, 209.
 oneindbaar, 33.
 onerglijk, 39.
 ongalijk, 188.
 ongedaan, 188.
 ongeest, 59.
 ongekunsteld, 129.
 ongenot, 159.
 ongerecht, 186.
 ongestuim, 28.

- onghetadelt, 128.
 ongevoeg, 159.
 ongezwent, 53.
 ongoedig, 188.
 onherkenlijk, 38.
 onkleinsbaar, 34.
 onkunstlijk, 38.
 onnadenkelijk, 38.
 onnooddruft, 160.
 onnozelheid, 199.
 onnutbaar, 35.
 onplichtig, 91.
 onrichtbaar, 35.
 onstuimig, 27.
 ont-, 211.
 ontaardscht, 53.
 ontbinden, 209.
 ontbreken, 210.
 ontgeestlijken, 53.
 ontheerd, 53.
 onthemeld, 53.
 onthou, 238.
 onkrachten, 214.
 ontmergelen, 41.
 ontnietigen, 45.
 ontoegangbaar, 35.
 ontpluiken, 171.
 ontroeien, 98.
 ontscheppen, 172.
 ontsluimeren, 98.
 ontstaan, 210.
 ontsteken, 239.
 ontstuime, 27.
 ontstuimig, 27.
 ontvakeren, 44.
 ontvlië, 238.
 ontvolkeren, 181.
 ontvolkt, 91.
 ontvredigen, 45.
 ontzachbaar, 35.
 ontzachtbaar, 35.
 ontzeg, 98.
 ontzeggen, 98.
 ontzetbaar, 36.
 ontzelijk, 38.
 ontzinnen, 189.
 ontzinnig, 188.
 ontzwadelen, 41.
 onuitwisselijk, 38.
 onverdorbaar, 36.
 onverdulden, 46.
 onvergangbaar, 37.
 onvergouden, 224.
 onverheerbaar, 36.
 onverkunsteld, 129.
 onverlet, 91.
 onverloren, 53.
 onverpoosbaar, 36.
 onverstolen, 122.
 onverstreken, 218.
 onvertogen, 218.
 onverwelkbaar, 36.
 onvoeg, 159.
 op-, 53.
 opdammeren, 119.
 opdoemen, 164.
 opdoomen, 164.
 opensmissen, 152.
 opgetogen, 211.
 opjukken, 119.
 opklaveren, 180.
 opleven, 119.
 opritsen, 121.
 opschranderen, 184.
 opschrikken, 120.
 opzuchten, 53.
 opzweren, 54.
 overduivelen, 54.
 overdwaalsch, 189.
 overdwelmen, 24.

- overkrozen , 55.
 overkwalmt , 54.
 overlastigen , 115.
 overmast , 54.
 overraderen , 55.
 overrassen , 54.
 overschreden , 222.
 overschreien , 212.
 overstaald , 54.
 overtichten , 55.
 overwelmen , 24.

 paardenvoeter , 62.
 paardmensch , 246.
 pais , 147.
 pander , 148.
 passen , 211.
 peis , 147.
 plagge , 87.
 plauen , 166.
 plapperen , 120.
 plaschlings , 26.
 plichtig , 91.
 plomp , 148.
 plonder , 148.
 plun , 149.
 plunderij , 149.
 plundje , 149.
 plunje , 148.
 pramen , 166.
 puinval , 125.
 pukkel , 109.
 putsen , 109.

 raad leven , 191.
 raadsloegt , 241.
 raaf , 237.
 raároof , 162.
 rammen , 166.
 ravet , 29.

 ravijn , 29.
 rechtvaarde , 27.
 reddeling , 25.
 rede , 228.
 rijge , 149.
 ril , 23.
 ringelen , 224.
 rinnen , 166.
 ritselen , 121.
 ritsen , 121.
 roeder , 226.
 ronkelen , 41.
 ronken , 41.
 rugkeer , 59.
 ruisselen , 176.
 rusten , 217.

 's , 229.
 sabel , 92.
 samenhitsen , 99.
 sandaal , 126.
 saterlijntjen , 144.
 schal , 149.
 scheel , 150.
 scherd , 223.
 scherden , 222.
 schichter , 29.
 schorie , 109.
 schouderen , 99.
 schrabbelaar , 177.
 schrabbelen , 176.
 schrabben , 177.
 schred , 223.
 schreien , 211.
 schrikbaar , 36.
 schuchtbaar , 36.
 schuchter , 130.
 schuilewinkjen , 162.
 schutsen , 121.
 schuwbaar , 36.

- sister , 109.
 slacht , 150.
 slachtveld , 150.
 slecht , 151, 219.
 slechthoofd , 246.
 slenter , 215.
 slenteren , 215.
 sloor , 150.
 sloor (arme) , 151.
 smeeksnikken , 63.
 smeelen , 172.
 smelick , 172.
 smeulig , 26.
smielen , 172.
 smijdig , 189.
 smijlen , 172.
smile , 172.
 smisse , 151.
 smissen , 152.
 smitse , 151.
 snaphaan , 200.
 snavelen , 42.
 snol , 152.
 snor , 87.
 snorrepijp , 87.
snurre , 87.
 spang , 157.
 speet , 222.
 spende , 152.
 spinde , 152.
 splitteren , 44.
 spoë , 238.
 spreij , 238.
 spring , 152.
 spritsen , 121.
 spritser , 121.
 stakkel , 109.
 stal , 200.
 standhaft , 27.
 standvast , 27.
 steeg , 189.
 steelswijze , 122.
 stekelvarken , 109.
 stelen (zich) , 122.
 stemmen , 96.
 sterfbaar , 37.
 sterk , 225.
 stiermensch , 246.
 stiften , 224.
 stommelen , 99.
 stoot , 200.
 strij , 238.
 strijdbaar , 31.
 strijdig maken , 130.
 stuipen , 167.
 stuur , 228.
 sylbe , 110.
 syllabe , 110.

tadeln , 128.
 te , 193.
 te heelen , 192.
 teekenen (zich) , 122.
 teelt , 88.
 tegenvoeter , 62.
 test , 189.
 tijgen , 167.
 tijgerlijk , 39.
 tippen , 99.
 toer , 110.
 toesmeelen , 172.
 toesparren , 48.
 toeverzicht , 110.
 toevorzig , 112.
 toezicht , 88.
 tokkelen , 212.
 tokken , 212.
 toogen , 167.
 tragen , 167.
 trampelen , 177.

- trampen , 177.
 trantelen , 177.
 treë toe , 238.
 treurvallig , 26.
 troggelen , 99.
 trots , 38.
 tuig , 157.
 tuk , 212.

 uitaarten , 123.
 uitbieden , 173.
 uitdruk , 59.
 uitgalm , 59.
 uitgeteekendst , 123.
 uitholen , 221.
 uithongeren , 100.
 uitstorten , 100.
 uitteekenen , 122.
 uittergen , 57.
 uittintelen , 57.
 uitvlammen , 57.
 uitvoer , 201.
 uitvoeren , 100.
unvuoge , 159.
 uurös , 160.

 vaag , 201.
 vaken , 44.
 — vallig , 26.
 vede , 224.
 vennoot , 162.
 veraalmoezen , 56.
 verachtbaar , 37.
 verbarsten , 55.
 verbei , 238.
 verbijten , 213.
 verblijven , 217.
 verbloeden , 55.
 verbloeijen , 55.
 verborgen , 173.

 verbossen , 189.
 verbotst , 189.
 verbrast , 213.
 verbriezen , 20.
 verdaden , 183.
 verdadigen , 182.
 verdeelen , 100.
 verderfbaar , 37.
 verdierbaren , 57.
 verdingen , 173.
 verduizelen , 178.
 vereen , 59.
 vereenzamen , 185
 vereeuwd , 55.
 verfalen , 56.
 verfletscht , 90.
 vergangbaar , 37.
 vergasteren , 44.
 vergetel , 226.
 vergoden , 100.
 vergouden , 224.
 vergruizelen , 42.
 verheergewaden , 184.
 verhoe , 238.
 verjeugden , 46.
 verjeugdigen , 46.
 verjeugen , 47.
 verjongeren , 45.
 verknocht , 242.
 verkoft , 242.
 verkrachten , 213.
 verkrijgen (zich) , 133.
 verkwalsteren , 45.
 verkwikbaar , 37.
 verladen , 174.
 verlangeren , 123.
 verlaten , 214.
 verleemde , 222.
 verlijftochten , 57.
 verlokbaar , 37.

- vermast , 54 , 174.
 vermetsen , 227.
 vermij , 238.
 vermortelen , 178.
 vernemen (zich) , 133.
 verpikt , 123.
 verplaatsen , 101.
 verplegen , 91.
 verraadlijk , 227.
 verraadling , 227.
 verradersch , 227.
 verrukken , 214.
 verschrikbaar , 37.
 verschrompelen , 178.
 verslenteren , 214.
 verslindbaar , 38.
 verslon , 238.
 verstaan (elkander) , 201.
 verstand , 201.
 versteenerd , 123.
 versteenigen , 47.
 versteken , 239.
 verstandigen , 183.
 versteuren , 223.
 verstolen , 122.
 verstuiten , 56.
 verteer , 59.
 vertoogen , 167.
 vertreden , 124.
 vertrek , 201.
 vertrekken , 201.
 vertuijen , 175.
 vertuit , 174.
 vervaardigen (zich) , 101.
 vervechten , 56.
 vervluchtigen , 47.
 vervonkelen , 56.
 verwandelen , 179.
 verwandelen (dooreen) , 179.
 verwaten , 219.
 verweigeren , 56.
 verwijden (zich) , 101.
 verwissel , 59.
 verwonderen (zich) , 116.
 verwrocht , 240.
 verzaken , 95.
 verzien , 111.
 verzierbaar , 38.
 verzot , 124.
 verzwegen , 124.
 vlag , 246.
 vleet , 88.
 vleugelen , 215.
 vliè , 238.
 vlijm , 215.
 vlijmen , 215.
 vluchtig , 220.
 voè , 238.
 — vol , 245.
 volslagen , 92.
 vonkeren , 181.
 voorbeelden , 175.
 voorzien , 112.
 vrijmachtbaar , 38.
 vrijmoedigen , 183.
 vroedheid , 153.
 vrouwelijjn , 144.
 wa , 153.
 waâ , 153.
 waarachte , 27.
 wachten , 216.
 wade , 153.
 wagen , 113.
 wakke , 222.
 wallen , 168.
 walling , 168.
 wandelen , 179.
 wangebogen , 194.
 wangedachten , 194.

- wangenieten , 194.
 wangewaad , 194.
 wangezien , 194.
 wangezindheid , 194.
 wankelmoed , 63.
 wankeus , 194.
 wanleer , 194.
 wanlust , 194.
 wants , 112.
 wanvermogen , 194.
 wapentuur , 163.
 waste , 242.
 watmer , 154.
 weêrstandig , 190.
 wei , 238.
 welgedaan , 188.
 welk , 190.
 wellust , 246.
 wemeren , 45.
 wen , 193.
 weten , 49.
 wieling , 88.
 windel , 154.
 windschokken , 63.
 wispelen , 179.
 wispelturig , 180.
 wisselbeurtig , 26.
 wogen , 113.
 wondgeslagen , 64.
 werken , 22.
 wrokken , 22.
 wrookt , 242.
 zabben , 158.
 zabberen , 158.
 zale , 197.
 zandelschoen , 126.
 zedigen , 206.
 zich , 130.
 zielverscheurbre , 37.
 zinken , 217.
 zinlijk , 220.
 zode , 92.
 zold , 154.
 zorg , 246.
 zucht , 202.
Zuversicht , 111.
 zwabber , 89.
 zwadden , 181.
 zwang , 202.
 zwank , 202.
 Zweissen , 113.
 zwirrelen , 42.

DRUKFEILEN.

Bl. 144, reg. 2 v. ond. leze men »wordt''
 » 154, » 8 » » » » » ook''

VIER FRAGMENTEN

EENER

NEDERLANDSCHE BEWERKING

VAN DEN RIDDERROMAN

HUON DE BORDEAUX,

MEDEGEDEELD DOOR

M^r. S. DE WIND.

Deze fragmenten werden onlangs door den Heer RETHAAN MACARÉ, Wethouder der Stad Middelburg, ontdekt in den band van een oud Register, waaraan zij tot schutbladen dienden ¹⁾. Het zijn twee perkamenten vellen in klein folio-formaat, beschreven op elke zijde met twee kolommen, elke van vijftig regels of verzen. Te zamen bevatten zij dus 800 verzen, echter niet aan één verbonden, vermits er bij beide een of meer insteekvellen ontbreken.

Er zijn dus vier fragmenten, elk van twee honderd verzen. Zij zijn met eene zeer duidelijke hand, naar het mij voorkomt, in de XIVe of in 't begin der XVe eeuw geschreven: doch het is te bejammeren dat de inkt op vele plaatsen heeft losgelaten, waardoor hier en daar veel onleesbaar geworden is, terwijl ook des binders onverbiddelijke schaar treurige verwoestingen heeft aangerigt.

¹⁾ *Register van daginghe der Stadt Middelburg in Zeelant, beginnende Aprilis 1591, n°. 3, in het Stedelijk Archief.*

Reeds bij de eerste inzage blijkt het dat de fragmenten behooren tot den fabelkring van Karel den Grooten. De hoofdpersoon toch in de Episode waartoe zij betrekking hebben, wordt genoemd *Guweloen*. In vs. 29 van het 1° fragment wordt hij *Hertog* genoemd. In het 4° fragment (vs. 1 en volg.) landt hij met zijn schip tusschen Bretagne en Normandye, en rijdt voorts te paard tot in *Henegouwen*, waar hij heimelijk zijne vrouw en zijne lieden bij zich laat komen. In het 3° fragment (kolom 4) schrijft hij eenen brief aan *Lambrecht zijnen Neef*. Uit datzelfde fragment blijkt tevens dat hij en zijn geslacht algemeen als roovers en verraders bekend stonden.

Hij schijnt dus in den grond dezelfde te zijn die in vele andere Romans uit dien cyclus *Guillon*, *Gelloen*, *Gannelon*, *Guilins* enz. genoemd wordt en met zijn geheele geslacht als 't ware tot type dient van list, verraad en bedrog. Op verschillende wijze hebben echter de romandichters hem ten tooneele gevoerd. In de onlangs door den Heer JONCKBLOET uitgegevene fragmenten, onder den titel van *Karel de Grooten en zijne XII Pairs*, speelt ook *Gelloen* als verrader eene hoofdrol, doch daar hoort hij in Zweden te huis. Hij moet vluchten uit het leger van Otto van Keulen, en nu heet het, I. vs. 714 en volg.:

Dat heer so heefti gelaten
 Ende es gevaren te Coelne waert:
 Daer na nam hi sine vaert
 Tsinen lande waert van *Sweden*.
 So lange so heefti gereden,

Dat hi quam te *Orcadijn*,
 Daer hi vant die vrouwe sijn
 Ende Yrenen siver dochter mede,
 Die hem grote feeste dede, enz.

Deze Gelloen (vs. 737) bleef in *Sweden here*.

Ook in den Reinout van Montalbaen of de Vier Heemskinderen komt hij voor, doch eerst aan 't slot. Hij kampt met Aymerich, den oudsten zoon van Reinoud, maar wordt overwonnen en opgehangen. In de fragmenten der Nederlandsche berijming ¹⁾ heet hij *Galcran*. In het Nederlandsche Volksboek even als hier *Guweloen* ²⁾. In het Duitsche Volksboek *Guillon* ³⁾. Hoe het in den Roman waartoe onze fragmenten behooren, met hem afloopt, weten wij niet: want midden in het 4^e fragment (vs. 32) eindigt de Episode van Guweloen met zijne komst in Henegouwen, en onze Dichter begint een nieuw verhaal aldus:

Ic die zwige vort van dezen
 Ende zeoge u van *Gheraerde*
 Ende van den fellen *Ghibewaerde*.

In het 2^e fragment (kolom 3, vs. 47) komen deze twee ook te zamen en wel als broeders voor:

— *Gheraert*
 Ende zijn zweer *Ghibewaert*.

¹⁾ In de *Horae Belgicae*, P. V.

²⁾ » *Doen seide Hincappel: desen camp sal vegten Galcran. Ik consenteer 't, seide Guwelloen.*” Het Volksboek niet bezittende schrijf ik deze plaats af uit eene aanhaling van den Heer HOFFMANN, t. a. pl. p. 104.

³⁾ *Volksbücher*, herausg. von G. O. MARBACH, n°. 9. *Gesch. von den vier Heymonskindern*, § 140—142.

De overige personen die in de fragmenten vermeld worden, zijn Koning *Karel*, *Hugelin* of Coninc *Huge*, die mij de hoofdpersoon toeschijnt, vermits in elk der fragmenten zijne lotgevallen als ingeweven zijn. In het 3^e fragment (kolom 4, vs. 24) wordt van hem gezegd:

Hi slacht wel boven mate
Sinen Vader *Saiwine*.

Aan het slot van het 4^e fragment wordt gesproken van

— allegader
Die met Ilugen onzen heere
Voeren *over twilde mere*.

In het 2^e fragment komen twee die met *Huge over zee* geweest waren, zijne treurige lotgevallen verhalen. Het schijnt dat hij in een kasteel betooverd was.

Voorts lezen wij nog van *Grimuwaert* (die toverare), van *Steven ende Gontiere*, van *Omaer*, van *Claroen van Gournay*, van *Gadefiere*, van den dief *Heinriët*, den waard *Jacke*, den bode *Vulcanuut*, van den goeden *Abt van Clogny*, den *Soudaen Gaudijs*, van *Gautier van der Gheronde*. — Als plaatsen worden genoemd *Vranckerike*, *Parijs*, *Aragoen*, *Spanje*, *Bordeeus der stede*, *die havene Omaer*, *die havene Tollet*, enz.

Bij het overwegen van alle deze namen, maar inzonderheid van *Huge*, *Gerard* en *Saiwijn*, trof mij hetgeen ik bij GAILLARD ¹⁾ aangeteekend vond: »In »den Roman *Huon de Bordeaux* (gedrukt te Parijs,

¹⁾ *Geschiedenis van Karel den Grooten*, Deel IV. bl. 105. (Dit vierde deel is, gelijk men weet, geheel aan de *fabelachtige* geschiedenis van Karel toegewijd.)

»eerst zonder jaartal, daarna in 1516) komen voor de »Prinsen Gerard en Huon de Bordeaux, zonen van *Sevin*, Hertog van Aquitanië.”

Echter op deze enkele aanwijzing niet genoeg vertrouwende, en aan de andere zijde *Guweloën*, *Hene-gouwen*, enz. daaraan niet genoeg kunnende aanknoopen, dacht ik of niet soms onze fragmenten een deel konden uitmaken van den Roman *De kinderen van Limborch*, met welks uitgave de Heer VAN DEN BERGH zich onledig houdt. Ik nam dus de vrijheid Zijn Ed. met eenige gedeelten der fragmenten bekend te maken, mij bereid verklarende om zoo zij daartoe behoorden, die tot vergelijking van den tekst aan Zijn Ed. af te staan. Met de meeste heuschheid voldeed Zijn Ed. aan mijn verzoek, mij tevens met betrekking tot die fragmenten zoo veel opmerkelijks mededeelende, dat ik niet beter weet te doen dan uit zijnen brief het volgende letterlijk over te nemen:

..... »Deze fragmenten behooren niet tot den »Roman der kinderen van Limborch. — Moeilijker is »het op de weinige gegevens *stellig* te bepalen tot *welk* »dichtwerk zij behooren. — Liefst zou ik ze achten te »behooren tot den Roman van *Hugo van Bordeaux*. »MONE in zijn *Uebersicht der holl. Volkslit.*, bl. 61, »n°. 20, haalt een Nederlandsch Volksboek van dien »naam aan, dat mij echter nooit onder de oogen kwam, »maar ik heb den Franschen proza-roman van *Huon* »*de Bordeaux*, op nieuw omgewerkt door DE TRESSAN »(Paris, an VII) vergeleken, en daarin komen dan »onder anderen *le Roi Charles, l'Abbé de Clugny*,

» *Sevin*, *Gerart* en zijn bloedverwant *Gibouart*, l'Ami-
 » ral *Gaudisse*, en eindelijk *Huon de Bordeaux* in
 » voor, welke laatste over zee reist naar Azie. De ove-
 » rige door UEd. opgenoemde personaadjen zijn mij bij
 » eene vlugtige doorbladering daarin niet voorgekomen,
 » maar ik meen die uitlating aan DE TRESSAN te moeten
 » toeschrijven. — De vondst nu dezer fragmenten is te
 » belangrijker, daar volgens DE TRESSAN het Fransch
 » geen HS. van dien Roman bezit, en alléén een
 » Volksboek *in proza* uit den aanvang der XVIe eeuw
 » kan aanwijzen, gelijk ook ROQUEFORT en de *Catalo-*
 » *gue de la Vallière* van geen HS. in verzen gewagen.
 » Of nu PAULIN PARIS in zijn laatste werk *Les MSS.*
 » *Français de la Bibliothèque Royale* er een opnoemt
 » is mij onbekend, maar het bestaan van zoodanig oud
 » Fransch gedicht wordt uit deze fragmenten zeker,
 » daar men niet onderstellen mag dat het een oorspron-
 » kelijk Nederlandsch werk was, en het is dus eene
 » gewigtige ontdekking, waarvoor ik overtuigd ben dat
 » ook de Leidsche Maatschappij bij toezending UEd.
 » dankbaar zijn zal.”

Deze belangrijke inlichtingen hebben mij dan ook te
 meer aangemoedigd om deze fragmenten aan de Maat-
 schappij van Nederlandsche Letterkunde aan te bieden,
 waartoe ik de gunstige toestemming, zoo van den geacht-
 ten Vinder als van den Heer Burgemeester Jh^r. M^r. PAS-
 POORT VAN GRIJPSKERKE, heb mogen erlangen. Ik vlei
 mij dat de gissing, door den Heer VAN DEN BERGH, op
 de mededeeling van slechts enkele plaatsen gevestigd,
 bij het doorlezen van het geheel zal blijken volkomen

gegrond te zijn; en dat wij dus hier een brokstuk hebben van eene tot dus verre geheel onbekende Nederlandsche bewerking van den *Huon de Bordeaux*.

Van het oorspronkelijke Fransche Rijmwerk, zijn, gelijk mij later gebleken is ¹⁾, nog twee Handschriften in de Koninklijke Bibliotheek te Parijs, voorhanden. De proza-bewerking die in Frankrijk evenzeer Volksboek was, als bij ons de Vier Heemskinderen, heeft in eenen lateren druk ²⁾ den navolgenden titel: *Les Prouesses et faits merveilleux du noble Huon de Bordeaux, per de France, duc de Guyenne, etc. nouvellement imprimé à Paris le XXIII jour de Decembre 1516 par Michel le Noir*, in fol. Goth. — Het is deze welke, gelijk ook de Heer VAN DEN BERGH opgeeft, door den Graaf DE TRESSAN is verkort en met vrije omwerking medegedeeld in de *Bibliothèque universelle des Romans*. Naar deze heeft weder de beroemde WIELAND zijnen *Oberon* gedicht ³⁾, in welken, gelijk men weet, onze Huon eene hoofdrol speelt. — Ook in Engeland werd *Hugh of Bourdeaux*, door eene overzetting van Lord BERNERS in de eerste helft der XVIe

¹⁾ Uit HAUPT en HOFFMANN'S *Altdeutsche Blätter*, 1 Band, § 41, waar aangehaald worden: *Livre de Huclin de Bourdiualx et du Roy Abron* (MS. de la Bibl. Royale, fonds de Sorbonne, N°. 450 fol. en fonds de Cangé, N°. 28.)

²⁾ De oudere druk schijnt te zijn: *Troyes*, zonder jaartal.

³⁾ Voorrede van den Oberon: » Ein grosser Theil der Materialien zu gegenwartigen Gedicht, besonders dessen, was man in der Kunstsprache die » Fabel nennt, ist aus dem alten Ritterbuche von Huon de Bordeaux genommen, welches durch einen der Biblioth. Univ. des Romans einverleibten freier Auszug, aus der Feder des verstorbenen Graven von TRESSAN, » allgemein bekannt ist.»

eeuw, een geliefd volksboek. Het is niet onwaarschijnlijk dat Oberon en Titania, welke SHAKESPEARE in zijnen *Midsummernight's dream* invoert, daarmede in een naauw verband staan ¹⁾).

Maart 1846.

[De groote schade, die, zoo als M^r. DE WIND bl. 263 zegt, aan de fragmenten veroorzaakt was door het loslaten van den inkt, waardoor vele plaatsen onleesbaar waren geworden, kwam mij voor hersteld te kunnen worden door middel van een uitstekend *reagens* (*Hydro-sulphuretum Ammoniae*), waarvan ik meermalen met goed gevolg gebruik maakte. Met toestemming van M^r. DE WIND heb ik de proef genomen, en de uitslag heeft mijne pogingen zoo gelukkig bekroond, dat ik alles, wat niet door »des binders onverbiddelijke schaar" weggeknipt was, te regt heb kunnen brengen. Het is ten gevolge hiervan, dat ik, op verzoek van M^r. DE WIND, mij met den naauwkeurigen *tekstafdruk* van het nu zooveel verbeterde HS. belast heb.

Het *cursief* gedrukte is door mij bij gissing ingevuld.

D^r. M. DE VRIES.]

¹⁾ Men zie verder over den Huon de Bordeaux, de uitmuntende en ook veelvuldig reeds aangehaalde recensie van DUNLOR's *History of Fiction*, door SCHMIDT in de *Wiener Jahrbücher*, 1831, § 118 u. s. w.

EERSTE FRAGMENT.

1^e *Colom.*

Saten zonder enich sparen,
Wel si xxx dat si waren,
Alle gader sterke man
Ende goede wapene an,
5 Ende daden hem tdiere tiden
Daer si souden moeten liden,
Ende Grimuwaert zijn sort ¹⁾
Al daer wierp rechte vort,
Daer bi dat Guweles
10 Tzinen nette comen es
Ende wert recht in dole ²⁾
Ende buten ziere mole,
Ende zine gezellen drie
Cume so wisten zie
15 Weder si ghingen of reden.

¹⁾ Wierp zijn *sort*: *jeta son sort*. *Entendre de sort*, savoir la magie. ROQUEFORT, *Glossaire* in v. *sort*. Verg. JONCKBLOET op *Karel en zijne Pairs*, bl. 315, en M. DE VRIES, *Brief aan JONCKBLOET*, 1845, bl. 31.

²⁾ In *dole* zijn, dwalen. CLIGNETT, *Bijdragen*, bl. 75. Floris ende Blanch. vs. 3122:

Ik soude u houden harde *in dole*
Ende over harde onvroet, enz.

- Stappans datsi leden ¹⁾
 Enen doren groot ende breet,
 Daer so was wel bereet
 Grimuwaert ende die zine
 20 In vulre wapine.
 Die so riepen met moede wreet:
 »Vastelijc, nu beet! nu beet! ²⁾
 Alle vier ghi peilgrijn!
 Ghi moet uwe Arabijn ³⁾
 25 Hier laten ende u goet,
 Ende blide zijn dat ghi te voet
 Van ons levende moget geraken.”
 Dat so dochte qualijc smaken
 Den hertoge Guweloen,
 30 Ende zeide: »Ghi felloen! ⁴⁾
 Soudi ons willen roven nu?
 Kendi mi, dat zeggie u,
 Ghi sout arde node doen
 Ende ghi ne waert ooc niet so coen!”
 35 — »Wie zidi dan,” sprac Grimuwaert,
 »Dat wi van u vervaert

¹⁾ Voorhijgingen, van *liden*. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 18, 229, 336.
 TIDEMAN, *Boec vanden Houte*, Gloss. p. 114.

²⁾ Stijgt af! HUYD. op STROKE, II. 488, 587. SIEGENB. op *Wapene Martijn* (*Ned. Lett.* III. 2. bl. 153), CLARISSE op de *Heim. der Heim.* bl. 468.

³⁾ Arabisch paard. In de fragmenten van een ouden Ridder-Roman, eerst uitgegeven door MASSMANN, en herdrukt in MEYERS *Nalez. op het Lev. v. Jezus* leest men bl. 104, vs. 237, 238:

Wel .c. orsse, dunket mi
 Wel gemaect, groet *arabi*;

ook vs. 304:

c. orsse — scone *arabijn*.

(Bij JONCKBLOET, *Kar. d. Gr.* bl. 243 en 246.)

⁴⁾ Felon! traitre!

- Souden zijn gemeenlike?
 Al waerdi die meeste van Vrankerike¹⁾,
 Daer omme souden wi niet laten
 40 Omme te zokene onse baten.”
 Fellijc zeide Guweloen:
 »Quaden ende moeti doen!
 Soudic dor enen mordenare
 Moeten zecgen wie ic ware,
 45 Daer ic verholen wilde riden?
 So addic tdezen tiden
 Danne geleeft lanc genouch.
 Ic zal meere ongevouch
 Eer ebben an mine lede.”
 50 Doe trac hi een zwaert van goeder snede

2^e Colom.

- Van onder die kuelele zijn,
 Ende eene huve stalijn²⁾
 Addi onder zinen hoet
 Wel getempert ende goet,
 5 Ende zijn rudder mede
 Trac een zwaert uter scede.
 Die messagier was vervaert
 Ende noopte zijn paert

¹⁾ *Meeste*. KIL. maximus, praecipuus, summus. Angl. *most*.

²⁾ *Huve*, huif. In 't algemeen alles wat iets overdekt. Zoo bij Floris ende Bl. vs. 2394:

Dat verwelf es binnen van kerstale
 Die *huve* buten es ghesmeet van stale.

De *huif* van een boerenwagen is in Zeeland (en misschien overal) bekend. Hier schijnt de hoed nog huif boven huif geweest te zijn.

- Ende waende vlien daer:
- 10 Een rover was hem te naer
 Die ne slouch met zinen *zwaerde*
 Datti viel vanden paerde;
 Een ander met ere aex groot ¹⁾
 Die slouchene al daer doot
- 15 Daert Guweloen ane zach,
 Die hem gaf enen slach
 Den gonen met zulker *ghewelde*
 Diene vanden paerde velde,
 Dat hem metten zelven slage
- 20 Thovet vlooch vander *crage*;
 Ende den anderen diene doot
 Slouch metter aex groot,
 Dien so clovedi metten *branden* ²⁾
 Thovet dore toten tanden,
- 25 Datti sturte onder voet
 Ende heersene ende bloet
 Hem te zamen uute ran.
 Daer omme die ondadige man
 Rovers waren uutten *keren*
- 30 Ende ghingen up hem houweren
 Met zwaerden ende met bilen,
 Ende scoten tdiere wilen
 Met bogen ende gaverloot ³⁾
 Guweloen, die also groot

¹⁾ *Aex*, bijl. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 178.

²⁾ *Branden*, zwaard. HUYDEC. op STOKER, II. 347, 582.

³⁾ *Javelot*, werpspies. KIL. Gavelote, flandr. javelijne, tragula. Ferguut, vs. 565:

Ende gegreep sijn *gaveloet*
 Sere swanc hijt ende scoet
 Den enen dief dore den lichame.

- 35 Up hem weder slouch die *slagen*,
 So datsi hem versagen
 Somige daer of begonden.
 Daer omme wilden si tdiere stonden
 Al daer niet achter terden.
- 40 Het began buten verden
 Onder hem te gane daer.
 Grimuwaert die toveraer
 Was die stercste van hem *allen*.
 Vanden paerde dedi vallen
- 45 Guweloens rudder doot,
 Die ander inden zwaren *stoot*
 Moeste daer bliven mede,
 Ende Grimuwaert die dede
 Guweloens paert stille *staen*
- 50 Dat het niet *en mochte vergaen*

3^e Colom.

- No* vertorden enen voet.
 Guweloen wert des vroet
 Ende spranc van zinen paerde
 Vollec neder up die aerde,
- 5 Ende Grimuwaert benam mede
 Van zinen zwaerde die snede.
 Guweloen die sterke here
 Thant so slouch also zere
 Tswaert up Grimuwaerde,
- 10 Datti viel neder up die aerde;
 Ende hadde tswaert sine snede gehat,
 Hine hadde geleeft niet meer na dat
 No hine hadde gesproken wort

- de verdort
 15 hi ware doot
 al der an . scoot
 re omme adde vaer
 . . *Guweloen* wort gewaer
 betovert was
 20 dat met leden ras
 e dicke vanden risen
 re begonste bisen ¹⁾
 s hi out hi was licht
 quade wicht
 25 hem te volgene naer
 ten an die paerde daer
 die male ter vaert
Die welke lach up een paert
 erst utermaten vast
 30 ie adde groten last
 en lieden wel behaechde
Grimuwaert die vraechde
 er dat hovet zijn
 helm stalijn
 35 was hem vut gedaen
 ogen began hi slaen
 sprac gezelle mijn
 es die sterke peilgrijn
 doot of gevaen
 40 even ware gedaen
 nen ende comen

¹⁾ *Bijsen, bisen.* KIL. Aestuarē — et furente ac violento impetu agitari, insano more discurrere. Nog zegt men in Zeeland *biesen*, voor hard loopen, wegloopen. Verg. hieronder het derde fragm., colom 3, vs. 11: *Nacht ende dach omme bisen.*

. die met genomen
 zwaerde zine snede
 r deen rover zede
 45 c adde nu geraect
 ende gemaect
 wert also geslagen
 en die ons inder hagen
 tslopen nu te voet
 50 nden ende al zijn goet

4^e Colom.

. knapen mede
 er bleven tdezer stede
 es ontlopen
 die hage gecropen
 5 een wel edel diet
 st hem te volgene niet
 rome es hi van live
 heeft onser gezellen vive
 Allene doot metter hant
 10 *Mids zine* scerpe brant
 den zine snede
 die adt up die stede
 Ende wi alle gebleven doot,
 Ende wi adden dor die noot
 15 Moeten vlien onser vaerde.
 Men zach Grimuwaerde
 Sijn bloet tdiere stonde
 Lopen uut nese ende uut monde
 Vanden slage die hi ontfinc.
 20 Hi stont up ende ghinc

Daer hi staende vant zule cruut,
 Dat in adde zule virtuu, t,
 Als hijt nutte endet ter herte
 Quam, verloos hi alle smerte,
 25 Quetsure ende zeerhede;
 Ende van zinen gezellen mede
 Die hi daer zach gewont,
 Stac hi elken inden mont
 Al daer of het was gedaen,
 30 Ende si genasen zaen.
 Maer die dode bleven doot.
 Si trecten met aesten groot
 Te zamen in hare duwiere ¹⁾.
 Die dode grouven si schiere
 35 Beder dander ende die hare,
 Maer daden die dode dare
 Wapene ende cleder uut.
 Si die ghingen in dat cruut
 Over zien hare gewin.
 40 Die paerden waren in
 Die duwiere geleet,
 Daer hem wel was gereet
 Hoy ende voeder coren.
 Si bezagen tdier oren ²⁾

1) Spelonk. CLIGNETT, *Bijdr.* bl. 345. Ook KILIAAN: *Duwiere. fland.* spelunca.

2) *Oren.* Misschien: te dier stonde, op dat uur. ROQUEFORT, *Gloss.* *Ore*, heure, temps, hora. Maar hij heeft nog meer andere beteekenissen, als: *Entrée*, bord, lisière, rivage, contrée. — Ook in 't Nederlandsch heeft het meer dan ééne beteekenis. KILIAAN: *Ore*, uder (uijer) uber, mamilla animalium. In de fragmenten door den Heer L. PH. G. VAN DEN BERGH medegedeeld (*Werken v. d. M. d. Ned. Lett.* V. II. 47.) vindt men:

- 45 Die male, daer si in vonden ¹⁾
 Arde vele diere ponden
 In goude ende in zelve claer
 Ende juwelen dierbaer,
 Van mantel ende van clederen mede,
 50 Daer si bi te diere stede

— — — — —

TWEEDE FRAGMENT.

— — — — —

1^e Colom.

- at hem al bescheet
 ment inden hals smeeet
 e louch Vulcanuut
 et doctem een goet druut ²⁾
 5 . . . en die waert zijn
 . . . hi den coninc Hugelijn,

Maria, Vrouwe wtvercoren,
 Gi ontfinget in u oren
 Van den heiligen Geest u kint;
 Gabriel brochte u te voren
 Doe hi u twort sprac in doren.

^{'t} geen door Prof. LULOFS wordt opgevat als *conceptisti per aures*. Handboek, bl. 96. En te regt. Verg. JONCKBLOET, in de beoordeeling van laatstgemeld werk in den *Gids*, 1846. N°. 1. bl. 24.

¹⁾ *Male*, kist, koffer. Flor. ende Bl. vs. 1820:

Sijn orse ende sijn someren dede hi ontseepen
 Sijn scrinen, sijn *malen* te lande slepen.

²⁾ *Druut*, vriend. KILIAAN. *BILD.*, *Gesl.* bl. 202. STEGENBEEK, *Wap. Martijn*, bl. 201. Zie nog SCHILERS Gloss. in v. *Dirn*.

- Sinen* lieven gerechten here,
Minde met herten zere,
 Ende zeide: »Lieve here waert!
 10 **Mi** dinke dat ghi gerecht vaert
 Zijt in uwer herten gront.
 Wildi te dezer stont
 Also vele doen dor mi
 Als ic soude bidden di,
 15 **Ic** wils verdienen ten trouwen mijn
 Ende ter eeren van **Hugelij**n;
 Want ic wel ende wee
 Met hem doochde over zee,
 Ende die gezelle mine,
 20 **Ende** metten coninc **Hugeline**
 Quamen wi over bede.
 Dat ghi wout in die stede
 Een ghedeel lieden mi
 Doen spreken, die ghi
 25 **Kent** dat getrouwe zijn
 Den coninc **Hugelij**n,
 Ende die vrienden ende die magen
 Die met **Hugen** wilden wagen
 In dat lant van over zee:
 30 **Ic** wilde hem een wort of twe
 Seegen van **Hugeline**
 Ende vanden gezellen zine.”
 Als die waert dat verstoet,
 Diere om adde bliden moet,
 35 **Dat** was hi die **Jacke** hiet,
 An **Vulcanute** datti schiet
 Ende namen inden arme dare
 Ende zeide: »Wildi nue mare

- Secgen vanden here mijn,
 40 Ic wille tuwen dienste zijn
 Ende doen dat ghi beghaert.”
 — »Jaic, en trouwen, lieve here waert,
 Doet ons die vrienden comen
 Vanden rudders die ic nomen
 45 U alle gader wille hier:
 Voren die rudders fier
 Steven ende Gontiere,
 Ende Omaer den rudder fiere,
 Ende Claroen den rudder fray
 50 Die men hiet van Gournay

2^e Colom.

- E den palaise
 E ch Niclaise
 E der hede
 Ende in die stede
 5 Die egewine
 Besi van Hugeline
 Ende bastaert
 Oom waert
 Hugelijn
 10 Ende broeder des
 Die nu es een cardinael,
 Ende die enen vromen vassael
 Bestaet die Alsamus heet.
 Wat dezen lieden ane gheet
 15 Ende Hugen getrouwe si,
 Dat so wilt doen spreken mi
 Hemelijc metter vaerde;
 Maer den fellen Gheraerde

- Sone willic spreken niet.”
- 20 — »Help here die hem cruceu liet
 Sprac Jacke die goede man,
 »Hoe wel ken icse alle die an
 Dezen goeden lieden gaen!
 U begheren wort wel gedaen
- 25 Eer dat ic in enighen keren
 Ete of drinke, bi onzen here!
 Doet u te gemake wel:
 Ic die zal mi maken snel,
 Datsi cortelijc, en trouwen,
- 30 U zullen comen anescouwen,
 Ende so hemelijc gedaen
 Dat niemene zal verstaen,
 Die ons ende dezer mare
 Sal wezen contrare.”
- 35 Ende mettien so ghinc hi
 Zere blide, geloves mi,
 Daer hi wiste der goenre magen
 Wies namen ghi horet gewagen,
 Vaders, broeders, oome, neven;
- 40 Ende heeft hem te kennen gegeven
 Al daer zonder letten mee,
 Dat tzinen thuis waren si twee
 Die met Hugon over quamen,
 Ende diese alle te zamen
- 45 Hemelijc gherne spraken.
 Ay God! hoe wel si te gemake
 Waren die goede lieden,
 Alsi dat horden bedieden!
 Ende quamen een ende een
- 50 Te zamen dat ne gheen

3^e Colom.

- Ander daer mer
 Ende in die de
 Meest vanden
 So dat al daer b
 5 Verzamen na m
 Arde vele goed
 Ja die macht
 Ende vele magen
 Vanden coninc Hugelijn.
 10 In ene camere si zijn
 Alle te zamen gegaen,
 Daer si wel ebben ontfaen
 Ende blidelike die twee,
 Die welke van over zee
 15 Met Hugeline quamen,
 Ende baden hem te zamen
 Dattem al die wareit
 Van Hugen worde gezeit
 Ende van haren vrienden met,
 20 Daeromme datsi ontset
 Waren van herten zere.
 Vulcanuut sprac: »Bi onzen here!
 Dat so zal u gheschien,
 Ende wilt dies geloven mien:
 25 Al die rechte wareit
 Wort u van mi nu gezeit.”
 Doe ontvielen hem die tranen,
 Als hi begonste vermanen
 Van Hugen ende dat hi
 30 Peinsde omme den coninc vri

- Wie hem over was gegaen,
 Der gelijc dat ghi verstaen
 Ebt die wareit min no mee
 Van dies hem over zee
 35 Was gevallen den here vri,
 Ende daer si waren na ende bi
 Hi ende zine gezelle mede,
 Die met hem uut kerstinede
 Trac ende met hem weder quam,
 40 Tote dat die here lofsam ¹⁾
 Weder quam int casteel,
 Dat welke die hangereel ²⁾
 Maecte met toverien,
 Omme datti den vrien ³⁾
 45 Hugen bedriegen woude,
 Ende die minne ende die vroude
 Die welke hem Gheraert
 Ende zijn zweer Ghibewaert
 Toochde den coninc fiere,
 50 Ende datti gaf Gadifiere

¹⁾ *Lofsam*. KIL. *laudabilis*. In de fragm. van Reinout van Montalbaen (bij HOFFMANN V. FALL. *Hor. Belg.* V. 45):

Die derde dunket mi Bertram,
 Een stout ridder ende *lofsam*.

Ook in *Karel de Gr. en zijne XII Pairs*. Fragm. I. vs. 1200.

²⁾ *Hangereel*. Dit woord kwam mij nergens voor. Het HS. is hier ter plaatse zoo uitmuntend bewaard, dat omtrent de lezing geen twijfel kan bestaan. De Heer VAN DEN BERGH gist in zijnen bovenaangehaalden Brief dat het eene schrijffont is, waarvoor men zoude kunnen lezen *hangezeel*, elders *hangebast*, ook wel *galgebrok*, Fransch *pendart*, als scheldwoord.

³⁾ *Vrien*. *Vri*, liberalis, magnificus. KIL. in v. Zoo ook de Teuthonista in v. *Myldc*. Verg. BILD. *N. T. en Dk. Versch.* D. I. (1824) bl. 184. *Edel, vorhten*.

4^e Colom.

Sinen zone den casteel,
 Twelke dat scoenste juweel
 Scheen vander werelt wijt.
 Ende alst was slapens tijt,
 5 Gaven si hem drinken dolen dranc,
 Daer si mede eer iet lanc
 Verloren kennesse ende zin
 Alle die gone meer no min
 Die den dranc dronken daer,
 10 Ende si waren daer naer
 Gevoert henen of gedragen;
 Maer wi die gone die lagen
 Biden paerden inden stal,
 Vanden dranke waren wi al,
 15 Vergeten, si u verclaert,
 Ende die .vii. lupaert
 Die welke ons waren bi.
 Ende smorgens als wi
 Onse ogen doe ondeden,
 20 Vonden wi upter heden
 Ons metten hemele gedect:
 Tcasteel was wech getrect
 Ende vrouwen ende heren,
 Kinderen, maechden vul der eeren,
 25 Ende scat ende paerden,
 Maer die .vii. lupaerden
 Die so waren ons allen bi.
 .Lx. gezellen adden wi,
 Maer wel .v.^c der verrader
 30 Die so waren daer te gader,

Onder rudders ende knecht,
 Die wel wisten hoet berecht
 Adde die dief Heinriët.
 Die andere zeiden, in dat net
 35 So waren si alle gevaen.
 Bescaemt waren wi ende ondaen:
 Nochtan riepen wi alle gader:
 »Mordenaren ende verrader!
 Waer so hebdi onze heren,
 40 Vrouwen, maechden, vul der eeren,
 Bin dezer nacht nu gedaen?”
 Si die begonsten up ons slaen
 Ende scieten ende steken,
 Daer wi arde zwaerleken,
 45 So ons dochte, waren an.
 Elc die weerde hem als een man
 So hi alre best conste
 Ende bider Gods jonste,
 Die ons dicken in staden
 50 Adde gestaen bi ziere genaden

DERDE FRAGMENT.

1^e Colom.

Bekenden die wareit das
 Dat het een groot here was:
 Het ne dede clene man
 Nie zulke gewaden an,

4^e Colom.

Sinen zone den casteel,
 Twelke dat scoenste juweel
 Scheen vander werelt wijt.
 Ende alst was slapens tijt,
 5 Gaven si hem drinken dolen dranc,
 Daer si mede eer iet lanc
 Verloren kennesse ende zin
 Alle die gone meer no min
 Die den dranc dronken daer,
 10 Ende si waren daer naer
 Gevoert henen of gedragen;
 Maer wi die gone die lagen
 Biden paerden inden stal,
 Vanden dranke waren wi al,
 15 Vergeten, si u verclaert,
 Ende die .vii. lupaert
 Die welke ons waren bi.
 Ende smorgens als wi
 Onse ogen doe ondeden,
 20 Vonden wi upter heden
 Ons metten hemele gedect:
 Tcasteel was wech getrect
 Ende vrouwen ende heren,
 Kinderen, maechden vul der eeren,
 25 Ende scat ende paerden,
 Maer die .vii. lupaerden
 Die so waren ons allen bi.
 .Lx. gezellen adden wi,
 Maer wel .v.^c der verrader
 30 Die so waren daer te gader,

- 5 Van gesteente ende van goude
 Beset arde menichfoude
 Ende gevoedert met ermine.
 Elc der aventuren zine
 Dancte boven maten zere.
- 10 Maer si waren uuten kere ¹⁾
 Om hare gezellen doot,
 Maer metten goude root
 So waren si vergeten.
 Si ghingen drinken ende eten
- 15 Ende waren metten bliden.
 Up Guweloene willic tiden,
 Die welke also lange sloop
 Ende ghinc ende croop
 Datti uuten woude quam,
- 20 Daer hi enen wech vernam,
 Dies hi was zere blide
 Ende trac an ere zide,
 Ende hieu neven der aerde
 Enen stoc met zinen zwaerde
- 25 Die hi up zine scoudere leide,
 Ende stac tzwaert in de sceide
 Ende trac den wech vort waert.
 Sere clagedi zijn paert
 Ende zine lieden mede
- 30 Ende zine andere rijchede

¹⁾ *Uuten kere.* Walwein (bij MELJER, *Nalez.*)

dat hi viel ter aerde saen
 Verdovet van den slach so sere
 Dat hi al was *uten kere.*

Dus bewusteloos. Verg. HOFFM. v. FALL. *Hor. B. VI.* Gloss. in v. *keer.*

- Hiet hi varen altemale,
 Ende sprac met hogher tale
 Jegen hem zelve daer hi ghinc:
 »Biden hemelschen coninc!
- 35 Ware hi comen weder te lande,
 Hi soude elken met enen bande
 Vor dat wout hangen doen!"
 Van rouwen weende Guweloen,
 Dat hem bede zine magen
- 40 Also waren of geslagen
 Ende zine camerlingen,
 Die hi boven allen dingen
Ghetrouwede van live, van eeren.
 . . . wilde niet weder keren
- 45 meesten wech was hi leden
 was over reden
 mont datti quam
 n pas vernam
 stoeden in
- 50 n blide in zinen zin ,

2. Colom.

- Want hi was van gane moede.
 Hi adde in ziere hoede
 Noch peningen tdiere wilen
 Van goude, daer hi .c. milen
- 5 Mede soude ebben genaen.
 In ene herberge trac hi zaen.
 Hi die wiste wel die zeden:
 Menich lant addi dor reden.
 Heidin ende kerstijn.

- 10 Hi beghaerde een camerlijn
 Te ebbene daer allene:
 Met niemene wildi gemene
 Wesen te diere stont,
 Omme dat niemene cont
- 15 Soude wezen wie hi ware.
 Arde wel hi hem dare
 Dede dienen Guweloen,
 Ende dede comen doen
 Met hem eten blide van zinne
- 20 Bede waert ende waerdinne,
 Datsi arde ghaerne deden,
 Want hi sceen van goeder steden,
 Dats te zeggene edel man.
 Na maeltijt hi began
- 25 Hem lieden vragen dare,
 Hoe verre dat het ware
 Van daer tote Bordeeus der stede.
 — »Vier dachvaerden,» die waert zede,
 Maer si waren clene.
- 30 Si vraechden, twi hi allene
 Daer so dorste achter wegen,
 Ende menich gerooft ende verslegen
 Was in twout daer hi bi quam?
 Guweloen die tale an nam
- 35 Ende zeide: »Ic wasser nalinx met
 Al nu bleven daer int net:
 Ic lieter lieden ende paerde,
 Allene vlo ic mire vaerde,
 Also men hier mach zien.
- 40 Segt, here waert, onder wien
 So es dit felle wout gestaen?»

Die waert *antwerde* zaen :
 »Onder van oelgen Ghibrecht
 Waer omme een recht
 45 Ende h *mordenare* alle
 Piere in die valle
 Hets lijc here
 Het
 Ende
 50 Die

3^e Colom.

Die goede te bringene dan die quade.
 Die gast zeide: »Dor ghenade!
 O here waert, hoe mach dat zijn?
 Sijnt niet goede kerstijn
 5 Danne die hem ane gaen?»
 Die waert zeide: »Niet verstaen
 Sone heb ic vander duecht;
 Maer wel ghise kennen muecht,
 Het zijn magen van Guweloene,
 10 Die altoes met haren traisoene
 Nacht ende dach omme bisen,
 Hoe si in eniger wisen
 Die goede mogen bederven
 Ende ontgoeden ende ontherven.”
 15 Kennesse adde an die wort
 Guweloen daer hise hort,
 Dat die waert ende waerdinne
 Adden arde clene minne
 An dat geslachte zijn,
 20 Ende peinsde: »Ten trouwen mijn!
 Up dat ic hier ware becant,

4^e Colom.

- Mare van coninc Hugon bringen,
 Daer men arde vele dingen
 Ave zeit binnen Parijs.
 Die waert sprac: »Dies ben ic wijs,
 5 Want ic was te Parijs int stede,
 Daer ic al die warede
 Den goeden abt van Clongi
 Horde vanden coninc vri
 Zecgen vor die gemene stede,
 10 Hoe hi Karels boodscap dede
 Anden soudaen Gaudijs,
 Dies men hem te vullen prijs
 Nemmermee geven mach
 Tote anden domesdach ¹⁾.
 15 Ende hi es weder in Aragoen
 Comen die coninc coen,
 Daer hi crone heeft ontfaen
 Ende bringt gevangen den soudaen
 Ende menigen heidijn.
 20 Gebenedijt so moeti zijn
 Ende alle diene ebben lief,
 Ende toren ende grief
 Alle die gone diene haten!
 Hi slacht wel boven maten
 25 Sinen vader Saiwine!" ²⁾ —

¹⁾ *Domesdach*, oordeelsdag. Zie SIEGENBEEK op *Wapene Martijn* (*Ned. Lett.* III. II. (1834) bl. 153. Verg. V. 1. bl. 82.) Ook KILIAAN op 't w. *Doemesdach*, *Dies judicii*.

²⁾ *Saiwine*. In den Roman *Ihuon de Bordeaux* (gedrukt te Parijs, eerst zonder jaartal, daarna in 1516) komen voor de Prinsen *Gerard* en *Ihuon de Bordeaux*, Zonen van *Sevin*, Hertog van Aquitanië. GAILLARD, *Gesch. van Karel den Gr.* IV. bl. 105.

Guweloen dochte therte zine
 Breken te dien male
 Datti horde zulke tale,
 Maer hi louch ende volgde mede
 30 Al die tale die hi zede.
 Lange zere boven maten
 Si over tafle zaten
 Dat Guweloen den waert uut aelde ¹⁾
 Ende zelve hoveschelike taelde,
 35 Ende so princelike zat
 Over tafle ende at
 Al addi Kaerl zelve gezijn,
 Ende dede zine slavijn ²⁾
 Uut, doen scheen hi wel een here
 40 Zijnde van groter eere,
 Ende dedem over waer
 Ooc dienen al daer.
 Ende alst up was gedaen,
 Ghinc Guweloen also zaen
 45 Scriven een brievekijn
 An Ghibrecht den neve *zijn*,
 Daer hi binnen heeft ghes . .
 Die doot van zinen
 Dat so was een qua
 50 Hi bezegeldet Guw

¹⁾ *Uithalen*, uithooren. KILIAAN: *examinare, callide expiscari, percontari*.

²⁾ *Slavijn*, pelgrimskleed. Zoo ook Fragm. IV. col. 3. vs. 8. Zie WILLEMS op *Reinaert de Vos*, vs. 372 en JONCKBLOET in de *Verlagen en Berigten der Vereeniging ter bevord. der O. N. L.*, 1846, bl. 77.

VIERDE FRAGMENT.

I. Colom.

- Tusschen Bertaengen ende Normendien.
 Niet vorder ne wilde hie
 Guweloen die felle baren
 Metten scepe te watre varen,
 5 Maer hi zat up zijn paert
 Ende reet te lande waert
 Hemelije ende allene.
 Sine bliscap die was clene,
 Omme dat Hugelij
 10 Adde behouden tleven zijn
 Ende al die zine met.
 Niewer hevet hi gelet
 Vor hi quam in Henegouwen.
 Hemelije hi ziere vrouwen
 15 Omboot ende zine lieden,
 Ende ghinc hem bedieden
 Dat zine gezellen waren bleven
 In Spaengen ende lieten tleven
 Ende hi zelve nauwe ontghinc.
 20 Hi was clene metter dinc
 Te wets om ene luegen
 Te vindene metter vluegen,
 Ofte eene mordaet
 Of enen valschen raet
 25 Te vindene up ene stede
 Staende: over warede

- Hilden si zine wort
 Die hi al daer brochte vort.
 Sine adden ooc, verstaet tbediet,
 30 Daer jegen dorren zecgen niet,
 Al adt luegene gewezen.
 Ic die zwige vort van dezen
 Ende zecge u van Gheraerde
 Ende vanden fellen Ghibewaerde.
 35 Elkerlijc van hem lieden ¹⁾
 Adde therte vul droufeden
 Ende vul der ongesonden ²⁾.
 Sine dorsten tdiere stonden
 Hem zelven niet ziec maken.
 40 Die herte in waren zaken
 Dochte hem beden scueren.
 Men die zach ooc zere trueren
 Der felre hertoghinne,
 Die gelijc der *serpentine*
 45 Binnen was ghevenijnt.
 Ende die felle Gheraer
 Dede zenden na dat
Tallen kerken vander stat
 Ende *tallen* cloosters *mede*
 50 Ende *over* hem doen *gebede*,

2. Colom.

Datti so zere was bestaen
 Datti cume soude ontgaen,

¹⁾ De schrijver meende *hem beden*.

²⁾ Ongezondheid, ziekte. Zie v. d. BERGH in *Ned. Lett.* V. II. 56.

- Ende hi adde int herte zine
 Groten rouwe om Hugeline,
 5 Sinen lieven broeder goet,
 Daer men hem of maecte vroet
 Datti comen was int lant,
 Ende dat die vrome wigant ¹⁾
 Was vermoort ende verraden
 10 Ende vanden live brocht in s
 Maer hine wiste van wien,
 Ende datti zinen broeder zien
 Niet soude vor zine doot,
 Dies addi den rouwe groot
 15 Datti van rouwen sterven waende.
 Dies bat hi ende vermaende,
 Dat jonc ende daer toe oude
 Over hem bidden soude
 Ende over zinen broeder mede,
 20 Datti te ziere stede
 Met lieve moeste comen.
 Aldus so dedi nomen ²⁾
 Sine bede, dat zeggie u,
 Ende hi maecte enen baeliu
 25 In die stede vanden doden,
 Ende dede hem geboden
 Te gevene tote dat
 Ruwaert te zine vander stat
 Tote hi genezen ware,
 30 Of zijn broeder quame dare.

1) Een held. KILIAAN noemt het *vetus fland.* Verg. HOFFMANN, *Hor. Belg.* V. 43.

2) *Nomen*, noemen; partic. *genant*. TIDEMAN op 't *B. vanden Houte*, op dat woord, p. 148. Hier schijnt het toch nog iets anders te zijn.

- Geheten was hi Muelpas.
 Ne geen overdadigher was
 Binnen Bordeeus der stede,
 Noch geen aergher mede
 35 Ende verrader quaet ende fel.
 Sine warens niet te *wel*
 Gepait die vander stede.
 Sone waren si van Geraerde *mede*,
 Die si geloofden *cume*;
 40 Want men onder den dume
 Al hemelike zede,
 Dat Gheraert ende zijn *zweer mede*
 Arde zere drouve *waren*,
 Dat Huge die vrome *baren* ¹⁾
 45 Soude te lande comen.
 Nu so willic u nomen
 Vanden goeden Vulcanuut,
 Die niet was van zinne *ruut*,
 Maer suptijl ende vroet
 50 Ende getrouwe ende goet,

3. Colom

- E*nde zijn gezelle mede
*W*aren comen in die stede
*V*an Bordeeus hemelike
 dat die verrader rike
 5 oen was gevaen
 . . . feten adde gedaen
 . . . enen peilgrijn

¹⁾ Zie Fragm. IV. col. 1. vs. 3.

- Ende elc adde zinen slavijn*
Uut gedaen om die dingen.
- 10 *Als* coopliden si ghingen
In ene herberge binder stede,
Ende hem te gemake dede
Elkerlijc na zijn gevouch,
Want si adden ghelts genouch.
- 15 rs ende lapidaren
Seiden si datsi waren.
Si conster hem alle bede
Arde wel gehelpen mede,
Ende Vulcanuut boven al
- 20 e hoeden dat gescal
 en fellen palmenare
 m dat ware
 van wanen hi was
Vulcanuut bout ende ras
- 25 wijs ende vroet
 vele wel verstoet
 oen hemelike zede
 elc in die stede
 en vromen Hugelijn
- 30 den broeder zijn
 estroude zere
 dien vromen here
 at . . . en tziere stede
 anden volke mede
- 35 doot lach up die Geronde
 men ave ne conde
 en die warede
 binder stede
 emiste vanden zinen

- 40 herte was in pinen
 wijf ende man
 nuut began
 vragen dijn here
 minde zere
 45 ane hem verstoet
Seide: »Here waert, maect mi vrost,
Datti God eere moete geven,
En was met Hugon niet een Steven,
Die sijn drussate hiet,
 50 *Doen hi uuter stede schiet?*

4^e Colom.

- Ende addi niet een vader?"
 — »Ja hi, vrient, ende allegader
 Die met Hugon onzen here
 Voeren over twilde mere,
 5 Die so kendic alle wel,
 Vrome rudders ende snel,
 Ende die abt van Clongi
 Daer so wasser ooc, die mi
 Bestoeden arde naer:
 10 Vander havene Omaer ¹⁾
 Ende Gontier vander Geronden ²⁾.
 God vergeve hem alle zonden,
 Of si alle bede sijn doot!
 Ende leven si, uuter noot

¹⁾ Zie boven, bl. 281, vs. 47 vlgg.

²⁾ De Garonde in Gascogne, die vóór hare vereeniging met de Dordogne de Garonne heet. Verg. HOFFMANN, *Hor. Belg.* V. 110.

- 15 **Moetse** bringen onse here!
 Want volc es uutē kere,
 Dat zijn broeder Gheraerdijn
 Over den coninc Hugelijn
 Den lieden doet doen gebede
 20 Ende over hem zelve mede;
 Want die menige die peinst
 Datti hem zelve daer in veinst;
 Want zijn wijf ende zijn zweer
 Weten menigen lozen keer
 25 Ende so doet hi zelve mede,
 Ende hi hevet in die stede
 Nu gemaect enen baeliu,
 Die es alre doget scu
 Ende vul alre quaetede,
 30 Ende hi heeftene in zine stede
 Al met allen ooc gheset.
 Hi es geboren van Tollet ¹⁾
 Daer noit goed man geboren was,
 Ende es geheten Muelepas,
 35 Vander felre verraders bloede.
 God die gheeft ons te goede
 Ende zijn lieve moeder Marie!
 Ene quade dachvaert dede hie
 Tonser alre bouf Gheraert,
 40 Alsi die dochter van Ghibewaert
 Troude tenen wive.
 Hi die heeft bi haren live
 Gewonnen nu een kint,

¹⁾ Floris ende Blanch. vs. 172:

In Spaenghen in die haven van Tollet.

. duvel ane zint
 45 dan enen man
 lieden zeggher van
 en kerstin doen
 die dwerch Guweloen
 rudders ordine mede
 50 or zijn kerstinede.

[Bij eene aandachtige beschouwing der fragmenten bespeurde ik hier en daar op den rand boven of onder de kolommen eenige half uitgewischte omgekeerde letterteekens, die door opplakking van een ander stuk perkament daarop schenen afgedrukt te zijn. Ik werkte die teekens met het *reagens* op, ontcijferde ze door den spiegel, en verkreeg het volgende:

1. <i>Boven Fragm. II. kol. 1:</i>	2. <i>Boven Fragm. II. kol. 2:</i>
Die doot van zi	Ende bin dez
Dat so was een quae . .	Sal ic hier
Hi bezegeldet guw	Ende .kl. de.
3. <i>Onder Fragm. IV. kol. 3:</i>	4. <i>Onder Fragm. IV. kol. 4:</i>
Van onder die kuelevele . .	enich
Ende eene huve stalijn	dat
Addi onder zinen	. . gader sterke
. . . getempert ende . . .	

N°. 1, 3 en 4 herkende ik aanstonds als behoorende tot onze fragmenten, en zij bleken afdruksels te zijn van Fr. III. kol. 4 van ond., Fr. I. kol. 2 van boven, en Fr. I. kol. 1 van boven. Ik legde toen deze afdruksels op de

letters, waartoe zij behoorden, en bevond nu 1°. dat de beide bladen perkament, nog vóór het uitknippen der strookjes, die de leemten veroorzaken, tot op vijf regels over den rand op elkander geplakt waren geweest (de sporen van den stijfzel zijn nog duidelijk zichtbaar); en 2°. dat de letters, onder N° 2. vermeld, een afdruksel uitmaakten van een gedeelte, dat later weggeknipt was. Aldus mogt het mij gebeuren aan deze woorden met zekerheid hunne plaats aan te wijzen, en alzoo van die geheel weggesnedene regels nog drie halven te redden. Het zijn de woorden, die ik in *Fragm. III. kol. 3* van ond. (bl. 291) tusschen [] heb doen plaatsen. *m. d. v.*]

NASCHRIFT.

Bij de mededeeling dezer fragmenten ontveinsde ik mij geenszins, dat ik buiten staat zoude zijn om dezelfde van eene zoodanige historisch-letterkundige Inleiding te voorzien, als men thans van eenen uitgever van zoo iets zoude mogen verwachten. De levendige belangstelling toch welke in de laatste jaren, zoo in Engeland, Frankrijk en Duitschland als hier te lande, aan de middeleeuwsche dichtwerken, bijzonder aan den Ridder-roman, is te beurt gevallen: de dagelijks aangroeiende rijkdom van bouwstoffen uit bijna alle oorden van Europa bijeen- en als met elkander in verband gebragt, en de reuzenschreden welke daardoor in dit gedeelte der letteren gedaan zijn, maken het thans tot een afzonderlijk vak van studie, 't welk opzettelijk dient beoefend en bijgehouden te worden door hem die er over zoude willen medeschrijven. Noch het een noch het ander kunnen mijne ambtsbezigheden mij veroorloven. Toch heb ik gemeend mij daarom niet van de eenvoudige aanbieding dezer toevallig gevonden fragmenten te mogen onthouden. Ik voedde de hoop dat de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, ook

zonder dat, deze vondelingen gaarne aan de vergetelheid zoude helpen ontrukken, door hun eene kleine plaats in hare werken in te ruimen, en dat zij mij althans in de bezorging van eenen naauwkeurigen tekstafdruk wel zoude willen behulpzaam zijn. Dat ik mij hierin niet bedrogen heb, blijkt uit de wijze waarop haar taalkundig Medelid, de Heer M. DE VRIES, in de eerste plaats de herstelling der fragmenten behartigd heeft, door de gelukkige aanwending van een *reagens*, waardoor veel meer dan het HS. scheen leesbaar te laten, is voor den dag gekomen: en anderdeels uit de zorg door Zijn Ed. besteed aan den hoogstnaauwkeurigen afdruk van den herstelden tekst zelve; voor al hetwelk het mij aangenaam is Zijn Ed. hier openlijk mijnen dank te mogen betuigen. De weinige korte aantekeningen onder den tekst zijn van mijne hand, 't geen ik alleen hierbij voege om den Heer DE VRIES van de verantwoordelijkheid daarvoor vrij te waren. Ik zelf zeg er niets van, dan: *Ament meminisse periti!*

MIDDELBURG,
9 Julij 1847.

S. DE WIND.

